ANTON FABIAN

U T R P E N I E
má aj iný rozmer

Prešov 1999

Anton FABIAN, docent na Univerzite Komenského – Teologickom inštitúte v Košiciach, na katedre pastorálnej teológie a homiletiky. Počas kňazskej pastoračnej činnosti v rokoch 1975-1990 bol spoluautorom homiletických samizdatových cyklov *Služba v slove, Posila v slove, Homílie* s Júliusom Chalupom. Podieľal sa na tvorbe hudobných programov na audiokazetách *Zázrak vykúpenia* 1984, *Nový ľud* 1985, *Svet sníva* 1987, *Kráľ* 1989, *Vianoce v srdci* 1990 a umelecko-slovesných programov *Modlitby svetových autorov, Obeta, Boh sa pyšným protiví* a iné. Po roku 1990 pripravil desiatky relácií pre náboženské vysielanie v Slovenskom rozhlase a televízii. Tri roky sa venoval *Vysielaniu pre chorých* vo Vatikánskom rozhlase. V Ríme na Pápežskej Lateránskej univerzite u prof. Lanzu napísal doktorskú tézu *Omelia e narrazione*. Na Trnavskej univerzite sa habilitoval prácou *Tvorivý charakter utrpenia: antropologicko-teologická reflexia nad zmyslom ľudského utrpenia vo svetle náuky Jána Pavla II.* Je autorom odborných článkov v časopisoch *Verbum* a *Duchovný pastier.*

Zdravie sa považuje za veľkú hodnotu. Choroba a utrpenie za zlo a veľké nešťastie. Nie je však niekedy utrpenie aj cestou k múdrosti? Neobsahuje v sebe aj tvorivý charakter? Neplatí mnohokrát: *cez slzy sa vidí ďalej než ďalekohľadom?* V tejto knihe ide o hľadanie a objavovanie *zmyslu ľudského utrpenia* z kresťanského hľadiska.

Korektúry Ing. Mgr. Mária Galliková a Mária Kolbaiová
V roku 1999 vydalo Vydavateľstvo Michala Vaška, Ružová 22, Prešov
ISBN 80-7165-215-6

Použité skratky

AAS	Acta Apostolicae Sedis
ChL	Christifideles laici
Dan	Kniha proroka Daniela
Ef	List Efezanom
Ez	Kniha proroka Ezechiela
Flp	List Filipanom
Gal	List Galaťanom
Gn	Kniha Genezis
Idem	Ten istý
IDVPZ	Inštitút ďalšieho vzdelávania pracovníkov v zdravotníctve
Iz	Kniha proroka Izaiáša
Jak	Jakubov list
Jer	Kniha proroka Jeremiáša
Jn	Evanjelium podľa Jána
Jób	Kniha Jób
Kol	List Kolosanom
Kor	List Korinťanom
Lk	Evanjelium podľa Lukáša
Mal	Kniha proroka Malachiáša
Mt	Evanjelium podľa Matúša
Nár	Kniha Náreky
Pt	Petrov list
Rim	List Rimanom
RM	Rímsky misál
Sam	Kniha Samuelova
Sd	Salvifici doloris, apoštolský list Jána Pavla II.
Sir	Kniha Sirachovcova
Sk	Skutky apoštolov
Sol	List Solúnčanom
SSV	Spolok sv. Vojtecha
SÚSCM	Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda
Tim	List Timotejovi
Tob	Kniha Tobiáš
UMB	Univerzita Mateja Bela
Ž	Kniha žalmov

ÚVOD

Každý človek má skúsenosť bolesti, utrpenia, choroby i zla a zamýšľa sa nad jeho významom a zmyslom.

Z dávnych čias je známa myšlienka: „*Dvaja muži vo väzení pozerajú do diaľav cez tie isté mreže. Jeden vidí blato a druhý hviezdy"*.[1] Chce sa tým povedať, že rozdielne reagovali na okolnosti, ktoré ich obklopovali. Mreže hnali jedného do zúfalstva, druhý sa nadchýňal hviezdami. Zúfalému väzňovi našli lekári v krvi nadpriemerné množstvo škodlivých látok. Vznikli pod vplyvom duševných reakcií: stiesnenosť, zatrpknutosť, hnev, nenávisť, úzkosť a strach. Človek sám si vyrába vnútorný stres s následným chemickým priotrávením. Ak má zvíťaziť v ťažkej situácii (väzenie alebo nemocnica), potrebuje inšpiráciu „hviezdami": vierou a posolstvom o vykúpení. V živote totiž nejde len o to, *čo* človeka stretne, ale aj o to, *ako* sa k tomu postaví.

Za dvadsaťpäť rokov pastoračnej činnosti, pri návštevách chorých, pri pohreboch, katechézach a poradenskej službe som bol často postavený pred otázku: *čo povedať ťažko chorému a jeho príbuzným? Ako osloviť trúchliace spoločenstvo na cintoríne? Ako povzbudiť ľudí trpiacich, opustených a sklamaných? Aký zmysel má všetko to, čo sa okolo mňa deje, čo hovorím a čo prežívam?* Pochopil som, že máloktoré slová sú tak častou tematikou ľudských rozhovorov, obáv i nádejí ako zdravie, choroba a utrpenie. Zároveň máločo dokáže vzbudiť taký záujem v masmédiách ako senzačné správy o uzdraveniach a liekoch, o neobvyklých chorobách alebo náhlych úmrtiach. To všetko ma nútilo pozerať na problém *zmyslu ľudského utrpenia* nielen z teologického hľadiska očami viery a Biblie, ale aj z pohľadu filozofie, antropológie, sociológie, psychológie a medicíny.

Kniha je rozdelená do šiestich častí. Po terminologickom vyjasnení je krátky pohľad do histórie. Na to naväzuje pomenovanie problému utrpenia v XX. storočí. Potom nasleduje kresťanské riešenie utrpenia. Odpoveďou na kresťanskú ponuku je osobná viera. Predposledná časť je o pozitívnej hodnote utrpenia (najprv antropologicky, potom teologicky) a nakoniec reflexia o komunikácii s chorými: nielen na úrovni slov, ale aj činov, čiže samaritánskej služby.

Zdá sa mi, že je dôležité rozvíjať poznanie o súčasnom človeku v jeho postojoch k vlastnému i cudziemu utrpeniu. Toto poznanie, obohacované prínosom rozličných vedeckých disciplín, ponúka aktualizovanú kresťanskú odpoveď na večnú otázku: *prečo trpím? prečo práve ja? prečo práve teraz?* V našom storočí už máme za sebou povrchný materialistický prístup k človeku ako objektu skúmania a prekonaná je aj priepasť v povolaniach: lekár, kňaz, psychológ a sociológ. To umožňuje vidieť telesný, duševný a duchovný život človeka vo vzájomných súvislostiach a priznať hodnotu nielen medicíne a zdravotníctvu, ale aj teológii a psychológii.

V týchto úvahách majú svoju dôležitosť aj pápežské dokumenty na tému utrpenia. Predstavujú komplexný obraz súčasnej kresťanskej teologickej náuky o zmysle utrpenia. Ján Pavol II. v nich aktuálnym spôsobom zhŕňa problematiku utrpenia a ponúka riešenie vo svetle kresťanskej viery a morálky.[2]

---

[1] MILLEN, Mc.: *Chorobám možno vyhýbať*. Lekár dokazuje podľa Písma, samizdat, s. 72.

[2] JÁN PAVOL II., *Apoštolský list Salvifici doloris*, 11. februára 1984, in AAS 76 (1984) str. 201-250. Dokument je rozdelený na 8 kapitol a 31 článkov. Prvá kapitola je úvod (čl. 1-4), druhá vymedzuje okruh ľudského utrpenia (čl. 5-8), v tretej je hľadanie odpovede na otázku o zmysle utrpenia (9-13).Obsahom štvrtej je Ježiš Kristus ktorý premohol utrpenie láskou (14-18), v piatej sa pojednáva o účastníkoch na Kristovom utrpení (19-24), šiesta má názov Evanjelium utrpenia (25-27), siedma je milosrdný Samaritán (28-30) a ôsma je záver (čl. 31). Ďalšie dôležité dokumenty sú pápežove každoročné posolstvá na Svetový deň chorých, (11. februára); ustanovenie Pápežskej komisie pre

Všetkým, ktorí vo svojej osobnej ťažkej životnej situácii hľadajú útechu a posilnenie, želám svetlo viery, vďaka ktorej dochádza k objavu zmyslu utrpenia. *Nech vám Pán dá zmysel pre všetko!* (porov. 2 Tim 2, 7)

Autor

Košice, január 1999

pastoráciu pracovníkov v zdravotníctve (Dolentium hominum, 1985). Zo stoviek pápežových prejavov, kázní, príhovorov a generálnych audiencií je vytvorená recherche v poznámkach pod čiarou.

1. POHĽAD DO HISTÓRIE

1.1. Terminológia

Zlo, utrpenie, bolesť a choroba (nemoc) sú slová, ktoré sa často používajú v rozličných súvislostiach, a navzájom sa zamieňajú. Preto je nutné rozlíšenie pojmov. Vyžaduje si to aj fakt, že mnoho vedeckých disciplín sa touto tematikou zaoberá. Je len samozrejmé, že ináč sa vyjadruje medicína, ináč sociológia, psychológia, psychoterapia, filozofia a ináč teológia.

Ján Pavol II. presne rozlišuje, keď píše:

«*Človek trpí vtedy, keď pocíti akékoľvek **zlo**. Vzťah medzi utrpením a zlom sa vďaka slovníku Starého zákona prejavuje ako totožnosť. Slovná zásoba Starého zákona nepoznala totiž osobitný výraz na „utrpenie“, vďaka čomu všetko, čo bolo utrpením, označovalo sa za „zlo“. Iba gréčtina a spolu s ňou Nový zákon (a potom aj grécke preklady Starého zákona) použila sloveso „pociťujem“, vnímam, trpím, vďaka čomu sa utrpenie nestotožňuje bezprostredne s objektívnym zlom, ale vyjadruje takú situáciu, v ktorej človek zakusuje zlo a pociťujúc ho stáva sa subjektom utrpenia*» (Sd 7) [3].

Za každou formou utrpenia možno teda vybadať určité prežité zlo, kvôli ktorému človek trpí. To vyvoláva otázku o podstate zla: čo je zlo? Táto otázka je rozličným spôsobom riešená v závislosti na kultúrnych a náboženských tradíciách. Zatiaľ čo podľa budhizmu samotné bytie je zlo, ktorého sa treba zbaviť,

«*kresťanstvo hlása,* píše Ján Pavol II., *že bytie je dobré a že to, čo jestvuje, svedčí o dobrote Stvoriteľa a dobre stvorenstva. Človek trpí pre zlo, ktoré je akýmsi nedostatkom, obmedzením, či pokrivením dobra. Mohlo by sa to povedať aj tak, že človek trpí pre dobro, na ktorom nemá podiel, od ktorého je akosi oddelený alebo ktorého sa sám zbavil. Trpí zvlášť vtedy, keď to dobro za normálnych podmienok „malo byť jeho osudom“, ale nie je. V kresťanskom chápaní sa teda realita utrpenia vysvetľuje zlom, ktoré vždy akýmsi spôsobom má vzťah k dobru*» (Sd 7).

Čo sa týka slova **bolesť**, treba povedať, že ono predstavuje kategóriu skúseností určených množstvom rôznych, jedinečných dejov, ktoré majú rozličné príčiny a ktoré môžeme popisovať rôznymi hodnotami v závislosti na zmyslových a citových dimenziách. Z psychologického hľadiska možno povedať, že: «*Bolesť je nepríjemnou senzorickou a emocionálnou skúsenosťou (zážitkom), ktorá sa vzťahuje k aktuálnemu alebo potenciálnemu poškodeniu*»[4].

Chorobou nazývame poruchu zdravotného stavu, pri ktorej človek z duševných alebo telesných príčin nie je schopný dosiahnuť svoje ciele (primerané, minimálne, dobrovoľne stanovené) a uspokojiť svoje základné potreby. Treba rozlíšiť situácie, ktoré nazývame chorobou (ak ide o pôsobenie vnútornej liečiteľnej príčiny), alebo úrazom (pokiaľ ide o vonkajšiu príčinu), alebo defektom (ak ide o vrodené, liečebne neovplyvniteľné skutočnosti). Dagmar Pohunková spresňuje:

---

[3] Je vhodné poznamenať, že hebrejský koreň „*r“* označuje zlo vo všeobecnosti, v protiklade k dobru (*tob),* bez rozlišovania medzi fyzickým, etickým a psychickým významom. Vyskytuje sa ako podstatné meno „*ra“* alebo „*ra´a“* a označuje nielen zlo ako také, ale aj zlý čin a aj toho kto ho koná. Pokiaľ ide o sloveso, okrem obyčajnej formy (*qal*), ktorá vyjadruje rozličné spôsoby „byť zlým“, jestvuje reflexívno-pasívna forma (*niphal*) „poznať, pocítiť, podstúpiť zlo“ a príčinná forma (*hiphil*) niekomu „spôsobiť, spáchať zlo“. Hebrejský slovník nemá adekvátny výraz ku gréckemu „utrpenie“. Porov. PÍPAL B., *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*, Komenského evangelická bohoslovecká fakulta, Praha 1974, s. 178.

[4] KŘIVOHLAVÝ J., *Bolest, její diagnostika a psychoterapie,* IDVPZ, Brno 1992, s. 66.

«*V anglosaskej literatúre sa rozlišuje medzi* illness*, čo možno chápať ako subjektívny stav nemoci (ne-môcť) a* disease*, chorobou, ako objektívnou poruchou zdravia. Je zrejmé, že nejde o totožné stavy, ale o situácie, ktoré by sme mohli graficky vyjadriť ako kruhy, ktoré sa čiastočne prekrývajú. Ďalším termínom je* sickness *ako sociálna dimenzia choroby či nemoci (po slovensky najskôr neschopnosť) a* impairment *ako postihnutie v dôsledku choroby*»[5].

Celé pole ľudského utrpenia je oveľa rozsiahlejšie a členitejšie. Človek trpí rôznym spôsobom, nie vždy zachytiteľným medicínou. **Utrpenie** je čosi hlbšie, než choroba. Jeho charakteristiku vystihuje Ján Pavol II. vychádzajúc z dvojakého rozmeru ľudskej existencie:

«*Pokiaľ možno do istej miery užívať synonymá „utrpenie“ a „bolesť", tak za fyzické utrpenie považujeme stav, keď akokoľvek „bolí telo". Utrpenie morálne predstavuje „bolesť duše". Ide teda o bolesť duchovnej prirodzenosti a nie iba „psychický" rozmer bolesti, ktorý sprevádza rovnako morálne i fyzické utrpenie*» (Sd 5).

Z terminologického hľadiska stojí za to všimnúť si rozdiely, ktoré vznikajú používaním gréckych a latinských slov v súčasnom slovenskom jazyku. Výraz *fyzické* utrpenie sa v slovenčine chápe ako telesné, oproti *psychickému*, ktoré prekladáme ako duševné. Podľa Grékov (Hippokratés, Galénus) k ľudskej prirodzenosti človeka (*fysis)* patrí nielen to, čo sa deje v jeho tele (s*omatos*) ale aj to, čo je v duši (*psyché)*. Človek je *psychosomatická* jednotka (nie psychofyzická). Z tohto pohľadu nie je celkom správne ak v slovenčine hovoríme o *fyzickej a psychickej* zložke utrpenia. Vhodnejšie by bolo hovoriť o *somatickej a psychickej* časti utrpenia v rámci jednej ľudskej prirodzenosti (*fysis)*. Pedro Laín Entralgo, profesor dejín medicíny na madridskej univerzite navrhuje nezamieňať význam termínov *fyzický* a *somatický.*

«*Je nesprávne dávať proti sebe skutočnosti fyzické a psychické. Psychické stojí proti somatickému, hoci iba polárne, nie kontradikčne. Ak ide o ľudskú prirodzenosť, (fysis), jestvujú dva spôsoby jej fyzickej reality: psychická a somatická. Fyzické stojí v niektorých prípadoch oproti duchovnému, mravnému a personálnemu. To platí aspoň vtedy, keď "fysis", na ktoré sa ten termín vzťahuje je totožné s kozmickou prírodou. Nesmieme zabúdať, že aj Boh má svoju vlastnú prirodzenosť, svoju fysis*» [6].

Toto terminologické vyjasnenie pomáha k presnejšiemu pomenovaniu určitých stavov a stanoveniu prostriedkov na dosiahnutie správnych cieľov.

1.2. Rozdelenie

Delenie utrpenia je závislé na zornom uhle pohľadu. Utrpenie môžeme deliť napr na **objektívne**, t.z. úbytok alebo strata nejakého dobra (slasti, hodnôt, lásky, priateľstva, nádeje...) v určitom spoločenskom a kultúrnom kontexte, čiže posun k horšiemu. **Subjektívne** - ako individuálnu skúsenosť tejto premeny, jej prežívanie, postoje k nej, hľadanie zmyslu a významu. Niekedy sa stretávame s utrpením, ktoré človek priamo **nezavinil**, napr. zemetrasenie, kalamita, povodeň atď. Inokedy ide o utrpenie **zavinené**: neopatrnosťou, nedisciplinovanosťou, nesprávnou životosprávou. Medzi zavinené patrí aj vojna, falošné informácie, dráždenie vášní, súperenie a konkurencia. Existuje utrpenie, ktoré si vyrába ľudstvo ako také z pohľadu **ekologického**: znečistenie vody, vzduchu a prírody. Do úvahy

---

5 POHUNKOVÁ D., *Zdravie, nemoc a smrť. Niekoľko poznámok na okraj súčasnej debaty*, in *Teologické texty* VIII. (1997) n. 4, s. 111.

6 ENTRALGO P. L., *Nemoc a hřích,* Vyšehrad, Praha 1995, s. 96.

treba brať utrpenie **nutné** a aj to, ktoré nutné nie je, niekedy **ľahké** a inokedy **ťažké**. Dokonca existuje utrpenie nezmyselné, **falošné**: napr. masochisti. Je možné stretnúť sa s utrpením v **jednotnom** i **množnom** čísle[7].

Iný zorný uhol pohľadu na utrpenie a z toho vyplývajúce delenie je podľa postoja a spôsobu znášania. Je pochopiteľné, že sa v jednotlivých epochách vývoja ľudstva - od antiky po súčasnosť - prejavovali aj rozličné postoje k utrpeniu. Podľa Max Schelera možno čeliť utrpeniu nasledujúcimi cestami:

1. *spredmetnením utrpenia a **rezignáciou** (popretie potrieb, vnútorná technika vytesnenia žiadostí, bolesti a utrpenia, ktorú preferuje najmä budhizmus);*
2. *aktívnym znášaním utrpenia (antický **heroizmus**, vôľové sebaprekonávanie);*
3. *hedonistickým **útekom** pred utrpením (pokus vytvoriť prebytok slasti nad strasťou);*
4. *cestou otupovania vnímania pre utrpenie, **potláčaním** utrpenia iluzórnym popieraním (stoicizmus);*
5. *ospravedlňovaním utrpenia ako **trestu** (židovské tradície);*
6. *v samotnom utrpení uskutočňujúcim sa oslobodením od utrpenia, čiže **vykúpením** láskou božou, „kráľovskou cestou kríža“ (kresťanstvo)* [8].

Na nasledujúcich stránkach sa krátko zastavíme pri niektorých dôležitých výrokoch a postojoch k utrpeniu v priebehu dejín.

1.3. Budhizmus

Brahmanské Upanišády, vychádzajúc z náuky o sťahovaní duší, vysvetľujú utrpenie ako trest za hriechy v predchádzajúcom živote. Ukončenie tohto nekonečného a nepretržitého putovania spočíva v poznaní, ktoré smeruje k vnútornému potlačeniu žiadosti, bolesti a utrpenia z centra duše. Cieľom tejto cesty nie je záchrana osoby, čiže vyslobodenie individuálneho subjektu z temného chaosu organického života, ale utíšenie srdca, v ktorom sa rozplýva a zhasína každá túžba [9].

Podľa budhizmu každé utrpenie je zlé a má byť odstránené. Ale cesta k odstráneniu je odlišná od kultúry západného sveta. Západný heroizmus vidí prostriedok k prekonaniu utrpenia vo vonkajšej technickej aktivite v oblasti materiálnej prírody a organizácii spoločnosti. Myšlienka indicko - budhistického heroizmu ho vidí vo vnútornej, duševnej aktivite voči pudom, voči „smädu“, vo vzťahu k jeho primárnej existencii a pôsobeniu, ako poznamenáva Max Scheller:

> «*Namiesto príkazu „odporuj zlu" (aktívny heroizmus) a „neodporuj zlu" (pasívny heroizmus) nastupuje tu iný fundovaný imperatív: „Prekonaj duchovnými prostriedkami, čiže najkoncentrovanejším duchovným činom, nie zlo, ale odpor proti zlu - ktorý sa objavuje pudovo, automaticky - odstránením smädu až po jeho vyhasnutie"*»[10].

Každé náboženstvo a metafyzika má vo svojej náuke aj kapitoly o utrpení. Avšak budhizmus ako taký je náukou o utrpení. Možno ho formulovať v štyroch bodoch: 1. podstata utrpenia, 2.

---

7 Porov. KŘIVOHLAVÝ J., *Mít pro co žít*, Návrat domu, Praha 1994, str. 78-80.

8 Porov. SCHELER M., *Řád lásky*, Vyšehrad, Praha 1971, s. 104.

9 Porov. HEILER F., *Die buddhistische Versenkung,* München 1922, s.30-55; porov. tiež ZIEGLER L., *Der ewige Buddha,* Darmstadt 1922, s. 45.

10 SCHELER M., *Řád lásky*, s. 109.

príčiny utrpenia, 3. podmienky prekonania utrpenia, 4. cesty ľudského ducha vedúce k vytvoreniu týchto podmienok.

1.4. Grécky antický svet

Za všeobecne kultúrnotvorný prvok, ktorý významnou mierou ovplyvňoval aj chápanie utrpenia a postoje k nemu, možno považovať obrat od kozmológie k človeku, k ľudským možnostiam racionálno-kritického osvojovania si sveta.Tento antropocentrický obrat, ktorý aj dnes vyvoláva veľa polemík - lebo ako každý prejav ľudského génia môže byť hrozbou i nádejou súčasne - bol anticipovaný slávnou myšlienkou filozofa Protagora, že «*človek je mierou všetkých vecí*» [11]. V dobe Hippokrata, Sokrata, Platóna, Sofokla a iných velikánov ducha, v 5. - 4. storočí pred naším letopočtom sa začína formovať antický ideál hrdinu, ktorý nielen vonkajšími zásahmi bohov alebo osudu, ale aj svojimi silami a vôľou prekonáva utrpenie. Scheler kritizuje tento heroický postoj, ktorý podľa neho zlyháva pri hlbšom utrpení duše, vymykajúcom sa zásahom vôle. «*Tam, kde zlyháva aktívna heroická vôľa,* hovorí, *objavuje sa umŕtvujúca askéza*» [12].

V učení stoikov sa objavuje myšlienka, že šťastie (dobro) spočíva v nezávislosti od vonkajších podmienok a vášní. Vášne sú pokladané za iracionálne a neprirodzené pohyby duše, dobrovoľné pohnútky, vznikajúce z domnienky a nesprávneho úsudku. Stoik má žiť v súlade s rozumom a nachádzať pokoj v harmonickom stave duše - ataraxii, neochvejnosti, neotrasiteľnosti. Podľa učenia stoikov, bolest' a utrpenie, somatické i psychické, navzájom súvisia, patria však medzi veci indiferentné (adiafora):

> «*... ak sa telu dostalo úderov a rán, alebo ho postihli vredy, aj duša cíti bolesť. A zasa telo súciti s dušou, ak ju trápi starosť, úzkosť, láska, spolucíti s ňou pri strate sviežosti, ktorá ju sprevádza, ako o tom svedčí fakt, keď očervenieme pri hanbe a zbledneme pri strachu*»[13].

Dobrom sú iba morálne hodnoty, cnosti (múdrosť, umiernenosť, spravodlivosť, statočnosť a všetko, čo má účasť na cnosti), zlom je ich opak, všetko, čo má účasť na neresti. Ostatné veci sú indiferentné. Medzi ne patrí život, smrť, sláva, nedostatok slávy, strasť, rozkoš, bohatstvo, chudoba, choroba, zdravie a podobné[14]. Tento postoj nie je samozrejmým, stoik sa má pripravovať na odpor, predovšetkým rozumovou činnosťou, pretože ako hovorí Seneca:

> «*...bolesť využije príležitosť, nastraží pascu tvojej osamelosti a pomaly vkĺzne do tvojej duše nepripravenej na odpor. Preto si nesmieš dopriať ani chvíľku času nezamestnaného študovaním*»[15].

Učenie Epikurovo a hedonizmus - predstavuje optimistickejšie vyrovnanie sa s utrpením. Človek túži po pozemskej blaženosti, vyhýba sa strasti. Najväčším dobrom je *hedoné* (slasť, rozkoš). Najvyššou cnosťou, na základe ktorej volí človek spôsoby konania je rozumnosť. Tá umožňuje dosahovať optimálnu mieru telesného pôžitku a duševnej harmónie, vedúcu k blaženosti. Epikurovi sa neprávom vyčítajú tendencie k prízemnosti a ku konzumnému spôsobu života. Sám o tom píše:

> «*...keď hovoríme, že cieľom je rozkoš, nemáme na mysli rozkoše samopašných ľudí, ani rozkoše z pôžitkárstva - ako sa nazdávajú niektorí, čo nepoznajú naše utrpenie a*

---

11 Prevzaté z: MARTINKA J., *Predsokratici a Platón*, Epocha, Bratislava 1970, s. 216.

12 SCHELER M., *Řád lásky*, s. 121-122.

13 Prevzaté z: MARTINKA J., *Od Aristotela po Plotina,* Pravda, Bratislava 1972 s. 556.

14 Porov. tamtiež, s. 552.

15 Prevzaté z: LAMANNA P., *Letture filosofiche,* Le Monnier, Florencia 1960, s. 88.

nesúhlasia s ním, alebo si ho zle vykladajú - ale máme na mysli rozkoš, spočívajúcu v stave, v ktorom človek necíti telesné strasti a duševný nepokoj»[16].

Epikuros vychádza z prirodzenosti potrieb človeka (naturalizmus), ale zároveň udržuje hierarchiu ich uspokojovania:

«*Niektoré žiadosti sú prirodzené, iné márne. Z prirodzených zase jedny sú nevyhnutné, druhé iba prirodzené. Z nevyhnutných jedny sú nevyhnutné pre blaženosť, druhé na uspokojenie tela, iné pre samotný život. Lebo správny názor na tieto veci umožňuje čokoľvek si zvoliť alebo odmietnuť so zreteľom na zdravie tela a pokoj duše, pretože to je cieľ blaženého života. Veď všetko robíme preto, aby sme sa vyhli telesnej bolesti a duševnému nepokoju*» [17].

Všetky potreby netreba uspokojovať vždy a za každú cenu. Tak ako netreba voliť každú rozkoš, i keď je v zhode s našou prirodzenosťou, netreba sa vyhýbať ani každej bolesti, i keď je zlom. Z Epikurových myšlienok o živote, slasti a utrpení je pozoruhodná aj nasledujúca:

«*Zo všetkého dobra, ktoré nám pre blaženosť celého života dáva múdrosť, najväčším dobrom je získať priateľstvo. To isté poznanie, ktoré nám dodáva dôveru, že nijaká hrozná bolesť nie je večná alebo dlhotrvajúca, ukazuje nám, že v obmedzených podmienkach nášho života najväčšou zárukou našej bezpečnosti je priateľstvo*»[18].

1.5. Židovská tradícia

Starý zákon prisudzuje utrpeniu ospravedlňujúci zmysel. Utrpenie je trestom za previnenia, za hriechy, ale neobchádza ani spravodlivých. Ján Pavol II. nazýva Bibliu *veľkou knihou o utrpení* (Sd 6). V nej sa dajú nájsť príklady situácií, ktoré majú znaky utrpenia, a to predovšetkým morálneho: nebezpečenstvo smrti [19]; smrť vlastných detí[20];
smrť prvorodeného a jediného syna [21]; bezdetnosť [22]; túžba po vlasti [23]; prenasledovanie a nepriateľské prostredie [24];

---

16 Prevzaté z: MARTINKA J., *Od Aristotela po Plotina,* s. 596.

17 Tamtiež s. 595

18 Tamtiež s. 601.

19 Iz 38, 1-3: «V tých dňoch Ezechiáš ochorel na smrť. I prišiel k nemu Amosov syn, prorok Izaiáš a povedal mu: „Toto hovorí Pán: Usporiadaj si dom, lebo zomrieš a nebudeš žiť ". Na to sa Ezechiaš obrátil k stene a začal sa modliť. „Ach, Pane, spomeň si, ako som putoval pred tvojou tvárou verne a s celým srdcom a robil som, čo je v tvojich očiach dobré". A Ezechiáš sa nahlas rozplakal».

20 Gen 37, 33-35: « Keď si to Jakub obzrel, povedal: „Tunika môjho syna! Divá zver ho zožrala! Roztrhaný, roztrhaný je Jozef!" A Jakub si roztrhol šaty, obliekol si smútočný odev a dlhý čas smútil za svojím synom. Hoci sa namáhali všetci jeho synovia a dcéry potešiť ho, nedal sa potešiť a vravel: „V smútku zostúpim do podsvetia k svojmu synovi." Tak ho oplakával jeho otec ».

21 Tob 10, 1-7: «Tóbi každý deň počítal dni, ktoré Tobiáš potreboval na cestu ta a späť. A keď tie dni uplynuli a jeho syn neprichádzal, myslel si: Azda ho tam zadržali? ... Jeho žena Anna hovorila: „Môj syn zahynul a už nie je medzi živými! Preto neprichádza." Začala nariekať a žalostiť za svojím synom... A hneď vybehla pozrieť na cestu, ktorou odišiel jej syn... Keď zapadlo slnko, vracala sa dnu, žialila celú noc a nespala ».
Jer 6, 26: «Dcéra môjho ľudu, opáš sa vrecovinou a váľaj sa v popole, sťa nad jedináčikom drž smútok, prehorkú žalobu: Ach, v okamihu prišiel ničiteľ proti nám».
Am 8, 10: «Sviatky vám obrátim na smútok, všetky vaše piesne na žalospevy, na každé bedrá dám vrecovinu a na každú hlavu plešinu. Urobím to ako smútok za jedináčikom a koniec toho ako trpký deň».
Zach 12,10: «Na Dávidov dom však a na obyvateľov Jeruzalema vylejem ducha milosrdenstva a pokorných prosieb, potom budú hľadieť na mňa, ktorého prebodli a budú nad ním nariekať, ako sa narieka nad jedináčikom a horekovať, ako sa horekuje nad prvorodeným».

výsmech z trpiaceho [25]; samota a opustenosť [26];
výčitky svedomia [27]; prečo sa zlým vodí dobre, kým spravodlivý musia zakusovať utrpenie [28]; nevernosť a nevďak zo strany priateľov a blízkych [29];

---

22 1 Sam 1, 6-10: Elkán miluje Annu hoci jej Pán uzavrel lono. Jej sokyňa ju uráža a Anna sa v trpkosti svojej duše modlila k Pánovi a horko plakala.

23 Ž 137 (136): «Akože môžeme spievať pieseň Pánovu v cudzej krajine? Keby som, Jeruzalem, zabudol na teba, nech mi odumrie pravica. Nech sa mi prilepí jazyk na podnebie, keby som nepamätal na teba, keby som Jeruzalem nepovýšil za vrchol svojej radosti...»

24 Ž 22, 17-21: Dávid opisuje spôsob Mesiášovej smrti: «Obkľučuje ma svorka psov, obstupuje ma tlupa zlosynov. Prebodli mi ruky a nohy, môžem si spočítať všetky svoje kosti. Lež oni si ma premeriavajú a skúmajú, delia si moje šaty a o môj odev hádžu los. Ale ty, Pane, sa nevzďaľuješ odo mňa, ty si moja sila, ponáhľaj sa mi na pomoc. Chráň mi dušu pred kopijou a môj život pred pazúrmi psov».
Jer 18, 18: «I povedali: „Poďte a zosnujme proti Jeremiášovi plány! Veď u kňaza nezahynul zákon ani u mudrca rada, ani u proroka reč. Poďte porazme ho jazykom a nedbajme na jeho slová!“».

25 Jób 19,18 : «Ešte aj chlapčiská mnou pohŕdajú a len čo sa zdvihnem, nadávajú mi».
Ž 22, 7-9: «No ja som červ a nie človek, ľuďom som na posmech a davu na opovrhnutie. Vysmievajú sa mi všetci, čo ma vidia, vykrúcajú ústa a potriasajú hlavou. Úfal v Pána, nech ho vyslobodí, nech ho zachráni, ak ho má rád».
Ž 42,11: «Sťa by mi kosti drvili, keď ma moji utláčatelia tupia, keď sa ma deň čo deň spytujú: „Kdeže je tvoj Boh?“»
Ž 44,16-17: «Celý deň mám pred očami svoju potupu a rumenec hanby mi pokrýva tvár, keď počúvam potupné a posmešné hlasy, keď vidím ako nepriateľ horí pomstou».
Jer 20,7: «Zvádzal si ma Pane, nuž dal som sa zviesť, uchopil si ma a premohol. Som na posmech celý deň, každý sa mi posmieva».
Iz 53,3: «Opovrhnutý a posledný z ľudí, muž bolestí, ktorý poznal utrpenie, pred akým si zakrývajú tvár, opovrhnutý, a preto sme si ho nevážili.»

26 Ž 22, 2-3: «Bože môj, Bože môj, prečo si ma opustil? Slová môjho náreku sú ďaleko od toho, kto by ma zachránil. Bože môj, volám vo dne a nečuješ, volám v noci a nenachádzam pokoja».
Ž 31,13: «Vytrácam sa z ich pamäti ako mŕtvy, som sťa odhodená nádoba».
Ž 38,12: «Priatelia moji a moji známi odvracajú sa odo mňa pre moju biedu, aj moji príbuzní sa ma stránia».
Ž 88, 9: «Odohnal si mi známych a zošklivil si ma pred nimi. Uväznený som a vyjsť nemôžem».
Ž 88, 19: «Priateľov aj rodinu si odohnal odo mňa, len tma je mi dôverníkom».
Jer 15, 17: «Nevysedávam v krúžku rozosmiatych, aby som plesal... Po tvojej ruke sedím osamelý, lebo si ma naplnil nevôľou».
Iz 53, 3: «Opovrhnutý a posledný z ľudí, muž bolestí, ktorý poznal utrpenie, pred akým si zakrývajú tvár, opovrhnutý, a preto sme si ho nevážili».

27 Ž 51, 5: «Vedomý som si svojej neprávosti a svoj hriech mám stále pred sebou».
Iz 53,3-6: «Opovrhnutý a posledný z ľudí, muž bolestí, ktorý poznal utrpenie, pred akým si zakrývajú tvár, opovrhnutý, a preto sme si ho nevážili... Všetci sme blúdili ako ovce, išli sme každý vlastnou cestou; a Pán na neho uvalil neprávosť nás všetkých».
Zach 12,10: «Na Dávidov dom však a na obyvateľov Jeruzalema vylejem ducha milosrdenstva a pokorných prosieb, potom budú hľadieť na mňa ktorého prebodli, a budú nad ním nariekať, ako sa narieka nad jedináčikom a horekovať, ako sa horekuje nad prvorodeným».

28 Ž 73,3-14: «Lebo som žiarlil na chvastúňov, keď som videl ako bezstarostne si žijú hriešnici... Ústa dvíhajú proti nebu a jazyk sa im vláči po zemi... Bezstarostne si žijú a hromadia si bohatstvo... Nuž povedal som si: „Veru nadarmo som si srdce čisté zachoval a v nevinnosti som si ruky umýval, šľahaný som deň čo deň a trestaný už od rána“».
Kaz 4, 1-3: «Keď som sa obrátil, videl som všemožné utláčania, ktoré sa dejú pod slnkom. A hľa, všade znel nárek utláčaných, ktorí nemajú nikoho, kto by ich mohol potešiť. Za blaženejších som pokladal mŕtvych, čo už pomreli než živých, ktorí ešte zostávajú nažive. Ale za šťastnejšieho - ako ich obidvoch - mal som toho, kto doteraz ani nebol na svete: kto totiž nevidel dielo zloby, aké sa deje pod slnkom».

29 Jób 19,19: «Všetci moji dôverníci sa ma hrozia a proti mne sú tí, ktorých som mal rád».
Ž 41,10: «Dokonca i môj priateľ, ktorému som dôveroval a ktorý jedával môj chlieb, zdvihol proti mne pätu».
Ž 55, 13-15: «Lebo keby mi zlorečil môj priateľ, to by som ešte vedel zniesť; a keby sa nado mňa vyvyšoval

nešťastie vlastného národa, opísané zvlášť u prorokov [30],
a v žalmoch [31].

Teológia Starého zákona predstavuje utrpenie ako trest zo strany Boha za ľudské hriechy. Vychádza zo skutočnosti, že Boh je Zákonodarcom i Sudcom v takej miere, v akej ním nemôže byť nijaká iná autorita. Ján Pavol II. to komentuje slovami:

> «*Boh zjavenia je totiž predovšetkým Stvoriteľom, od ktorého pochádza spolu s bytím aj dobro. Preto vedomé a dobrovoľné porušovanie tohto dobra zo strany človeka nie je iba porušením zákona, ale aj urážkou Stvoriteľa, ktorý je prvým Zákonodarcom. Takéto prestúpenie má charakter hriechu vo vlastnom - čiže biblickom a teologickom význame tohto slova*» (Sd 10).

Morálnemu zlu - hriechu, zodpovedá trest, ktorý zabezpečuje morálny poriadok v takom istom transcendentálnom význame, v akom je ten poriadok ustanovený vôľou Stvoriteľa a

---

ten, čo ma nenávidí, azda by som sa pred ním skryl. Ale ty, človeče, ty si predsa mne roveň, môj dobrý známy, ba dôverný priateľ. S tebou ma spájal veľmi nežný zväzok; v sprievode sme kráčali Božím domom».
Jer 20, 10: «Veď počúvam potupy mnohých (hrôza zôkol vôkol): „Udávajte, nech ho oznámime!“ Aj každý kto mi bol priateľom, striehne na môj pád: „Hádam sa dá zviesť, premôžeme ho a vypomstíme sa na ňom!“».
Sir 37,1-6: «Každý priateľ hovorí: „Uzrel som priateľstvo.“ Ale mnohý priateľ je len podľa mena priateľom. Či ti nespôsobí trpkosť až na smrť, ak sa ti priateľ a druh zmení v nepriateľa?... Priateľ sa raduje s priateľom nad jeho blaženosťou, no v čase súženia stane sa mu protivníkom... Nezabúdaj na svojho priateľa, ktorý sa ti oddáva s celou dušou, nezabudni na neho ani pri svojom bohatstve ».

30 Iz 22,4: «Preto hovorím: „Odvráťte sa odo mňa! Horko zaplačem. Nesnažte sa potešiť ma nad skazou dcéry môjho ľudu!“».
Jer 4,8: «Preto sa odejte vrecovinou, nariekajte a kvíľte, lebo blčiaci hnev Pánov neodstúpi od nás».
Jer 13,17: «Ak toto neuposlúchnete, v skrytosti mi bude plakať duša, pre pýchu usedavo nariekať, oči mi budú roniť slzy, lebo je Pánovo stádo zajaté».
Jer 14, 17-18: «Povieš im túto reč: Slzy ronia moje oči, neprestávajú noc a deň, lebo veľká skaza stihla pannu, dcéru môjho ľudu, rana veľmi bolestná. Ak vyjdem na pole, hľa preklatí ma mečom, ak vojdem do mesta, hľa, muky hladu! Veď i prorok, i kňaz blúdia krajinou a nechápu!»
Ez 9, 8: «Keď oni zabíjali a iba ja som ostal, padol som na tvár, volal som a vravel: „Ach Pane, Jahve, či vyničíš všetok zvyšok Izraela, keď vylievaš svoj hnev na Jeruzalem?“»
Ez 21, 11-12: «Ty však, syn človeka, vzdychaj, až ti budú boky prašťať; s horkosťou vzdychaj pred ich očami! A ak sa ťa spytujú: Prečo ty vzdycháš? Odpovedz im: Pre zvesť, ktorá príde. Vtedy ochabne každé srdce, sklesnú všetky ruky a omdlie každý duch a každé koleno sa roztečie ako voda. Áno, príde, splní sa, hovorí Pán , Jahve».
Dan 3, 31-40: «Všetko, čo si na nás priviedol, všetko, čo si nám urobil, urobil si spravodlivým rozsudkom, vydal si nás do rúk zlostných nepriateľov a najpodlejších hriešnikov, nespravodlivému a na celej zemi najhoršiemu kráľovi».
Dan 9,16-19: «Prosím, Pane, nech sa podľa celej tvojej spravodlivosti odvráti tvoj hnev a tvoja prchkosť od tvojho mesta Jeruzalema, od tvojej svätej hory, veď pre naše hriechy a zločiny našich otcov je Jeruzalem a tvoj ľud na potupu všetkým, ktorí sú okolo nás... Otvor svoje oči a pozri na našu opustenosť a na mesto... Vyslyš, Pane, zľutuj sa Pane, pozoruj a urob, nemeškaj kvôli sebe samému, Bože môj, veď sa vzýva tvoje meno nad tvojím mestom a nad tvojím ľudom!»

31 Ž 44, 10-17: «Ale teraz si nás zavrhol a zahanbil, už netiahneš, Bože, s našimi vojmi... Vystavil si nás na potupu susedom a na posmech i pohanu nášmu okoliu... Celý deň mám pred očami svoju potupu a rumenec hanby mi pokrýva tvár, keď počúvam potupné a posmešné hlasy, keď vidím, ako nepriateľ horí pomstou».
Ž 77, 3-11: «Boha hľadám v deň svojho súženia, vystieram svoje ruky za noci neúnavne... Za noci rozjímam vo svojom srdci, premýšľam a v duchu sa pýtam: Vari Boh zavrhuje naveky a viac sa nezmiluje? Vari je navždy koniec jeho dobrote, prestalo jeho slovo z pokolenia na pokolenie? Či Boh zabúda na zmilovanie, či pre hnev zdržiava svoje zľutovanie? Vtedy som si povedal: „To je tá bolesť moja, že sa pravica Najvyššieho odvrátila odo mňa.“».
Ž 79,11: «Nech dôjde k tebe nárek zajatých; silou svojho ramena zachovaj synov smrti naživе».
Ž 89, 51: «Spomeň si Pane na potupu svojich služobníkov, ktorá sa nakopila v mojom lone od mnohých národov».

najvyššieho zákonodarcu. Odtiaľ pramení aj jedna z najzákladnejších právd náboženskej viery, že Boh je spravodlivý sudca, ktorý dobro odpláca a zlo tresce[32].

Presvedčenie tých, ktorí chápu utrpenie ako trest za hriech, má svoj základ v poriadku spravodlivosti. Zodpovedá to tomu presvedčeniu, aké vyriekol jeden z Jóbových priateľov: «*Nakoľko som videl, tí, čo siali neprávosť, museli ju aj žať*» (Jób 4, 8). Zásady vyššie spomenutého poriadku nemožno však aplikovať jednoznačne a povrchne. Ján Pavol II. poznamenáva:

> «*Ak je pravda, že utrpenie má zmysel ako trest vtedy, keď je spojené s vinou, potom zas naopak nie je pravda, že každé utrpenie je následok viny a má charakter trestu. Spravodlivý Jób je toho dobrým dôkazom... Ak Boh súhlasil pokúšať Jóba utrpením, tak preto, aby sa dokázala jeho spravodlivosť. Utrpenie má charakter skúšky*» (Sd 11).

1.6. Kniha o Jóbovi

Dôležité teologické výpovede o chápaní utrpenia v období asi päť storočí pred Kristom, nachádzame v biblickom príbehu o Jóbovi. Voľný a zbežný obsah je nasledujúci: Jób sedí zúbožený, lebo stratil rodinu a majetok. Črepinami si škrabe malomocné rany, hlasno plače, uisťuje iných o svojej nevine a s výčitkou na perách pýta sa Boha: Prečo? Nebolo by lepšie, keby som sa vôbec nebol narodil? Prichádzajú jeho traja priatelia a chcú ho potešiť. Ich zúčastnenosť je ľudsky dojímavá. Postupne ale vidia, že Jób svojimi žalobami zachádza priďaleko a začínajú mu odporovať. Tvrdia, že utrpenie je Božím liekom. Prichádzajú k poznaniu, že Jób, ako každý človek, sa narodil v neprávosti. Nesluší sa obžalovávať Boha, niečo mu vyčítať, ani sa hrať na nevinného. Nešťastie je vždy trestom za niečo. Jób sa musel previniť, ináč by sa mu také niečo neprihodilo. Proti tomu sa Jób bráni.

Na tomto mieste do biblického príbehu vstupuje sám Boh, ktorý prednáša dve dôležité výpovede. Po prvé: karhá Jóbových priateľov slovami: «*Môj hnev planie proti tebe Elifaz a tvojim priateľom, pretože ste o mne nehovorili správne, tak ako môj služobník Jób*» (Jób 42,7).Boh teda Jóba chráni a zavrhuje tézu jeho priateľov, podľa ktorej chcú jeho utrpenie vykladať ako trest. Po druhé: Boh sa obracia na Jóba a začína mu klásť otázky o vesmíre, jeho veľkosti, inteligentnosti a zázračnosti. Odpoveď na tieto otázky Jób nevie. Boh sa predstavuje ako veľký Pán, Stvoriteľ a Sudca, pred ktorým človek má pocit maličkosti a ničomnosti. Pod povrchom týchto otázok a odpovedí tušíme hlbokú múdrosť a výzvu ku dôvere. Človek je len človek a nie Boh. Nemôže preniknúť jeho svet a možnosti. Boh hrá s kartami, ktoré človek nepozná. On teda nekarhá Jóba kvôli tomu, že rebeluje v chorobe, ale karhá ho preto, že Jób sa domnieva, že môže všetkému porozumieť.

---

32 Porov. Dan 3, 27-28: «Lebo ty, Pane, si spravodlivý vo všetkom, čo si nám učinil a všetky tvoje činy sú plné pravdy, cesty tvoje sú priame a výroky tvoje plné múdrosti. Lebo vyriekol si správne výroky o všetkom, čo si dopustil na nás. Lebo podľa spravodlivého výroku dopustil si to všetko na nás pre naše hriechy»
Ž 19, 10: «Bázeň pred Pánom je úprimná, trvá naveky. Výroky Pánove sú pravdivé a všetky spravodlivé».
Ž 36, 7: «Tvoja spravodlivosť je ako Božie výšiny, tvoje súdy ako morská hlbina: ty, Pane, ľuďom i zveri pomáhaš».
Ž 78, 12: «Pred zrakom ich otcov divy vykonal v krajine egyptskej, na pláni taniskej».
Ž 51, 6: «Proti tebe, proti tebe samému som sa prehrešil a urobil som, čo je v tvojich očiach zlé, aby si sa ukázal spravodlivý vo svojom výroku a nestranný vo svojom súde.».
Ž 99, 4: «Mocný kráľ spravodlivosť miluje: ty si ustanovil , čo je správne, právo a spravodlivosť v Jakubovi ty vysluhuješ».
Ž 119, 75: «Viem, Pane, že spravodlivé sú tvoje rozsudky a že si ma právom pokoril».
Mal 3, 16-21: «Vtedy hovorili bohabojní medzi sebou a Pán pozoroval a vyslyšal. A napísala sa pamätná kniha pred ním pre tých, čo sa boja Pána a vážia si jeho meno... Deň , ktorý prichádza, ich spáli - hovorí Pán zástupov, a nenechá z nich ani koreň, ani konár... A pošliapete hriešnikov, lebo budú popolom pod vašimi nohami v deň, keď budem ja konať - hovorí Pán zástupov».

Kniha Jób svojou zvláštnou rečou poukazuje na to, že Božie myšlienky a Božie možnosti, nie sú ľudskými možnosťami a myšlienkami. Človek je pred Bohom asi v takej situácii ako dieťa, ktoré sedí na zemi a pozerá na matku, keď vyšíva gobelín. Dieťa sediace na zemi vidí len rub a nie líc, teda vidí iba zhluk nití. Až keď vstane a pozrie sa na gobelín z druhej strany, vidí líc, pravý obraz. Tak stojí aj človek pred Bohom. Vidí život iba z jednej strany, iba rub bolestí a preto je smutný. Dôvera v Boha však umožňuje pozrieť sa na život aj z druhej strany, zo strany Božej a pomáha vytušiť líc večného oslávenia.

Kniha Jób prináša základnú odpoveď na otázku o pôvode utrpenia. Učí človeka, že nemá byť pyšný v zmýšľaní, v presvedčení, že všetkému sa dá porozumieť. Sú totiž veci, ktoré zostanú tajomstvom. Medzi ne patrí fenomén utrpenia [33].

V súvislosti s utrpením je nutné v židovskej teológii všimnúť si aj **aspekt výchovný**. V Starom zákone pozorujeme, že prevláda názor, akoby utrpenie malo zmysel trestu potiaľ, pokiaľ sa zdôrazňuje jeho výchovný cieľ. Také sú utrpenia, ktoré Boh poslal na svoj ľud. Obsahujú súčasne aj povolanie zo strany božieho milosrdenstva. Boh trestá, aby priviedol k návratu. Prenasledovania neslúžili na to, aby zničili, ale aby vychovali národ. Takýmto spôsobom sa zreteľne zdôrazňuje osobný charakter trestu. To je vážny aspekt utrpenia. Tento aspekt je hlboko zakorenený v celom Zjavení Starého a zvlášť Nového zákona. Utrpenie má slúžiť k návratu, k budovaniu dobra v subjekte, ktorý vo výzve k pokániu môže rozoznať Božie milosrdenstvo. (Porov. Sd 12).

K úplnosti teologického pohľadu na danú problematiku v judaizme patrí ešte celistvé chápanie človeka. Starý zákon spája často morálne utrpenie s bolesťami istých častí organizmu. Nemožno totiž poprieť, že by morálne utrpenia nemali zároveň aj svoju zložku telesnú, často sa prejavujúcu na stavbe celého organizmu: kostí [34]; ľadvín [35]; pečene [36]; vnútornosti [37]; srdca [38]. Správne poznamenáva Pedro Laín Entralgo:

---

33 Porov. RAVASI G., *Giobbe,* in ROSSANO P. - RAVASI G. - GIRLANDA A., *Nouvo dizionario di teologia biblica,* Edizioni san Paolo, Cinisello Balsamo (Milano), 1988, s. 633-643.

34 Iz 38, 13: «Kričím až do rána. Ako lev, tak zdrvil všetky moje kosti, odo dňa do noci skončíš so mnou».
Jer 23, 9: «Srdce sa zlomilo vo mne, trasú sa mi všetky kosti, som ako opitý človek, ako muž presiaknutý vínom pred Pánom a pred jeho svätými slovami».
Ž 31, 10-11: «Zmiluj sa Bože nado mnou, lebo som v súžení; od zármutku mi chabne oko, duša i vnútro moje. Život sa mi v strastiach míňa a roky v nárekoch. Biedny som a slabnem a chradnú mi kosti».
Ž 42, 10-11: «Hovorím Bohu: „Ty si moja opora; prečo na mňa zabúdaš? A prečo mám chodiť smutný, keď ma sužuje nepriateľ?“ Sťa by mi kosti drvili, keď ma moji utláčatelia tupia, keď sa ma deň čo deň spytujú: „Kdeže je tvoj Boh ?“».

35 Ž 73, 21: «Moje srdce je plné trpkosti a celé vnútro doráňané».
Jób 30, 27: «Hej, neprestajne vrú už moje útroby, dni súženia mne dostavili sa».
Nár 3, 13: «Do mojich obličiek vstrelil šípy zo svojho tulca».

36 Nár 2, 11: «Oči mám zoslabnuté od sĺz, vnútro mám rozbúrené, pečeň sa mi na zem rozteká pre skazu dcéry môjho ľudu, že nemluvňa i dojča hynú na uliciach mesta».

37 Iz 16, 11: «Preto moje vnútro zuní pre Moaba ako citara a moje útroby pre Kír Cháreš».
Jer 4, 19: «Vnútro moje, vnútro moje, hyniem! Steny môjho srdca! Srdce sa mi búri, nebudem mlčať, veď duša mi začula hlas trúby, lomoz vojnový».
Jób 30,27: «Hej, neprestajne vrú už moje útroby, dni súženia mne dostavili sa».
Nár 1, 20: «Pozriže, Pane, je mi krušno, búri sa moje vnútro, srdce sa vo mne zviera, hej, veľmi som sa vzpieral; meč zbíja vonku, vnútri mám tiež smrť».

38 1 Sam 1, 8: «Ale jej muž Elkán sa jej prihováral: „Anna , prečo plačeš? Čo neješ? A prečo máš zronené srdce? Či som ti ja nie lepší než desať synov?“».
Jer 8, 18: «Vari sa teším ? Žiaľ sa ma zmocňuje, srdce mi je choré».
Nár 1, 22: «Nech príde k tebe všetka ich zlosť, potom však urob s nimi, ako si spravil so mnou pre všetky moje hriechy! Množstvo je mojich vzdychov a srdce mi je choré».
Ž 38, 9.11: «Nevládny som a celý dobytý, v kvílení srdca nariekam. Srdce mi búcha, sila ma opúšťa i svetlo

«Hriech je svojou podstatou čisto duchovný akt. Tým ale nie je povedané, že telo na ňom nemá účasť svojimi prejavmi. Naopak, základné psychologické usporiadanie ľudskej bytosti vyžaduje, aby všetky prejavy, vrátane tých najduchovnejších - napríklad nevyslovené myšlienky, vnútorné túžby - sa odohrávali s účasťou tej či onej časti tela...Často sa stáva, že dušený stav sa prejaví tým, že symbolicky, alebo spôsobom akéhosi úniku, poruší funkciu niektorého orgánu (neuróza); ak ide o dlhotrvajúci stav, poškodia sa menej odolné časti organizmu (nemoc z opotrebovania). Za odhalenie tohto skrytého druhu príčinnej súvislosti medzi chorobou a hriechom vďačíme psychoanalytickým a psychosomatickým výskumom»[39].

Z doterajšieho krátkeho prehľadu od indickej kultúry cez grécko-rímsku a židovskú sa dá usúdiť, že ľudské dejiny sú úzko späté s utrpením. Nikto ich nedokáže komplexne popísať. Dejiny s ich rozpormi a konfliktmi, s ich nespravodlivosťou, nerovnosťou a sociálnou biedou, so všetkými nevyliečiteľnými chorobami a nenapraviteľnými vinami, s nezmyselným osudom a zlobou. Je to nekonečný prúd krvi, potu a sĺz, bolesti, smútku a úzkosti, opustenosti, zúfalstva a smrti. Dejiny utrpenia, v ktorých sa každá identita, zmysluplnosť a všetky hodnoty skutočnosti a ľudskej existencie, stále znovu radikálne spochybňujú neidentitou, nezmyselnosťou a nedostatkom hodnôt (chaosom, absurditou, ilúziou).

Svet utrpenia a svet človeka jestvujú tak veľmi úzko spolu, že Ján Pavol II. hovorí o stabilizácii a koncentrácii utrpenia v ľudskom svete.

«S*vet utrpenia, zasahujúci veľmi veľa subjektov, existuje akoby rozptýlený. Každý človek však, cez svoje osobné utrpenie nie je iba čiastkou onoho „sveta", ale zároveň onen „svet" je v ňom ako dokonalá a neopakovateľná vlastnosť. Ruka v ruke s tým ide aj medziľudský a spoločenský rozmer. Svet utrpenia má akúsi vlastnú spojitosť. Trpiaci ľudia sa navzájom podobajú podobnosťou situácie, prežívaním osudu, potrebou pochopenia a starostlivosti, ale vari nadovšetko nástojčivými otázkami o zmysle utrpenia*» (Sd 8).

A práve hľadanie odpovede na otázku o zmysle utrpenia bude predmetom skúmania v ďalšej kapitole.

---

v očiach mi hasne».

39 ENTRALGO P. L., *Nemoc a hřích*, s. 77, 81. Porov. tiež MILLEN M., *Chorobám možno vyhýbať. Lekár dokazuje podľa Písma,* samizdat - slov. preklad, Bratislava 1970.

2. PROBLÉM UTRPENIA V SÚČASNOSTI

Nech by človek akokoľvek inteligentne a komplexne zhrnul históriu utrpenia a postojov k nemu, stále nanovo a aktuálne sa vynára otázka: *„Prečo? Prečo to postihu-je mňa a práve teraz?"* Je to otázka, ktorá volá po príčine, zmysle a cieli utrpenia. Táto otázka nielenže sprevádza ľudské utrpenie, ale priamo vyjadruje jeho ľudský obsah - to, že utrpenie je ľudským utrpením. Bolesť, zvlášť fyzická, je predsa rozšírená aj v ríši zvierat. Avšak iba človek, keď trpí, vie, že trpí a spytuje sa *„prečo?"* Ak nedostáva odpoveď, trpí tým viac[40].

Ako je možné, že Boh, ktorý je považovaný za pravzor všetkého zmyslu, pripustí toľko nezmyselnosti v jeho svete: toľko nezmyselného utrpenia a nezmyselnej viny? Človek je stále ponižovaný ako otrok, zomiera v plynovej komore, je zasypávaný zemetrasením, ochrnutý na vozíku, alebo požieraný rakovinou, hladuje v Afrike, rezignuje v Moskve, alebo živorí v ťažkej situácii. Aj žalmista píše: «*Vek našich dní je sedemdesiat rokov a ak sme pri sile osemdesiat, no zväčša sú len trápením a trýzňou*» (Ž 90,10).

Prečo táto nadmiera utrpenia? Nie je tento Boh predsa len - ako mu to predhadzoval nielen Nietzsche - despota, podvodník, hráč, kat? Vo svetovej literatúre sa nachádza množstvo ilustrácií na túto tému. «Albert Camus vo svojej knihe Mor napísal: *Až do smrti sa budem zdráhať milovať svet, v ktorom trpia deti*. A ruský spisovateľ Dostojevskij v románe Bratia Karamazovi necháva hlavného hrdinu hovoriť tieto slová: *Nehovorím o utrpení veľkých. Tí jedli zo stromu poznania. Ale čo deti? Prečo sa stali hnojivom pre budúce Božie nebo? Toto vstupné je príliš vysoké! Preto sa ponáhľam, aby som vrátil svoju vstupenku*. Ivan Karamazov končí slovami: *Neodmietam Boha, ale mu úctivo vraciam vstupenku*. Alebo iný príklad. V poslednom liste zo Stalingradu píše syn svojmu otcovi-pastorovi: *Klásť si otázku o Bohu pri Stalingrade, znamená poprieť ho. Hľadal som Boha v každej granátovej jame, v každom zničenom dome, na každom rohu, na každom kamarátovi, ktorý ležal v zákopoch. Boh sa neukázal, keď po ňom volalo moje srdce. Domy boli zničené, kamaráti zavraždení, z neba padali bomby a Boh tu nebol. Nie, otče, žiadny Boh nejestvuje. Ak by predsa mal nejaký Boh existovať, tak len tam u vás v spevníkoch a modlitbách, v zbožných kázňach farárov a pastorov, vo vyzváňaní zvonov a vôni kadidla, ale nie tu,*

pri Stalingrade.»[41]

Z prejavov, audiencií, kníh, príhovorov, aj z oficiálnych encyklík dá sa vybadať teologická otvorenosť Jána Pavla II. pre kritické otázky človeka.

> «*Otázka o zmysle utrpenia je ťažká, ak ju kladie človek človekovi, ľudia ľuďom, ale i človek Bohu. Človek totiž nekladie otázky svetu, napriek tomu, že utrpenie mnohokrát dolieha na neho práve zo strany sveta, ale kladie otázku Bohu Stvoriteľovi a Pánovi sveta. A je dobre známe, že na základe tejto otázky dochádza nielen ku mnohým konfliktom vo vzťahu človeka k Bohu, ale stáva sa, že dochádza k úplnému popieraniu Boha. Ak totiž existencia sveta otvára pohľad ľudskej duše na existenciu Boha, jeho*

---

40 Porov. JÁN PAVOL II., *Skoro vždy sa pýtame so smútkom: prečo som chorý?* (Brazília, Marituba, leprozórium, 8. júla 1980); *Prečo trpí on a nie ja?* (Rím, Anjel Pána, 11. februára 1981); *Boh sa pýta: prečo ma nevidíš v tomto tvojom trpiacom bratovi?* (Rím, Inštitút „Don Guanella", 28. marca 1982); *Načo táto choroba?* (Rím, Inštitút „Don Guanella", 28. marca 1982); *Prečo trpí nevinný?* (Rím, nemocnica „Bambino Gesu", 8. júna 1982); *Prečo existuje zlo?* (Gen. audiencia, 31. marca 1983); *Prečo práve ja?* (Kórea, Sorokdo, leprozórium, 4. mája 1984); *Kiež by ste mohli uniesť všetky otázky o zmysle utrpenia* (Švajčiarsko, Fribourg, Kantonálna nemocnica, 13. júna 1984); *Tajomstvo vášho utrpenia je hlbšie* (Kanada, Quebec, Centrum „Fracois Charon" 10. augusta 1984); *Prečo za týchto okolností?* (Francúzsko, Lyon, Katedra sv. Jána, 5. októbra 1986); *Či má ešte zmysel znášať utrpenie?* (Rakúsko, Salzburg, Katedra, 26. júna 1988); *Prečo musím znášať bolesť?* (Poľsko, Olsztyn, Detská nemocnica, 6. júna 1991), in *L´osservatore Romano*.

41 Prevzaté z: BRANTSCHEN J. B., *Proč nás dobrý Buh nechává trpět?,* Scriptum, Praha 1994, s. 7

múdrosť a vznešenosť, tak zlo a utrpenie tento obraz zahmlievajú, často veľmi radikálne, zvlášť, keď je človek postavený zoči-voči denno-dennej dráme toľkých nezavinených utrpení a na druhej strane mnohých nepotrestaných vín» (Sd 9).

Je zaujímavé, že človek si principiálne otázky nekladie vo chvíľach úspechu. Kto prežil peknú dovolenku nepýta sa: Bože, prečo práve ja mám pekné počasie? Kto dostal k platu prémie nepýta sa: Bože, prečo práve mne? Keď je človek radostný a spokojný, nekladie si otázky o Bohu, ani mu neďakuje. Ale keď je na dne, začína brať Boha na zodpovednosť a zapodievať sa ním. Tu sa dá vytušiť špecifickosť utrpenia pre orientáciu človeka.

Od Epikura až po novovekého racionalistu Pierra Bayla, u ktorého sa učil Feuerbach, sa odpoveď skeptických filozofov a teológov na otázku, prečo Boh nezabránil utrpeniu a zlu, prakticky nezmenila:

«Boh buď nemôže; je potom skutočne všemohúci? Alebo nechce; je potom ešte svätý, spravodlivý, dobrý? Alebo nemôže a nechce; nie je potom bezmocný a súčasne neprajný? Alebo konečne môže a chce; ale prečo potom všetko to zlo na tomto svete?» 42

Filozofické aj mytologické pokusy o riešenie tu nepomôžu. Neosoží ani dualistický predpoklad dobrého a jemu na roveň postaveného zlého prvotného princípu, ktorý nenecháva dobrého Boha byť jediným Bohom (perské náboženstvo, Markion). Ani presunutie ľudskej viny späť na počiatok, na anjelské mocnosti odpadlé od Boha, problém nerieši, iba vracia otázku späť k Bohu (ranná židovská apokalyptika). Hans Küng to vo svojej úvahe zhŕňa slovami:

«V histórii filozofie K. Löwith ukázal na príklade spätne vedenej línie: Burckhardt - Marx - Hegel - Proudhon, Comte, Turgot, Condorcet - Voltaire - Vico - Bossuet - Joachim di Fiore - Augustín - Orosius, že moderná filozofia dejín je podobná biblickej viere v naplnenie a že končí sekularizáciou svojho eschatologického vzoru»[43].

V novoveku sa pokúšal dať racionálnu odpoveď na ťažkosti pochádzajúce z existencie utrpenia a zla vzhľadom k božej vláde nad svetom, všestranne nadaný a mnohostranne činný filozof a teológ Gottfried Wilhelm Leibniz. Mal neotrasiteľnú dôverou v dobrého Boha. Jeho „*Teodicea"* (1710) je pokusom o „ospravedlnenie Boha". Po osvieteneckom optimizme však nasledovala v roku 1789 ľudstvom otriasajúca francúzska revolúcia. Preto v roku 1791 píše Immanuel Kant o neúspechoch všetkých filozofických pokusov o teodiceu. Hegel neskôr vo svojej filozofii svetových dejín urobil ešte jeden veľký pokus o ospravedlnenie Boha. Leibnizovu ontologicky-statickú teodiceu previedol na historicko-dialektickú a pokúšal sa chápať rozporuplné svetové dejiny ako pohyb božského svetového ducha samého. Hegel píše:

«*To, že svetové dejiny sú vývojovým pohybom a skutočným vznikaním ducha, pri divadelných premenách ich dejov - to je naozajstná teodicea, ospravedlnenie Boha v dejinách*» [44].

Môžu však také racionálne a špekulatívne argumenty alebo historické filozofické vízie pomôcť človeku, ktorý je postihnutý utrpením? Keď smrť alebo nevera spôsobí trvalú stratu milovaného človeka, alebo keď je sám nevyliečiteľne chorý a musí myslieť na smrť, čo mu

---

42 YARNOLD E. J., *Male - come problema teologico,* in BARBAGLIO G. - DIANICH S., *Nuovo dizionario di teologia,* Edizioni Paoline, Cinisello Balsamo (Milano) 1977, s. 810.

43 KÜNG H., *Boh a utrpenie,* in KUSCHEL K.J., *Teologie 20. století,* Vyšehrad, Praha 1995, s. 318.

44 KÜNG H., *Boh a utrpenie*, s. 318.

pomôžu ľudské názory? Neznamená rozumová argumentácia (špekulácia) pre trpiaceho asi toľko ako pre hladného prednáška o chemickom zložení potravín? Môže racionálna argumentácia vylepšiť svet utrpenia? Dokáže zmeniť utláčateľské a represívne štruktúry a odstrániť - alebo aspoň obmedziť - utrpenie na znesiteľnú mieru?

2.1. Emancipovaný človek

Dlho sa všeobecne usudzovalo, že v dejinách utrpenia bude možné urobiť obrat vtedy, keď človek v novovekom emancipačnom procese sám prevezme zodpovednosť za svoj osud, čiže namiesto zachraňujúceho Boha nastúpi silný jedinec, ktorý sám seba vykúpi a oslobodí. Takýto emancipovaný človek by bol subjektom dejín namiesto Boha. Zavládlo presvedčenie, že všetky problémy ľudského utrpenia možno vyriešiť na báze medicínskej technológie, teda medikamentózne. Odhaduje sa, že 80 až 90 % pacientov sa obracia na zdravotníkov preto, lebo hľadajú úľavu v bolesti. Súčasná americká spoločnosť je charakterizovaná ako *„pillhappy“* (pill - pilulka, happy - šťastný) alebo *„drug-orientated society“* (spoločnosť orientovaná na lieky).[45]

Ale po skúsenostiach v našom storočí vidíme, že vedecko-technická evolúcia a politicko-sociálna revolúcia sa javia dnes spornejšími ako inokedy. Je veľmi pochybné, či by ony mohli navodiť rozhodujúci obrat v dejinách utrpenia ľudstva. Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) síce už v roku 1948 formulovala dodnes citovanú a uznávanú definíciu zdravia - ako *stav úplnej fyzickej, duševnej a sociálnej pohody, nie len neprítomnosť choroby alebo zdravotného postihnutia* - ale je zjavné, že ide o skutočnosti pre smrteľníka nedosiahnuteľné, ktoré majú skôr eschatologický charakter. Ukázalo sa totiž, že prestížny program *zdravia pre všetkých do roku 2000*, tak dobre myslený a teoreticky realizovateľný, v praxi nemožno splniť. Nie len pre stále nové problémy v medicíne alebo pre globálny nedostatok prostriedkov, ale aj pre politickú a sociálnu situáciu ľudstva na konci druhého tisícročia.

Raj na zemi sa realizovať nedarí, ako sa v histórii ľudstvo presvedčilo už mnohokrát. To iste neznamená, že by sme mali zložiť ruky do lona, rezignovať na snahu zlepšiť život a zdravie národov v núdzi a zameriavať sa len na skutky milosrdenstva preukazované jednotlivcom.

Oproti minulým storočiam utrpenie síce dostalo inú podobu, ale ako také zostalo a neubudlo z neho. Namiesto Boha je teraz obžalovaný človek z toho, že sa dopúšťa zločinov: osobných, sociálnych aj ekologických. V takomto prípade moderná doba už nepotrebuje ospravedlňovať Boha, ale musí ospravedlňovať človeka: *namiesto teodicey antropodicea* [46]. Hans Küng to formuloval takto:

> «*Donútený k sebaospravedlňovaniu, snaží sa emancipovaný človek dokázať svoju nevinu, nájsť si alibi pomocou rôznych ospravedlňujúcich mechanizmov a zvaliť vinu zo seba. Usilovne dáva najavo, že „on to nebol“. Ako keby bol zodpovedný len za úspechy a nie za neúspechy technickej evolúcie. Ako keby sa každá vina a každé zlyhanie mali pripočítať nejakému transcendentálnemu Ja (idealizmus) alebo reakčnému, kontrarevolučnému triednemu nepriateľovi (marxizmus). Ako keby za utrpenie v dejinách nezodpovedal žiaden subjekt, iba prostredie, v ktorom človek žije,*

---

45 Porov. JOHNSON T.M., *Contradiction in the Cultural Construction of Pain in America,* in HILL S.C.-FIELDS W.S., *Drug treatment of cancer pain in drug-oriented society,* Raven Press, New York 1989, s. 33.

46 KÜNG H., *Boh a utrpenie*, s. 319.

alebo jeho genetické naprogramovanie, alebo pôsobenie pudov alebo celkom individuálne, spoločenské, jazykové štruktúry».[47]

Nemal by si však súčasný človek tvárou v tvár nejasným výsledkom svojho snaženia položiť otázku svojej vlastnej zodpovednosti, a tým aj otázku svojho skutočného vykúpenia a nielen emancipácie?

Vykúpenie - rovnako ako emancipácia - znamená oslobodenie. Avšak emancipácia znamená oslobodenie človeka skrze človeka, čiže sebaoslobodenie človeka. Vykúpenie znamená oslobodenie človeka Bohom, nie nejaké sebavykúpenie človeka. Emancipácia ako sebaurčenie človeka vo vzťahu k slepo prijímanej autorite a nelegitímnej moci je nevyhnutná: oslobodenie od tlaku prírody, od tlaku spoločnosti, od tlaku vlastnej osoby, ktorá sa nestotožňuje sama so sebou. Rovnako dôležitá je emancipácia skupín a tried, menšín, žien, štátov. Nik nespochybňuje právo na emancipáciu v zmysle oslobodenia od obmedzovania práv a sociálneho útlaku. Ale je potrebný ešte aj iný druh oslobodenia.

Kardinál Ratzinger píše, že tento náboženský druh oslobodenia, čiže vykúpenie, je dnes odsúvané:

«*Litánie ku všetkým svätým vyjadrujú kresťanské zmýšľanie v prosbe: od náhlej a nepredvídanej psmrti, osloboď nás Pane...Keby sme dnes mali formulovať litánie neveriacich, znela by prosba presne naopak: Bože, daruj mi náhlu a nepredvídanú smrť! Smrť má udrieť ihneď a nenechať čas na premýšľanie a útrapy...Rastúci význam eutanázie spočíva v tom, že sa chce zabrániť smrti, ako fenoménu namierenému proti mne a nahradiť ho technickou smrťou...Metafyzike sa tak pribuchnú dvere skôr, než by mohla vstúpiť...Cena za toto vytlačenie strachu je vysoká, lebo dehumanizáciou smrti dochádza aj k dehumanizácii života*»[48].

Povrchné zmýšľanie, nevšímanie si základných otázok života a tabuizovanie stárnutia, choroby a smrti v našej dobe vyplýva okrem iného aj z prehnaného individualizmu. Deň sa neprežíva v spoločenstve, ale je individuálne rozdrobený do všelijakých činností. Dôsledkom je, že vážne udalosti ako narodenie, alebo choroba, starnutie, alebo zomieranie sa neprežívajú s druhými. Prežíva ich iba ten, koho sa to dotýka. To však problém oslobodenia nerieši iba odsúva.

2.2. Oslobodenie a vykúpenie

Smerujeme teda k tvrdeniu, že vykúpenie nemožno nahradiť emancipáciou. Až príliš dlho ľudia novoveku verili, že všemožné utrpenie sa dá odstrániť pomocou prírodnej vedy a techniky. Až príliš dlho sa domnievali, že je možné obchádzať otázku identity človeka, zmyslu ľudského života, zdôvodnenia morálky, otázku viny a smrti. Lenže iba vykúpenie v teologickom slova zmysle oslobodzuje človeka v tých hĺbkach, kam emancipácie nedosiahne. Až vykúpenie môže priviesť človeka, oslobodeného od viny, odcudzenia sa pre časnosť i večnosť, k zmysluplnému životu a k bezvýhradnému nasadeniu sa pre blížneho, pre spoločnosť a proti biede na tomto svete. Svojou emancipáciou sa človek v žiadnom prípade nevytrhol z kontextu utrpenia, viny a smrti. Ak chce nájsť zmysel v nezmyselnom utrpení a umieraní, je odkázaný na poslednú skutočnosť: je konfrontovaný s Bohom

---

[47] KÜNG H., *Boh a utrpenie*, s. 319.

[48] Porov. RATZINGER J., *Eschatologie - smrt a věčný život*, Barrister -Principal, Brno 1996, str. 46.

Walter Ciszek, jezuita, misionár prežil 23 rokov prenasledovania v ruských pracovných táboroch, väzeniach, pod neustálou drezúrou vyšetrovateľov, dozorcov a štátnej bezpečnosti. Tam získal nasledujúcu skúsenosť:

«*Keď sa veriaci ľudia v 5. stor. pred Kristom dostali do Babylonského zajatia, volali: „Bože kde si? Nevidíš ako trpíme? Vari je už koniec tvojim prísľubom, koniec zmluvy, koniec tvojej zvláštnej staroslivosti o nás?" Keď na veci pozeráme dnes, po mnohých rokoch, vidíme, že v skutočnosti sa dial pravý opak. Ťažkosti Izraela boli vlastne manifestáciou Božej lásky voči veriacim ľuďom. Ako zhovievavý a milujúci otec sa pokúšal naučiť ich, aby nehľadali istotu, dôveru a bezpečnosť v kráľoch, kniežatách, v zbraniach alebo v parlamentnej politike tohto sveta, ale iba v Ňom samom. Chcel, aby sa nechali Ním preniknúť, dôverovali Mu a od Neho očakávali svoje šťastie. Bol to On, ktorý stál za udalosťami tohto sveta. Oni Ho mali v týchto udalostiach hľadať a nachádzať a pričiniť sa, aby Jeho vôľa sa realizovala. Pán uisťoval veriacich ľudí slovami proroka Izaiáša: „Aj keby ťa vlastný otec a matka opustili, ja ťa nikdy neopustím!" (Iz 49, 14) Ale z biblických dejín vieme, že keď sa ľudia mali dobre, veľmi rýchlo na Boha zabudli. To isté platí po storočiach aj o nás. Veľmi ľahko upadáme do rutiny, zabezpečujúc si svoju vlastnú existenciu. Nechávame sa unášať prúdom života. Zvykáme si spoliehať sa iba na seba a na svoje sily. Následkom toho vzniká pocit, že sa máme dobre a pohodlne. Obklopujú nás priatelia a pekné veci. To nám pri dobrom zdraví stačí a tak ide deň za dňom. Ani si nevšimneme, že strácame zmysluplný pohľad na skutočnosť života, že zabúdame na to, ako Boh stojí za všetkým, pomáha nám a podporuje nás. Keďže sme si istí sami sebou a určitým štýlom života ani nezbadáme, že Boh sa stal pre nás okrajovým. Potom nezostáva Bohu nič iné, než zopakovať to čo sa dialo v Izraeli. On sa musí nejako preraziť cez našu rutinu.A tak nás necháva Pán ísť cestou po ktorej túžime. Nevšimli sme si však, že vedie do zajatia. Nie Babylonského, ale napr. do zajatia choroby, alebo sklamania, do zajatia zúfalstva, alebo zlyhania. On nás nechá v zajatí návyku a bezmocnosti, alebo v zajatí nemocničného lôžka. Nechá nás okúsiť zajatie smrti našich blízkych alebo zajatie prenasledovania. A práve tým, že nás nechá riešiť tieto problémy samých, zbadáme, že si nevieme poradiť ani so smrťou, ani s chorobou, ani so zlozvykmi. Takto nám pripomenie, že sme na ňom závislí, že nás stvoril a určil k tomu, aby sme s Ním prežívali celú večnosť, že veci tohto sveta i svet sám nie sú trvalým miestom v procese života. Tak sa stáva, že Boh musí prevrátiť všetko naruby v našom živote, aby upútal našu pozornosť a donútil nás myslieť aj na iné hodnoty. Pritom vie, že my s horkosťou v ústach vychŕlime naňho hŕbu výčitiek. Ale on si počká, kým pochopíme a prídeme na to, čo je obsiahnuté v Písme: „Nestarajte sa o to, čo budete jesť, čo budete piť, alebo čím sa zaodejete. Hľadajte najprv Božie kráľovstvo a jeho spravodlivosť a všetko ostatné vám bude k tomu pridané!" (Mt 6, 31-33) A tak vo chvíľach našej osobnej krízy sa začíname rozpamätúvať na Neho a vracať sa k Nemu. Niekedy k tomu naozaj musíme byť dohnaní, aby sme sa Naňho obrátili s prosbou o pomoc a útechu. Boh tajomným spôsobom vo svojej prozreteľnosti musí použiť naše tragédie ako prostriedok na to, aby nám pripomenul našu ľudskú a krehkú prirodzenosť v porovnaní s jeho stálou láskou a stálym záujmom o nás. Nejde teda o pomstychtivosť Božiu za to, že sme si naňho dlho nespomenuli, ale o jeho otcovský postoj k nám.*» [49]

Ján Pavol II. základné otázky človeka a hľadanie odpovede na ne vyjadruje takto:

«*Keď chceme vedieť správnu odpoveď na otázku, prečo existuje utrpenie, musíme obrátiť svoj zrak na zjavenie božej lásky, prameň zmyslu všetkého, čo jestvuje. Láska*

[49] CISZEK W. J., *On mne vede,* Zvon, Praha 1992, s. 18-20.

je najplnším žriedlom zmyslu utrpenia, ktoré zostane navždy tajomstvom. Uvedomujeme si, že všetky naše výklady budú vždy nedostatočné. Kristus nám do tej miery dovoľuje pochopiť toto mystérium a odhaliť, prečo je utrpenie, do akej miery sme schopní pochopiť vznešenosť božej lásky...Nadovšetko treba prijať svetlo Zjavenia, ktoré vyjadruje nielen transcendentálny poriadok spravodlivosti, ale aj to, ako je ten poriadok preniknutý láskou: konečným prameňom zmyslu všetkého, čo jestvuje. Láska je teda najplnším žriedlom odpovede na otázku o zmysle utrpenia. Túto odpoveď dal Boh každému človekovi v kríži Ježiša Krista» (Sd 13).

Stav človeka teda nevyrieši racionálna a technická emancipácia, ale vykúpenie v náboženskom slova zmysle. V utrpení dospeje človek k najvzdialenejšej hranici, k rozhodujúcej otázke o svojej totožnosti, o zmysle a nezmyselnosti svojho života. Stále znovu sa utrpenie ukazuje ako skúška dôvery v Boha, ktorá vyžaduje rozhodnutie. Len v dôveryplnej viere v Nepochopiteľného, vždy väčšieho Boha môže človek prekonať onú širokú, hlbokú rieku, vo vedomí, že je mu cez temnú priepasť utrpenia a zla podávaná ruka.[50]

Na doplnenie rozličných pohľadov súvisiacich s otázku o zmysle utrpenia stojí za to všimnúť si postrehy Jána Pavla II. z rozhovoru s talianskym novinárom a spisovateľom Vittorio Messori:

«*História spásy je aj históriou neprestajného súdu človeka nad Bohom...Ježiš stál pred Pilátom i tribunálom a počúval otázku:„Tak predsa si kráľ?“ (Jn 18, 37). Čiže: je to pravda, že všetko čo sa deje vo svete, v dejinách Izraela, v dejinách všetkých národov závisí od Teba...? Odsúdenie sa zakladalo na svojvôli človeka...Veľký piatok hovorí: človeče, ktorý súdiš Boha... mysli na seba, či nie ty si zodpovedný za smrť toho Odsúdeného, či súd nad Bohom nie je súdom nad tebou samým! Uvažuj, či tento súd a jeho výsledok - kríž a vzkriesenie - nezostanú aj pre teba jedinou cestou, ako dosiahnuť spásu*»[51].

Prichádzame tak k teologickému tvrdeniu: spasiť (podobne ako vykúpiť) znamená oslobodiť sa od základného, radikálneho, definitívneho utrpenia, zla a smrti. Nič a nikto vo svete takú moc nemá. Vo svete možno zdokonaľovať rozmanité liečebné techniky a napomáhať emancipáciu, ale nemožno nájsť zdroj spásy. Iba Boh v Ježišovi zachraňuje ľudstvo. Aj samotné meno Ježiš, *Jeshua (Boh, ktorý zachraňuje)* hovorí o tejto spáse.

Na príklade otca, ktorý, učiac svojho syna plávať, nemôže ho stále rukami podopierať, vysvetlil francúzsky básnik Charles Péguy situáciu človeka pred Bohom.

«*Ja viem, že to nie je ľahké*
Koľkokrát, keď tak trpia vo svojich skúškach
Som hnaný, som v pokušení
Nastaviť im ruku pod brucho
Aby som ich nadvihol svojou širokou rukou
Ako otec, ktorý učí plávať svojho syna
V prúde rieky
Otec, rozdelený dvoma pocitmi...
Lebo na jednej strane, ak ich budem podopierať stále

---

[50] Porov. JÁN PAVOL II., *Kríž - najvyššia katedra pravdy* (Poľsko, Krakov, Príhovor k mládeži, 8. júna 1979); *Kalvária je tajomstvom* (Gen. audiencia, 15. apríla 1981); *Utrpenie je Božím tajomstvom* (Belgicko, Banneux, Sv. omša pre chorých, 21. mája 1985); *Tajomstvo utrpenia je tajomstvom viery a lásky* (India, Kalkata, Ašram Nirmal Hriday, 3. februára 1986); *Ľudské utrpenie je tajomstvom* (Poľsko, Gdaňsk, Mariánska bazilika, 12. júna 1987).

[51] JÁN PAVOL II., *Prekročiť prah nádeje,* Nové mesto, Bratislava 1995, s. 70.

a ak ich budem podopierať silno
Spoľahnú sa na to a nikdy sa nenaučia plávať sami
A ak ich nebudem nadľahčovať správne
v pravý okamžik
Tie úbohé deti sa napijú zlým dúškom». [52]

Čiže človek nemôže byť vybratý z dravého prúdu života. Musí byť v ňom ponorený, teda znášať aj utrpenie. Keď ho Boh chce svojimi príkazmi podopierať a žiada, aby ich človek zachoval, má pocit, že je obmedzovaný. Zdá sa mu, že prichádza o slobodu. To nie je pohodlné, ba naopak, mnohokrát je to bolestivé. Keď však hltá kalnú vodu utrpenia, a má pocit, že sa topí, prežíva neprítomnosť božiu. Znovu je to bolestivé. Pýta sa: Kde si Bože? Zrazu mu prekáža, že ho Boh ponechal na seba samého, hoci sa predtým o to úporne usiloval. Tak sa človek nachádza v dilémе, ktorú nevyrieši racionálna analýza, ale dôveryplné vloženie sa a odovzdanie do Božích rúk.

2.3. Človek ako psychosomatická jednota

Prekážkou pri hľadaní odpovede na otázku o zmysle utrpenia bola v predchádzajúcich storočiach aj skutočnosť, že sa mnohé vedecké smerovania sústredili na človeka iba v zmysle hmotnom, telesnom a biologickom. Psychické a spirituálne zložky človeka boli zaznávané ako nevedecké. Takto bola odsunutá aj otázka o význame bolesti a utrpenia. Keď však v našom storočí, zásluhou nových metód štúdia ľudskej reality - ktoré sa odlišujú od metód dovtedy ponúkaných - dochádza k odkrývaniu dôležitosti duchovnej stránky človeka, získava sa tým aj nový, očisťujúci pohľad na hodnoty náboženské, úzko spojené so životom a vo viere prinášajúce odpovede na základné otázky.

Na ilustráciu tohto faktu poslúži svedectvo odborného lekára Cosima Caló, taliana, ktorý pracoval dlhé roky v Afrike. Píše:

«*Mojím svetom bola choroba a mojou záľubou bol chorý človek. S ním som často viedol dlhé rozhovory. A niekedy aj bez slov, lebo, aká je vlastne "reč" chorého? Veľa rokov profesionálnej praxe som potreboval k tomu, aby som pochopil, že nemocný nie je číslo postele na nemocničnom oddelení, ale človek, ktorý má konkrétne meno... V roku 1964 som odišiel na trojročný pobyt do jedného údolia v Kamerune, blízko hraníc s Nigériou. Denno-denne som sa stretával s hnisavými chorobami, ktoré sú očiam viditeľné. Ale tam som pochopil aj to, čo je očiam neviditeľné, že totiž existuje ešte väčšie zlo ako hnisavá viditeľná choroba. Zlo, ktoré je v srdci človeka: egoizmus, nejednota, pomstychtivosť, panovačnosť, násilie a hriech. To sú choroby duše, častokrát zamaskované. Lekár môže ošetriť viditeľný hnis na tvári alebo na ruke, ale kto ošetrí hnis duše?...Chorý človek nosí svoju bolesť viditeľne. Zdravý nosí svoju bolesť v hĺbke pyšného srdca.... Naučil som sa, že tak ako hlad a smäd pripomínajú potreby tela, tak bolesť pripomína potrebu ducha. Núti nás zamyslieť sa nad cenou a zmyslom nášho života. Tak ako telo má právo na riadne ošetrenie v nemocnici, tak duša má právo vedieť o Absolútne, v ktorom sa utrpenie sublimuje. Ak existuje právo človeka na určitú etiku a kultúru, tak existuje aj právo na vieru, na úprimnú odovzdanosť do Božej prozreteľnosti*». [53]

---

[52] PÉGUY Ch., *Tá jediná je paní - chudoba,* Vyšehrad, Praha 1971, s. 50.

[53] Porov. CALO C., *Technológia v dialógu,* in *Nové mesto* (1992) č. 4, s. 12-14.

Čiže medicína ako vedecká disciplína a umenie liečiť ponúka predovšetkým opis utrpenia, diagnostiku a navrhuje terapeutické postupy. Analýzou zmyslu, významu utrpenia a jeho tvorivého charakteru pre človeka sa zaoberajú filozofické, náboženské a psychologické systémy, ktoré zároveň ukazujú aj techniku jeho znášania, zakotvenú v určitej etike. Vďaka interdisciplinárnym kritériám však existujú dnes nové poznatky.

Filozof Max Scheller, ktorý pôvodne študoval medicínu, už v období najväčšieho rozmachu pozitívnych vied na prelome 19. a 20. storočia reagoval na spredmetnenie človeka. Odlišoval percepciu bolesti, jej zmyslové vnímanie, od prežívania utrpenia. Snažil sa ukázať, že človek je viac ako predmet, že to, čím sa líši od iných živočíchov a čo ho robí jedinečným, je duchovný rozmer ľudského života: schopnosť slobodného ducha vymaňovať sa z kauzality prírodného, biologicky určeného v človeku, možnosť prekračovať seba, svoju telesnosť, smerom k vyšším hodnotám. V súvislosti s bolesťou a utrpením písal, že rôzne zmyslové vnemy, city a emocionálne stavy (únava, strach, ľútosť, chuť do jedla alebo odpor k nemu...)

> «*... môžu mať zmysel, obsiahnutý v ich samotnom prežívaní, ktorý sa veľmi líši od ich kauzálneho pôvodu a čiste objektívnej účelnosti...Tá istá bolesť a stav utrpenia (nielen podráždenia, ktoré ho podmieňuje), môžu byť pociťované ako funkčné v úplne rozdielnych stupňoch a podobách. Prah znesiteľnosti a sila znášať bolesť, ktoré treba dôsledne odlišovať, môžu byť pri historickej konštantnosti prahu podráždenia a raste citových stavov (napr. telesnej bolesti) v dejinách civilizácie veľmi odlišným spôsobom odstupňované*» [54]

Každá choroba sa dotýka celého človeka, to znamená, že dôležitú úlohu (okrem genetickej dispozície, napr. vrodená porucha metabolizmu, vyššia či nižšia odolnosť) hrá psychický a sociálny stav daného jedinca, ktorý ovplyvňuje jeho imunitné deje. Tu niekde korenia úspechy „prírodnej“, „tradičnej“ medicíny a sugestívnych vplyvov alternatívnej liečby. Ako popisuje misionár z Kamerunu P. de Rosny, potrebuje domorodec k svojmu zdraviu: byť sám so sebou a s duchmi svojich predkov. Domorodý šaman, *nganga*, lieči nemocného vždy ako člena skupiny zároveň s jeho rodinou - a dodnes ľudia, napr. po operácii v nemocnici západného typu, vyhľadávajú tradičného liečiteľa, aby ich zdravie utvrdil svojimi obradmi [55].

Chápanie utrpenia, choroby i zdravia súvisí s celkovým myslením a nazeraním v danej spoločnosti. Na rozdiel od racionalistického a osvieteneckého ponímania, kedy bola choroba chápaná ako vec sama o sebe prepadajúca človeka („dostal som angínu, mám tuberkulózu, chytil ma žlčník“), je dnes choroba chápaná skôr ako proces. To znamená ako sled na seba naväzujúcich epizód, kedy predchádzajúca modifikuje svojim výsledkom priebeh tej ďalšej, a kedy možno tento proces ovplyvňovať aj kladne aj záporne, vonkajšími i vnútornými zásahmi a vplyvmi: lieky, životospráva, duševná pohoda - ale i duchovné faktory, ako napr. vedomie viny a nevyriešené konflikty. Ide vlastne o zložitý dej, o interakciu pôvodcu choroby s postihnutým konkrétnym jedincom, pričom hrajú podstatnú úlohu i jeho vzťahy k okoliu, vrátane vzťahov transcendentných, čiže jeho viera a nádej. S Dagmar Pohunkovou možno konštatovať:

> «*Utrpenie odvíjajúce sa v čase, môže za priaznivých podmienok vyústiť do uzdravenia, pričom chorý človek môže byť zmenený oproti východziemu stavu k lepšiemu nielen*

---

[54] SCHELER M., *Řád lásky,* s. 80.

[55] Porov. ROSNY de E., *La Sanité de l´homme. Critéres de rationalité,* in *Guérisons et Miracles,* CCMF/AMIL, Lourdes 1994, s. 15-24; SLABÝ A., *Pastorálni medicína a zdravotní etika*, Univerzita Karlova, Praha 1991, s. 17-23; BAŠTECKÝ J.- ŠAVLÍK J.- ŠIMEK J., *Psychosomatická medicína*, Grada Avicenum, Praha 1993. BENCIOLINI P.- VIAFORA C., *Problemi etici nel rapporto medico-paziente. La relazione che guarisce,* Gregoriana Libreria Editrice, Padova 1993; NEMČEKOVÁ M.- ŽIAKOVÁ K., *Duchovná dimenzia problému bolesti a utrpenia*, Filozofia (1996) n. 9.

fyzicky (získa imunitu proti práve prekonanej infekcii), ale aj duchovne: získa nový pohľad na zmysel existencie»[56].

Pozoruhodný je aj prínos diela Zigmunda Freuda, ktorý možno zhrnúť do piatich bodov: 1. objav potreby dialógu s pacientom - jednak pre stanovenie diagnózy ako aj pre liečenie choroby; 2. diagnostické a terapeutické ohodnotenie inštiktívnej zložky ľudského života; 3. objav existencie a význam rôznych spôsobov psychologického vedomia; 4. zásadný prínos k správnemu poznaniu vplyvu, ktorý má duševný život na telesné prejavy a naopak; 5. snaha zrozumiteľne zaradiť fakt choroby do životopisu pacienta [57].

Neskôr, zásluhou Adlera, Junga a ďalších, dochádza k zlučovaniu poznatkov z psychoanalýzy s vedomosťami z prírodovedeckého štúdia choroby a vytvára sa antropologická medicína a psychosomatická patológia, t.j. snaha o vedecké poznanie ľudskej choroby z hľadiska *ľudskej,* čiže *personálnej* situácie pacienta[58]. Odborník v dejinách medicíny Pedro Laín Entralgo píše:

«*Ide o štúdium dvojakých prejavov - somatických a psychických - na základe jednoty, ktorú ľudskej prirodzenosti vtláča vnútorná, rozumom obdarená, slobodná a zodpovedná osobnosť. Zásluhou tejto osobnosti sa stáva prirodzenosť individuálnou a ľudskou*»[59].

Z uvedených skutočností vyplýva, že iba komplexné psychosomatické nazeranie na život človeka môže pomôcť v zmysle lekárskom na zmierňovanie utrpenia a z hľadiska filozoficko - náboženského na odhalenie zmyslu a významu utrpenia.

---

[56] POHUNKOVÁ D., *Zdravie, nemoc a smrť,* s. 112.

[57] Porov. ENTRALGO P. L., *Nemoc a hřích,* s. 102-103.

[58] Tamtiež, s. 110.

[59] Tamtiež, s. 111.

3. KRESŤANSKÉ RIEŠENIE

Po predchádzajúcom hľadaní odpovede na otázku o zmysle ľudského utrpenia v jeho rozličných formách (večné ľudské „prečo?"), berúc do úvahy človeka ako psychosomatickú jednotu, treba skonštatovať, že neexistuje dostatočná a vyčerpávajúca odpoveď v antropológii, filozofii, sociológii ani v psychológii. Podobne treba povedať, že žiadna prírodovedecká disciplína (vrátane medicíny) nie je schopná zlo, utrpenie, bolesť a chorobu úplne odstrániť. Človek musí teda hľadať odpoveď iným spôsobom.

Nové rozmery ponúka teologická výpoveď o oslobodení - vykúpení (zachránení) človeka. V kresťanstve sa náuka o vykúpení nazýva soteriológiou. Predpokladá znalosť biblických dejín a problematiku tzv. dedičného hriechu. Na to naväzuje poznanie osoby i diela Ježiša z Nazaretu ako Božieho Syna, čo znamená okrem viery v inkarnáciu aj vieru v dogmu, že bol «*za vlády Poncia Piláta ukrižovaný, zomrel a bol pochovaný a na tretí deň vstal zmŕtvych*»[60].

3.1. Transcendentné korene zla

Teológia rozlišuje medzi utrpením dočasným (choroba, stárnutie, smrť) a večným (strata večného života, odvrhnutie od Boha, odsúdenie). Ján Pavol II. vysvetľuje:

> «*Človek hynie, keď stráca život večný. Opakom vykúpenia nie je teda iba dočasné utrpenie - akékoľvek - ale utrpenie večné. Boží Syn prišiel preto, aby ochránil človeka predovšetkým od tohto večného zla a večného utrpenia. Vo svojom vykupiteľskom poslaní sa má dotknúť zla v jeho transcendentných koreňoch, z ktorých ono vyrastá v histórii človeka. Tieto korene tkvejú v hriechu a smrti, sú pri základoch straty večného života. Poslanie Božieho Syna spočíva v premožení hriechu a smrti. Hriech premáha svojou poslušnosťou až na smrť; a smrť premáha zmŕtvychvstaním*» (Sd 14).

Pôvod utrpenia a zla vo svete vidí teológia v dedičnom hriechu, čo by sa v slovenčine malo skôr nazývať hriechom historickým, alebo svetovým[61]. Ide o konštatovanie rozpoltenosti, disharmónie a jestvujúcich tlakov na človeka, ktoré pochádzajú zo zla vo svete. V antickom gréckom svete sa myslelo, že každý človek nosí v sebe dve veľmi rozdielne povahy. Predstavovali si, že každý má po pravici dobrého anjela, nabádajúceho k dobrému a po ľavici zlého anjela, ktorý zvádza k zlému. Táto predstava pripomína alegóriu, ktorú povedal o ľudskej povahe grécky filozof Platon. Podľa neho je ľudská duša pohoničom voza, ktorý ťahajú dva kone: jeden sa volá vášeň, druhý rozum. Duša musí obidva ovládať opratami.[62]

Biblický autor túto tému literárne zabalil do príbehu o Adamovi a Eve, zakázanom ovocí a vyhnaní z raja (porov. Gn 2, 4 - 3, 24). V tomto príbehu je podstatne zahrnutá teologická výpoveď o neutešenej situácii človeka. Brilantnú interpretáciu biblického

---

60 DENZINGER H., *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Dehoniane, Bologna 1995, s. 3-45.

61 Porov. JÁN PAVOL II., *Situácia človeka vo svete* (Redemtor hominis 1979, čl. 16); *Tajomstvo hriechu* (Reconciliatio et paenitentia 1984, čl. 15); *Strata pocitu hriechu* (Reconciliatio et paenitentia 1984, čl. 18); *Nezavinené utrpenie* (Gen. audiencia, 23. mája 1979); *Osud trpiacich detí* (Nigéria, Onitsha, 13. februára 1982); *Aký veľký musí byť hriech!* (Rím, Inštitút „Don Guanella" 28. marca 1982); *Korene utrpenia tkvejú v tajomstve hriechu* (Vatikán, Príhovor k Zboru kardinálov, 23. decembra 1982); *Nevinný Kristus zaujíma miesto vinných* (Gen. audiencia, 20. apríla 1983); *Nie každý trpiaci je hriešnikom* (Gen. audiencia, 9. novembra 1988); *Utrpenie nie je vždy trestom za hriech* (Gen. audiencia, 9. november 1988); *Utrpenie Krista utvára novú situáciu pre ľudské utrpenie* (Gen. audiencia, 9. novembra 1988, Sd 18, 19); *Utrpenie nevinného má očisťujúcu hodnotu* (Poľsko, Krakov, Detská nemocnica v Prokocimiu, 13. augusta 1991).

62 Porov. STERTENBRINK R., *In Bildern und Beispielen IV*, Herder, Freiburg-Basel-Wien 1984, s. 123.

dedičného hriechu ako pôvodu všetkého zla a utrpenia ponúka pražský teológ Stanislav Novák, keď populárno - esejistickým spôsobom vyjadruje známe biblické a dogmatické pravdy. Duchovný svet človeka rozdeľuje na tri časti: rozum (R), vôľa (V) a city (C). Rozum Bohom naplánovaného človeka bol jasný. V Písme Svätom je uvedené: «*Človek pomenoval všetky zvieratá a nebeské vtáctvo...*» (Gn 2, 19). Dávať meno v orientálnom a biblickom zmysle znamená: poznať. Človek svojím poznaním ľahko prenikal k podstate vecí. Vôľa toho človeka, ktorého Boh projektoval, bola silná a nerozkolísaná. V uskutočňovaní Božej vôle spoznával pravú radosť. Človek „chcel" Boha. City robili človeka vnímavým a dodávali všetkému vrúcnosť. Umožňovali človeku, aby všetko robil rád. Najdôležitejšia však bola harmónia, lebo tri mohutnosti: R + V + C boli v súlade. Radostný súlad v duši prenikal aj do tela a spôsoboval súlad biologický. Človek mal zdravie, pocit sviežosti a radostnej sily. Zdroj, ktorý vytváral tento podivuhodný poriadok nazýva Stanislav Novák: „*energia alfa",* alebo „*nadľudský element*, *absolútna energia, Božia milosť."*[63]

Ešte však treba brať do úvahy rozhodujúcu silu v človeku, ktorou je sloboda. Práve sloboda dáva človeku to, čo je špecificky ľudské: akonáhle človek koná a vie, že môže konať tak alebo inak, potom tiež vie, že je to on, ktorý koná. Uvedomuje si sám seba, svoje JA. Vplyvom slobody vzniká plné vedomie seba samého. Iba človek si uvedomuje sám seba, stáva sa slobodnou, sebavedomou bytosťou. Výklad Stanislava Nováka smeruje k nasledujúcemu:

> «*Prítomnosťou energie alfa je v ľudskej duši prítomné Božie JA. Vplyvom slobody sa v duši utvorilo ľudské JA. Tým vzniká napätie medzi dvoma JA. Ako skončí? Buď pod vplyvom pokory ľudské Ja uzná, že všetko, čo má, má od Boha; potom sa medzi oboma JA vytvorí porozumenie, pochopenie, zhoda a priateľstvo. Ľudské JA bude radostne, dychtivo a vďačne prijímať z Božieho JA všetky dary a báť sa, aby Boha nestratilo. Alebo ľudské JA zapáči sa samo sebe, bude chcieť byť nezávislé, vyhodí Božie JA zo svojej duše a postaví sa na jeho miesto. Bude sa hrať na Boha, na absolútno. To je skutočnosť, ktorú podľa Biblie naučil diabol človeka: „Budete ako Boh!" (Gn 3, 5). Človek s tým súhlasil. A čo sa stalo? Zostal bez „energia alfa". Boh sa vzdialil, lebo s najväčšou jemnosťou rešpektuje slobodu človeka. Pán Boh si náramne potrpí na slobodu!*»[64]

Zo systematickej dogmatickej teológie je známe, že stratou „*energie alfa"* zmizli z duše aj jej účinky. Rozum stratil svetlo svojho poznania. Oko rozumu sa zatiahlo sivým závalom. Človek poznáva ťažko, s námahou, mýli sa... Vôľa stratila silu a smer k Bohu, smer hore. Ochromená začala smerovať dolu, lebo je to pohodlnejšie. Nie je však spokojná, lebo rozum jej stále pripomína správny smer. A city? Opustili vyhradené miesto a začali ovplyvňovať rozum a deformovať vôľu. Sloboda je rozkolísaná, ťažko sa rozhoduje, najmä pre namáhavé dobro. Porušená harmónia rozumu, vôle a citov spôsobila, že sú často proti sebe. Duševná disharmónia spôsobuje telesnú disharmóniu - chorobu. Ak sa uvažuje o dôsledkoch ďalej, je zrejmé, že z človeka prenikla táto disharmónia aj do prírody a prejavuje sa v tom, čo nazývame: boj o život. Stanislav Novák dodáva:

> «*Božie JA ustúpilo ľudskému JA, ktoré sa stalo pánom duše i tela a všetkého okolo seba. Nemá protiváhu ani mieru, samé rozhoduje, samé vládne. Svojou pýchou a sebectvom. Ale tak, ako mu prekážalo Božie JA, prekážajú mu i ostatné ľudské JA, ak sa mu nechcú podriadiť. Začína história bojov jedného ľudského JA proti druhému, boj všetkých proti všetkým. Toto je kľúč k dejinám ľudstva. Tu poznávame a*

---

63 NOVÁK, S.: *Disharmonický človek a jeho výchova*, Řád, Praha 1992, s. 23-28.

64 NOVÁK, S.: *Disharmonický človek a jeho výchova*, Řád, Praha 1992, s. 24.

uvedomujeme si rozdiel medzi vládou Božou a medzi vládou človeka. Kto nechce poslúchať Boha, musí poslúchať človeka a spozná, kto je hroznejším pánom!» [65].

Pravdivosť tejto skutočnosti dosvedčuje realita každého človeka. Rozum túži po poznaní, ale bez vnútorného svetla prichádza k poznaniu len ťažko a zdĺhavo. Vôli chýba sila pre konanie dobra. V citovej oblasti človek často podlieha náladovosti. Je to známa disharmónia, keď city ovplyvňujú rozum i vôľu a keď vôľa sa stavia proti rozumu. Stanislav Novák píše:

«*Tento stav pociťujeme ako nepríjemný a nepôvodný. Niekedy si pripadáme ako zrúcanina. Ale zrúcanina môže vzniknúť len tam, kde pôvodne bolo niečo ucelené, dobré, harmonické*»[66].

Blaise Pascal k tejto skutočnosti hovorí:

«*Akonáhle mi kresťanské náboženstvo objasnilo náuku o páde do hriechu, otvorili sa mi oči a všade som videl príznaky tejto pravdy. Veď celý svet hovorí o stratenom Bohu a spustošenej prírode... Najhlbšie tajomstvo, akým môže pre náš rozum byť mystérium dedičného hriechu, je jediným kľúčom k pochopeniu našej bytosti.*»[67]

Pavol z Tarzu, ktorý sám trpel vnútornou rozdvojenosťou, opisuje tento nekonečný boj slovami:

«*Viem, že vo mne, t. j. v mojom tele, nesídli dobro. Lebo chcieť dobro mi je blízko, ale konať ho nie. Veď nerobím dobro, ktoré chcem, ale zlo, ktoré nechcem, to konám. Ak teda robím to, čo nechcem, nie ja to robím, ale hriech, ktorý prebýva vo mne.*» (Rim 7, 17-20).

Bolestná skúsenosť, že človek nie je pánom seba samého, vyvoláva otázku: aká sila zvonku môže pomôcť? Ako má v sebe obnoviť harmóniu? Ako získať povedomie o stratenom svete jednoty a postaviť sa na prapôvodný základ? Tento sen o dokonalom, šťastnom a pokojnom živote žije vo všetkých národoch a v neuvedomelom podvedomí každého človeka. Psychológovia namiesto termínu „dedičný hriech" používajú výraz „temná spomienka v duši", čiže kedysi dávno všetko zahŕňujúca jednota Boha, človeka a prírody v rajskom prapokoji. Ilse von Grote v tejto súvislosti píše:

«*Pretože sa prvotné vývojové štádium ľudstva vo vývoji jednotlivého človeka neustále opakuje - a zanechávajúc stopu v jeho duši žije v ňom ďalej, hoci neuvedomele - znamená to, že stratenú rajskú jednotu možno v nejakej forme znovu získať*»[68].

Tú silu našiel Pavol z Tarzu v Ježišovi. Ježiš, sila Božia, sa stal hlavnou oporou jeho života. On ho vytrhol z moci zla a v ňom našiel zmierenie a pokoj so samým sebou. Preto sa teraz budeme venovať vykupiteľskému dielu Ježiša z Nazaretu.

3.2. Ježiš z Nazaretu

Najprv treba obrátiť základnú otázku: je Boh skutočne tak povznesený nad všetko utrpenie, ako si ho človek ľudsky predstavuje, ako pri všetkých protestoch predpokladá, a ako sa javí filozofom? Z Biblie vieme, že Boh nie je ani hluchý ani necitlivý na otázku *„prečo?“*

---

65 Tamtiež, s. 26.

66 Tamtiež, s. 29.

67 PASCAL B., *Myšlienky*, Chronos, Bratislava 1995, s. 192.

68 Prevzaté z STERTENBRINK R., *In Bildern und Beispielen IV*, s. 124.

On už jasnú odpoveď dal a to tak, že v Ježišovi Kristovi prežíval s človekom pozemskú situáciu. V Ježišovi sa Boh ukázal ako taký, ktorý sa nevyhýba utrpeniu, ale ho podstupuje. Nevyhýba sa chorým, ale ich navštevuje, lieči, uzdravuje. Nevyhýba sa otázke smrti, ale kriesi mŕtvych. Teda na všetky ľudské vyššie uvedené otázky už Boh odpoveď dal (Porov. Sd 16).

Ak ho človek obviňuje z mlčania, tak to môže byť aj vina človeka, že nevie alebo nechce kľúčom viery čítať slová Svätého Písma. A ešte viac: aby Boh nevyzeral len ako múdry šéf, ktorý rozkazuje a na všetko má pohotovú slovnú odpoveď, rozhodol sa odpovedať formou svedectva. Svedkom sa ľahšie verí ako kazateľom[69]. Toto svedectvo zrealizoval Ježiš z Nazareta, keď na vlastnom tele znášal bolesť, spôsobenú mu zlobou druhých. Ak sa teda chce nájsť odpoveď na horeuvedené otázky, musí nastúpiť snaha porozumieť Ježišovým postojom. Ján Pavol II. vystihuje túto skutočnosť slovami:

> «*Odpoveď je vybudovaná temer z takého istého materiálu ako otázka. Neodpovedá iba svojím učením, evanjeliom, ale predovšetkým vlastným utrpením; obe sú organicky a nerozlučne vzájomne späté*» (Sd 18).

Slová modlitby v Getsemanskej záhrade *„Otče môj, ak ma nemôže tento kalich minúť bez toho, že by som z neho pil, nech sa stane Tvoja vôľa!“* (Mt 26, 42) svedčia o «*pravde lásky cez pravdu utrpenia*» (Sd 18).

Belgický teológ Luis Evely napísal: «*Ježiš neprišiel utrpenie odstrániť, ani ho vysvetliť, ani ospravedlniť. Prišiel ho na seba vziať a tak ho premeniť*»[70].

Okrem toho, čo Ježiš prežíval na sebe, treba si všimnúť jeho postoj ku trpiacim ľuďom. Evanjelisti poskytujú množstvo správ, v ktorých sa Ježiš stretáva s chorými. Je to preto, lebo - ako píše Bernhard Huhn - «*chorí sú vývesným štítkom ľudskej biedy*»[71]. Ježiš ich neobchádza, ale vyhľadáva a zostáva medzi nimi. Izrael v čase Ježišovom ešte nepozná sociálne poistenie ani pravidelnú opateru chorých. Chorí sú odkázaní na milosrdenstvo svojich príbuzných. Kto nemá nikoho, čo by sa o neho staral, vysedáva pri cestách a žobre. Ježiš často prechádza cestami, ktoré sú obklopené najúbohejšími z úbohých. Vtedy sa z úst do úst rýchlo šíri správa, že lieči chorých. Ľudia hneď prinášajú svojich príbuzných: chromých, malomocných a slepých, posadnutých a odsúdených k smrti.
Známa veta: „Ježišu Nazaretský, pomôž!“ - svedčí o tom, ako sa zúfalý výkrik trpiaceho ľudstva napája na Ježišove kroky.

Ježiš sa stáva známy tým, že uzdravuje mnohých[72].

---

69 Porov. PAVOL VI., *Evangelii nuntiandi* (1975), čl. 41.

70 EVELY L., *Blažení, ktorí znášajú utrpenie*, Samizdat, Bratislava 1969, s. 22

71 HUHN B., *Ježiš hovorí s ľuďmi*, Seminár J. Vojtašáka, Spišské Podhradie 1991, s. 40.

72 Porov. JÁN PAVOL II., *Kristus sa zmnohonásobňuje* (Castel Gandolfo - na Anjel Pána, 29. júla 1979); *Chorí čakajú na Krista - Kristus čaká na chorých* (Poľsko, Krakov, františkánsky kostol, 9. júna 1970) ; *Všetci sme zapojení do tajomstva spravodlivosti a milosrdenstva* (Taliansko, Pompey, Svätyňa Matky Božej Ružencovej, 21. októbra 1979) ; *Najvnímavejšie údery Ježišovho srdca sú pre trpiacich* (Gen. audiencia, 16. januára 1980); *Pápež ďakuje chorým* (Gen. audiencia, 13. februára 1980); *Dojímavé bolo Ježišovo čítenie pre chorých* (Gen. audiencia, 18. júna 1980); *Ježišovi sú chorí drahými* (Gen. audiencia, 12. novembra 1980); *Najviac Kristovi sú chorí* (Rím, nemocnica „San Giacomo“ , 21. decembra 1980); *"Sám sa už blížim do pokročilého veku"* (Vatikán, z príhovoru k pútnikom - starým ľuďom, 4. októbra 1982); *Potrebná je charizma jesene života* (Vatikán, k pútnikom „La Vie Montante“, 4. októbra 1982); *Starosť motívom tichej vnútornej radosti* (Vatikán, k pútnikom „La Vie Montante“, 4. októbra 1982); *Cirkev zdôrazňuje absolútnu hodnotu ľudskej osoby* (Vatikán, k starším osobám, 20. decembra 1982); *Myšlienka o smrti má povzbudiť k dobrému* (Vatikán, k starším osobám, 20. decembra 1982); *Mladí a starí nemôžu byť voči sebe navzájom*

Na tomto mieste ale vzniká otázka: Prečo Ježiš neuzdravil všetkých? On to predsa mohol. Jediným slovom božej moci mohol uzdraviť všetkých chorých Izraela. Prečo nezotrel jedným škrtom svojej božej moci utrpenie a chorobu sveta? Prečo Ježiš tak šetril s prostriedkami, ktoré mal k dispozícii? Odpoveď je však zjavná.
Ježišovi nešlo iba o zdravie tela, ale o celého človeka. Celý človek má nielen vonkajšiu, telesnú stránku, ale aj vnútorný, duchovný svet vôle, citu a rozumu. Ježiš vidí človeka v súvislostiach medzi vnútorným a vonkajším životom, čiže v súvislostiach medzi telom a dušou. Toto celistvé nazeranie znamená, že za utrpením tela vidí biedu duše, za chorobou vidí vnútornú disharmóniu. Bernard Huhn spresňuje:

> «*Keďže prišiel, aby človeka oslobodil, potom jeho vykúpenie je zamerané na hlbší neporiadok, nielen na telesný organizmus. Ježiš chce preklenúť priepasť medzi Bohom a človekom, ktorá tu je - biblicky povedané - od prvého pádu. Následky a dôsledky prvého pádu na telesnú oblasť, predstavujú tú priepasť, ktorá je medzi zdravím a chorobou. V tejto priepasti zjavuje Ježiš Otcovu slávu tým, že niektorých telesne lieči, ale všetkým ponúka vieru a nádej ako prostriedky na úplné ozdravenie*»[73].

Svet by teda nezískal veľa, keby v určitej dobe bol Ježiš všetkých chorých telesne uzdravil. V nasledujúcej dobe by sa predsa objavili iné choroby a postihnutí by boli iní ľudia. Ježiš urobil viac, keď smrťou a zmŕtvychvstaním ponúkol také riešenie, ktoré je platné v každej dobe, v každej chorobe a pre každého trpiaceho. Toto riešenie sa volá: viera a dôvera v Nebeského Otca, ktorý o človeku vie, žehná mu a miluje ho, aj keď je v ťažkej situácii. Vložiť sa do jeho rúk, odovzdať sa do jeho vôle a trpezlivou láskou prekrývať každodenné utrpenie, to je cesta kresťana, na ktorej sa postupne odhaľuje zmysel bolesti a spôsob jej riešenia.

3.3. Na kríži kričí láska

Čo sa dá robiť ak milovaný človek neopätuje lásku? Ostáva len jedno jediné: skrze väčšiu lásku dať mu porozumieť, že je skutočne milovaný, lebo lásku môže prebudiť len láska. To však neplatí len o ľuďoch, to platí aj o vzťahu Boha k človeku. Keď ľudia neporozumeli posolstvu, ktoré Boh zjavoval skrze Zákon a prorokov, dokonca ho prevrátili, reagoval Boh s ešte väčšou láskou. Prostredníctvom Ježiša z Nazaretu oznamuje ľuďom, že ich má skutočne všetkých rád, a že chce, aby všetci mali nádej, za každých okolností[74]. A

ľahostajní (Vatikán, k starším osobám, 20. decembra 1982); *Cez tajomstvo orodovania svätých...* (Kanada, Quebec, Centrum „Francois Charon“, 10. septembra 1984); *Choroba je situáciou priblíženia Boha k trpiacemu človeku* (Peru, Callao, 4. februára 1985); *Prehĺbiť túžbu po úplnej spáse...* (Peru, Callao, 4. februára 1985); *Skúsenosť a zrelosť umožňujú prehĺbiť tajomstvo života* (Peru, Callao, 4. februára 1985); *Kristus naším bratom aj v utrpení* (Luxemburg, katedra Matky Božej, Pani Luxemburskej, 15. mája 1985); *Kristus, ktorý uzdravuje, hovorí o sebe: Bol som chorý* (Poľsko, Gdaňsk, Mariánska bazilika, 12. júna 1987); *Evanjeliová „karta totožnosti“* (Poľsko, Gdaňsk, Mariánska bazilika, 12. júna 1987); *Kristus dával vonkajšie uzdravenie a vnútorné zdravie* (Rakúsko, Salzburg, 26. júna 1988); *Logika zmluvy Boha s človekom* (Gen. audiencia, 26. októbra 1988); *Paschálny zmysel života* (Gen. audiencia, 22. marca 1989); *Dôležitá je veľkodušná pohotovosť prijatia svojho povolania* (Maďarsko, Budapešť, bazilika sv. Štefana, 20. augusta 1991); *Chorý nie je sám, keď na ceste ku svätosti bojuje s egoizmom* (Maďarsko, Budapešť, bazilika sv. Štefana, 20. augusta 1991); *Mladí a chorí sa stretávajú* (Rím, príhovor ku chorým a ich ošetrovateľom z Unitalsi, 11. februára 1994).

73 HUHN B., *Ježiš hovorí s ľuďmi,* s. 41.

74 Porov. JÁN PAVOL II., *Milosrdný Otec je blízky trpiacemu človekovi* (Dives in misericordia 1980, čl. 2); *Láska sa dá poznať v spojení s utrpením* (Dives in misericordia 1980, čl. 3); *Kristus - vtelením lásky voči trpiacim* (Dives in misericordia 1980, čl. 3); *Kríž svedčí o láske* (Dives in misericordia 1980, čl. 7); *Kristov kríž svedčí o láske Boha Otca k človekovi* (Dives in misericordia 1980, čl. 7); *Ukrižovaný Kristus usiluje sa vyslobodiť lásku z ľudskej slobody* (Dives in misericordia 1980, čl. 8); *Trpiaca osoba má šíriť civilizáciu lásky* (Christifideles laici 1988, čl. 54); *Okolo utrpenia má rásť láska* (Vatikánska bazilika, 11. februára

Syn Boží, človek Ježiš Nazaretský, toto nádherné posolstvo svojho Otca uskutočnil, pretože dal ľuďom, ktorých stretol, slobodu, nádej a budúcnosť. Jeho ponuka je adresovaná všetkým: neviestkám i vyberačom daní, ustrašeným i arogantným, nemocným i posadnutým, hriešnikom i spravodlivým. Všetci majú mať nádej.

A čo sa stalo? Príbuzní povedali Ježišovi: *Ty si pomätený!* (Mt 3, 21) Teológovia a vysoký klérus pokúšali sa znížiť Ježišovu hodnovernosť: *Hľa žráč a pijan, priateľ mýtnikov a hriešnikov* (Mt 11, 19) Čiže: čo taký môže vedieť o Bohu? To je rúhač proti Bohu. Boh nemôže byť všetkým ľuďom milostivý a mať všetkých rád... A ako rúhač proti Bohu bol Ježiš zlikvidovaný. Teológovia v mene Božom ukrižovali Boha! Ježiš neodporoval, nevracal rany. Ostal verný svojmu posolstvu, šiel dobrovoľne cestou kríža, aby skrze túto poslednú službu lásky nechal záveť: *Keď neveríte mojim slovám, tak aspoň verte, keď som pripravený nechať sa ukrižovať za toto nádherné posolstvo.* Johannes Brantschen to vyjadril slovami:

> «*Na kríži kričí láska. Umierajúc ešte odpustil svojim katom (len obeť môže odpustiť svojim trýzniteľom), aby ukázal týmto odvážnym aktom, že nenávisť nemá a nesmie mať posledné slovo. Iba láska! Láska, ktorá je silnejšia ako nenávisť a ktorá jediná môže preraziť egoistický kruh pomstychtivého násilia*»[75].

Od chvíle smrti na kríži platí, že *zloba nikdy nepreváži lásku*. Obrazne povedané: keby bolo možné dať na váhy: na jednu stranu všetku zlobu ľudstva a na druhú stranu váh lásku Božiu, sprítomnenú Ježišom, zloba nikdy nepreváži lásku. Lebo platí nová zásada, nový zákon, nový vzorec: *„láska Božia je väčšia ako ľudská zloba"*. Dá sa vytušiť z Ježišovho postoja na kríži, ako ho naratívne formuloval Július Chalupa: «*Môžete ma biť, opľuť, ukrižovať, aj zabiť... ja vás aj tak budem mať rád, lebo moja láska je väčšia ako vaša zloba!*»[76]. Autor pokračuje:

> «V ľudských podmienkach sa láska často stáva obchodníckou záležitosťou. Obyčajne milujeme tých, ktorí nás milujú. Ale dokázala by hociktorá manželka povedať: *Muž môj, môžeš mi byť neverný, môžeš chodiť opitý, môžeš premárniť výplatu, môžeš byť surový a drzý, - ja ťa aj tak budem mať rada? Moja láska - manželky je väčšia ako tvoja zloba!?* Dokáže niektorý manžel povedať: *Žena moja, môžeš mi byť neverná, môžeš byť neporiadna, môžeš byť márnivá, môžeš byť klebetná - ja ťa aj tak budem mať rád? Moja láska - manželova je väčšia ako tvoja zloba.* Kým človek žije v pozemských okolnostiach, nemá na to síl. Ježiš z Nazaretu - pretože bol Božím Synom - prezentoval milujúci postoj voči človeku, ktorý nazval *novou a večnou zmluvou* (čiže neodvolateľnou a nezrušiteľnou): *Ty, moje ľudské dieťa, môžeš si ma nevšímať, môžeš*

1979); *Kiež by chorí urobili objav, že láska je silnejšia ako utrpenie* (Taliansko, Castel Gandolfo, Anjel Pána, 29. júla 1979); *Vedieť trpieť s láskou...* (Gen. audiencia, 1. augusta 1979); *Láska blížnych povzbudzuje chorých* (Gen. audiencia, 8. august 1979); *Predtým bol Betlehem* (Rím, nemocnica „Santo Spirito", 23. decembra 1979); *Láska Krista cez vaše utrpenie môže pohnúť mnohé srdcia* (Gen. audiencia, 22. októbra 1980); *Vaše utrpenie sa pričiňuje o rast lásky* (Francúzsko, Lurdy, 22. júla 1981); *Kristus dokázal svoju lásku utrpením* (Sicília, Palermo, nemocnica, 21. novembra 1982); *Vaše utrpenia sú svedectvom vašej lásky ku Kristovi* (Gen. audiencia, 15. decembra 1982); *Aby sme v nešťastiach postrehli možnosť väčšej lásky* (Gen. audiencia, 27. apríla 1983); *Utrpenia priaznivo pôsobia na rast lásky* (Gen. audiencia, 27. apríla 1983); *Paradox lásky: slabý podopiera silného* (Kórea, Sorokdo, leprozórium, 4. mája 1984); *Láska sa stáva plodnou, ak prechádza cez kríž* (Vatikán, z posolstva k Svetovému misijnému dňu, 10. júna 1984); *Utrpenie nadobudlo nový rozmer* (Belgicko, Banneux, 21. mája 1985); *Vy ste pozvaní, aby ste milovali „do konca"* (Poľsko, Gdaňsk, Mariánska bazilika, 12. júna 1987); *Vedomie, že Boh nás miluje, je čímsi veľkým* (Rakúsko, Salzburg, 26. júna 1988); *Božia láska k ľuďom by sa neprejavila v plnosti bez Kristovho utrpenia* (Gen. audiencia, 19. októbra 1988); *Kristus trpel z lásky* (Gen. audiencia, 9. novembra 1988); *V láske spočíva vykupiteľská moc utrpenia* (Gen. audiencia, 9. novembra 1988); *Utrpenie je najvyšším výrazom lásky* (Gen. audiencia, 11. apríla 1990); *Civilizácia lásky nie je utópiou* (Vatikán, List k rodinám, 2. februára 1994).

75 BRANTSCHEN J., *Boh je väčší ako naše srdce*, Scriptum, Praha, s.50.

76 CHALUPA J., *Posila v slove*, Effekt, Bratislava 1993, s. 91.

sa nemodliť, môžeš druhého ohovárať, môžeš hrešiť a nadávať...ja ťa aj tak budem mať rád, lebo moja láska je väčšia ako tvoja zloba!»[77]

Kríž - znak mučenia a zloby - je ľudský postoj k Ježišovi. Človek zavrhol a ukrižoval nielen postavu, telo muža, ale aj pravdu, pre ktorú on žil. Aj človek 20. stor. môže zavrhnúť a odsúdiť - už nie postavu Ježiša - ale jeho učenie a pravdu. Boh dáva každému slobodu a človek mu môže veriť, alebo sa oň nezaujímať, čiže zavrhnúť a ukrižovať jeho náuku. Boh napriek tomu má milujúci a odpúšťajúci postoj. Svojou láskou nekonečne trpezlivou čaká, kedy človek odpovie na jeho lásku, zorientuje sa a vyjde zo svojho egoizmu.

«*Božia všemohúcnosť sa prejavuje práve v tom* - píše Ján Pavol II. - *že Ježiš prijal utrpenie slobodne. Mohol ho aj neprijať. Dokonca mohol vo chvíli ukrižovania ukázať svoju všemohúcnosť. Veď mu navrhovali: „Nech teraz zostúpi z kríža, aby sme videli a uverili!" (Mk 15, 32). Túto výzvu však neprijal. V ľudských dejinách zostáva najsilnejším argumentom skutočnosť, že zostal na kríži až do konca... Ak by bola chýbala táto agónia na kríži, pravda o tom, že Boh je Láska, by ostala visieť v prázdne. Ale Ježiš miloval až do krajnosti, čiže až do krajnosti zjavoval svetu Boha ako lásku*» [78].

Tu začíname tušiť podstatu oslobodenia - vykúpenia. «*Boh tak miloval svet, že dal svojho jednorodeného Syna, aby nik, kto v neho uverí, nezahynul, ale mal život večný*» (Jn 3, 16). To je zároveň aj najhlbší existencionálny dôvod oslobodenia človeka, ktorý nemá viesť k ľahostajnosti, ale k úžasu. Boh nie je starý dobrák, ktorý iste všetko odpustí a každý si preto môže robiť čo chce. Boh chce krížom vyprovokovať človeka k láske. Chce, aby kapitulovala ľudská zloba a nastúpila vďačnosť[79].

Ježiš uskutočnil oslobodenie z utrpenia (vykúpenie) vlastným utrpením (Porov. Sd 14). *Zomrel za nás* - aby sme konečne uverili a porozumeli nielen rozumom, ale aj srdcom to, čo Brantschen opísal nasledujúcimi myšlienkami:

«*Boh nás má všetkých úžasne rád a chce, aby sme si tiež my navzájom dožičili slobodu, spravodlivosť a lásku, aby bolo možné ľudské spoločenstvo. Ježiš bol*

---

77 Tamtiež, s. 92.

78 JÁN PAVOL II., *Prekročiť prah nádeje*, s. 74.

79 Porov. JÁN PAVOL II., *Kríž na Kalvárii - novým dôkazom večného otcovstva Boha* (Redemtor hominis 1979, čl. 9); *Kríž je cestou k zmŕtvychvstaniu* (Dives in misericordia 1980, čl. 8); *Kristov kríž - eschatologický znak* (Dives in misericordia 1980, čl. 8); *Svoje utrpenia posilňujete Kristovým krížom...* (Gen. audiencia, 14. februára 1979); *Na kríži Boh odmenil utrpenie* (Taliansko, Turín, Piccola casa della providenza, 13. apríla 1980); *Premieňajme utrpenie vo svetle kríža* (Gen. audiencia, 1. apríla 1981); *Utrpenie je pozvaním* (Veľká Británia, Southwark, katedra sv. Juraja, 28. apríla 1982); *Kríž vyzýva k odpovedi lásky na lásku* (Gen. audiencia, 31. marca 1983); V*šetci stojíme pod krížom* (Poľsko, Varšava, katedra sv. Jána, 16. júna 1983); *Božia moc a múdrosť je v Kristovom kríži* (Čenstochova, katedra. sv. Rodiny, 18. júna 1983); *Všetci ste vyzvaní prijať kríž* (Vatikán, 31. marca 1984); *Kristov kríž ožiaruje tajomstvo ľudskej bolesti* (Peru, Callao, 4. februára 1985); *Kristov kríž dáva zmysel nášmu utrpeniu* (Lichtenstein, Schaan Dux Vaduz, Príhovor k mladým, 8. septembra 1985); *Kristov kríž priniesol nám vyslobodenie* (India, Dillí, Príhovor na štadióne Indira Gandhiho, 2. februára 1986); *Pre nás, kresťanov, zmysel utrpenia v kríži Ježiša Krista* (Rakúsko, Viedeň, Príhovor k predstaviteľom židovskej obce, 24. júna 1988); *Kristov kríž ukazuje iný zmysel utrpenia* (Gen. audiencia, 9. novebra 1988); *Kríž oslovuje každého* (Gen. audiencia, 9. novembra 1988); *Pre Krista kríž nebol porážkou* (Gen. audiencia, 11. apríla 1990); *Kríž je tajomstvom obety* (Gen. audiencia, 27. marca 1991); *Pozrite sa na ukrižovaného Krista, ktorý vstal z mŕtvych* (Poľsko, Krakov, Detská nemocnica v Prokocime, 13. augusta 1991).

ukrižovaný, pretože vo svojom čine prekonávajúcom utrpenie bezvýhradne zjavil Boha ako nepriateľa utrpenia a priateľa života».[80]

3.4. Absolútny rozmer Ježišovej lásky

Ježiš na kríži dáva zreteľne najavo, že Boh je na strane slabých, nemocných, chudobných, nerovnoprávnych, utláčaných, ba dokonca tých, ktorým chýba zbožnosť a morálka, ľudí bezbožných. Boh, ktorý sa nepomstí tým, ktorí sa proti nemu prehrešujú, ani nezávidí ľuďom ich šťastie. Na kríži sa prejavuje Boh, ktorý nevyžaduje lásku ľudí preto, aby ich nakoniec nechal padnúť. Naopak Boh, ktorý dáva milosť tým, ktorí si ju nezaslúžia. Dáva bez závisti a nikdy nesklame. Lásku nevyžaduje, ale ňou obdarováva: on, ktorý je sám v sebe Láskou.

Preto nemožno kríž chápať len ako obeť, vyžadovanú krutým Bohom (ako to hlásal Anzelm z Canterbery v 12. stor.) Na pozadí Veľkej noci sa stáva pochopiteľným najhlbšie vyjadrenie božej lásky v Ježišovi. Tej lásky, ktorou možno Boha definovať skôr v jeho pôsobení než v abstraktom bytí. Hans Küng to spresňuje slovami:

«*To nie je láska ako cit, ale ako „bytie pre“, ako „konanie dobra pre druhých“. Láska, ktorú teda nemožno určovať abstraktne, ale vždy len so zreteľom k Ježišovi.*»[81]

Bol to práve tento Boh lásky, ktorý podľa Pavla z Tarzu «*ani svojho vlastného Syna neušetril, ale ho za nás vydal; ako by nám teda spolu s ním nedal aj všetko ostatné?*» (Rim 8, 32). A práve to je dôvod, prečo sa podľa Pavla, kresťanovi naozaj nič nemôže stať nebezpečným: pretože ho nič nemôže oddeliť od božej lásky, ktorá sa prejavila v Ježišovi Kristovi. «*Láska Božia nechráni pred žiadnym utrpením. Chráni však v každom utrpení*»[82].

Proti Bohu tróniacemu nad všetkým v nerušenej blaženosti alebo apatickom transcendentne sa človek môže búriť. Môže sa však búriť proti Bohu, ktorý v utrpení Ježiša zjavil svoju solidaritu? Proti abstraktne chápanej božej spravodlivosti a proti harmónii vesmíru - už prítomnej alebo budúcej - sa človek môže búriť. Môže sa však búriť proti láske otca stratených, v Ježišovi tak jasne prejavenej, ktorá vo svojej bezpodmienečnosti a nesmiernosti objíma každé utrpenie, rozhorčenie, premáha každú frustráciu a vo všetkých nestálych ťažkostiach umožňuje vydržať a nakoniec zvíťaziť?

V tomto uhle pohľadu dostáva Ježišov hrdinský obetný čin nové dimenzie. Ján Pavol II. to formuluje nasledovne:

«*Syn, ktorý je v bytí totožný s Otcom, trpí ako človek. Jeho utrpenie má ľudské vlastnosti a má tiež v dejinách ľudstva jedinečnú hĺbku a intenzitu. Táto nielen ľudská intenzita, môže byť takou hlbokou a silnou len preto, že človek, ktorý ju podstupoval, bol jednorodeným Synom Božím, Bohom z Boha. Len On sám jediný je schopný zničiť toľké zlo, aké je v hriechu jednotlivého človeka i v kolektívnom hriechu počas historickej existencie ľudstva na zemi*». (Sd 17).

Už v súčasnosti sa začína to, čo sa naplno rozvinie až v budúcnosti: harmónia nie lacno nadobudnutá, ale zbudovaná na kríži. Definitívne víťazstvo lásky Boha, ktorý nie je nejakou nezúčastnenou a necitlivou bytosťou - ktorej sa nemôže dotknúť utrpenie a bezprávie - ale ktorý sa v láske sám ujal a bude ujímať utrpenia človeka. Víťazstvo božej lásky, ako ju hlásal a zjavil Ježiš, ako tej najvyššej a rozhodujúcej moci: to je kráľovstvo božie! Tu je odpoveď na

---

80 BRANTSCHEN J., *Boh je väčší ako naše srdce*, s. 53.

81 KÜNG H., *Boh a utrpenie*, s. 326.

82 KÜNG H., *Boh a utrpenie*, s. 327.

túžbu všetkých ľudí po spravodlivosti vo svete, po pravom transcendentne, po „onom celkom inom“.

3.5. Nové svetlo - vykúpenie

Na začiatku ľudských dejín človek zaradil do programu spásy aj zlo, hriech, neposlušnosť a smrť. Boh však do programu spásy zaradil moment vzkriesenia, pretvorenia, moment nádeje. Boh teda opravil to, čo človek pokazil. Ba viac, premenil vinu na milosť, čiže smrť na život. Ale sprístupnil toto pochopenie iba tomu, kto sa rozhodne mať synovskú dôveru v Neho. Preto iba v optike viery, nádeje a lásky je možné vyriešiť a znášať každodenné utrpenie.

Je známe Ježišovo podobenstvo o viniči (Jn 15). Pripomína sa v ňom, že vetvu, ktorá neprináša nijaký úžitok, vinohradník odstraňuje, ale každú vetvu, ktorá prináša ovocie, čistí, aby priniesla ešte viac ovocia[83]. Kto má určitú prax z pestovania hrozna vie, koľko málo z toho zostane, keď sa ker hrozna ošetrí. Podobne aj človek, keď pocíti strihnutie, bolestný stisk nožničiek, ktoré sa volá utrpenie, pýta sa: „Prečo tento rez? Prečo je prevádzaný na mne? Aby ma očistil ? Ale to bolí!"

A tu je dôležitý moment. Ak človek zostane verný a dôveruje Bohu, potom - ako to prisľúbil - zostane On vo veriacom a vtedy prináša veľa ovocia. Ježiš žiada, aby človek veril, že z každého utrpenia je možno vytvoriť Jeho utrpenie, že ide o pokračovanie v Jeho utrpení. Ako píše Pavol: «*Doplňujem vo svojich údoch to, čo chýba na Kristovom utrpení*» (Kol 1, 24). Ale ak človek pohŕda možnosťou zjednotiť sa s ním, ak odmieta jeho lásku, potom rúca Jeho dielo v sebe. A aké iné lepšie náhradné riešenie je k dispozícii?

Tridsaťdeväťročný evanjelický teológ Dietrich Bonhoeffer, ktorý zahynul v koncentračnom tábore na Bielu sobotu 1945, napísal niekoľko rokov predtým:

> «*Boh nám nedá ísť žiadnou cestou, po ktorej nešiel On a po ktorej by nás nepredchádzal. Volá nás na cestu, ktorú nám razil, na ktorej nás ochraňuje. Je to naozaj jeho cesta ...Boh pozná celú cestu, my poznáme len najbližší krok a posledný cieľ*».[84]

Boh nielenže usporadúva veci podľa svojej múdrosti, nielenže sa s človekom vydáva na cestu, ale ho aj predchádza. Tým ho zbavuje úzkosti pred tmou budúcnosti. Boh sa stáva zrozumiteľnejším tým viac, čím hlbšie vnára človek svoje bytie do ochranného tajomstva jeho lásky. Nemožno ho dokázať, ale možno o ňom vydať svedectvo na základe skúseností, ktorá sa dá nadobudnúť vo veriacom spoločenstve s ním. Ján Pavol II. píše:

---

83 Porov. JÁN PAVOL II., *Utrpenie - s milosťou Ježiša - bezpečnou cestou* (Gen. audiencia, 21. marca 1979); *Vedomie, že Kristus trpel, môže byť priam žriedlom radosti* (Gen. audiencia, 14. januára 1981); *Utrpenie je cenným semenom* (Gen. audiencia, 4. februára 1981); *Veríme, že existuje dimenzia, v ktorej utrpenie nadobúda hlbší význam* (Taliansko, Terni, katedra 19. marca 1981); *Utrpenie vás čoraz viac spája s Baránkom Božím* (Rím, nemocnica Bonifrátrov, 5. apríla 1981); *Bolesť Ježiša nebola zbytočná* (Gen. audiencia, 6. mája 1981); *Pozerajúc na Ježiša, rozumie sa zmysel utrpenia* (Gen. audiencia, 27. apríla 1983); *Utrpenie je krátkou pauzou* (Rím, Deň chorých, 5. júna 1983); *Utrpenie je tiež apoštolátom* (Poľsko, Katovice, katedra Krista kráľa, 20. júna 1983); *Tri svetielka - etapy* (Francúzsko, Lurdy, 15. augusta 1983); *Túžim spolu s vami prehlbiť duchovný zmysel vášho utrpenia* (Kanada, Quebec, Centrum „Francois Charon“, 10. septembra 1984); *Skrze svoju Matku, Ježiš ukázal, že v zle utrpenia je ukryté dobro* (Belgicko, Banneux, 21. mája 1985); *Utrpenie je výzvou pre nás a pre iných* (Lichtenstein, Kostol sv. Florina, 8. septembra 1985); *Aj zlo a utrpenie je podriadené nekonečnej múdrosti* (Gen. audiencia, 11. júna 1986); *Utrpenie človeka má byť spojené s utrpením Krista* (Gen. audiencia, 9. novembra 1988); *Treba premýšľať o hodnote účasti na Kristovom utrpení* (Maďarsko, Budapešť, Bazilika sv. Štefana, 20. augusta 1991).

84 BONHOEFFER D., *Brevier*, (zostavil O. Dudzus), Chr. Kaiser, München, 1968, s. 21.

«*Po vykupiteľskom čine Krista človek žije na zemi s nádejou života a večnej svätosti. A hoci víťazstvom nad hriechom a smrťou, ktoré vydobyl Kristus svojím krížom a zmŕtvychvstaním sa neodstraňujú z ľudského života dočasné utrpenia, nezbavuje ľudstvo v historickom chápaní utrpenia, predsa na utrpenie celého ľudstva i jednotlivé utrpenie vrhá nové svetlo, ktoré je svetlom vykúpenia. Je to svetlo evanjelia, čiže dobrej zvesti. V centre tohto svetla je spomínaná pravda, ktorú Ježiš povedal Nikodémovi: „Tak Boh miloval svet...“ (Jn 3, 16)*» (Sd 15).

Ilustráciou tejto skutočnosti je báseň neznámeho vojaka: *Vyznanie viery pre tých, ktorí trpia*.

«Žiadal som od Boha silu, aby som sa mohol presadiť.
Urobil ma slabým, aby som sa naučil pokore...
Žiadal som od Boha zdravie, aby som mohol urobiť veľké veci. Ochorel som, aby som mohol urobiť niečo hodnotnejšie...
Žiadal som bohatstvo, aby som mohol byť šťastný.
Dostal som biedu, aby som sa stal múdrym...
Žiadal som moc, aby ma ľudia velebili.
Dostal som bezmocnosť, aby som cítil potrebu Boha...
Žiadal som všetko, aby som mohol mať radosť zo života.
Dostal som život,aby som sa mohol zo všetkého radovať.
Nedostal som nič z toho, o čom som žiadal -
ale dostal som všetko, v čo som dúfal.
Takmer proti mojej vôli boli moje modlitby vyslyšané.
Som najbohatší z obdarovaných.»[85]

Ježiš chodil po zemi s vlastnosťami nielen ľudského, ale aj božieho života a prezradil sa vetou: «*Ľúto mi je zástupu*» (Mt 15, 32). Ako keby chcel povedať: ľúto mi je ťa, človek, že nevieš povýšiť lásku a milosrdenstvo nad každú bolesť a utrpenie, a tým dať životu celovečný zmysel! Uzdravujúc chorých, odpúšťajúc aj najväčším hriešnikom a vydedencom spoločnosti, kriesiac mŕtvych, milujúc i v utrpení na Golgote, nakoniec svojím zmŕtvychvstaním Ježiš dokázal, že v Bohu je milosrdenstvo a láska povýšené nad každé utrpenie a bolesť.

O tom, ako oslobodzujúco pôsobí na človeka spásonosné dielo Ježiša z Nazaretu svedčia mnohé evanjeliové príbehy. Július Chalupa zaujímavo komentuje úryvok z evanjelia: Peter kráčajúci po vode (Mt 14, 24-31):

«*Peter Ježišovo slovo „poď!“ premenil na skutok. Položil nohu na vodu a voda ho niesla. Keby dnes niekto na priehrade sa pokúsil kráčať po vode, zbadal by, že má mokré topánky, naplnené vodou a ponára sa dolu. Tento následok je človeku známy. Keď Pán Ježiš kráčal po mori, nepotápal sa. Taký následok človeku nie je známy. Peter keď to videl, chcel to vyskúšať. Páčilo sa mu to. Človeku sa veľmi páči robiť niečo tak, že následok, ktorý by mal nasledovať, nenasleduje. Pre Petra to bola veľká lekcia. Pochopil, že Ježiš vie meniť následky. Neskôr videl Ježiša v inom mori: v mori ľudskej biedy, keď sa krvou potil, keď ho bičovali a ukrižovali. Následok tohto mora bolestí poznáme: mala by ním byť trvalá smrť. Keďže však Boh vie meniť následky za*

85 Prevzaté z: CANFIELD J.- HANSEN M.V., *Slepačia polievka pre dušu*, Sofa, Bratislava 1996, str. 278.

určitým procesom, v Ježišovi zmenil smrť na oslávenie zmŕtvychvstaním. Dopad tejto Božej moci pocítil Peter na sebe vtedy, keď ublížil Ježišovi, keď ho zradil a zaprel. Následok za zradu je známy: je ním strata priateľstva. Keď však svoj čin oľutoval, zakúsil na sebe, ako Ježiš mení následky. Z hriešnika sa stáva prvý pápež a svätec. Druhýkrát vytiahol Petra: nie z vody ale z mora jeho chýb a slabostí. Táto Božia ponuka sa vzťahuje na každého človeka. Následky za egoizmus sú známe: smutný život vo vlastnom vnútri a slzy na očiach blízkych ľudí. Človek sa ponára do mora bolestí. Topí sa v ňom. A tu sa v kresťanskej špiritualite ponúka milosrdná , odpúšťajúca a zachraňujúca Božia láska, ktorá ho vo viere chce vytrhnúť z mora biedy.» [86]

Keď človek zakúša bolesť, ale pritom si zachová vieru v Ježiša, dozrieva k tomu, aby sa na jeho tvári zračilo viac milosrdenstva a súcitu. Iba vtedy, keď sám prejde nocou skúšok a pochybností, začína z jeho tváre vyžarovať svetlo pochopenia, ktoré pomáha prijať druhých a objať ich takých, akí sú. Iba láska ukutá v bolesti robí ľudí vnímavými voči okoliu.

3.6. Obeta

V Starom zákone je veľa prorockých textov, ktoré upozorňujú na utrpenie budúceho „Pomazaného Pánovho". Spomedzi všetkých je osobitne dojímavá tzv. Štvrtá pieseň o služobníkovi Pána z knihy proroka Izaiáša. Rozvádza v nej utrpenie muža bolestí s takým hlbokým realizmom, ako by naňho autor hľadel vlastnými očami. Ježišovo utrpenie je v Izaiášových veršoch ešte výrečnejšie, než v opisoch evanjelistov. Obsahuje scény, v ktorých možno vystopovať všetky momenty umučenia: zajatie, poníženie, opľúvanie, pošliapanie ľudskej dôstojnosti, uväznenie, nespravodlivý súd a potom bičovanie, korunovanie tŕním, posmievanie, ukrižovanie a smrť.

„Nemá podoby ani krásy, aby sme hľadeli na neho, a nemá výzoru, aby sme túžili po ňom. Opovrhnutý a posledný z ľudí, muž bolestí a útrap znalý, pred akým si zakrývajú tvár, opovrhnutý, ani sme si ho neváţili. Vskutku choroby naše on niesol a bôľmi našimi on sa obťažil, no my sme ho považovali za zbitého, strestaného Bohom a pokoreného. On však bol prebodnutý pre naše hriechy, strýznený pre naše neprávosti, trest k nášmu blahu je na ňom a ranami jeho sme uzdravení. Všetci sme blúdili ako ovce, išli sme, každý vlastnou cestou a Pán na neho uvalil neprávosť všetkých nás." (Iz 53, 2-6)

Ešte väčšmi než opis umučenia sa prihovára zo slov proroka hĺbka Ježišovej obety. Ján Pavol II. píše:

«Ak sa utrpenie „meria" zakusovaným zlom, tak prorokove slová nám umožňujú posúdiť mieru toho zla a utrpenia, ktoré na seba vzal Kristus. Dá sa povedať, že je to utrpenie „v zastúpení", ale výsostne vykupujúce. Muž bolestí z tohto proroctva je skutočným „Baránkom božím, ktorý sníma hriechy sveta" (por. Jn 1, 29). V jeho utrpení sa hriechy zmažú preto, lebo iba On jediný ako jednorodený Syn sa mohol podujať - s takou láskou k Otcovi, ktorá prevyšuje zlo všetkých hriechov - zničiť zlo v duchovnom priestore vzťahov medzi Otcom a ľudstvom a vyplniť tento priestor dobrom»(Sd 17).

Táto pravda o Ježišovej obeti od základu mení obraz dejín človeka a jeho pozemskej situácie. Napriek hriechu, ktorý sa v jeho dejinách zakorenil aj ako dedičstvo prvotného hriechu, aj

86 CHALUPA Július, *Posila v slove* B, Effekt, Bratislava 1993, str. 233-235.

ako *hriech sveta*, aj ako suma osobných hriechov, Boh z lásky, ktorá prevyšuje všetko, „dáva“ svojho Syna, aby zasiahol priamo korene ľudského zla a tak sa vykupiteľsky priblížil k okruhu utrpenia, ktorý je údelom človeka.

Po tejto krátkej reflexii Ježišovej obety pre človeka v zmysle zástupnom a vykupujúcom, je vhodné teraz všimnúť si obetu zo strany človeka voči Bohu. Aby totiž obeta Ježiša ako Krista (Božieho Mesiáša) sa zmysluplne prihovárala dnešnému človeku a mala preňho význam, je nutné jej existencionálne pochopenie vo vzájomných súvislostiach.

Max Scheller, zamýšľajúc sa nad slovom *obeta* v ľudských podmienkach dochádza k poznaniu, že ona je *premenou nižšieho na vyššie*.[87] Naratívnym spôsobom vysvetľuje túto pravdu pražský teológ Stanislav Novák:

> *Niekedy na skale sa dá vidieť malý kvietok. Človek sa pýta v duchu: ako tam mohol vyrásť bez pôdy? Stačí mu prasklina v skale s trochou zeminy. Keďže korienok je zázračná chemická továreň, rozleptáva kameň a berie si sodík, draslík, vápnik atď. To, čo je nižšie: kameň, obetuje sa pre to, čo je vyššie: kvietok. Ak ovečka spasie kvietok nezničí ho, iba nižší, vegetatívny život sa ponúkol vyššiemu, senzitívnemu. Cez obetu. Človek si vezme z ovečky vlnu, alebo syr, alebo mäso. Zabitie ovečky znamená premenu nižšieho na vyššie. Neide o stratu ale premenu.*[88]

V človeku táto premena pokračuje iným spôsobom. Najväčšie mohutnosti sú rozum, vôľa a city. Ale aj ony sú limitované. Ak sa kladie otázka rozumu: *odkiaľ som?* - odpovie : z náhody! *Načo som?* - aby som si tu užil! *Kam idem?* - rozum odpovie: k zničeniu! Sú to otázky, na ktoré rozum nevie dať dostačujúcu odpoveď. Rozum je totiž úžasný kritik. Všetko, čo ho presahuje, čo si nevie predstaviť, vyhlási za nemožné a neskutočné: Trojjediný Boh, večný život, vtelenie alebo vzkriesenie... Ak však človek prijme pomoc ponúkanú Bohom, pravdu zjavenia, čiže jeho odpovede na vyššieuvedené otázky, rozum musí so svojou predstavou ustúpiť: a to je preň obeta.

> *Ježiš hovorí: «Ak pšeničné zrno neodumrie, ostane samo, ale ak odumrie, prinesie veľkú úrodu» (Jn 12, 24). Keď dozrievajú klasy pšenice, stačí ísť na pole, vybrať si jedno steblo a odhrnúť zeminu. Pri koreňoch sa dá nájsť scvrknutá šupka. Keď na jar zrnko padlo do pôdy, klíčok musel odumrieť. Ak by sa tak nestalo, čakal by ho proces zahnívania. Ale v odumieraní vzniká proces premeny na bohatý klas. S týmto úžasom sa dá stretnúť iba v obete. Jedna, cez obetu, rovná sa stovke zŕn. V matematike platí 1 = 1. Cez obetu platí 1 = 100. «Kto stratí svoj život, pre mňa a pre evanjelium, nájde ho» hovorí Ježiš (Lk 9, 24).*[89]

Ak človek má vieru, uschopňuje mohutnosti svojho pozemského života na transformáciu pre život v Bohu, premenu nižšieho na vyššie. Cez obetu. Sv. Pavol to vyjadril slovami: «*Nežijem už ja, ale žije vo mne Kristus*» (Gal 2, 20). Tento zorný uhol pohľadu stavia do nového svetla aj význam Ježišovej obety a diela vykúpenia, ktoré otvára zmysel ľudskému utrpeniu.

---

87 Porov. SCHELER M., *Řád lásky*, Vyšehrad, Praha 1971, s. 95.

88 NOVÁK S., *Zásady života,* Řád, Praha 1992, s. 51. Porov. tiež CHALUPA Július, *Posila v slove B*, Effekt, Bratislava 1993, s. 198.

89 NOVÁK, S. *Zásady života, s. 52.*

4. UTRPENIE A OSLÁVENIE

4. 1. Odpoveď na ponuku

Človek XX. storočia žije v takých spoločensko-kultúrnych súvislostiach, ktoré sú presýtené nihilizmom. Ľudia už neveria nikomu a ničomu, lebo sa sklamali aj v televíznych reklamách aj v sľuboch politikov. Preto s určitou rezervovanosťou počúvajú aj kresťanské posolstvo. Človek toľkokrát oklamaný nechce byť obeťou ešte aj náboženského klamu. Naučený o všetkom pochybovať, nevie ľahko a slobodne priľnúť k Ježišovej evanjeliovej zvesti v súvislosti s utrpením a rozhodnúť sa žiť vo viere s Ním. Následkom, čiže odpoveďou na tento stav je explózia násilia a narastanie neuróz i cynizmu. Je všeobecne známe, že dnes sa jednotlivec stavia k utrpeniu druhého človeka apaticky. Ako keby vymrel súcit, porozumenie a ochota potešiť a povzbudiť druhého v jeho ťažkostiach.

Na druhej strane však existuje v našom storočí mnoho svedkov opačného charakteru, ktorí dávajú inú odpoveď na ponuku vyplývajúcu z viery. Mnohí židia v koncentračných táboroch stretli smrť s modlitbou na perách: *Shema Israel!* Mnohí kresťania umierali s modlitbou *Otče náš* a s vzývaním mena Ježiš! Teda naše smutné storočie pozná nielen dramatické stránky choroby, utrpenia a smrti, ale aj výrazné svedectvá o Bohu, ktorý je súcitný s človekom a milosrdný, o Bohu ktorý zostupuje tam, kde človek svojou zlobou vyrába peklo. Napr. Charles de Foucald, načúvajúc evanjeliu, rozhodol sa pre radikánu solidaritu s chudobnými až tak, že sa on sám stal chudobným v samote púšte, kde bol banálnym spôsobom zavraždený výstrelom z pušky. Edith Steinová žila svoju filozofiu kríža až do posledného výdychu v plynovej komore koncentráku. Dietrich Bonhoeffer vydal svedectvo o svojej láske ku Kristovi a k bratom aj v najťažších okolnostiach nacistického väzenia a surového týrania bitkou. Maximilián Kolbe bol ochotný obetovať život za spoluväzňa. Matka Tereza z Kalkaty do posledného dňa svojho vysokého veku mala účasť na chudobnom živote jednoduchých ľudí. Títo svedkovia - a tisícky ďalších anonymných - vlastným životom prezentovali Lásku ukrižovaného Boha a sú ako trblietavé perly, ktoré nútia človeka prehodnotiť vlastnú predstavu a skúsenosť s utrpením.

Isteže nie je ľahké nadobudnúť Ježišov postoj a uveriť, že Boh, láska a život sú reality mocnejšie, vyššie a trvácnejšie ako pominuteľnosť utrpenia a choroby. Vyžaduje to totiž osobný súhlas s Ježišom nielen na úrovni slov, ale aj na úrovni každodennej praxe. Až tam a iba tam, kde človek dá druhému pocítiť milosrdné odpustenie, až tam, kde dokáže povedať : «*Otče odpusť im, lebo nevedia čo robia*!» (Lk 23, 34) - až tam začína efekt z účasti na Ježišovom utrpení a zmŕtvychvstaní. Z ľudského života môže potom vyžarovať božia realita, ktorá je mocnejšia ako skutočnosť choroby a zloby. V tomto zmysle povedal C. Moeller:

> «*Nesúďte svet, keď sa vám zdá Bohom opustený, lebo on je Bohom obývaný! Nesúďte ľudstvo, ktoré zdánlivo zabilo Boha, lebo ono je Bohom vykúpené! Neodsudzujte porazeného a pošľa-paného Boha v jeho cirkevných inštitúciách, vysmiateho a bezmocného vo sviatostiach, lebo práve oni sprítomňujú Božiu silu a slávu*» [90].

Utrpenie zostáva zlom. Ale v dôvere v Boha to už nie je zlo bezpodmienečné, ktoré by sa ako v budhizme malo likvidovať v nirváne, čiže popretím vôle žiť. Bezpodmienečným zlom zostáva len oddelenie sa od Boha. Aj láska je spojená s utrpením, lebo darovanie sa človeka je spojené s preorávaním vlastného egoizmu. Skrz utrpenie človek dosahuje život. Prečo je to tak, prečo je to pre človeka dobré a zmysluplné, prečo by to bez utrpenia nebolo lepšie, to sa rozumom nedá dostatočne, vyčerpávajúco vysvetliť. Ale na základe Ježišovho utrpenia,

---

90 Prevzaté z: BIANCHI E., *Perché si soffre?,* in *Servire* 46 (1993) n. 4, s. 2-3.

umierania v dôvere v Boha a nového života, možno ho už v prítomnej chvíli prijať ako zmysluplné, v istote nádeje, že zmysel sa zjaví, až dôjde k naplneniu.

> «*Trpiaci človek je ešte stále* - ako píše Hans Küng -*v dialektickom vzťahu (prirodzene daného) utrpenia a (vo viere darovaného) oslobodenia od utrpenia. Musí ešte trpieť a musí ešte zomrieť. Avšak ani utrpenie a smrť ho vo chvíli úzkosti nepripravia o nádej*»[91].

Samo o sebe je utrpenie väčšinou nezmyselné. Keď si však človek pestuje osobný vzťah k Ježišovi, odhaľuje zmysel, ktorý sa dá proti všetkej nezmyselnosti uchopiť v dôvere[92]. Nastupuje poznanie vierou, že i vtedy, keď je situácia bezútešná a najzúfalejšia - i vtedy je tu Boh. Možno sa s ním stretnúť nielen vo svetle a v radosti, ale aj v temnote, smútku a v bolesti. Utrpenie ako také nie je žiadnym znamením božej neprítomnosti, ale práve naopak, môže sa stať miestom stretnutia s ním! Povzbudivé sú Küngove slová:

> «*Veriaci človek nepozná žiadnu cestu, ktorá by viedla mimo utrpenia, ale vie o ceste, ktorou ním možno prejsť: v aktívnom nadhľade ho trpezlivo znášať a práve tým byť pripravený k boju proti utrpeniu a jeho príčinám*»[93].

Táto pravda môže byť nosnou frekvenciou aj pre myslenie súčasného človeka. Boh sa zúčastnil na skúsenosti opustenosti, osamelosti, ničotnosti a prázdnote utrpenia človeka. Stojí vedľa človeka ako spolupostihnutý, solidárny s ľuďmi. Žiaden kríž na tomto svete nemôže vyvrátiť ponuku zmyslu, urobenú v kríži Ježiša, ktorý bol vzkriesený k životu. Ján Pavol II. to zhrňuje slovami: «*V Kristovom kríži sa utrpením nielenže uskutočnilo vykúpenie, ale vykúpilo sa aj samo ľudské utrpenie*» (Sd 19).

Nikde sa nepreukázalo tak zreteľne ako na tomto mieste, že Boh je nielen Bohom silných, zdravých a úspešných, ale aj otcom stratených. On sám je odpoveďou na problémy životných záhad.

Viera teda neohlasuje nejakého Boha v transcendentnej diaľke, ale Boha v nepochopiteľnej dobrote blízkeho človeku. Veriť znamená oprieť sa o Toho, ktorý sa veľkomyselne a veľkoryso v dejinách o človeka stará a pozýva k nádeji i v temnote, márnosti a nezmyselnosti.

4. 2. Veriť znamená zúčastniť sa

Prínosom kresťanskej soteriológie je ponuka: človeku je umožnené mať účasť na Ježišovom víťazstve. Ak teda človek vie pozerať na utrpenie spôsobom Ježiša z Nazaretu, má účasť na hodnote, ktorú voláme: *vykúpené utrpenie*. Táto účasť neodstraňuje síce prítomné utrpenie celkom, ale ponára jednotlivca do novej situácie: človek prežíva jav vykúpenia. Ján Pavol II. hovorí o ponuke adresovanej každému človeku:

> «*Každý je povolaný k účasti na Kristovom utrpení, cez ktoré sa vykúpenie vykonalo. Je povolaný k účasti na tomto utrpení, cez ktoré sa každé ľudské utrpenie stalo vykúpeným. Kristus, uskutočniac vykúpenie cez utrpenie, povýšil ľudské utrpenie na úroveň vykúpenia. Preto sa svojím ľudským utrpením môže každý človek stať účastným výkupného utrpenia Pána*»(Sd 19).

---

91 KÜNG H., *Boh a utrpenie,* s. 325

92 Porov. JÁN PAVOL II., *Kristove slová majú moc premieňať utrpenie* (Bazilika sv. Petra vo Vatikáne, 11. februára 1979); *Prameň posvätenia a zásluh - zjednotenie s krížom* (Gen. audiencia, 18. novembra 1981); *Kristovo umučenie zušľachťuje utrpenie človeka* (Gen. audiencia, 19. októbra 1988).

93 KÜNG H., *Boh a utrpenie,* s. 325.

Len viera v Ježišovo vzkriesenie k novému životu s Bohom dáva nezmyselnému utrpeniu zmysel. Najprv tým, že vo svetle nového života z Boha sa stalo zreteľným, že Ježišova smrť predsa len nebola márna, ako aj tým, že Boh sám vo svojej očividnej neprítomnosti zostal prítomný v skrytosti. Odtiaľ teda dostáva nezmyselné ľudské utrpenie a umieranie zmysel. Tento zmysel však trpiaci a umierajúci človek v žiadnom prípade sám nevytvára, len ho môže prijať ako dar, od Boha samého. Účasť na Ježišovom víťazstve znamená, že raz prekonané utrpenie a umieranie na Kalvárii naznačuje skrytý zmysel inak nezmyselného utrpenia a umierania mnohých ostatných ľudí.

Sadhu Sundar Singh povedal: «*Kríž nesie tých, ktorí ho nesú*»[94]. Je to vtedy, keď človeku kríž pomáha vidieť ďalej, dozrievať vo viere a úprimnejšie sa zjednocovať s Kristom. Mnohí ľudia svedčia o tom, že nikdy by sa neboli naučili toľko, keby nebolo choroby. Veľa sa dá pochopiť a porozumieť cez slzy utrpenia. Najväčším svedkom tejto pravdy bol sám Ježiš z Nazaretu, keď cez smrť prešiel k zmŕtvychvstaniu a ponúkol vykúpenie všetkým. Kristus teda nielen niesol kríž, ale kríž ho niesol k večnej sláve.

Utrpenie človeka zostane utrpením, smrť zostane smrťou. Minulé utrpenie sa neodstane, súčasné sa nestane neškodným a budúce nemožným. Utrpenie a smrť zostávajú útokom na život človeka. Nemožno im pripisovať iný zmysel, nedajú sa skrašľovať ani glorifikovať. Nemali by sa stoicky prijímať ani apaticky znášať bez akéhokoľvek citového prejavu. A už vôbec by sa nemali sebamučiteľsky vyhľadávať a byť zdrojom slasti z askézy. Proti utrpeniu, chorobe, bolesti a smrti sa má viesť boj všetkými prostriedkami, v oblasti individuálnej i spoločenskej, či ide o osoby, alebo štruktúry.

Avšak účasť na Ježišovom utrpení prináša poznanie a skúsenosť, ktorú popisuje Hans Küng slovami:

> «*Aj zjavne nezmyselné ľudské utrpenie a umieranie môže zmysel dostať. Ide o zmysel skrytý: človek sám ho nemôže s utrpením spojiť, ale môže ho vo svetle dokonaného utrpenia Ježiša z Nazaretu prijímať. Nejde tu o žiadne automatické dodávanie zmyslu: nemajú sa tu uspokojovať žiadne ľudské túžby, nemá sa tu podávať akési psychické sedatívum ani poskytovať lacná útecha. Skôr ide o slobodnú ponuku zmyslu: človek sa musí rozhodnúť*».[95]

Tento skrytý zmysel môže človek aj odmietnuť: vo vzdore, cynizme alebo zúfalstve. Môže ho však i prijať: vo viere a dôvere v Boha, ktorý nezmyselnému utrpeniu a Ježišovmu umieraniu zmysel prepožičal. Potom je zbytočný protest, odpor i frustrácia. Je koniec zúfalstvu. Karl Rahner dodáva:

> «*Ten, kto sa v nádeji, ktorá sa už neuisťuje o sebe samej, spustí do priepasti tajomstva ľudského bytia - kde sa už nedá rozlišovať medzi životom a smrťou, pretože tie možno uchopiť len spolu - ten verí v Ukrižovaného a Vzkrieseného, i keď o tom pojmovo nevie. Ale je dobré - a spojené s prísľubom spásy - keď o ňom výslovne vie. Je to prísľub toho, že mu bude prijatie vlastného kríža skutočne dané ako posledný čin slobody*»[96].

Ján Pavol II. pripomína *dvojaký rozmer* zúčastnenosti.

> «*Ak sa človek stane účastným na mukách Krista, tak preto, že On sám sa vo svojom utrpení akosi zúčastňuje na všetkých ľudských utrpeniach. Človek vierou odkrývajúc*

---

94 Prevzaté z: BREZINA J., (zostavil), *Perly ducha. Aforizmy, sentencie, zrnká pravdy,* Tranoscius, Trnava 1947, str. 182.

95 KÜNG H., *Boh a utrpenie,* s. 424.

96 RAHNER K., *Selbstverwirklichung und Annahme des Kreuzes,*in *Schriften zur Theologie VIII,* Benzinger, Einsiedeln-Zürich-Köln 1967, s. 326.

výkupné utrpenie Krista, odhaľuje spolu v ňom svoje vlastné utrpenie, nanovo ho nachádza cez vieru, ale s novým obsahom a významom»(Sd 20).

Konkrétne sa to dá vidieť na živote a svedectve Pavla z Tarzu. On vo viere spoznáva tú lásku, ktorá Krista doviedla na kríž: *„Ale ja sa nechcem chváliť ničím iným, iba krížom nášho Pána Ježiša Krista, cez ktorý je svet ukrižovaný pre mňa a ja pre svet.*“ (Gal 6, 14). Ak človek uverí prvému rozmeru zúčastnenosti, že Boh má účasť na jeho ľudských utrpeniach, potom sa otvára perspektíva druhého rozmeru : účasť na výkupnej hodnote Ježišovho utrpenia. Pavol to vyjadril slovmia: „*S Kristom som ukrižovaný a nežijem už ja, ale žije vo mne Kristus. A ak ešte žijem v tele, žijem z viery v Syna Božieho, ktorý si ma zamiloval a seba samého obetoval za mňa.“* (Gal 2, 19-20) V podobnom duchu píše aj Ján Pavol II:

«*Keď si však Ježiš zamiloval človeka trpiac a umierajúc, potom svojím utrpením a smrťou žije v tom, kto je predmetom jeho lásky. A žijúc v ňom, Kristus sa osobitným spôsobom spája s človekom, Pavlom, prostredníctvom kríža tou mierou, akou si je Pavol toho vedomý skrz vieru a odpoveď lásky na jeho lásku*» (Sd 20).

4. 3. Ježiš Opustený

V povojnovom období Chiaru Lubichovú, zakladateľku hnutia Focoláre v Taliansku, zaujala otázka: v ktorej chvíli procesu ukrižovania nás Ježiš vykúpil? Zachytila ju myšlienka jedného kňaza, ktorý vysvetľoval, že okamih najväščieho utrpenia a vrchol bolesti (a teda aj vrchol lásky) prežíval Ježiš na kríži keď zvolal „*Bože môj, Bože môj, prečo si ma opustil?*“ (Heloi, heloi, lema sabakthani? Mk 15, 34) Jeho agónia dosiahla svoj vrchol vo chvíli, keď sa cítil opustený Otcom, pre lásku ktorého prišiel na svet. Peter ho zaprel, Judáš ho zradil, apoštoli sa rozutekali, matky sa zriekol, ľud sa mu odplatil urážkami a on skonal vysmädnutý a potupovaný v kŕčoch, znášajúci všetky hriechy ľudstva. Zo všetkých kútov zeme a zo všetkých storočí „pozametal“ hriechy sveta a sám sa stal hriechom, „*aby sme sa v ňom stali Božou spravodlivosťou“* (2 Kor 5, 21). Toto všetko podnikol z lásky k Otcovi. A zrazu, na vrchole svojho utrpenia, On, ktorý prišiel vrátiť ľudským bratom Božie otcovstvo a Otcovi slávu jeho synov, v jednej bolestivej pauze cíti sa od Neho opustený.[97]

Bola táto opustenosť zdanlivá, alebo reálna? Opakoval iba slová žalmu - modlitby, ktorú sa v detstve naučil? (Ž 22). Ježiš ju pretrpel, preto pre neho bola reálna. Dá sa to aj vysvetliť: tým, že sa stal hriechom (pričom hriech je odlúčenie človeka od Boha), medzi hriechom a Bohom nemohol jestvovať nijaký vzťah. Hriech je nebytie a Boh, absolútne Bytie, nemohol ho do seba pojať. Ježiš musel pri svojej smrti znášať túto ťarchu a anulovať ju v prázdnote nebytia. Vykúpil bratov tým, že obetoval seba a stal sa ničím (*kenosis)*, aby ich opätovne zjednotil s Otcom. V prežívanej prázdnote - opustenosti sa Boh cítil bez Boha. Ale táto chvíľka mala v sebe nekonečný obsah, pretože zhustila v sebe všetky bolesti sveta. Opustený Ježiš stelesňoval okamih obety, čo znamenalo zničenie seba pre Božiu slávu. Nebolo to utrpenie telesné, ale bolo ťažšie ako všetky muky tela, čo vidieť z toho, že pri telesných mukách bolestne nevykríkol.

Ak však výkrik opustenosti bol výkrikom bolesti z lásky, to neznamená, že bol výkrikom zúfalstva. Opustenosť a prázdnota sa hneď vyriešila odovzdaním sa Otcovi, takže dráma mala rodinné rozuzlenie, ktoré bolo začiatkom univerzálneho zmierenia. Lotor bol privedený domov, Ján dostal Matku, Matka dostala syna a On sám odovzdáva svoju dušu Otcovi. Takto z kríža, ako to prisľúbil, pritiahol všetkých k sebe a k Otcovi, (porov. Jn 12, 32)

---

97 Porov. LUBICH, Ch.: *Idál jednoty,* Nové mesto, Bratislava 1991, s. 48-58. ID.: *L´unitá e Gesú Abbandonato,* Cittá Nuova, Roma 1984.

znova ich skrze vlastnú obetu spojil s Bohom tým, že ich zjednotil so sebou. On, ktorý je jedno s Otcom.

Vykúpenie treba vidieť v oblúku vtelenia a opustenosti na kríži. Vtelenie bolo znížením sa Boha až k človeku, aby pritiahlo človeka až k Bohu. Opustenosť zavŕšila obetovanie sa, aby v smrti bola zničená masa hriechu. V otvorenej rane sa zošila minulosť (zatratenie) a budúcnosť (spása). A cez túto ranu prešlo ľudstvo. Tak sa uzavrel kolobeh zloby a z tejto rany sa otvoril kolobeh lásky. Z nej pochádza Cirkev, sviatosti, svätosť a milosť. Ježiš vykúpil ľudstvo cez utrpenie premenené na lásku.

Cez prázdno, ktoré vzniklo odstránením hriechu (pričom hriech je nie-vzťah), otvoril sa ľudstvu prístup k Otcovi (čiže vzťah s Bohom). A tak Syn bol naozaj bránou: *„Nik nepríde k Otcovi, iba cezo mňa“*.(Jn 14, 6)

Spiritualita *Opusteného Ježiša* znamenala pre Chiaru Lubichovú a jej spoločníčky nové svetlo na riešenie každodenných bolestí, súžení, pochybností, pádov a neúspechov prirodzene existujúcich v každom ľudskom spoločenstve. Zaumienili si každé ráno vstávať s myšlienkou:

> *„Pretože ty si bol opustený...nebudem sa dnes vyhýbať stretnutiu s tým čo nie je dobro, krása a láska...Nebudem sa vyhýbať stretnutiu s tebou: ukrižovaným a opusteným...Naopak, bude to pre mňa najkrajšia chvíľa... Ježišu opustený, ty si ‚prečo' môjho života... “*[98]

Keď s takouto pripravenosťou zavčas rána začínali deň, vedeli sa pokojne vyrovnávať s telesnými a duševnými utrpeniami. Takmer ako Terezka z Lisieux, ktorá pri spoznávaní príznakov choroby zvolala: „*Hľa ženích!*“ [99] Aj spoločenstvo vo Fokoláre vedelo pre Opusteného Ježiša nielen znášať utrpenie, ale ho aj objať. Pritom s úžasom zistili, že utrpenie zovreté s láskou v náručí je cestou k veľkej láske, ktorou je Boh.

Ale spomienka na Opusteného Ježiša nebola užitočná len pre duchovný život, ale aj na poli lásky k blížnemu. Keď pomoc blížnemu bola spojená s ťažkosťou, ktorej sa žiadalo radšej vyhnúť, myšlienka na Opusteného Ježiša bola vrcholným stimulom pre ochotnú obetavosť. „*Pretože Ty si bol opustený“* znamenalo v tomto prípade, že Ježiš na kríži sa zriekol všetkých osobných záľub, pohodlia, oddychu, záujmov, načisto sa všetkého vzdal. Toto úplne zabudnutie na seba a na svoje veci, umožňovalo myslieť na blížnych a vykonať pre nich dielo lásky. Príklad Opusteného Ježiša bol pozvaním opustiť svoje plány a záľuby a venovať sa výlučne veľkému, pred Bohom cennému činu: pomôcť blížnemu. Cez blížneho a v ňom bola preukazovaná láska k Ježišovi Opustenému.[100]

Nezištný čin lásky nachádza obdiv a uznanie každého človeka. No viac ako ľudská odmena, bolo nesmierne šťastie v duši, vyvierajúce z okúsenia lásky, ktorou je Boh. Lebo na konci cesty utrpenia, alebo obety pre Opusteného Ježiša, vždy čaká láska, ktorou je Boh. Boh-Láska je odmenou za utrpenie, sebazaprenie a obety absolvované s Opusteným Ježišom. Kto toto šťastie raz okúsi, opätovne ho vyhľadáva.[101]

Ilustráciou pravdy Opusteného Ježiša je skúsenosť, ktorú opísala Giosi Guella:

---

98 LUBICH, Ch.: *Meditace*, Nové mesto, Bratislava 1991, s. 23.

99 GAUCHER, G.: *La passione di Teresa di Lisieux,* Roma 1975, s.63.

100 Porov. LUBICH, Ch.: *Scritti spirituali,*3*,* Roma 1979.

101 Porov. FAVALE, A.: *I Focolarini,* in *Movimenti ecclesiali contemporanei,* Roma, Las, 1991. Porov. tiež SECONDIN, B.: *I nuovi protagonisti,* Edizioni Paoline, Milano 1991. KRATOCHVÍL, J.: *Hnutí Fokoláre,* in Teologické texty I. (1990), č. 4.

«Bolesť mojej chrbtice a pravej nohy pochádzala z vyskočenej platničky. Zatínala som zuby sužovaná týmto druhom utrpenia. Nebolo utišujúceho prostriedku, ktorý by bol bolesť utlmil, a tak som sa ocitla uväznená telesnou bolesťou, ktorú som vždy podceňovala. Zrazu som nemohla nič robiť... Keď mi lekári nasadili sádru ako súčasť liečby, hoci mi odstránili akútnu bolesť, spôsobili mi iné ťažkosti. A práve v tomto období môjho vývoja mi v duši vytryskla otázka: „Prečo Boh, keď prišiel na zem medzi nás, aby nás vykúpil, si zvolil ako prostriedok vykúpenia telesnú bolesť? V myšlienkach ma napadla Ježišova otázka: „Aká by, podľa teba, bola tá najlepšia cesta, dôstojnejšia Boha?“ V duchu som mu povedala: „Nemohol si si zvoliť niečo umelecké, hudbu, farby,....?“ „V takom prípade by ma pochopil ten, kto má dušu umelca, ale čo ostatní? A tí, ktorí sú hluchí, čo by robili, keby som zvolil hudbu? Moja láska k ľudstvu je oveľa väčšia, ako si myslíš ty. Ja som prišiel z neba na zem so srdcom z mäsa, ktoré vie pochopiť až do hĺbky toho najväčšieho človeka, toho ktorý si myslí, že pozná všetky vedy a pritom je taký maličký v mojich očiach. Prišiel som z neba a viem pochopiť i toho najjednoduchšieho človeka: najmenšieho, najbiednejšieho. Chcel som nájsť spôsob, akým by ma pochopili všetci, každý jednotlivec: duchovne založený človek i materialista. Najväčší i ten najmenší, dieťa i starec. Zvolil som si jedinú cestu, ktorá je spoločná všetkým: telesnú bolesť. Keď ma malí či veľkí, analfabeti či vedci vidia pokrytého ranami a korunovaného tŕním, zakrvaveného visieť na kríži, všetci mi rozumejú. Tvárou v tvár krvi nikto nerobí siahodlhé úvahy. Každý hneď pochopí, že som dal za neho život a rozumie mojej láske. Ja ľudstvo milujem, dal som život za každého človeka.“ Toto bola odpoveď, na ktorú som čakala. Vtelenie Boha sa mi odhalilo. Božia Láska sa mohla prejaviť len takto. Pretože ľudia mali zahmlený zrak musel Boh urobiť niečo konkrétne, niečo, čo by sa dalo vidieť. Zvolil si telesnú bolesť, čiže kríž, ako nástroj vykúpenia. Ba ešte čosi viac. Boh, ktorý stvoril srdce človeka, pozná cestu, ako sa tohto srdca dotknúť, aby ho rozmrazil. A ak je už raz srdce rozmrazené, človek je schopný pochopiť iné veci: vytušiť niečo z toho tajomného výkriku: „Bože môj, Bože môj, prečo si ma opustil?“ (...) Moja odpoveď nedala na seba dlho čakať: „Pane, ty si zvolil cestu bolesti, aby si nám ukázal svoju lásku. Ja si volím cestu bolesti, aby som ti odpovedala a darovala ti moju malú lásku. Keď príde telesná alebo duchovná bolesť, budem šťastná, že sa ti aspoň trocha podobám, aby som mala aspoň maličkú účasť na vykúpení!»[102].

Spiritualita *Opusteného Ježiša*, prezentovaná v charizme Chiary Lubichovej našla svoju odozvu a vyjadrenie aj v apoštolskom liste Jána Pavla II:

„Spolu s bremenom hriechu (ktoré predstavuje „spoločenské“ zlo a odvrátenia sa od Boha), Kristus napriek božskej hĺbke synovského spoločenstva s Otcom prežíva ľudsky nevyjadriteľné utrpenie: odlúčenie od Otca, odtrhnutie od Neho („Bože môj, Bože môj, prečo si ma opustil?“ Mt 27, 46). Ale práve takýmto utrpením sa dosiahlo oslobodenie, záchrana (spasenie) sveta. Po jeho vykonaní mohol zvolať: „Dokonané je!“ (Jn 19, 30) V tomto umučení Krista dosiahlo ľudské utrpenie svoj vrchol, ale zároveň vstúpilo aj do úplne inej roviny a nového poriadku: spojilo sa s láskou - s tou láskou, o akej hovoril Kristus Nikodémovi; s tou láskou, ktorá koná dobro, vydolujúc ho aj zo zla. Kristov kríž sa stal prameňom, z ktorého prýštia prúdy živej vody (por. Jn 7, 37-38).“ (Sd 18)

102 GUELLA G., *Takto ma môžu pochopiť všetci*, in Nové Mesto, V (1996) č. 3, s. 6-7.

Kríž môže byť odrazovým mostíkom, ktorý človeka orientuje zo zeme k nebu. Prijať ho znamená rozlúštiť existenčnú záhadu a v jeho protirečeniach objaviť logickú osnovu božského dobrodružstva, ktoré je dobrodružstvom lásky. Egoizmus a osobná zloba každého človeka tvoria väzenie, v ktorom je uzamknutá láska a dobro. Oslobodenie a útek z tohoto väzenia je vždy spojený s bolesťou. Keďže láska je plodom tejto bolesti, najväčším dielom Ježišovej lásky je opustenosť a umučenie. To je cena, ktorou sa platilo za znovu nastolenú jednotu človeka s Bohom a odhalenie zmyslu utrpenia.

4. 4. Zmŕtvychvstanie - odhalenie oslávenia

Pri Ježišovom utrpení a smrti sa nemožno zastaviť. Reč kríža a smrti treba doplniť rečou zmŕtvychvstania[103]. V ňom človek nachádza kompletné riešenie, ktoré mu umožňuje predierať sa hustým mrakom pokorení, pochybností, rozpakov a prenasledovaní. Potvrdzuje to skúsenosť apoštola Pavla:

> *„Vo všetkom máme trápenie, ale sa nesužujeme; cítime sa stratení, ale nie bez východiska; prenasledujú nás, ale nie sme opustení; na zem nás hádžu, ale nehynieme. Stále nosíme na tele Ježišovo usmrtenie, aby sa aj život Ježišov prejavil na našom tele... lebo vieme, že ten, ktorý vzkriesil Pána Ježiša, s Ježišom vzkriesi aj nás.“* (2 Kor 4, 8-11.14)

V tomto prípade Kristov kríž vrhá také prenikavé spasiteľné svetlo na život človeka, zvlášť na jeho utrpenie, že ho skrz vieru spája so zmŕtvychvstaním: mystérium utrpenia je súčasťou tajomstva vzkriesenia. Svedkovia umučenia Krista sú súčasne aj svedkami zmŕtvychvstania.» (Porov. Flp 3, 8-11)

Príbeh Pavla z Tarzu je zaujímavý aj preto, lebo on nebol informovaný najprv o Ježišovej smrti a potom o zmŕtvychvstaní - ako je to bežné v mnohých iných prípadoch - ale opačne. Po obrátení pri Damašku, čiže, keď uveril v Zmŕtvychvstalého, zoznámil sa s Ježišovým predchádzajúcim životom a ukrižovaním. Pavlova cesta je teda rýdzo veľkonočná: k porozumeniu kríža dospel po zážitku so Zmŕtvychvstalým, teda po osobitnej účasti na oslávení. Preto sa v jeho výrokoch pri téme o utrpení tak často objavuje motív chvály, ktorá začína Kristovým krížom[104].

Pravda o vzkriesení dodáva človeku neobyčajnú silu. L. Ghiselli povedal: «*Pre toho kto verí, smrť vonia vzkriesením!*» [105] Inými slovami povedané: pre toho, kto ošetruje a orezáva strom, ten strom už vonia novým ovocím! Pre toho kto skypruje pôdu, tá pôda už vonia novou úrodou. Vďaka viere v túto pravdu človek prekračuje limity tohto sveta a môže vytušiť naplnenie prísľubov budúcnosti. Kto je schopný vytvoriť most medzi Ježišovou smrťou a zmŕtvychvstaním, ten verí v podobné premostenie vo vlastnom živote. Túto výsadu prináša veriacim ľuďom zúčastnenosť. V liste Solúnčanom o tom čítame: *„Chválime sa vami... pre vašu vytrvalosť a vieru, vo všetkých prenasledovaniach a súženiach, ktoré znášate. Ony sú znakom spravodlivého súdu božieho, aby ste sa stali hodnými božieho kráľovstva, keď*

---

103 V teológii sa rozlišuje medzi *vzkriesením* a *zmŕtvychvstaním.* Ak hovoríme o osobe Ježiša z Nazaretu, ktorý je zároveň Synom Božím, teda nositeľom nielen ľudskej, ale aj božej prirodzenosti, potom používame terminológiu zmŕtvychvstania (svojou vlastnou silou Boha vstal z mŕtvych - jeden z jeho zázrakov - posledný a najväčší). Ak myslíme na aktivitu Boha Otca, ktorý nenechal svojho Syna v hrobe, potom hovoríme, že ho vzkriesil (vzkriesenie ako dielo Božej všemohúcnosti). Porov. VIŠŇOVSKÝ M. a kol., *Malý teologický lexikon,* SSV, Bratislava 1977, s. 488, 493.

104 Porov. ROSSANO P., *Paolo,* in ROSSANO P.-RAVASI G.-GIRLANDA A., *Nuovo dizionario di teologia biblica,* Edizioni San Paolo, Cinisello Balsamo (Milano) 1988, s. 1064 -1081.

105 Prevzaté z BIANCHI E., *Perché si soffre?,* s. 3.

zaň trpíte.“ (2 Sol 1, 4-5) O tých, ktorí takto pochopili svoju životnú situáciu, píše Ján Pavol II:

> «*Svojím utrpením sa podieľajú na tej nekonečnej cene umučenia a smrti Krista, ktorá sa stala cenou našej spásy: za tú cenu sa kráľovstvo božie nanovo upevnilo v dejinách človečenstva, stanúc sa métou jeho pozemskej existencie. Kristus nás do toho Kráľovstva voviedol svojím umučením. A cez utrpenie tiež dozrievajú preň všetci ľudia, pozvaní do tajomstva Kristovho vykúpenia*» (Sd 21).

S perspektívou božieho kráľovstva spája sa nádej tej slávy, ktorej počiatok je v kríži Kristovom. Zmŕtvychvstanie túto slávu - eschatologickú - odhalilo. Ona bola na kríži úplne prežiarená neodmerateľným utrpením. Ak je človek pozvaný k tomu, aby bol spoluúčastník Ježišovho utrpenia, tak to znamená, že je zároveň prizývaný k účasti na oslávení, ako to vyjadrujú apoštolské listy: *„Ak s ním trpíme, tak s ním budeme aj oslávení. Súdim totiž, že utrpenia tohto života sa nemôžu porovnať so slávou, ktorá sa na nás ukáže.“* (Rim 8, 17-18) Alebo na inom mieste: *„Terajšie dočasné a ľahké bremeno súženia pôsobí v nás váhu večnej slávy nad všetku mieru. Veď my nehľadíme na to, čo je viditeľné, ale na to, čo je neviditeľné.“* (2 Kor 4, 17-18). Podobne píše apoštol Peter: *„Radujte sa, že máte účasť na Kristových utrpeniach, aby ste sa radovali a plesali, aj keď sa zjaví vo svojej sláve.“* (1 Pt 4, 13) Pritom je zjavné, že ak človek s vierou pozerá na vzkriesenie Ježiša k životu, nemá vlastné vzkriesenie ešte za sebou, ale pred sebou.

Motív utrpenia a oslávenia má svoju presnú evanjeliovú charakteristiku, ako vysvetľuje Ján Pavol II., ktorá sa vyznačuje vzťahom ku krížu a zmŕtvychvstaniu. «*Zmŕtvychvstanie sa stalo predovšetkým zjavením oslávenia, ktoré zodpovedá osláveniu Krista prostredníctvom kríža*» (Sd 22).

Ak totiž v ľudských očiach bol kríž zničením Krista, v očiach Božích bol jeho vyvýšením. Na kríži Kristus dosiahol a ukončil plnosť svojho poslania: splniac vôľu Otca, naplnil zároveň aj seba. V slabosti ukázal svoju moc, v ponížení svoju mesiášsku veľkosť, napr. vtedy keď povedal: *„Otče, odpusť im, lebo nevedia, čo robia!*“ (Lk 23, 34)

Zmŕtvychstanie Krista odhalilo „slávu budúceho veku“ a súčasne potvrdilo „slávu kríža“, onú slávu, ktorá je obsiahnutá v samom utrpení Krista. Tá sa mnohokrát odzrkadlila a i v súčasnosti odráža v utrpení človeka ako výraz jeho duchovnej veľkosti. To vyjadrujú aj slová Jána Pavla II.:

> «*Svedectvo eschatologickej slávy dávajú nielen mučeníci za vieru, ale aj iní ľudia, ktorí - neraz bez viery v Krista - trpia a obetujú život za pravdu a dobrú vec. V týchto všetkých utrpeniach sa osobitným spôsobom potvrdzuje veľká hodnota človeka*» (Sd 22).

Gerhardt povedal: «*Kto nevie znášať svoj kríž s Kristom, bude ho musieť, bez neho a vtedy mu bude ťažší*»[106]. V jednote s Kristom je človek schopný dovidieť cez kríž až k zmŕtvychvstaniu a k hodnote života v perspektíve večnosti. Kto chce niesť svoj kríž bez Krista, musí nutne počítať s absurdnosťou a nezmyslom ústiacim do ateizmu a nihilizmu.

Skutočnosť, že tu nejde iba o domienku, ale skúsenosťou podložený osobný fakt, potvrdzuje svedectvo významného českého vedeckého pracovníka, fyzika a matematika, RNDr. Jiřího Mrázka, CSc (1923-1978), ktorý 55 ročný zomrel na rakovinu v Prahe, vo Vinohradskej nemocnici. Často predtým komentoval v televízii kozmické lety a iné vesmírne objavy. S jeho inteligenciou prírodovedca je však úzko spojená kresťanská životná múdrosť, ktorá sa zračí z jeho poznámok, z posledných mesiacov jeho života a zo spôsobu ako vnímal svoju chorobu. Na nemocničnom lôžku povedal svojmu priateľovi-kňazovi:

---

106 Prevzaté z: BREZINA J., *Perly ducha.* s. 182.

„Vieš, brat môj, ja sa už tridsať rokov modlím krížovú cestu, a stále tú istú. Rozvíjam v nej myšlienku: ak chceme ísť s Kristom, musíme ísť Jeho cestou, celý život. Iba s Ním prídeme k Otcovi. Prišiel som nato, že tú krížovú cestu musíme absolvovať aj s pádmi, aj so Šimonovým prinútením, aj s momentom Kalvárie, keď budeme úplne opustení...Až potom príde zmŕtvychvstanie. Často rozjímam nad 10. zastavením...Na ňom bol Kristus vyzlečený zo šiat. Aj ja musím byť postupne zo všetkého vyzlečený. Vyzlečený zo svojej zaujímavej práce, vyzlečený zo sily a zdravia, vyzlečený z veľkých plánov, vyzlečený zo všetkých ľudských vzťahov. Desiate zastavenie znamená, že musím vrátiť všetko, čo mi bolo požičané. Ale vylepšené mojím životom.Dnes mi vypadol zub. Rozjímal som nad ním. Koľko dobrého urobil, kým som ho používal v ústach. Toto používanie, poznačilo môj život a vylepšilo ho? Inokedy rozmýšľam nad vypadnutým vlasom. Stal sa môj život lepší, kým som nosil na hlave tento vlas? Často sa takto modlím krížovú cestu. Teraz vidím, že Pán ma vypočul. Moja krížová cesta je nielen modlitbou ale aj skutočnosťou...Možno sa vo mne raz všetko vzprieči a poviem si: Veď On ani vlastne nejestvuje... všetko to bolo len blúdenie... Ale aj to sa musí prekonať. Všetci to prežijeme, všetci musíme ísť touto krížovou cestou." [107]

Z vinohradskej nemocnice, z októbra 1978 sú nasledujúce slová:

„Toto by mali ukázať v televízii: pozrite, čo je dnes Dr. Mrázek. Takto vyzerá vo svojej úbohosti! Nakoniec sa človek dostane do situácie, že je mu to úplne jedno, či je ponorený do vedeckých vzorcov, alebo do vlastných výkalov na nemocničnej posteli. To prvé, vzorce, znamená vedomie: Ja som niekto! Pozrite sa ľudia! Obdivujte ma! Tak sa mi zdá, že teda to druhé je asi lepšie. Stávam sa vyzlečeným zo všetkého. Odovzdal som moje dva snubné prstene. Jeden po mamke, druhý bol môj. Ono nejde o to zlato. Ide o to, že mi už tak schudli prsty, že som prstene stratil. A tak vidím, že musím odovzdať všetko: aj moju manželku, aj moje deti,aj moju vedeckú prácu, ktorú som mal ešte v pláne dokončiť... Lebo Pán prišiel a povedal: A bude to inak! Koľko som sa tomu božiemu plánu naprotirečil! A nakoniec, s vypätím posledných síl sa pokúšam povedať: Nech teda bude tak, ako Ty chceš! Nech sa stane tvoja vôľa!" [108]

Na pohrebe Dr. Jiřího Mrázka, kňaz čítal nasledujúce slová, ktoré môžeme považovať za jeho testament:

„Prosím ťa, povedz ľuďom, nech vedia, že ten Veľký Neznámy, ktorého som tušil na dne každého vedeckého bádania, nebol pre mňa nikdy iba obyčajným pojmom, alebo fyzikálnou veličinou, ale je to Niekto s veľkým N. Došiel som až na hranicu poznania, kde prírodovedecký výskum končí a začína viera!“ *109*

4. 5. Eschatológia a história

Nemecký teológ Jürgen Moltmann pozoruhodne rozlišuje v tejto súvislosti medzi eschatologickou kristológiou a kristologickou eschatológiou. V eschatologickej kristológii sa pozeráme od Krista smerom dopredu, k *éschaton* a vtedy privilegované pozorovacie stanovište je Kristovo zmŕtvychstanie, od ktorého možno mať výhľad na Bohom prisľúbenú budúcnosť. Naproti tomu v kristologickej eschatológii sa pozeráme dozadu, od konca,

---

107 HOLOTA V. B., Hovory na nemocničním lůžku, Zvon, Praha 1994, s. 11.

108 Tamtiež, s. 15.

109 HOLOTA V. B., Hovory na nemocničním lůžku, Zvon, Praha 1994, s. 26.

smerom od *éschaton*, na udalosť Krista a kladie sa nám otázka: ako je prítomné budúce kráľovstvo Božie v realite prítomnosti [110]?

Kristovo zmŕtvychstanie má proleptickú štruktúru, čiže predbieha skutočnosť: je anticipáciou Božej budúcnosti, ktorá príde na konci histórie. Jednako proleptické hľadisko je nedostatočné na pochopenie celej pravdy o Kristovi. Natíska sa totiž otázka: ak so zmŕtvychstaním sa «*už začala*» Božia budúcnosť, aký zmysel má teda Ježišovo utrpenie a jeho smrť? Inými slovami: v Ježišovi sa anticipuje Božia budúcnosť, ale prečo práve v tomto Jednom? Odpoveď, o ktorej uvažuje teológia kríža, znie: *bol vzkriesený ten, kto bol ukrižovaný*.

«*Kríž... modifikuje zmŕtvychstanie*»[111]. Zmŕtvychstanie je anticipácia Božej budúcnosti. Avšak, vzhľadom na to, že zmŕtvychstanie je zmŕtvychstanie ukrižovaného, táto anticipácia sa stáva anticipáciou Božej budúcnosti pre tých, ktorí sú bez nádeje a bez práva. Kríž sa takto stáva významom zmŕtvychstania. Kríž bez zmŕtvychstania by znamenal neúspech a Ježiš Nazaretský by nebol Božím Kristom. Zmŕtvychstanie bez kríža by vyznelo iba ako zázrak, metamorfóza v oslávení, abstraktná *prolepsis* budúcnosti. Zmŕtvychstanie ukrižovaného je *prolepsis* a nádej pre beznádejných, je *prolepsis* a nádej v kríži prítomnosti.

Podľa Moltmanna, v smrti a zmŕtvychvstaní Ježiša ako Božieho Krista, sa realizuje sprostredkovanie medzi eschatologickým a historickým, medzi kráľovstvom Božím a históriou. Tu neide o rozdelenie v zmysle metafyziky (pre ktorú večnosť presahuje čas); ani neide o identifikáciu v zmysle historických filozofií (pre ktoré zmysel histórie nachádza úplnú realizáciu vo vnútri histórie); ale ide skôr o sprostredkovanie. «*Ak sa eschatologické stane historickým, historické sa stáva eschatologickým*»[112].

V príchode Krista a v jeho zmŕtvychvstaní vstúpilo eschatologické do histórie; história sa takto uberá cestou k svojmu konečnému naplneniu: «*Nádej sa stáva realistickou a realita sa stáva tehotná nádejou*»[113].

Ježišova spásonosná činnosť je teda sprostredkovaním, ktoré sa vyjadruje predovšetkým v mesianistickej podobe anticipácie: ona nie je ešte naplnením, ale iba fragmentom všetkého, čo príde. Z toho vyplýva, že sa vylučuje tak fanatický entuziazmus ako aj tragická rezignácia.

---

110 Porov. MOLTMANN J., *Teologia come eschatologia,* in ID., *Religione, rivoluzione e futuro,* Queriniana, Brescia 1969, s. 200.

111 MOLTMANN J., *Il Dio crocifisso*, Queriniana, Brescia 1973, s. 214.

112 MOLTMANN J., *La Chiesa nella forza dello Spirito*, Queriniana, Brescia 1976, s. 258.

113 MOLTMANN J., *La Chiesa nella forza dello Spirito*, Queriniana, Brescia 1976, s. 258.

5. POZITÍVNA HODNOTA UTRPENIA

Na význam utrpenia poukazovali vo svojich dielach mnohí autori. Podľa C. G. Junga, utrpenie - na základe vlastného i cudzieho poznávania a vnútorného prežívania - učí človeka, že je bytosťou relatívne ohraničenou časom a vonkajšími podmienkami, závislou na pomoci iných ľudí, ale aj bytosťou schopnou pomáhať, ktorá má možnosť stávať sa niekomu blízkym, blížnym, ľudsky významným[114]. Osobnostný zmysel utrpenia môže spočívať v poznávaní vlastných dispozícií a možností, byť hybnou silou nielen určitého sebaovládania, sebaregulácie, ale predovšetkým osobnostného rastu. Pretrpená skúsenosť môže urobiť človeka citlivejším ku problémom iných, byť zdrojom porozumenia a nástrojom empatie[115].

Číňania prirovnávajú chorobu ku kľúču. Kľúč, ktorý je schopný otvoriť vchod do nášho bytia. Tam dosiahneme poznanie seba, tam nájdeme seba. Človek sa stáva iným človekom, zrelším a ľudskejším. Každý človek nájde v chorobe niečo večného, nezničiteľného, božského, hoci si to neuvedomuje. André Gide, francúzsky spisovateľ, vo svojom denníku z roku 1930 píše:

> *„Myslím, že choroby sú kľúčom, ktorý otvára dôležité dvere poznania a skúseností. Dobrý zdravotný stav nám nedovolí všetkému rozumieť. Ale choroba nám odhalí niektoré pravdy. Pohodlný život spôsobuje, že sa o tieto pravdy nezaujímame. Hoci sme stvorení pre Boha, veľmi často si zakladáme na časnosti. Staviame si hniezdočko na zemi a chceli by sme v ňom nestárnuť, aby naše šťastie bolo dokonalé. Choroba vrhne na naše hniezdočko horiacu fakľu, ktorá nás zobudí z letargie a ukazuje nám cieľ života a iné hodnoty, ktoré nám nikto nevezme. Ono totiž, prvá vec, ktorú vložil dobrý Boh do krvavých pazúrov bolesti, je obrátenie, čiže nový prúd nebeského svetla k osvieteniu človeka.“*[116]

5. 1. Tvorivý charakter utrpenia

Choroba je ako cesta. Kto nikdy nebol chorý, podobá sa človeku, ktorý ešte nikdy necestoval. Pozná len svoj malý úsek života. Iní ľudia, s inými zvykmi a skúsenosťami sú mu cudzí. Ale keď zakúsi utrpenie na vlastnom tele, pochopí aj iných. Významný hudobný skladateľ Edward Elgar (1857-1934) počul raz spievať jedno dievča. Malo pekný hlas a bezchybnú techniku. «*Raz z nej bude veľká speváčka* - povedal Elgar - *ak sa prihodí niečo, čo zlomí jej srdce!*»[117] Inými slovami: ak nezažije veľkú bolesť, nikdy z nej nebude veľká speváčka, lebo nebude schopná vyspievať zvláštnosti života. Sú totiž veci, ktorým človek rozumie až vtedy, keď sa mu otvoria dvere utrpenia a choroby.

V chorobe je jedinec nútený premýšľať nad vlastným človečenstvom. Čas sa zastavuje. Hoci všetko na okolí je v pohybe, trpiaci je z neho vyňatý. Zatiaľ čo zdravý človek sa vyžíva v naivnom pocite nepremožiteľnosti, chorý si uvedomuje svoju zraniteľnosť a závislosť. Zdravý človek sa díva na svoje telo ako na samozrejmosť. V chorobe cíti, že telo

---

114 Porov. JUNG C.G., *Duše moderního člověka,* Atlantis, Brno 1994, s. 26. Porov. tiež RYBÁR J., *Útecha v starobe a v chorobe,* Letra-Line, Bratislava - Zohor 1994, s. 16-20.

115 Porov. STARÝ R., *Potíže s hlubinnou psychologií,* Prostor, Praha 1990, s. 89. Porov. tiež NEMČEKOVÁ M. - ŽIAKOVÁ K., *Kvalita života ľudí trpiacich bolesťou. K metodologickým problémom ošetrovateľstva.* Jesseniova lekárska fakulta UK, Martin 1997, s. 15.

116 GIDE A., *Aus den Tagebüchern 1889-1939,* Deutsche Verlagsanstalt, Stuttgart 1961, s. 312.

117 Prevzaté z STERTENBRINK R., *In Bildern und Beispielen I,* Herder, Freiburg-Basel-Wien 1976, s. 197.

nie je úplne jednoduchým vlastníctvom, s ktorým sa môže zaobchádzať akokoľvek. Táto skúsenosť prináša veľa bolestí[118]. Psychológ Dr. Leo Dembicki píše:

> «*V utrpení sme vytrhnutí z behu všedného dňa a preto aj naše myslenie prestáva byť všedným. Vieme, že sme iní ako ostatní. Pretože častokrát nerozumieme sebe samým, cítime sa osamelí a akoby vydaní napospas cudzím mocnostiam. Prepadá nás strach. Ale práve to nás oslobodzuje od šablonovitosti, v ktorej sa pohybuje človek zdravý*»[119].

V utrpení a chorobe prichádzajú na um rozličné otázky. Veci strácajú svoju samozrejmosť. Človek objavuje nové hĺbky a je nútený prijať poznané skutočnosti. V tomto zmysle má utrpenie aj *tvorivý charakter* (Sd 24)[120]. Odkázanosť na posteľ obmedzuje slobodu pohybu. Pretože človek potrebuje pomoc iných, stáva sa vnímavejším. Rozmýšľa o živote v novom svetle. Zrazu vidí, že vynakladal mnoho energie na veci, ktoré nestáli za to a podcenil to, čo bolo naozaj dôležité a užitočné. Videl hodnotu v úspechu a zabudol vidieť úspech v pravých hodnotách.

V situácii utrpenia sa človek podobá diamantu, ktorý je brúsený. Keby drahokam mohol rozprávať, zistilo by sa, že brúsenie nie je preň príjemný proces. Ale každý drahokam musí byť vybrúsený, ak nemá zostať bezcenným. Obdivovaný je obyčajne iba výsledný produkt, pričom sa často zabúda na činnosť, ktorá ho spôsobila. Aj človeka choroba „brúsi" a to neprináša nijaký príjemný pocit. Ale cez tento proces sa dostáva k hodnotám, ktoré by nikdy predtým neobjavil.

K. Lorenz prirovnáva človeka ku krabovi, ktorý musí stratiť pancier, aby mohol rásť. „Pancierom" môže byť určitý spôsob života, hierarchia potrieb a hodnôt i ciele, ktoré si človek stanovil.[121] Analogicky možno chápať aj trpiaceho človeka zaskočeného závažným ochorením. Zmeny v spôsobe a kvalite života, spojené so stratou alebo ohrozením dovtedajších vzťahov, životných istôt, osobných hodnôt, perspektív a cieľov ho robia zraniteľnejším a závislejším, ale na druhej strane pomáhajú mu duchovne rásť. Keby to tak nebolo, mal by pravdu C.G. Jung, tvrdiac že «*človek premeškáva zmysel svojho života do tej miery, do akej je neverný svojmu vlastnému zákonu a nestáva sa osobnosťou*». [122]

Hraničná životná situácia a utrpenie poskytujú človeku minimálne dve alternatívy: možnosť osobného zlyhania alebo duchovného znovuzrodenia proti nepriaznivej skutočnosti, možnosť prekonávania a osobnostného rastu. Pravdepodobne je to najťažšia možnosť, ako objavovať pravdu o sebe v nových dimenziách ľudského vzťahu k svetu a Absolútnu.

---

118 Porov. JÁN PAVOL II., *Vaše utrpenie sa stane očistením* (Gen. audiencia, 4. apríla 1979); *Oceniť kríž nie iba pre osobné očistenie* (Gen. audiencia, 11. apríla 1979); *Vaše utrpenia - očisťujú cirkev* (Gen. audiencia, 30. januára 1980); *Utrpenie je príležitosťou k očisteniu sa z hriechov* (Taliansko, Siena, kostol Zvestovania, 14. septembra 1980); *Ježiš uzdravujúc očistil srdcia* (Austrália, Melbourne, Pôrodnica Milosrdenstva Božieho, 28. novembra 1986); *Veríme v očisťujúcu silu utrpenia* (Poľsko, Varšava, Príhovor k predstaviteľom židovskej obce, 14. júna 1987).

119 DEMBICKI L., *Psychologie im Alltag,* Herderbücherei 105, Herder, Freiburg-Basel-Wien 1961, s. 62.

120 Porov. tiež JÁN PAVOL II., *Výnimočný prameň spásy* (Gen. audiencia, 18. júla 1979); *Utrpenie sa stane prameňom milosti* (Pobrežie Slonoviny, leprozórium v Adzopé, 12. mája 1980); *Utrpenie sa stane žriedlom milosti, života a spásy* (Brazília, leprozórium v Marituba, 8. júla 1980); *Utrpenie prameňom dobra a milosti* (Gen. audiencia, 24. februára 1982); *Utrpenie prameňom dobra a spásy* (Gen. audiencia, 24. marca 1982); *Nesú v sebe ovocie svojej obety...* (Vatikán, z telegramu, 13. novembra 1988).

121 Porov. LORENZ K., *Osm smrtelných hříchů*, Panorama, Praha 1990. s. 64.

122 JUNG C.G., *Duše moderního člověka,* s. 68.

Utrpenie a choroba núti človeka zaujať aj iné stanovisko k smrti. Zatiaľ čo zdravý človek má k smrti neprekonateľný odpor, v chorobe je privádzaný k prameňom večnosti, ktoré Boh vložil do hĺbok bytia.

(porov. Sd 15)[123]

Zaujímavý príklad sa rozpráva z obdobia druhej svetovej vojny, keď Nemci dobývali Varšavu. V centre mesta sa vytvorilo tzv. Varšavské geto. Určitá časť domácich Poliakov sa zabárikadovala. V jednom rozbombardovanom dome ležal starý, zbožný Žid, a čakal na svoju smrť. V posledných okamihoch života na zdrap papiera napísal tieto slová:

> „*Smrť už nemôže na mňa dlhšie čakať a ja musím s písaním prestať. Teraz padá posledná obrana našej pevnosti a s ňou je pochovávaná aj najväčšia a najkrajšia časť Varšavy. Slnko zašlo a ja Ti ďakujem Bože za to, že ho už nikdy neuvidím vychádzať. Toto sú moje posledné slová k Tebe, môj rozhnevaný Bože! Nepodarí sa ti to! Urobil si všetko preto, aby som v Teba neveril, aby som o tebe pochyboval, ale ja umieram tak, ako som žil - v pevnej viere v Teba!"* [124]

V tomto vyjadrení, pod pokrývkou ľudského logického spájania slov, sa dá vytušiť prejav hlbokej viery. Takým udalostiam, ako je choroba, vojna, zemetrasenia a iné nešťastia sa mnohokrát podarilo v človeku zbúrať vieru. Avšak spomínaný muž v kritickej situácii vyznáva: „Ani bombardovaniu, ani smrti, ani nijakému inému nešťastie na svete sa nepodarí, aby zbúralo moju vieru v Teba, Bože!"

Z hĺbky viery môže človek čerpať silu na orientáciu navonok i dovnútra. Postupne zbadá, že aj zlo môže byť darom a že v ľudskej slabosti sa aktualizuje Božia sila. V tomto zmysle sú povzbudivé nasledujúce biblické miesta:„*Preto sa najradšej budem chváliť svojimi slabosťami, aby na mňa zostúpila Kristova moc."* (2 Kor 12, 9) Alebo: *„Pre tento dôvod takto trpím, ale necítim sa sklamaným, lebo viem, komu som uveril."* (2 Tim 1, 12) V liste Filipanom Pavol píše: *„Všetko zmôžem v tom, ktorý ma posilňuje."* (Flp 4, 13) Rimanom zasa: *„Chválime sa i v trápeniach, lebo vieme, že trápenie rodí trpezlivosť, trpezlivosť zasa vyskúšanú čnosť a vyskúšaná čnosť nádej. A nádej naša neklame; lebo láska Božia sa rozlieva v našich srdciach tým, že nám Boh dal Ducha Svätého."* (Rim 5, 3-5)

Aby človek mohol považovať kresťanské učenie o kríži za skutočný Boží dar, musí ho prijať s dôverou v Ježišove posolstvo o zmŕtvychvstaní. Takáto dôvera je odvážnym činom, prinášajúcim efekt, ktorý spomína Ján Pavol II.:

> «*Kristus akoby zostupoval na dno slabosti a bezmocnosti človeka - ale koná pribitý na kríž. Ak sa súčasne s jeho slabosťou deje aj jeho pozdvihnutie, ktoré sa prejaví jeho zmŕtvychvstaním, znamená to, že slabosť všetkých utrpení človeka premôže tá istá*

---

123 Porov. JÁN PAVOL II., *Kristus nie je žalobcom* (Gen. audiencia, 16. novembra 1988); *Ježiš - milujúci Syn* (Gen. audiencia, 23. novembra 1988); *Bolestné zamyslenie sa nad utrpením* (Gen. audiencia, 30. novembra 1988); *Pocit bezmocnosti a osamotenia* (Gen. audiencia, 30. novembra 1988); *Pocit neprítomnosti Boha* (Gen. audiencia, 30. novembra 1988); *Od skúsenosti opustenia k blízkemu víťazstvu* (Gen. audiencia, 30. novembra 1988); *Ježiš ukazuje dôvod pokory* (Gen. audiencia, 30. novembra 1988); *Ježiš túži po novej ľudskosti* (Gen. audiencia, 30. novembra 1988); *Smrť - výraz vyplnenia Božej vôle* (Gen. audiencia, 7. decembra 1988); *Spoľahnutie sa na Otca je preniknuté duchom obety* (Gen. audiencia, 7. decembra 1988); *Zahynutie vo vlastnej ničote a plná nádej v dôvere v Boha* (Gen. audiencia, 7. decembra 1988); *Smrť vstupom do stavu večného pokoja* (Gen. audiencia, 7. decembra 1988); *Človek nie je odkázaný na ponorenie sa do priepasti ničoty* (Gen. audiencia, 7. decembra 1988); *Tajomný vzťah* (Gen. audiencia, 7. decembra 1988); *Kristus nás učí ako máme umierať* (Gen. audiencia, 7. decembra 1988).

124 JAKOBI Paul, *Briefe an die Gemeinde*, Matthias - Grünwald Verlag, Mainz 1991, str. 67.

božia moc, ktorá účinkovala pri Kristovom kríži. V tomto chápaní trpieť značí stávať sa mimoriadne otvoreným voči vykupiteľskej sile Boha, ponúkanej ľuďom v Kristovi. V ňom Boh potvrdil, že chce účinkovať prostredníctvom utrpenia, ktoré je slabosťou a ponížením človeka - a práve v oboch týchto stavoch chce ukázať svoju moc» (Sd 23).

V auguste 1992 v Banskej Bystrici vyrozprával svoju skúsenosť Tomislav Ivančič, kňaz a profesor teológie:

«Dva mesiace som bol v Mníchove chorý. Lekári mi povedali, že mi zostávajú najviac dva mesiace života. Bola to rakovina žalúdka. Tri dni som sa iba modlil, ale nebo ostalo tiché. Po troch dňoch som povedal Bohu: „Áno, súhlasím! Veľa ľudí zomiera každý deň, prečo nie práve ja?“ Napísal som svojmu biskupovi list, že o dva mesiace nebudem žiť. Odpovedal mi: „Tvoja smrť nech prinesie osoh našej diecéze". Bolo to síce pekné, ale mňa čakala smrť! Každý deň som skutočne povedal Bohu: „Dobre, zomriem“. Bol som pripravený, v duchu akoby mŕtvy. A v nasledujúcich dňoch som cítil veľkú radosť: „Človeče, veď o dva mesiace uvidíš Boha, jeho slávu a všetkých milých, ktorí už zomreli!“ Už som sa na to tešil, že môžem zomrieť, hoci iní ešte musia žiť. Odvtedy prešlo dvadsaťtri rokov a ešte stále žijem. Naučil som sa z toho, že Evanjelium je pravda! Preto tvrdím: „Všetko, čo prijmeš ako kríž, bude cez Ježišov kríž premenené! Buď sa uzdravíš, alebo dostaneš silu, aby si mohol túto nemoc niesť s radosťou, to znamená niesť kríž podľa Evanjelia. To neznamená bezmocne prehrať život a vzdať sa, ale v bezmocnosti objaviť mocnosť: absolútne začať dôverovať Bohu. Tak ako nikdy predtým. Vložiť všetko do jeho rúk, vo vedomí veľkej osobnej závislosti na ňom. Prehĺbiť svoju vieru v Neho. Kým sme my mocní, zdraví, úspešní, mocnosť Božia sa javí bezvýznamná. Ale v chorobe, keď sme na dne a bezmocní, začíname skutočne ocenovať láskavú mocnosť Boha, ktorá je uzdravujúca. Prijať kríž, znamená teda začiatok nového postoja k životu a k Bohu. Znamená to uvedomiť si svoju limitovanosť, ohraničenosť a tým potrebu Jeho pomoci a ochrany.To neznamená robiť z Boha ópium, utešovateľa na časy, keď je najhoršie, ale znamená to premeniť tŕnie na kvet. Prijať chorobu, bezmocnosť, neúspech a posvätiť ich novou nádejou. Keď sa skoncentrujeme na neho, neostane nám priestor na to, aby sme sa koncentrovali na seba a samoľúbo sa vŕtali v svojej zložitej situácii. On usmerňuje náš pohľad na budúcnosť, ktorá je odlišná od prítomnosti. Preto veríme jeho vete: Kto chce ísť za mnou, nech každodenne vezme svoj kríž a nech ma nasleduje».[125]

V tejto náboženskej viere si človek buduje nádej, že utrpenie ho nepremôže, nepozbaví ľudskej dôstojnosti a zmyslu života. Zmysel sa stáva prítomným na podklade osobnej komunikácie s Bohom. Do akej miery sa človek otvára pre Absolútno, do takej miery v utrpení nachádza sám seba, čo Ján Pavol II. vyjadruje slovami: «*nachádza „dušu“, ktorú - ako sa mu zdalo - v utrpení stratil.*»(Sd 23).

5. 2. Je smútok potrebný?

Názov tejto kapitoly sa môže zdať čudný. Kto môže potrebovať smútok? A predsa psychológovia hovoria, že práve on je chvíľou pravdy, keď človek prehlbuje svoje zamyslenie a cítenie a začína vidieť iným, vnútorným zrakom; počuje iný, vnútorný hlas, hlas svedomia. Skutočná životná múdrosť totiž nie je utekať pred smútkom, ktorý nakoniec vždy človeka dobehne, ale prijať ho a naučiť sa ho prekonávať. Správne poznamenáva Ivan Štúr:

125 IVANČIČ T., *Vnútorné oslobodenie a uzdravenie,* Jas, Zvolen 1993, s. 16.

«*Každý deň prichádza aj chvíľa súmraku, zvážnenia a zosmutnenia. Približujúca sa tma prebúdza v človeku úzkosť a hrozba opustenosti vyvoláva strach. Tak ako v prírodnom poriadku sa strieda svetlo s tmou, tak sa v živote každého jedinca strieda veselosť so smútkom. Je to prirodzené a potrebné. Nikto nemôže byť stále rozjarený, spokojný a usmiaty. Takému by ani nikto neveril*» [126].

Radosti i smútky nepochádzajú len z biologického a psychologického prameňa, ale veľkú úlohu pritom hrajú aj postoje k životu, názory, ciele, ktoré človek sleduje, hodnoty, ktoré uprednostňuje a za ktoré je ochotný aj niečo obetovať a miesto, aké má náboženská viera v jeho živote. Pre sebeckého a konzumného človeka, ktorému ide len o to, aby čo najviac zarobil a ukázal sa vo výhodnejšej sitácii ako jeho známi, znamená smútok nevýhodu a prekážku. Nakoľko je to len možné, uteká od každého smútku a ani si nevšimne, že je zo dňa na deň povrchnejším človekom. Nikdy nepríde na to, že chvíľa smútku je pokyn k zastaveniu a zamysleniu nad tým, ako prežil deň a kam vôbec kráča.

Každé obdobie života má svoj smútok. V detstve je to žiaľ za stratenou hračkou, smútok za odsťahovaným kamarátom, bolesť z neprítomnosti mamy..., to všetko hnetie jadro ľudskej osobnosti a slúži na chápanie limitov túžob a prianí. Aj cez slzy sa spevňuje charakter. Zmysel plaču a bolesti nie je v nej samej, ale v tom, že posúva človeka ďalej. Pomáha vyjsť zo seba a prekročiť úzke nazeranie[127].

Aj v dospievaní je smútok užitočný. Intenzívne sa prežíva prijatie či odmietnutie partnerta v láske. Smútok z rozchodu sa zdá neunesiteľným. Stendhal to poeticky vyjadril slovami: «*Zhaslo pre nás slnko, zatiaľ čo iba niekto zatiahol roletu*»[128]. Niekedy až po rokoch prichádza k pochopeniu, že tak veľmi oplakávaná sklamaná láska bola najpotrebnejším krokom ku skutočnému dozretiu. Je to totiž vždy láska, ktorá núti začať myslieť viac na druhých a tak prelomiť kruh vlastného egoizmu[129].

Tým sa nechce povedať, že smútok treba vyhľadávať. On prichádza s neúprosnou nutnosťou a možno častejšie než je potrebný. Je zbytočné pestovať si pocit sebaľútosti a osudovej krivdy. Správny postoj k životu nespočíva v šikovnom vyhýbaní sa všetkým jeho bolestným stránkam, ani v pohŕdaní a potláčaní všetkého čo sa nehodí do vysnívanej predstavy. Človek by sa stal čudákom, keby odmietol zúrodňujúcu úlohu utrpenia. Dr. Mc.Millen z USA píše o tom ako ochorela jeho dcéra, ktorá pracovala v misiách v Južnej Rodézii. Bola od rodičov vzdialená 15.000 km a dostala zdanlivo nevyliečiteľnú chorobu: infekciu mozgu a miechy.

«*Vtedy nám bolo s manželkou útechou Písmo Sväté a Pavlove slová: „Nesmieme však hľadieť len na to, čo je viditeľné, ale na to, čo je neviditeľné. Lebo viditeľné je do času, ale neviditeľné je na veky“*(2 Kor 4,17-18). *Starosť nás mohla ľahko priviesť do choroby. Záležalo len na nás a na našom postoji. Naučili sme sa, že cez slzy dovidíme*

---

[126] ŠTÚR I., *Potrebné smútky. Seriál o duševnom zdraví*, in *Zdravie* (1993) n. 1, s. 16.

[127] Porov. Mc.MILLEN, *Chorobám možno vyhýbať.* Lekár dokazuje podľa Písma, slov. samizdatový preklad, s. 71

[128] Tamtiež, s. 17.

[129] Porov. JÁN PAVOL II., *Utrpenie môže mať pozitívny význam* (Christifideles laici 54); *Vaše utrpenie sa stane nástrojom vykúpenia* (Gen. audiencia, 25. marca 1981); *Evanjelium utrpenia je vám potrebné* (Kórea, Sorokdo, leprozórium, 4. mája 1984); *Kristus premenil ľudské utrpenie zvnútra* (Holandsko, Hág, Príhovor v „Houtrsthal“, 13. mája 1985); *Kristus odoberá nezmysel utrpeniam* (Luxemburg, katedra, 15. mája 1985); *Do utrpenia Kristus zaštepil vykupiteľskú moc* (Francúzsko, Lyon, Katedra sv. Jána, 5. októbra 1986) in *Insegnamenti* I.-XVII.

ďalej než cez ďalekohľad, ak do zorného poľa nášho každodenného myslenia dostaneme podstatu večných právd».

Z náboženského pohľadu mal by smútok viesť k pokániu, ako píše Pavol: *«Ak som vás (predchádzajúcim listom) zarmútil, neľutujem to...lebo vidím že vás ten zármutok pohol na pokánie. Bol to zármutok podľa Božej vôle, aby ste v ničom neutrpeli škodu...Veď zármutok podľa Božej vôle spôsobuje pokánie na trvalú spásu. Zármutok sveta spôsobí smrť»* (2 Kor 7, 8-10). Aj apoštol Peter zažil kajúci význam smútku: *«Skôr ako kohút zaspieva, tri razy ma zaprieš. Vyšiel von a horko zaplakal»*. (Mt 26, 75). V tomto duchu napísal aj arabský mystik El Hallaj: «*Keď Boh miluje svojho služobníka, ženie iných aby ho prenasledovali. Takže služobníkovi nezostáva nič iné, ako náhliť sa k Bohu*».[130] Čiže prežíva utrpenie ako prostriedok, ktorý ho núti viac myslieť na Boha a viac mu dôverovať.

Existuje aj chorobný smútok, a to vtedy, ak neprimerane dlho trvá, alebo je prehnanej intenzity v porovnaní s príčinou vzniku. Je škodlivý, a na jeho prekonanie je potrebná individuálna teologicko - psychologická, alebo psychiatrická terapia.

5. 3. Na svojom tele dopĺňam

Po tomto antropologickom pohľade na tvorivý charakter utrpenia sa ponúka iný zorný uhol, a síce teologické nazeranie. Vystihuje ho Pavol z Tarzu známym výrokom: «*Teraz sa však radujem vo svojich utrpeniach za vás a vo svojom tele doplňam to, čo (ešte) chýba na Kristovom utrpení pre dobro jeho Tela, to jest Cirkvi*» (Kol 1, 24). Obyčajne sa človek z utrpenia neraduje. Ak však Pavol píše o radosti, tak to preto, lebo ona «*pochádza z objavu zmyslu utrpenia... a tento objav môže pomôcť iným tak, ako pomohol Pavlovi: - preniknúť do vykupiteľského zmyslu utrpenia*» (Sd 1) [131].

Pavol vychádza z obrazu Cirkvi ako Kristovho mystického tela, ktorého údom je každý veriaci človek. Ján Pavol II. k tomu píše:

> «*V tomto tele chce byť Kristus spojený so všetkými ľuďmi, osobitne však s tými, ktorí trpia...Utrpenie Kristovo vykúpilo svet. Toto dobro je samo o sebe nevyčerpateľné a nekonečné... Ak sa človek zúčastní na utrpení Krista - kdekoľvek a kedykoľvek na svete - svojím spôsobom doplňuje to utrpenie, ktorým Kristus vykúpil svet... To znamená, že vykúpenie získané Ježišovou zadosťčiniacou láskou je stále otvorené pre každú lásku, ktorá sa prejavuje ľudským utrpením*» (Sd 24).

---

130 Prevzaté z: EVELY L.,*Blažení, ktorí znášajú utrpenie,* s. 22.

131 Porov. JÁN PAVOL II., *Z kríža získavajte spásny úžitok - doplňajte to, čo chýba Kristovmu utrpeniu* (Poľsko, Čenstochova, Jasná Góra, Príhovor ku chorým, 4. júna 1979); *Pripomínam vám slová sv. Petra* (Gen. audiencia, 27. júna 1979); *Uistenie Ježiša odovzdáva sv. Pavol* (Gen. audiencia, 4. júla 1979); *Vaším utrpením pomáhate Ježišovi - učí sv. Pavol* (Írsko, svätyňa Panny Márie v Kock, 30. augusta 1979); *Sme znakom radosti, ktorá príde* (Taliansko, Pompeye, svätyňa Matky Božej ružencovej, 21. októbra 1979); *Kristove utrpenia trvajú ďalej a nanovo sú oživované vašimi utrpeniami* (Rím, nemocnica Santo Spirito, 23. decembra 1979); *Prajem vám, aby ste sa mohli ako sv. Pavol radovať v utrpeniach* (Gen. audiencia, 20. februára 1980); *Usilujte sa pochopiť výzvu sv. Pavla* (Gen. audiencia, 12. marca 1980); *Odovzdávam slová útechy od sv. Pavla* (Gen. audiencia, 9. apríla 1980); *„Nikto z nás nežije pre seba“* (Gen. audiencia, 28. októbra 1981); *Vy ste schopní viac ako iní pochopiť slová Apoštola* (Gen. audiencia, 20. januára 1982); *Neustále premýšľajte nad úžasnými slovami sv. Pavla* (Nigéria, Onitsha, nemocnica sv. Karola Boromejského, 13. februára 1982); *Pamätajte na dojímavé slová sv. Jána* (Gen. audiencia, 25. augusta 1982); *Listy apoštolské hovoria o múdrosti plnej lásky* (Gen. audiencia, 11. júna 1986).

Ježišovo dielo vykúpenia, hoci bolo naplno jeho osobným utrpením, žije a rozvíja sa v ľudských dejinách. Žije a rozvíja sa ako Telo Kristovo - Cirkev. Účasť na jej živote umožňuje nasledujúcu vzájomnosť: postoj zo strany človeka voči Bohu nazývame vierou. Z Božej strany voči človeku je to milosť (láska, priazeň). Po linke viery vysiela človek k Bohu svoje utrpenia. Po linke milosti dostáva odpoveď a posilu vo forme „*vykúpeného utrpenia*“.

> «*V týchto dimenziách* - ako vysvetľuje Ján Pavol II.*,- každé ľudské utrpenie, silou spojenia s Kristom v láske, doplňuje ukrižované a oslávené Telo Kristovo... Kristus svet vykúpil definitívne, ale ho neuzatvoril: vo vykupujúcom utrpení, ktorým sa uskutočnilo vykúpenie sveta, Kristus sa otvoril od počiatku a stále sa otvára pre každé ľudské utrpenie. Zdá sa, že patrí k samej podstate výkupného utrpenia Krista, aby sa stále doplňovalo*» (Sd 24).

Mystické telo Kristovo je dopĺňané aj utrpeniami, ktoré pochádzajú aj z vonkajších okolností. Ježiš nezakrýval pred svojimi poslucháčmi nutnosť utrpenia. Často výslovne hovoril o tom, že kto chce ísť za ním, musí vziať svoj každodenný kríž a svojim učeníkom ukladal príkazy morálnej povahy, splnenie ktorých je možné iba, ak človek *„zaprie sám seba“* (por. Lk 9, 23). Cesta, ktorá vedie k naplneniu života je *„úzka a strmá“* a Ježiš ju dáva do protikladu s *„pohodlnou a širokou“*, ktorá vedie do záhuby (por. Mt 7, 13-14). Často hovoril aj o tom, že jeho učeníkov a vyznávačov postihnú všelijaké prenasledovania, čo sa ako vieme, nestávalo iba v prvých storočiach kresťanstva počas existencie rímskeho cisárstva, ale v rôznych dejinných epochách a na rôznych miestach zemegule, aj za našich čias.

> *„Ale prv ako sa to všetko stane, položia na vás ruky a budú vás prenasledovať; vydajú vás synagógam a do väzenia; predvedú vás pred kráľov a vladárov pre moje meno. To sa vám stane, aby ste vydali svedectvo. Zaumieňte si, že sa nebudete vopred starať, ako sa brániť! Lebo ja vám dám výrečnosť, ktorej nik z vašich protivníkov nebude môcť ani odolať ani protirečiť. Aj rodičia, bratia, prí buzní a priatelia vás zradia a niektorých z vás usmrtia; i budú vás nenávidieť pre moje meno. Ale ani vlas na hlave vám nezahynie. Svojou vytrvalosťou spasíte si duše.“* (Lk 21, 12-19)

Tieto utrpenia sú akousi previerkou vzťahu s Ježišom a jednoty i podobnosti s ním, ako to vidieť z Jánovho evanjelia:

> *„Ak vás svet nenávidí, vedzte, že mňa nenávidel prv ako vás...ale že ste nie zo sveta, lež ja som si vás vyvolil zo sveta, preto vás svet nenávidí...Sluha nie je väčší, než jeho pán! Keď mňa prenasledovali, aj vás budú prenasledovať. A to všetko vám budú robiť pre moje meno, lebo nepoznajú toho, ktorý ma poslal.“* (Jn 15, 18-21*).*

5. 4. Vzostupná energia sveta

Francúzsky filozof a teológ, jezuita Pierre Teilhard de Chardin (1881-1955), uvedomujúc si odsunuté a okrajové postavenie trpiacich ľudí, zamýšľa sa nad tým, či a aký podiel majú chorí na pokroku ľudstva.

> «*Samou svojou situáciou je trpiaci človek akoby vyháňaný zo seba von, nútený sťahovať sa z prítomných foriem života. Nie je však tým už predurčený, vyvolený pre sublimáciu a spiritualizáciu, ktorými sa má svet pozdvihnúť nad bezprostredné užívanie, za svetlom, ktoré je stále vyššie? Trpiacim ľuďom prislúcha, aby - výslovne a čistejšie než ostatní - mierili k tomu, čo je božské; aby sa starali o dýchanie pre svojich bratov, ktorí pracujú ako baníci v hlbinách hmoty. Práve tým ľuďom, ktorí vo*

svojom oslabenom tele nesú váhu sveta v pohybe, dáva Prozreteľnosť ako odmenu: byť najaktívnejšími činiteľmi toho pokroku, ktorý ich zdanlivo obetuje a drví»[132].

Chardin vychádza zo skutočnosti, že svet a vesmír sa stavia, buduje. Pri tejto práci si Boh nepočína tak ako záhradník, ktorý presadzuje kvetiny na záhone, ako sa mu zapáči. Svet nemožno prirovnávať k zväzku umele naskladaných prvkov, ale k organickej sústave, preniknutej mohutným pohybom rastu, ktorý je tejto sústave vlastný.

«*Zdá sa, že v behu storočí sa okolo nás naozaj uskutočňuje akýsi plán,* píše Chardin. *Vo vesmíre sa niečo deje, niečo je v stávke, čo sa dá prirovnať k tehotenstvu a k narodeniu: k narodeniu duchovnej skutočnosti, ktorú tvoria duše, a to z hmoty, ktorú duše strhávajú so sebou. Skrze ľudské aktivity a pod ich ochranou sa namáhavo vytvára, uvoľňuje a prečisťuje nová Zem*»[133].

Na porovnaní kytice a stromu vysvetľuje Chardin hodnotu osobného ľudského úsilia (k nemu treba prirátať celé vesmírne dielo, s ktorým je toto úsilie solidárne) i cenu individuálneho ľudského utrpenia. V kytici pôsobia nazberané, nedokonalé, „trpiace" kvety prekvapujúco a zvláštne, lebo boli natrhané každý zvlášť a umelo zostavené v celok. Oproti tomu na strome, ktorý musel zápasiť s vnútornými prekážkami svojho vývoja a vonkajšími nepríjemnosťami počasia a búrok, sú polámané vetvy, potrhané listy a vyschnuté, neduživé, zvädnuté kvety celkom namieste. Sú svedectvom ťažkých podmienok, v ktorých strom rástol.

Podobne by bolo veľmi obtiažne vysvetliť prítomnosť trpiacich ľudí - tak bolestne obmedzených vo svojich možnostiach a vo svojom rozvoji - v rámci vesmíru, v ktorom by každý tvor bol malým, uzavretým celkom, ktorý tu má byť len sám pre seba a ktorý možno teoreticky kamkoľvek ľubovoľne presadiť. Prečo by to tak malo byť?

«*Keď je ale svet dielom, ktoré sa práve teraz rozvíja,* pokračuje Chardin, *keď sme pri narodení skutočne vrhnutí doprostred bitky, potom možno ľahko vytušiť, že pre úspech celého vesmírneho úsilia - v ktorom sme zároveň spolupracovníkmi i stávkou, o ktorú ide - prítomnosť utrpenia je niečím nevyhnutným*»[134].

Svet, ako sa javí ľudskému pohľadu, je nesmierne tápanie a hľadanie. Každý pokrok, ku ktorému v ňom dochádza, je možný len za cenu mnohých neúspechov a obetí.

«*Všetci trpiaci, patriaci ku ktorémukoľvek druhu, sú výrazom tvrdej, ale vznešenej podmienky. Nie sú to bezcenné a umenšené prvky, sú to jednoducho tí, ktorí platia za postup a víťazstvo všetkých. Sú to padlí na „poli cti“*»[135].

Z toho vyplýva, že trpiaci človek je vo svojej zdanlivej nečinnosti postavený pred jednu špecificky ľudskú úlohu, v ktorej ho nikto nemôže nahradiť: spolupôsobiť na premene (mohli by sme tiež povedať „obrátení“) ľudského utrpenia[136].

---

132 CHARDIN P. T., *Smysl a pozitívni hodnota utrpení,* in: *Bolest a naděje.* Deset esejů o osobním zrání, Vyšehrad, Praha 1971, s. 257.

133 CHARDIN P. T., *Smysl a pozitívni hodnota utrpení ,* s. 256.

134 CHARDIN P. T., *Smysl a pozitívni hodnota utrpení ,*s. 257.

135 Tamtiež, s. 257.

136 Porov. JÁN PAVOL II., *Obetujte svoje modlitby a útrapy za pápeža* (Gen. audiencia, 29. augusta 1979); *Prosíme vás o modlitby* (Gen. audiencia, 1. októbra 1980); *Pápež počíta s vašimi modlitbami* (Vatikán, Posolstvo postihnutým pútnikom v Lurdoch, 19. apríla 1981); *Obetujte Kristovi svoje utrpenie* (Gen. audiencia, 2. decembra 1981); *Obetujte utrpenia a modlitby* (Gen. audiencia, 29. septembra 1982); *Prosím o modlitby v intenciách Pápežskej komisie pre zdravotníctvo* (Bazilika sv. Petra vo Vatikáne, 11. februára 1985).

Chardin pokračuje:

> «*Totalita utrpenia rozptýleného v každom okamihu po celej Zemi - to je nesmierny oceán. Čo však túto masu tvorí? Sú to snáď temnoty, javiace sa ako medzery a odpad? Nie. Je to možno energia. V utrpení je skrytá vzostupná sila sveta v mimoriadnej intenzite. Celý problém spočíva v tom, uvoľniť ju, dať jej vedomie toho, čo znamená, a toho, čo môže. Aký obrovský skok by svet musel urobiť k Bohu, keby všetci nemocní obrátili svoje trápenie na spoločnú túžbu, aby kráľovstvo božie rýchle zrelo skrze dobývanie a organizáciu Zeme. Keby sa všetci trpiaci, spojili k tomu, aby sa utrpenie sveta stalo jediným veľkým aktom vedomia, sublimácie a zjednotenia, potom by to bola jedna z najvyšších foriem tajomného diela stvorenia, ktoré môže pred našimi očami nadobudnúť*»[137].

Tým je daná aj nová možnosť nazerania na problém stvoreného a nedokonalého sveta poznačeného utrpením[138]. Kresťanstvo vyznáva, že stvorenie sa dovršuje v utrpení Ježišovom, čo Chardin vysvetľuje nasledovne:

> «*V kríži možno nevidíme nič iné, iba individuálne utrpenie a akt odpykania, zahladenia vín. Tvorivá moc tejto smrti nám uniká. Avšak kríž je symbol a ohnisko akcie, ktorej intenzitu nemožno vyjadriť. Ani z čiste pozemského hľadiska - hoci plne pochopeného - nie je ukrižovaný Ježiš stratený a porazený. Práve naopak, on nesie všetku ťarchu a pokroky vesmíru a strhuje ich stále vyššie, smerom k Bohu*».[139]

5. 5. Evanjelium utrpenia

Ak sa na problematiku vzťahu medzi ľudským utrpením a kresťanskou vierou dívame z pohľadu ľudí, ktorí trpia *pre Krista* (pre jeho meno) alebo *spolu s Kristom*, spájajúc svoje ľudské bolesti s jeho výkupnými zásluhami, zisťujeme že sa na nich spĺňa *evanjelium utrpenia* (Sd 25). Tento termín vysvetľuje Ján Pavol II. aj svedectvom svojej osobnej

---

137 CHARDIN P. T., *Smysl a pozitívni hodnota utrpení*, s. 258.

138 Porov. JÁN PAVOL II., *Cirkev sa zúčastňuje na vašom utrpení* (Christifideles laici 1988, čl. 53); *Ďakujem v mene celej Cirkvi* (Gen. audiencia, 21. februára 1979); *Celá cirkev trpí s vami* (Gen. audiencia, 14. marca 1979); *Predstavujete cirkev utrpenia* (Poľsko, Krakov, františkánsky kostol, 9. júna 1979); *Ste spolupracovníkmi cirkvi* (Gen. audiencia, 7. novembra 1979); *Ste v plnosti časťou cirkvi* (Gen. audiencia, 22. októbra 1980); *Máte zvláštne miesto v srdci pápeža* (Gen. audiencia, 17. decembra 1980); *Chorí slúžia dobru cirkvi* (Gen. audiencia, 14. apríla 1982); *Ste stredobodom modlitby cirkvi* (Gen. audiencia, 9. júna 1982); *Uisťujem vás o modlitbe celej cirkvi* (Gen. audiencia, 16. júna 1982); *Ste pokladom cirkvi* (Gen. audiencia, 11. júna 1982); *Cirkev je vždy plná vami* (Taliansko, katedra v Rimini, 29. augusta 1982); *Utrpenie je bohatstvom, ktorým žije cirkev* (Vatikán, príhovor ku Kolégiu kardinálov, 23. decembra 1982); *Obohacujete cirkev vašimi utrpeniami* (Taliansko, mestská nemocnica v Brescii, 26. septembra 1982); *Cirkev túži byť vždy s tými, ktorí trpia* (Papua-Nová Guinea, Port Moresby, 8. mája 1984); *Ste dôležití pre cirkev* (Papua-Nová Guinea, Port Moresby, 8. mája 1984); *V cirkvi zaujímate obzvlášť zaslúžené miesto* (Maďarsko, Budapešť, bazilika sv. Štefana, 20. augusta 1991); *Z pokladnice vášho utrpenia povstane prameň milosti pre cirkev* (Posolstvo na Svetový deň chorých, 28. januára 1990); *Chorí predstavujú mimoriadnu časť cirkvi* (Malta, Rabat, 27. mája 1990); *Cirkev vo vás vidí prameň svojej Božskej sily* (Holandsko, Hág, Houtrusthal, 13. mája 1985); *Cirkev vás miluje* (Gen. audiencia, 19. decembra 1991); *Cirkev potrebuje duchovné dary* (Uganda, nemocnica v Kampali, 7. februára 1993).

139 CHARDIN P. T., *Smysl a pozitívni hodnota utrpení*, s. 258.

skúsenosti[140]. Keď sa vrátil po operácii z nemocnice Gemelli, pri prvom verejnom vystúpení, v nedeľu 29. mája 1994, z okna svojej pracovne povedal:

> «*Keď som bol pripútaný na lôžko, prišiel mi na um nebohý kardinál Wyszynski, poľský prímas, ktorý mi na začiatku môjho pontifikátu povedal: „Ak ťa Pán povolal, tak to znamená, že máš voviesť Cirkev do tretieho tisícročia, tak ako začiatkom druhého tisícročia voviedol Pán Cirkev do Poľska". Toto vovedenie sa uskutočňuje rozličnými iniciatívami, ale zbadal som, že to nestačí. Treba ju viesť aj s utrpením, s atentátom pred trinástimi rokmi, a s touto novou obetou. Aj ja sa pýtam: Prečo teraz? Prečo v tomto roku?...Aby celý svet videl, že existuje aj vyššie evanjelium. Povedal by som: evanjelium utrpenia, evanjelium bolesti. S ním sa pripravuje budúcnosť tretieho tisícročia.*»[141]

Vyššie evanjelium, evanjelium utrpenia, evanjelium bolesti začal hlásať Ježiš z Nazaretu, keď vzal na plecia kríž a kráčal po Jeruzalemských uliciach, kde mnohokrát predtým vyučoval. Teraz vyučoval svojim utrpením. Podstúpil bolesť ponižovania a nespravodlivého odsúdenia aby na sebe ukázal, ako silou Božej moci a lásky je možné znášať a pretvoriť prítomné utrpenie. Svojou smrťou a zmŕtvychvstaním prezentoval celému svetu pravdu o Božom zásahu do ľudskej bezmocnosti. Tak otvoril nádejnú budúcnosť celému ľudstvu. Evanjelium teda znamená radostnú zvesť, že ľudské utrpenie je Božou prítomnosťou posvätené, premenené a pretvorené k spáse. Z pohľadu kresťanskej spirituality je tým daná možnosť osobnej konsekrácie.

Samozrejme, že každý človek prostredníctvom každodennej práce - na poli vedy, techniky, umenia i kultúry - pripravuje cesty v ústrety tretiemu tisícročiu. Ale Ján Pavol II. uisťuje, že aj človek pripútaný na lôžko pripravuje Cirkev a svet pre tretie tisícročie. Kdekoľvek človek s vierou trpí, má účasť na posvätení sveta a pripravuje budúcnosť ľudstva[142].

---

140 Porov. JÁN PAVOL II., *Sladké bremeno utrpenia* (Rím, poliklinika Gemelli, 5. júla 1981); *Lepšie rozumiem vašim skúsenostiam* (Z televízneho posolstva k chorým v Lurdoch, 22. júla 1981); *Skoro tri mesiace som patril do spoločenstva chorých* (Rím, poliklinika Gemelli, 14. augusta 1981); *Som dlžníkom* (Vatikán, 7. októbra 1981); *Utrpením dať svedectvo pravde a láske Kristovej* (Gen. audiencia, 14. októbra 1981); *Z milosrdenstva Božieho som prežil* (Gen. audiencia, 28. október 1981); *Prosím vás o modlitbu* (Vatikán, 12. júla 1992); *Ďakujem predovšetkým za modlitby* (Poliklinika Gemelli, 19. júla 1992); *Ešte raz ďakujem* (Poliklinika Gemelli, 26. júla 1992); *Utrpenie povznáša človeka k nebu* (Gastel Gandolfo, k predstaviteľom 31. eskadry Talianského vojenského letectva, 20. septembra 1992).

141 JÁN PAVOL II., *Vyššie evanjelium,* in *L´Osservatore Romano*, CXXXIV (1994) n. 124, 30. mája.

142 Porov. JÁN PAVOL II., *Utrpenie sa môže pričiniť o morálne dobro* (Gen. audiencia, 28. februára 1979); *Cez utrpenie kríža k svetlu požehnania* (Gen. audiencia, 18. apríla 1979); *Aká je hodnota vášho utrpenia* (Vatikán, k chorým z Komunity pápeža Jána XXIII., 21. mája 1979); *V cirkvi spĺňate mimoriadnu úlohu* (Gen. audiencia, 22. augusta 1979); *Žiadne utrpenie nevyjde nazmar, ak...* (Gen. audiencia, 19. septembra 1979); *Pre spásu sveta* (Gen. audiencia, 26. novembra 1979); *Nie nadarmo trpíte* (Rím, nemocnica „Santo Spirito“, 23. decembra 1979); *Veľké duchovné bohatstvo z utrpenia* (Gen. audiencia, 2. apríla 1980); *Utrpenie nikdy nie je zbytočné* (Brazília, Salvador da Bahia, leprozórium, 7. júla 1980); *Vedomí hodnoty vášho utrpenia* (Gen. audiencia, 10. septembra 1980); *Pápežské napomenutie* (Gen. audiencia, 11. novembra 1981); *Budete dobrodincami ľudstva* (Gen. audiencia, 31. marca 1982); *Vo svetle Zmŕtvychvstalého...* (Gen. audiencia, 5. mája 1982); *Chorí nás budujú...* (Gen. audiencia, 19. mája 1982); *Slabosť je tvorivým obdobím ľudského života* (Anglicko, Southwark, 28. mája 1982); *V blízkosti Ježiša...* (Gen. audiencia, 1. septembra 1982); *Utrpenie bohatstvom* (Gen. audiencia, 22. septembra 1982); *Všetci máme oceniť hodnotu utrpenia...* (Sicília, Palermo, 21. novembra 1982); *Chcem zdôrazniť*

5. 6. Vnútorná zrelosť a duchovná veľkosť

Dejiny potvrdzujú, že v utrpení sa ukrýva mimoriadna sila, ktorá priťahuje človeka ku Kristovi - akýsi osobitný druh lásky. Tejto láske vďačia mnohí svätci za svoj návrat k pravému životu, napríklad sv. František z Assisi, sv. Ignác z Loyoly a veľa iných[143]. Ovocím takéhoto návratu nie je iba to, že človek objavuje spásonosný zmysel utrpenia, ale predovšetkým to, že v utrpení sa stáva úplne novým človekom. Akoby našiel nejaké nové meradlo celého svojho života a povolania. Ján Pavol II. poznamenáva:

> «*Tento objav je zvláštnym potvrdením duchovnej veľkosti, ktorá v človeku neprimerane prevyšuje telo; vtedy keď je to telo veľmi choré, úplne rozladené a človek je neschopný života a nejakej činnosti, táto vnútorná zrelosť a duchovná veľkosť sa ešte zosilňuje, čím dáva prekvapujúcu lekciu zdravým ľuďom*»(Sd 26).

Utrpenie samo o sebe je stretnutie so zlom, Kristus však z neho spravil najmocnejší základ absolútneho dobra, a síce večnej spásy. Je to ponuka nie pre vonkajší, ale vnútorný proces viery, ako o tom uvažuje Ján Pavol II.:

> «*Svojmu trpiacemu bratovi alebo sestre Kristus postupne ukazuje horizonty božieho kráľovstva: svet prinavrátený Stvoriteľovi, zbavený hriechu, budovaný na vykupiteľskej sile lásky. A do takéhoto kráľovstva Kristus pomaly, ale isto privádza trpiacich akoby srdcom jeho utrpenia. Utrpenie sa totiž nedá pretvoriť a premeniť láskou zvonka, ale zvnútra. Kristus pre svoje vlastné vykupiteľské utrpenie je úplne vo vnútri každého ľudského utrpenia a môže v ňom účinkovať mocou svojho Ducha pravdy, Ducha - Potešiteľa*» (Sd 26).

Človek môže zaregistrovať Kristovu spasiteľnú odpoveď na ľudské otázky v takej miere, v akej sa stal vierou účastným jeho zmysluplnej bolesti. Táto odpoveď je súčasne oveľa viac, než iba všeobecné uistenie o zmysle utrpenia. Je totiž pozvaním, povolaním, ako sa to popisuje v diele Jána Pavla II.:

> «*Kristus nevysvetľuje separátne dôvod, prečo treba trpieť, ale predovšetkým vyzýva „poď za mnou!“ Poď a vezmi svojím utrpením na seba podiel na spáse sveta, ktorú ja vykonávam svojím utrpením...V tej miere, akou berie človek svoj kríž, spájajúc sa v duchu s krížom Kristovým, odhaľuje sa pred ním spásny zmysel utrpenia. Človek tento zmysel nikdy nenájde na svojej ľudskej úrovni, ale na výške Kristovho utrpenia. Zároveň však z tejto úrovne, onen vykupiteľský zmysel utrpenia zostupuje na hladinu*

---

hodnotu utrpenia (Rím, nemocnica „Villa Betania“, 19. decembra 1982); *Vaše utrpenie je Pánovi vzácne* (Gen. audiencia, 22. decembra 1982); *O hodnote utrpenia rozhoduje úmysel* (Gen. audiencia, 29. decembra 1982); *Veľká hodnota a kresťanský zmysel ľudského utrpenia* (Vatikán, 5. apríla 1984); *Ježiš dal utrpeniu nesmiernu hodnotu* (Kórea, leprozórium na ostrove Sorokdo, 4. mája 1984); *Utrpenia naberajú hodnotu...* (Thajsko, tábor pre utečencov v Phanat Nikhon, 11. mája 1984); *Hlboká a ukrytá hodnota bolesti* (Austrália, Melbourne, pôrodnica Božieho milosrdenstva, 28. novembra 1986); *Samo utrpenie vydáva zvláštne ovocie* (Gen. audiencia, 9. novembra 1988).

143 Porov. JÁN PAVOL II., *Svätí boli si vedomí účinnosti ich utrpenia* (Poľsko, Terni, Príhovor ku chorým, 19. marca 1981); *Povzbudzujem vás, aby ste sa modlili k sv. Kamilovi z Lellis* (Gen. audiencia, 14. júla 1982); *Svätí súhlasili s účasťou na utrpení Krista* (Z posolstva na Svetový misijný deň - „Misijná moc utrpenia“, 10. júna 1984); *Cirkev vyzýva vás k nasledovaniu svätých* (Z posolstva na Svetový misijný deň, 10. júna 1984); *Neprisľubujem ti šťastie na tomto svete* (Vatikánska bazilika, 11. februára 1985); *Pripútaná k lôžku počas tridsiatich ôsmych rokov* (Holandsko, Hág, k chorým 13. mája 1985); *Boh chce, aby môj život bol darom, obetou utrpenia* (India, Kerala, Kottoyam, počas blahorečenia pri sv. omši, 7. februára 1986); *Bernadeta zachovala vernosť* (Vatikánska bazilika, 11. februára 1990).

človeka a stáva sa akoby vyjadrením jeho vlastnej odpovede. Vtedy nájde človek vo svojom utrpení vnútorný pokoj» (Sd 26).[144]

Objavenie vykupiteľského zmyslu utrpenia v spojení s Kristom mení teda ubíjajúci pocit trpiaceho človeka. Skúsenosť W. Mitchella potvrdzuje túto pravdu. Ako bývalý príslušník námornej pechoty v USA, vo veku štyridsaťšesť rokov, po motocyklovej nehode, pri ktorej mu zhorelo šesťdesiatpäť percent povrchu tela, statočne vydržal šestnásť operácií. Nevládal ani zodvihnúť vidličku, vytočiť telefónne číslo alebo zájsť bez pomoci do kúpeľne. Ale nikdy si nepripustil porážku. Navzdory telesným problémom sa aj oženil, získal titul magistra, pokračoval v boji za ochranu životného prostredia a prednášal. Píše:

„Mal som na výber: buď budem svoju situáciu považovať za porážku, alebo za počiatočný, východzí bod... Človek si riadi vlastnú kozmickú loď života...Pred ochrnutím som dokázal urobiť desaťtisíc vecí. Teraz ich je deväťtisíc. Buď sa môžem zamerať na tisíc vecí, ktoré som stratil alebo sústrediť svoju pozornosť na tých deväťtisíc, ktoré mi zostali. Odmietam používať rany života ako zámienky na kapituláciu... Možno ste aj vy zažili niečo, čo vám teraz prekáža, ale na čo sa môžete pozrieť aj z inej perspektívy. Odstúpte trošku ďalej, pozrite sa na svoj problém globálnejšie a možno si poviete: Koniec koncov, veď to nie je až také zlé. Ono totiž nejde o to, čo sa vám stalo, ale ide o to, ako sa s tým vysporiadate.“[145].

Viera v účasť na utrpení Krista prináša vnútornú istotu, že trpiaci „dopĺňa, čo chýba na Kristovom utrpení“, že v duchovnom zmysle utrpenie slúži, podobne ako Kristus, spáse

---

144 Porov. tiež JÁN PAVOL II., *Ste „sviatostnou prítomnosťou“ Krista* (Rím, ku chorým z Komunity pápeža Jána XXIII., 21. mája 1979); *Vaša situácia je privilegovaná* (Poľsko, Krakov, františkánsky kostol, 9. júna 1979); *Choré telo nosí v sebe pečať stvoriteľskej Božej moci* (Taliansko, Pompey, Svätyňa Matky Božej Ružencovej, 21. októbra 1979); *Ste viac podobní Kristovi* (Gen. audiencia, 24. októbra 1979); *Ste uprostred nás prítomnosťou Pána* (Gen. audiencia, 21. novembra 1979); *Ste a budete mojimi priateľmi* (Brazília, Marituba, leprozórium, 8. júla 1980); *Milovaní Bohom* (Gen. audiencia, 17. septembra 1980); *Boh vás robí svojimi deťmi* (Posolstvo k postihnutým pútnikom v Lurdoch, 19. apríla 1981); *Postihnutý je v plnosti ľudským človekom* (Castel Gandolfo, k invalidom z diecézy Verona, 17. septembra 1981); *Ste pozvaní, aby ste vzdávali vďaku Bohu Otcovi* (Nigéria, Onitsha, 13. februára 1982); *Ste pravdivými a hodnotnými obyvateľmi* (Rím, Inštitút „Don Guanella“, 28. marca 1982); *Pred Bohom ste veľkí a šľachetní* (Nigéria, Onitsha, 13. februára 1982); *Ste milovaní Otcom* (Gen. audiencia, 7. júla 1982); *V srdci sveta - najbližšie Kristovi* (Vatikánska bazilika, Výročie chorých, 5. júna 1983); *Ste trpiacimi údmi Pána Ježiša* (Francúzsko, Lurdy, 15. augusta 1983); *Vy nás obohacujete* (Rakúsko, Viedeň, Haus der Barmherzigkeit, 11. septembra 1983); *Povýšení Bohom* (Rakúsko, Viedeň, Haus der Barmherzigkeit, 11. septembra 1983); *Reprezentujete cirkev* (Vatikánska bazilika, Výročie postihnutých, 31. marca 1984); *Ste nesmiernou hodnotou pre všetkých* (Kanada, Vancouver, 18. septembra 1984); *Chorý je ľudskou osobou* (Peru, Callao, 4. februára 1985); *Ste obľúbencami Ježiša Krista* (Luxemburg, katedra, 15. mája 1985); *Spolupracujúci s milosťou utrpenia* (Belgicko, Banneux, 21. mája 1985); *Ste užitoční* (Francúzsko, Lyon, 5. októbra 1986); *Dáte svedectvo o Kristovi* (Varšava, počas sv. omše, 14. júna 1987); *Ježiš v chorom vidí plnohodnotného človeka* (Rakúsko, Salzburg, 26. júna 1988); *Celé spoločenstvo vás potrebuje* (Rakúsko, Salzburg, 26. júna 1988); *Choré dieťa - pekný sprievodca k Bohu* (Poľsko, Olsztyn, detská nemocnica, 6. júna 1991); *Boh vás poslal* (Brazília, Campo Grande, leprozórium, 17. október 1991); *Každý môže byť užitočný* (Taliansko, Asti, Dom starostlivosti, 26. septembra 1993).

145 Porov. CANFIELD J. - HANSEN M. V., *Slepačia polievka pre dušu,* Sofa, Bratislava 1996, str. 269-271.

svojich bratov a sestier[146]. Teda, nielenže je užitočný pre druhých, ale plní aj ničím nezastupiteľnú úlohu[147]. Ján Pavol II. vyjadruje pohľad z kresťanskej perspektívy:

> «*V „kozmickom“ stretnutí duchovných síl dobra a zla, o akom sa vraví v liste Efezanom (Ef 6,12), ľudské utrpenie v spojení s Kristom predstavuje mimoriadnu podporu pre sily dobra, pripravujúc cestu pre víťazstvo týchto vykupiteľských síl... Čím väčšmi je človek ohrozený hriechom, čím ťažšie štruktúry hriechu v sebe súčasný*

---

146 Porov. JÁN PAVOL II., *Chorí sú poslaní k práci vo vinici* (Christifideles laici 1988, čl. 53); *Pozývam vás, aby ste obetovali utrpenia...* (Gen. audiencia, 28. marca 1979); *Vaše utrpenia splnia veľkú misiu* (Gen. audiencia, 11. júla 1979); *Boli ste tajomným spôsobom povolaní...* (Gen. audiencia, 10. októbra 1979); *Máte mať vlastnosť očakávania* (Gen. audiencia, 5. decembra 1979); *Zverená je vám misia spásy* (Gen. audiencia, 23. januára 1980); *Ste povolaní k vydávaniu zvláštneho svedectva* (Gen. audiencia, 6. februára 1980); *Spolupracujete pri vykúpení ľudstva* (Gen. audiencia, 26. marca 1980); *Stanete sa účastníkmi vykúpenia ľudstva* (Gen. audiencia, 24. septembra 1980); *Sama vaša prítomnosť má veľký význam* (Gen. audiencia, 5. novembra 1980); *Môžete byť misionármi, apoštolmi, kňazmi...* (Gen. audiencia, 18. marca 1981); *Skrze utrpenie môžete preukázať veľkú službu cirkvi* (Taliansko, Terni, katedra, 19. marca 1981); *Pozývam vás, aby ste spolu so mnou obetovali vaše skúsenosti Pánovi* (Francúzsko, z posolstva chorým v Lurdoch, 22. júla 1981); *Vaše povolanie k utrpeniu je povolaním k láske* (Rím, nemocnica „Regina Margerita“ , 20. decembra 1981); *Stanete sa spolu s Kristom spoluvykupiteľmi* (Gen. audiencia, 13. januára 1982); *Vaša úloha v ekonómii spásy je nezastupiteľná* (Vatikánska bazilika, 11. februára 1982); *Máte obetovať Kristovi svoju účasť na spáse sveta* (Rím, k chorým putujúcim do Lurd, 27. marca 1982); *Usilujte sa, aby vaše ťažkosti priniesli ovocie* (Gen. audiencia, 23. júna 1982); *Dávate všetkým najvyššiu a fundamentálnu lekciu* (Gen. audiencia, 28. júla 1982); *Buďte silní a vytrvalí v skúškach* (Gen. audiencia, 4. augusta 1982); *Pre očistenie mystického tela* (Gen. audiencia, 27. októbra 1982); *Premieňajte vaše trápenia v nadprirodzené čnosti* (Gen. audiencia, 17. novembra 1982); *Utrpenie je povolaním* (Rím, počas Výročia chorých, 5. júna 1983); *Učte nás zdravých* (Rakúsko, Viedeň, Haus der Barmherzigkeit, 11. septembra 1983); *Každý človek je pozvaný k účasti na Kristových utrpeniach* (Rím, z posolstva k Svetovému misijnému dňu, „Misijná sila utrpenia“, 10. júna 1984); *Pomáhajte si navzájom* (Kanada, Quebec, Centrum „Francois Charon“, 10. septembra 1984); *Môžete dať iným šťastie* (Holandsko, Hág, Hourtsthal, 13. mája 1985); *Potrebné je oceniť ten druh života, ktorý nám Pán určil a zodpovedne postupovať* (Holandsko, Hág, Hourtsthal, 13. mája 1985); *Hľadajte zmysel svojich utrpení v posvätení vlastného života* (Lichtenstein, Vaduz, kostol sv. Florina, 8. septembra 1985); *Bolesť pre niektorých ľudí je tajomným povolaním* (Austrália, Melbourne, pôrodnica Božieho milosrdenstva, 28. septembra 1986); *Každý chorý je povolaný k apoštolátu* (Rím, príhovor ku členom združenia „Dobrovoľníci utrpenia“, 23. mája 1987); *Chcem vám zveriť vydávanie svedectva* (Inaugurácia IX. športových majstrovstiev pre postihnuté osoby, 6. júna 1986); *Nezabúdajte na pozvanie Ježiša* (Vatikán, k účastníkom medzinárodnej konferencie na tému AIDS, 19. novembra 1989); *Váš život môže slúžiť blížnym* (Guinea, Bissau, Cumura, leprozórium, 28. januára 1990); *Vydávajte svedectvo, že vo vás žije Kristus* (Gen. audiencia, 27. januára 1993); *Zvláštna úloha trpiacich* (Taliansko, Udine, „Casa Dell´Immacolata“, 3. mája 1992).

147 Porov. JÁN PAVOL II., *Cirkev sa stane bohatšou* (Gen. audiencia, 2. mája 1979); *Bohatstvo vašej choroby* (Albánsko, liečebňa Kráľovnej apoštolov, 3. septembra 1979); *Ste pokladom cirkvi* (Gen. audiencia, 12. september 1979); *Obohacujete cirkev* (Gen. audiencia, 5. marca 1980); *Neoceniteľné bohatstvo pre vás a pre cirkev* (Gen. audiencia, 23. apríla 1980); *Utrpenie najviac plodné pre iných* (Peru, Callao, 4. februára 1985); *Nesiete dar utrpenia...* (Gen. audiencia, 9. januára 1980); *Utrpenie darom pre cirkevné spoločenstvo* (Gen. audiencia, 20. augusta 1980); *Tajomný dar utrpenia* (Gen. audiencia, 7. januára 1981); *Aj utrpenie nadobúda hodnotu daru* (Varšava, kostol Všetkých svätých, 8. júna 1987); *Dávajte iným pomoc, ktorú ste dostali od Márie* (Gen. audiencia, 13. mája 1992).

svet dvíha, tým väčšiu výrečnosť má ľudské utrpenie. A tým viac pociťuje Cirkev potrebu odvolávať sa na ľudské utrpenie pre záchranu sveta.» (Sd 27).[148]

Aj z antropologického, aj z teologického hľadiska treba teda vyvodiť záver, že utrpenie má svoju špecifickú pozitívnu hodnotu pre rast a rozvoj človeka i spoločnosti, ak je ono videné z pohľadu dozrievania sveta na ceste k zduchovneniu.

148 JÁN PAVOL II., *Moja sila z Krista - pre vás* (Poľsko, Krakov, Františkánsky kostol, 9. júna 1979); *Pápež vás miluje* (Gen. audiencia, 5. septembra 1979); *Ste mojimi bratmi a sestrami* (USA, Quinley South Seminary, 5. októbra 1979); *Som vám vďačný* (Gen. audiencia, 25. júna 1980); *Prichádzam k vám ako misionár* (Brazília, Marituba, leprozórium, 8. júla 1980); *Počítam s vami* (Rím, nemocnica „San Giacomo“, 21. decembra 1980); *Ste mi drahí* (Rím, nemocnica Bonifrátrov, 5. apríla 1981); *Vaša prítomnosť má pre mňa osobitný význam* (Gen. audiencia, 8. októbra 1980); *Utrpenie je príležitosťou dostať sa bližšie k Ježišovi* (Gen. audiencia, 23. decembra 1981); *Ste pokladom v Božích očiach* (Nigéria, Onitsha, 13. februára 1982); *Prejavujem srdečnú vďačnosť* (Gen. audiencia 16. decembra 1981); *Veľmi túžim po jednote s trpiacimi* (Taliansko, Rimini, 29. augusta 1982); *Skrze stretnutie s vami prežívam návrat do tajomstva vykúpenia* (Poľsko, Čenstochova, katedra Najsv. Rodiny, 18. júna 1983); *Pápež počíta s vami* (Vatikán, príhovor na Svetový misijný deň, 10. júna 1984); *Pápež vás potrebuje* (Nemecko, Mníchov, 1. mája 1987); *Prečo vás milujem* (Guinea, Bissau, leprozorium v Cumura, 28. januára 1990).

6. KOMUNIKÁCIA S TRPIACIMI

Stretnutie s trpiacim človekom je ako návšteva cudzieho bytu. Hoci sa byty navzájom podobajú, predsa len každý je zariadený s iným vkusom a ináč poukladaným nábytkom s výzdobou. Dokonca byt iných ľudí má aj inú vôňu. Niečo podobné je v živote, keďže nikto nebýva najdlhšie medzi múrmi, ale sám v sebe. V našej mysli a srdci sú ináč poukladané myšlienky, postoje, skúsenosti i citové a vôľové schopnosti. Aby kontakty, komunikácia a činnosť pre trpiacich prinášali ovocie, je nutné vychádzať z nezištných princípov a rešpektovať právo druhých byť inými, svojskými, odlišnými. Najprv si všimnime komunikáciu na úrovni činov, čiže službu chorým a trpiacim.

6. 1. Pri trpiacom je potrebný druhý človek

Najkrajší príklad medziľudskej a zároveň náboženskej komunikácie nachádzame v evanjeliu Ježiša z Nazaretu, v podobenstve nazývanom *Milosrdný Samaritán* (Lk 10, 29). Spomedzi troch okoloidúcich na ceste z Jeruzalema do Jericha, na ktorej ležal ozbíjaný a zranený človek, sa práve Samaritán prejavil ako opravdivý „*blížny*“ anonymného nešťastníka, keďže splnil prikázanie lásky k blížnemu. Tou istou cestou šli aj iní dvaja, kňaz a levíta, ale každý z nich sa len pozrel a šiel ďalej. Iba Samaritán sa ho ujal. „*Prišlo mu ho ľúto. I pristúpil k nemu, obviazal mu rany a nalial na ne oleja a vína. Potom ...ho doviedol do hospody a postaral sa o neho*“ (Lk 10, 33-34). Keď odchádzal, prenechal ošetrovanie raneného hostinskému, pričom uhradil náklady s tým spojené.

Toto podobenstvo ukazuje, aký má byť vzťah každého človeka voči trpiacim ľuďom. Aj z čisto humánneho hľadiska je neprijateľné „*obchádzať obďaleč*“ človeka v núdzi, s nezáujmom, ale je vysoko hodnotená komunikácia: „*pristúpiť k trpiacemu*“. Milosrdným samaritánom je každý, kto sa zastaví pri utrpení iného, nech je akékoľvek. Ján Pavol II. to popisuje slovami:

> «*Zastavenie sa pri trpiacom nesmie byť zvedavosťou, ale ochotou pomôcť. Je to otvorenie vnútornej dispozície srdca... Milosrdný samaritán je každý, kto je citlivý na cudzie utrpenie, koho dojíma a zaujíma cudzie nešťastie. Keď Kristus, znalec ľudského vnútra, zdôrazňuje práve tento vzťah, znamená to, že je rovnako dôležitý aj pre náš postoj voči cudziemu utrpeniu. Preto je treba, aby sme pestovali onen cit srdca, ktorý svedčí o spolucítení s trpiacimi. Po čase sa tento spolucit stane jediným alebo hlavným výrazom našej lásky a solidarity s trpiacim blížnym*» (Sd 28).

Milosrdný Samaritán v biblickom príbehu nezostáva iba pri dojatí a pocite spolupatričnosti. Udalosť je preňho inšpiráciou k činom, ku komunikácii, ktorá má za cieľ pomôcť zranenému. Milosrdný samaritán je teda ten, kto poskytne pomoc v utrpení, nech je akejkoľvek povahy. Vkladá do pomoci svoje srdce a neľutuje materiálne prostriedky. Možno povedať, že dáva seba, svoje „ja“, otvárajúc sa druhému[149]. V tomto bode sa ozrejmuje jeden z kľúčových

---

149 Porov. JÁN PAVOL II., *Chcem povzbudiť všetkých zdravých...* (Gen. audiencia, 12. decembra 1979); *...ak budete preniknutí čnosťami a citmi...* (Rím, nemocnica „Santo Spirito“, 23. decembra 1979); *Pri trpiacom je potrebný druhý človek* (Taliansko, Potenza, Nemocnica, 25. novembra 1980); *Pomáhajte postihnutým pri tvorení ľudskejšieho sveta* (Vatikán, z posolstva postihnutým pútnikom, „Foi et Lumiére“, 19. apríla 1981); *Máme využívať výdobytky medicíny* (Nigéria, Onitsha, nemocnica sv. Karola Boromejského, 13. februára 1982); *Požehnanie pre ošetrovateľov chorých* (Gen. audiencia, 21. apríla 1982); *Výzva k činnosti pre zmiernenie bolesti* (Rím, nemocnica „Bambino Gesú“, 8. júna 1982); *Predmetom zvláštnej starostlivosti cirkvi sú maličkí* (Taliansko, Pádova, nemocnica „Dielo Prozreteľnosti“ sv. Antona, 12. júna 1982); *Nemocnica - miestom bratského stretnutia* (Sicília, Palermo, nemocnica, 21. novembra 1982); *Povinnosť úcty a občas - mlčanlivosti* (Francúzsko, Lurdy, 15. augusta 1983); *Ako veľmi sme ponechaní na seba navzájom*

momentov celej kresťanskej antropológie, podčiarknutý na Druhom vatikánskom koncile: «*Človek... nemôže nájsť v plnej miere sám seba, iba ak v nezištnom darovaní sa*»[150].

V hovorom jazyku sa akákoľvek činnosť pre dobro trpiacich nazýva samaritánskou[151]. Iste nie bezdôvodne. Tento druh komunikácie - nielen slovami ale predovšetkým skutkami - dvíha človeka a dodáva mu pravú hodnosť a dôstojnosť. Môžeme ju právom nazvať *samaritánskou komunikáciou.*

> «*Utrpenie, ktoré je prítomné v našom ľudskom svete vo forme rôznych podôb, je tu aj preto* - píše Ján Pavol II. - *aby v človeku vzbudzovalo lásku: ono nezištné darovanie vlastného „ja" v prospech iných, trpiacich. Svet utrpenia prizýva sústavne iný svet - svet ľudskej lásky. A za tú nezištnú lásku, vzbudenú v srdciach, človek vďačí utrpeniu*» (Sd 29) [152].

Spisovateľ Alexander Solženicin ilustruje túto pravdu na príbehu Jelizavety Anatolievnej, ktorá pracovala ako upratovačka na onkológii. Doživotné vyhnanstvo, odlúčenie od rodiny, ponižovanie a smrť dcéry urobili z nej starenu. Napriek tomu neprejavovala ani náznak zanevretia alebo roztrpčenia a vo všetkom si zachovala dôstojnosť. Urobila totiž jeden objav: *„Čím viac človek myslí na utrpenie druhých, tým ľahšie znáša vlastnú bolesť".* Svedomite konala svoju prácu a v tom bolo jej hrdinstvo. Žila pre nevyliečiteľne chorých. Takto sa jej život stal znesiteľnejším a napriek svojim úderom mal zmysel. [153]

Neobyčajné je aj svedectvo Anny Kritterovej. Narodila v r. 1912 v Mulhouse vo Francúzsku s postihnutými nohami i rukami. V dospievaní napísala: „*Je veľmi kruté mať schopný rozum, keď telo nie je schopné byť jeho nástrojom.*" Až neskôr začala používať protézy, ktoré jej umožnili slúžiť druhým ľuďom. Na púti v Lurdoch si uvedomila, že sa má snažiť byť *všetkým pre všetkých* (Porov. 1 Kor 9, 22). Vychádzala zo skutočnosti, že napriek vlastnej postihnutosti, môže počúvať, milovať, a darovať úsmev. V r. 1952 vo francúzskom Elsasku založila organizáciu pre telesne postihnutých, vďaka ktorej sa uskutočnili mnohé autobusové

(Rakúsko, Viedeň, Haus der Barmherzigkeit, 11. septembra 1983); *Preukázať sa vierohodným v skutkoch lásky* (Vatikán, počas jubilea postihnutých, 31. marca 1984); *Byť postihnutý je stav slabosti, ktorá je skúškou viery a ľudskosti* (Vatikán, počas jubilea postihnutých, 31. marca 1984); *Postihnutému treba umožniť každý druh spoločenského života* (Vatikán, počas jubilea postihnutých, 31. marca 1984); *Tichá prítomnosť a modlitba priateľov...* (Peru, Callao, stretnutie s chorými, 4. februára 1985); *Slúžte chorým vždy s láskou* (Luxemburg, katedra Matky Božej, stretnutie s chorými, 15. mája 1985); *Spolu s chorými spolupracujte s milosťou utrpenia* (Belgicko, Banneux, sv. omša pre chorých, 21. mája 1985); *Utrpenie má nás povzbudzovať k samaritánskej službe* (Gen. audiencia, 9. novembra 1988); *Komunita má podporovať chorých s vďačnosťou za dobročinnosť* (Gen. audiencia, 29. apríla 1992); *Rodina znáša osud najslabších* (Rím, príhovor k Pápežskej rade pre otázky pastorácie v zdravotníctve, 21. novembra 1992); *Vo svetový deň chorých v roku Rodiny uvedomujeme si základné otázky* (Rím, ku chorým a ich ošetrovateľom z Unitalsi, 11. februára 1994).

150 DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, *Gaudium et spes,* čl. 24. Porov. tiež Lk 17, 33.

151 Porov. JÁN PAVOL II., *Nech služba chorým bude hlasnou výzvou* (Poľsko, Čenstochova, počas výzvy z Jasnej Góry, 4. júna 1979); *Ťažko je nemyslieť na tých, ktorí slúžia chorým* (Poľsko, Krakov, Frnantiškánsky kostol, 9. júna 1979); *Cirkev v Poľsku má plné ruky charitatívnej práce* (Poľsko, Čenstochova, Jasna Góra, Plenárna konferencia biskupov, 19. júna 1983); *Vyzvaný ľudským utrpením na tej poľskej zemi* (Poľsko, Gdaňsk, Mariánska bazilika, 12. júna 1987); *Majte pred očami Krista...* (Poľsko, Gdaňsk, Mariánska bazilika, 12. júna 1987) ; „*Hospicium" - výrečná lekcia pre zdravých ľudí* (Poľsko, Gdaňsk, Mariánska bazilika, 12. júna 1987); *Vyjadrujem hlboké uznanie* (Poľsko, Olsztyn, detská nemocnica, 6. júna 1991); *Nemocnica - znak svedčiaci o dôstojnosti a hodnote ľudského života* (Poľsko, Krakov, detská nemocnica v Prokocime, 13. augusta 1991).

152 Porov. GASPARIOVÁ A., *A předse jsem ráda na světě,* in *Svetlo*, V, (1997) č. 9 (podľa VISION 2000 spracoval L. Štula).

153 Porov. SOLŽENICIN A., *Krebsstation II*, Luchterhand Verlag, Neuwied-Berlin 1969, s. 249.

zájazdy, spoločné pikniky, benefičné večery a kultúrne výlety. Hovorievala: „*Nešťastie, ktoré nás v živote stretáva, nesmie nikdy prevýšiť to šťastie, ktoré nám bolo darované“*. Byť tu pre druhých - to posilňovalo jej rozhodnutie uplatniť sa v živote... Keď nastúpila do autoškoly presvedčila učiteľov o svojich schopnostiach a získala vodičský preukaz. Medzi postihnutými sa stala prvou ženou vo Francúzsku, ktorá viedla osobné auto. Nový spôsob cestovania jej umožnil otvorene sa prihovárať ľuďom v kostoloch, nemocniciach, vo väzniciach...Často sa jej pýtali: „*Ako môže byť človek šťastný, keď je postihnutý*?“ Jej odpoveď bola jednoduchá: „*V láske ku Kristovi je možné všetko!*“ Vo svojich 84 rokoch konštatovala:

> „*Rozdávať seba samú, to mi urobilo už neuveriteľne mnoho radosti. S Božou pomocou som mohla tu tomu, tu tamtomu, priniesť kúsok radosti, a to mi dáva pocit užitočnosti. Kristus mi dal spoznať pravdu, že láska, nežnosť, pokora a porozumenie môžu premeniť chorobu na úplný opak.*“

Anna Kritterová napísala nasledujúce odporúčanie*:*

> *„Keď sa podelíte o svoju pomoc a o svoje priateľstvo s tými, ktorí to potrebujú, budete za to odmenení šťastným životom. Lebo keď človek dáva, dostáva. Sme šťastnejší vtedy, keď máme niečo, čo môžeme darovať, ako vtedy keď máme len to, čo si prajeme..."*

6. 2. Ľudská a kresťanská solidarita

Činnosť v prospech „*blížnych“* dostala behom historického vývoja stáročiami organizované formy a ustanovizne. Už v staroveku, cez celý stredovek a novovek sa Cirkev usilovala prostredníctvom rehoľných komunít zriaďovať nemocnice, charitatívne ustanovizne, starobince a pod., v ktorých išlo o službu lásky a nasledovanie Ježišovho príkladu a príkazu: starať sa o chorých pastoračnou formou[154]. Cirkev nikdy nevidela protirečenie medzi lekárskou a dušpastierskou službou chorým, naopak, stále poukazovala na to, že sa navzájom predpokladajú. Z teologického pohľadu lekári, zdravotné sestry a všetci, ktorí sa nejakým spôsobom venujú opatrovaniu chorých, plnia v určitom zmysle príkaz Ježiša z Nazaretu a ich práca sa v kresťanskom kontexte nazýva skôr povolaním než iba zamestnaním[155]. Inštitúcie, ktoré sa v minulosti venovali samaritánskej službe, sa v súčasnosti ešte viac zdokonalili a špecializovali. Vďaka masmédiam možno povedať, že súčasný človek je viac informovaný o bolestiach druhých, a to ho núti stále viac ich pochopiť a predchádzať im. Pri pohľade na to všetko treba konštatovať s Jánom Pavlom II., že «*podobenstvo o Samaritánovi sa stalo jedným zo základných kameňov všeľudskej kultúry, morálky a civilizácie*» (Sd 29)

---

154 Porov. JÁN PAVOL II., *Charitatívna činnosť cirkvi zdôvodnená podobenstvom o milosrdnom Samaritánovi* (Rím, nemocnica „Villa Betania“, 19. decembra 1982); *Paschálne svedectvo kresťana podľa vzoru dobrého Samaritána* (Gen. audiencia, 29. marec 1989).

155 Porov. JÁN PAVOL II., *Lekári sú vyzvaní, aby boli obrazom Krista* (Christifideles laici 1988, čl. 53); *Máte možnosť evanjelizovania* (Rím, počas kapituly rehole Boni-frátrov, 13. decembra 1979); *Zdá sa mi, že vás mám povzbudiť...* (Rím, k účastníkom II. medzinárodného kurzu-konferencie „Radiodiagnostiky“ a metód terapie v onkológii, 22. februára 1982); *Súhlasím s vašim dôrazom na ochranu života* (Rím, k účastníkom XV. Medzinárodného kongresu federálneho združenia katolíckych lekárov, 3. októbra 1982); *Overený vplyv modlitby na zdravie celej osoby* (Rím, k účastníkom XV. Medzinárodného kongresu federálneho združenia katolíckych lekárov, 3. októbra 1982); *Nikto z vás nemôže byť lekárom iba určitého orgánu alebo systému* (Rím, k účastníkom XV. Medzinárodného kongresu federálneho združenia katolíckych lekárov, 3. októbra 1982); *Nevyhnutná je spolupráca lekárov a kňazov* (Rím, k účastníkom XV. Medzinárodného kongresu federálneho združenia katolíckych lekárov, 3. októbra 1982); *Ste povolaní „humanizovať“ chorobu* (Rím, na generálnej kapitule rehole nemocničných bratov Sv. Jána z Boha, 17. decembra 1982); *Počas púte do Lúrd oživujte v sebe entuziazmus pre službu iným* (Vatikánska bazilika, sv. omša pre chorých, 11. februára 1990).

Americo Oliviera z portugalského mesta Abrantes napísal do miestnych novín La Barca svoju skúsenosť:

„Do nemocnice ma priviezli medzi životom a smrťou a vyšiel som z nej živý...Bol som tam kvôli veľmi riskantnému chirurgickému zákroku a nemocnica ma odmenila životom. (...) Túto nemocnicu môžem prirovnať k vzácnemu diamantu, a to od prijímania pacientov, cez starostlivosť o nich, hygienu až po upratovanie. Celá klinika je ako jedna rodina... Keď som tam ležal, všimol som si vysokú profesionálnu a ľudskú kvalitu nielen lekárov, ale aj celého personálu...“

Odborníci v zdravotníctve, ktorí nemocnicu v Abrantes navštívia sa pýtajú: ako je to možné, že hoci v Abrantes disponujú iba takými finančnými čiastkami z rozpočtu ako ostatné nemocnice, predsa sú vybavení mnohými diagnostickými prístrojmi a zdravotníckymi pomôckami, špeciálnymi lôžkami a zariadeniami pre hygienu chorých, ktoré sú bežné iba v „päťhviezdičkových“ privátnych nemocniciach, a za používanie ktorých sa musí zaplatiť „mastná“ suma? Zelia Silva, hlavná sestra vysvetľuje:

„Spolu s lekárkou Eliou Ribeiro sme sa začali angažovať za sociálnu spravodlivosť vo svetle skúseností kresťanského života v spoločenstve, ktoré sme mohli spoznať v hnutí Focolare. Skutočnosť, že pracujeme v tej istej nemocnici, zdala sa nám ako šťastná zhoda okolností. Nielen preto, že sme sa mohli navzájom podporovať, ale v prvom rade preto, že sme mohli prispieť k uskutočneniu jednoty, ktorá sa zakladá na Ježišových slovách: Kde sú dvaja, alebo traja v mojom mene, tam som ja medzi nimi “(Mt 18, 20).

Elia, ktorú tento projekt nadchol, si bola vedomá potreby humanizácie v zdravotníctve, ale nevedela kde začať. Až keď sa jej heslom stalo: „skutky a nie slová“ získala skúsenosť, ktorú opisuje slovami:

„Začali sme dve a postupne sa k nám začali pridávať ďalší, až sme nakoniec vytvorili malú skupinu. Teraz je nás 198 - lekári, sanitári, laboranti, zdravotné sestry - a naším cieľom je budovať jednotu a harmóniu v nemocničnom prostredí. Iste, nemáme na všetko rovnaký názor. Mnohí zastávame rôzne ideológie, sme rôzneho pôvodu a nie sme ani rovnakého náboženstva. Avšak tieto rozdiely - ja som napríklad presbyteriánka a Zelia katolíčka, ostatní kolegovia sú voči viere indiferentní alebo sú agnostikmi - nebránia nám pri uplatňovaní našich projektov. Počas pracovných stretnutí sme si začali klásť otázku, čo môžeme urobiť pre zlepšenie kvality našich služieb. Každý z nás pozeral na problémy choroby z hľadiska svojej profesie, a preto nebolo vždy ľahké zladiť argumenty lekára-dietológa s argumentmi sanitára alebo telefonistky. Ale práve táto rôznosť odborností nám umožnila vypracovať rôzne návrhy na zakúpenie príslušenstva alebo na zlepšenie vybavenosti prístrojmi, ktoré na naše prekvapenie, vedenie nemocnice akceptovalo...“

Zorganizovali špeciálnu výstavu pre verejnosť, na ktorej návštevníkom vysvetľovali, ako funguje nemocnica, na ktoré služby má pacient právo a ako ich využívať. Zelia hovorí:

„Túto výstavu sme nazvali Veľtrhom budúcnosti. Našim cieľom bolo otvoriť nemocnicu pre miestnych obyvateľov a dať im pocítiť, že bez nich by nemocnica nemohla existovať. Vôbec sme neočakávali, žeby výstavná prezentácia nemocničných služieb mohla byť pre ľudí taká atraktívna a zaujímavá!“

Na poznámku jedného miestného novinára - „či by bolo možné prevziať tieto pokrokové príklady do všetkých portugalských nemocníc“ - riaditeľ nemocnice Dr. Alcavela odpovedal bez váhania:

„S týmto personálom je možné snívať o všetkom. Nedávna výstava Veľtrh budúcnosti, ktorú zorganizovali výlučne zamestnanci nemocnice, je dôkazom o veľkom úsilí o zmenu. A toto otvára novú kapitolu pre budúcnosť zdravotníckych služieb, ktoré by mali byť naozaj službou chorým..“ 156

Dôležité miesto v službe pre trpiacich ľudí majú aj dobrovoľníci, ktorí sa angažujú bezplatne v samaritánskej pomoci a venujú jej mnoho voľného času a sily. Ján Pavol II. označuje takúto charitu «*za činnosť sociálnu alebo aj za apoštolát, ak sa vykonáva z evanjeliových dôvodov, zvlášť v súčinnosti s Cirkvou alebo iným kresťanským spoločenstvom*» (Sd 29). Samozrejme, že takáto činnosť - či už organizovaná alebo individuálna, v rodine - je rôznorodá a pozitívne rozvíja základné morálne hodnoty: hodnotu ľudskej solidarity a kresťanskej lásky k blížnemu. Takýmto spôsobom sa formujú aj medziľudské vzťahy a spoločenský život, a potláčajú sa rôzne prejavy nenávisti, násilia, surovosti ako aj obyčajný nezáujem o človeka a jeho bolesť.

Nasledujúca skúsenosť je aplikáciou tu rozvádzanej teórie do praxe. V januári 1994, v talianskom mestečku Maddaloni v Casertanskej provincii, v rodine Ferrarovcov zomrel trojročný chlapec Giuseppe na vírusovú encefalitídu. Rodičia Elisa a Luigi prežívali pochopiteľne nesmiernu bolesť. Priatelia, ktorí im chceli pomôcť, ponúkli možnosť zmeniť prostredie a stráviť niekoľko dní v Loppiane. „*Ten týždeň bol balzamom na naše srdcia,* píše Luigi. *Naplno ponorení v kresťanskom živote sme cítili, že v nás rastie sila premeniť bolesť na lásku.“* Ako poďakovanie chce Luigi svojim priateľom zaplatiť hotel v ktorom bývali, lenže oni mu poukážkou vracajú plnú sumu. Po spoločnej dohode sa Luigi a Elisa rozhodnú uložiť tieto peniaze na bankové konto s úmyslom, že tam budú pridávať ďalšie peniaze, aby podnikli nejakú iniciatívu na Giuseppeho pamiatku. V novembri 1994, po záplavách v Piemontsku, si Luigi spomenie na odložené peniaze a pochopí, že prišiel moment, kedy tie prostriedky treba použiť. Stretne sa s blízkymi príbuznými a s niekoľkými priateľmi a rozhodnú sa spolu založiť „*Fond na pomoc deťom v ťažkostiach*“, pomenovaný podľa Giuseppeho Ferraru. Hovorí k tomu: „*Fond nevznikol iba zo spomienky na Giuseppeho, ale skôr z potreby, aby sme pokračovali v darovaní tej lásky, ktorú sme už nemohli dať jemu*“. Cieľom fondu je pomáhať deťom, ktoré stratili niektorého z rodičov, ale aj deťom slobodných mamičiek, toxikomanov, väzňov, opusteným deťom a všetkým tým, ktorým jeden, prípadne obaja rodičia nie sú morálnou oporou. Po schválení u notára, rozhodnú sa svoju iniciatívu predstaviť mestu. Asi tristo osôb, medzi nimi starosta a diecézny biskup, sa zúčastní na otvorení fondu. Elisa vysvetľuje ako sa iniciatíva zrodila a aký má cieľ:

„Po smrti nášho syna, namiesto toho, aby sme sa umárali vlastnou bolesťou, cítili sme potrebu podeliť sa s ňou. Otvorili sme sa voči ostatným núdznym...“. Luigi dodáva: „T*ento nápad sa v nás zrodil predovšetkým z viery ... Naša iniciatíva sa chce dištancovať od úzkej logiky osobného záujmu a vstúpiť do záujmu, ktorý väčšmi pobáda darovať sa, až po vznik spoločenstva. Dúfame, že to bude príspevok na utváranie nových sociálnych vzťahov, ktoré by viedli k odlišnej mentalite a následne ku skutočnej a naozaj novej kultúre - kultúre darovania sa.“*

Mesto odpovedalo prekvapujúco. Mnoho ľudí, po predchádzajúcich negatívnych skúsenostiach, našlo znova nádej a pridalo sa k fondu konkrétnym spôsobom: buď ako dobrovoľníci, alebo tak, že poskytli finančné prostriedky. Spolupráca s odborníkmi na sociálne otázky umožnila neskôr Ferrarovcom zrealizovať aj náročnejšie projekty.[157]

---

156 Porov. RUGGI C., *Kronika jednej nemocnice,* in *Nové Mesto* II. (1993) č. 12, s. 16-18.

157 Porov. SOMMA L., *Dávať lásku ďalej*, in Nové Mesto, V (1996) č. 7-8, str. 8-9.

Ján Pavol II. vysoko hodnotí všetky spomínané aktivity a v mene Cirkvi ďakuje kompetentným pracovníkom, povzbudzujúc ich slovami:

> «*Zmyslom podobenstva o milosrdnom Samaritánovi je najmä to, že človek sa musí cítiť povolaný ako osoba, ako „ja“ vydávať svedectvo lásky. Ustanovizne sú veľmi dôležité a nezastupiteľné, ale ani jedna z nich nenahradí ľudské srdce, účastnosť, lásku a iniciatívu, ak treba vyjsť v ústrety utrpeniu druhého. Vzťahuje sa to nielen na telesné bolesti, ale ešte viacej na rozmanité trápenie, kedy trpí predovšetkým duša*» (Sd 29).

Kresťanská solidarita má svoj základ v objavení spásonosného zmyslu utrpenia cez Ježiša, čo sa však vôbec nezrovnáva s postojom pasivity. Práve naopak. Evanjelium je poprením trpného stanoviska voči utrpeniu. Ježiš sám bol v tejto oblasti mimoriadne činný. «*Kresťanská odovzdanosť je pravým opakom kapitulácie*»[158]. Potrebu aktívnej komunikácie smerujúcej k odstraňovaniu utrpenia zo sveta spečatil Ježiš z Nazaretu svojím podobenstvom o poslednom súde, ktoré uvádza evanjelista Matúš:

> «*Poďte, požehnaní môjho Otca, zaujmite kráľovstvo, ktoré je pre vás pripravené od stvorenia sveta! Lebo som bol hladný a dali ste mi jesť; bol som smädný a dali ste mi piť; bol som pocestný a pritúlili ste ma; nahý som bol a priodeli ste ma; bol som chorý a navštívili ste ma; bol som vo väzení a prišli ste ku mne*» (Mt 25, 34-36).

Spravodlivým odpovie na otázku, kedy mu to vlastne spravili, takto: «*Veru, hovorím vám, čokoľvek ste urobili jednému z týchto mojich najmenších bratov, mne ste urobili*» (Mt 25, 40). Opačný výrok patrí tým, ktorí postupovali ináč: «*Čokoľvek ste neurobili jednému z týchto najmenších, ani mne ste to neurobili*» (Mt 25, 45). Obe časti Kristovho výroku o poslednom súde poukazujú jednoznačne na to, aké je z aspektu večného života každého človeka nesmierne dôležité, aby - podobne ako milosrdný Samaritán - „sa zastavil“ pri utrpení druhého, aby si ho všimol a aby napokon pomohol

Známy taliansky spisovateľ Carlo Caretto, aby vo svojom živote vedel riešiť chvíle bolesti, naučil sa - ako to on volá - „malý trik“. Skladá sa z voskovej sviece a zo zásady: viac miluj, aby si menej trpel. Prekrývanie bolesti láskou je prax ním vyskúšaná, vždy keď sa ocitol v ťažkej životnej situácii. Píše:

> *«Keď ma navštívi utrpenie - a prichádza dosť často - cítim sa akoby v čiernej diere, zapálim si sviečku. Potom sa na ňu dobre zahľadím a usilujem sa povedať sebe samému: Vidíš túto sviečku? Je symbolom Ježiša, ktorý dáva svetlo svetu; táto sviečka sa spotrebuváva tak ako sa On spotreboval. Potom robím malú osobnú liturgiu, ktorá pozostáva z troch prvkov. Po prvé - modlím sa; po druhé - milujem; po tretie - čakám. Modlitba nie je čas na zložité slová....Uspokojujem sa modlitbou chudobných, tou litániovou modlitbou, ktorú si cením vždy viac, pretože hovorí všetko v málo slovách. Opakujem ju toľkokrát, koľko je zrniek na ruženci, ktorý mám vždy poruke. Namiesto desiatich zdravasov opakujem napr. vetu zo žalmu: Moja pomoc je v mene Pánovom, ktorý stvoril nebo i zem...(Ž 121, 2). Potom si poviem: Nestačí volať, nestačí modliť sa! Treba aj konať! Namáhať sa v správnom smere, v smere Krista, ktorý miluje. Pokúšam sa vyjsť zo seba samého, vyjsť von a navštíviť niekoho, kto trpí viac ako ja. Urobiť niečo, čo by mi pripomenulo utrpenie sveta. Alebo dať do poriadku srdce, ak v ňom mám smeti antipatie alebo nechuti k niekomu; vyplniť poukážku pre najchudobnejšiu misiu na zemeguli; odpísať na list nejakému obťažujúcemu človeku, ktorý sa ma pýta čo má robiť, aby sa nerozviedol s manželkou, ktorá je protivná a*

158 CHARDIN P.T., *Smysl a pozitívni hodnota utrpení,* s. 258.

panovačná. Slovom urobiť úkon lásky, ktorý ma zaväzuje. Keby som bol mladší, vyšiel by som z domu a hodinu by som si zahral karty s nejakým starým penzistom, ktorý žije sám a umiera od samoty. Pri tejto príležitosti by som mu upratal izbu a voňavkou pokropil posteľné plachty. Ostáva ešte niečo, kým sa spaľuje horiaca svieca? Ostáva veľmi jednoduchá vec: čakať. Vždy mi prichádza na um veta zo Svätého Písma: Dobre je očakávať v tichosti spásne Božie diela...(Nár 3, 26)».[159]

Zdá sa, že v Ježišovom programe záchrany je utrpenie vo svete na to, «*aby rodilo účinky lásky k blížnemu, žeby celú ľudskú civilizáciu premenilo na „civilizáciu lásky*“» (Sd 30). V tej láske sa do konca vekov napĺňa tvorivý zmysel utrpenia. Slová Krista o poslednom súde to umožňujú pochopiť v celej evanjeliovej prostote.

«S*lová o účinkoch lásky, spojených s ľudskými bolesťami,* píše Ján Pavol II., *nám dovoľujú odkryť samé vykupiteľské utrpenie Krista pri základe všetkých ľudských utrpení. Kristus hovorí: „Mne ste urobili...“ To znamená, že on sám je prítomný v trpiacom, lebo jeho výkupné utrpenie raz navždy zostalo otvorené pre všetko ľudské utrpenie. A všetci trpiaci boli pozvaní tiež raz navždy, aby sa stali „účastníkmi na Kristových utrpeniach“*(1 Pt 4, 13). *Rovnako všetci boli pozvaní, aby „doplnili“ svojimi bolesťami, čo chýba na Kristovom utrpení* (Kol 1, 24). *Kristus naučil človeka preukazovať dobro aj v utrpení a zároveň preukazovať dobro trpiacim. V tomto dvojakom aspekte odhalil zmysel utrpenia*» (Sd 30).

6. 3. Medziľudská komunikácia

Analýza a hodnotenie Ježišovho postoja k utrpeniu - jeho smrti a zmŕtvychvstania i z toho vzniknutého posolstva viery - nás privádzajú k oprávnenej otázke, ako toto posolstvo komunikovať v súčasnosti trpiacemu človekovi, v presvedčení, že aj pre neho môže byť obohatením, rešpektujúc slobodu a právo na názor i náboženské vyznanie. Najprv si pripomeňme niekoľko sociologických zásad vzťahujúcich sa na medziľudskú komunikáciu.

Nech už charakterizujeme dôležitosť iných ľudí pre nás ako neslobodu, nutnosť, či odkázanosť z nedokonalosti - na základe ktorej vzniká potreba ukotvenia a istoty prostredníctvom určitých sociálnych väzieb a interakcií - alebo ako slobodnú možnosť voľby aspoň niektorých vzťahov, nemôžeme sa vymaniť z našej sociálnosti, sme odkázaní na komunikáciu. Tak ako proces sebauvedomovania svojho JA nie je možný bez porovnania s TY, aj osamelosť možno pociťovať len na základe skúsenosti vzťahu. Charakter medziľudských vzťahov a na nich založenej vzájomnej komunikácie je pravdepodobne najdôležitejším faktorom, ovplyvňujúcim kvalitu ľudského života.

O zložitosti a mnohostrannosti aspektov komunikácie hovorí aj skutočnosť, že nie je ľahké nájsť univerzálnu definíciu. Literatúra uvádza, že v priebehu rokov 1909 - 1973 sa vynorilo viac ako 106 rozličných definícií[160]. Ľudská komunikácia je medziosobnou interakciou, formou správania, pri ktorej neprebieha len výmena a spracovanie informácií (vecných údajov, faktov), na ktoré býva často redukovaná. Ide aj o výmenu potrieb, hodnôt, hodnotových postojov, ktoré v optimálnom prípade ústia do procesu vzájomného porozumenia a otvárania sa inému. Utvára sa v určitom emocionálnom kontexte a spravidla

---

159 Porov. CARETTO C., *Prečo Pane?* Bolesť, tajomstvo skryté od vekov, Dobrá kniha, Cambridge, Ont. Canada 1987, s.100.

160 Porov. LIGUŠ J., *Medziľudská komunikácia,* Pedagogická fakulta UMB, Banská Bystrica 1996, s. 10.

má svoju morálno - hodnotovú dimenziu. Niektorí autori zdôrazňujú, že komunikácia sa realizuje natoľko, nakoľko majú ľudia spoločné poznatky, potreby a postoje.[161]

Základné stavebné prvky komunikácie nie sú len: „*vysielateľ*, *prijímateľ a obsah*". Dôležitú úlohu hrá aj spôsob odhaľovania významu a jeho interpretácia. K porozumeniu je potrebné, aby pochopený význam (prijatie a spracovanie informácie) bol v súlade so zámerom a obsahom vyslaného. Preto súčasťou procesu komunikácie je spätná väzba, odrážajúca vplyv a pôsobenie informácie na príjemcu. Poznávanie komunikačných procesov ukazuje, že dvaja ľudia sa môžu potiaľ presne dorozumieť, pokiaľ každý z nich zakúsil porovnateľné (nie totožné) potreby, stretol sa s porovnateľnými problémami a získal pre tieto problémy porovnateľné riešenie, keďže v sociálnej interakcii sú ľudia vedení svojou interpretáciou rozličných slov a činov[162]. V ľudskej reči môže mať jeden a ten istý znak úplne odlišné významy. Ernst Friedrich Schumacher zhrňuje podmienky pre komunikáciu do týchto štyroch bodov:

> «*1. Hovoriaci musí mať aspoň približnú predstavu o tom, ktorú myšlienku chce sprostredkovať. 2. Musí nájsť viditeľné (i počuteľné) signály - gestá, pohyby tela, slová, intonáciu, atď. pomocou ktorých je schopný dať na povrch, prejaviť navonok svoju vnútornú myšlienku. Nazvime to „prvým prekladom". 3. Poslucháč musí viditeľné znaky jednoznačne zachytiť, t.j. nielen pozorne počúvať a rozumieť reči, ale aj neslovným symbolom (napr. gestikulácii, intonácii) hovoriaceho. 4. Poslucháč musí z početných znakov a symbolov vyrozumieť myšlienku. Nazvime to „druhým prekladom"*»[163].

Ľahko zbadáme, koľko omylov môže vzniknúť na každom stupni tohto procesu, najmä pri *„prekladoch"*. Zložitosť a náročnosť komunikácie vyplýva z toho, že ako všetko ľudské, aj tento proces je určovaný časovosťou ľudskej existencie (predchádzajúca skúsenosť, aktuálny stav, očakávania) a z nej vyplývajúcou individuálnou rozdielnosťou verbálnych aj neverbálnych prejavov komunikujúcich.

Literatúra rôznych vedných odborov, zaoberajúca sa verbálnou i neverbálnou komunikáciou, sa rozrastá. Prevažne však ide o sociálnu interakciu, ktorú by sme mohli charakterizovat' ako inštrumentálne cieľovú, v ktorej sa usilujeme zapôsobiť na iných ľudí, aby prijali to, čo si myslíme, konali naším spôsobom, videli skutočnosť tak, ako my. Vyplýva to najmä z rozdielnosti sociálnych postavení a s nimi spojených práv a povinností.[164]

Menej pozornosti sa venuje inému typu vzťahu, nevyhnutnému najmä pre komunikáciu s trpiacimi, ktorý by sme mohli nazvať *personálnym vzťahom porozumenia*. Filozofia nazýva komunikáciu v tejto celostnej ľudskej dimenzii *existenciálnou*. Karl Jaspers ju charakterizoval ako komunikatívny vzťah utvorený nie medzi rozumom a rozumom, ale medzi existenciou a existenciou, v ktorom sa všetko neosobné a vecné využíva len ako prostriedok. Chápe ju ako láskyplný boj, v ktorom každý druhému odovzdáva svoje zbrane. Nie je prostriedkom získavania moci, ale nástrojom priblíženia sa jedného k druhému.[165]

---

161 Porov. KRECH D. - CRUTCHFIELD R. - BALLACHEY E.L., *Človek v spoločnosti I.,*SAV, Bratislava 1968, s. 315.

162 Tamtiež, s. 329.

163 SCHUMACHER E.F., *Po stupňoch bytia. Rada bezradným,* Zagreb 1985, s. 99.

164 Porov. VIŠŇOVSKÝ E. (zostavovateľ), *Rozumiete ľudskej komunikácii?,* Veda, Bratislava 1995; WEIZSÄCKER V., *Čtyři přednášky o zásadách psychagogie se zřetelem k jejím biologickým a ontologickým základům,* in NĚMEC J. (zostavovateľ), *Bolest a naděje,* Vyšehrad, Praha 1971, s. 100 - 166.

165 Porov. JASPERS K., *Úvod do filosofie,* Oikúmené, Praha 1996, s. 20-21.

Tento vzťah môžeme považovať za analógiu priateľskej otvorenosti vzájomne sa rešpektujúcich a obohacujúcich ľudských bytostí. Jedna z nich v životnej núdzi spojenej s ochorením, nachádza druhú, schopnú - vzhľadom na svoje poznatky a bohatý svet vnútorného prežívania, skúsenosť utrpenia nevynímajúc - poskytnúť pomoc aj svojím porozumením[166].

Tento model platí aj o odovzdávaní kresťanskej viery ako obohacujúcej skutočnosti pre každú životnú situáciu. V kresťanstve sa neodovzdáva len teória, ale existenčná skúsenosť, ktorá pracuje inou metodológiou ako pri vyučovaní v škole. Neide teda len o odovzdanie informácií, ale osobného vzťahu k Bohu, ako výstižne poznamenáva už v minulom storočí dánsky filozof Sören Kierkegaard:

> «*Kresťanstvo nie je iba doktrína, ktorú by stačilo vyučovať ako školský predmet, bez osobného vzťahu k Bohu. Kristus nepovolal profesorov, ale učeníkov (nasledovníkov)... Ten kto chce účinne kresťanstvo odovzdávať, musí ho vlastniť dvojitým spôsobom: najprv ako náuku a potom ako osobné svedectvo*» [167].

6. 4. Prekážky komunikácie - falošné postoje

Pri komunikácii s trpiacimi sa naráža niekedy na také prejavy, ktoré sa vymykajú logike zdravého a zamestnaného človeka. Je preto vhodné pripomenúť si aspoň niektoré fázy zo života trpiacich ľudí, aby komunikácia s nimi nebola prekvapením. Elisabeth Kübler-Rossová sa pokúsila o súhrnú charakteristiku u ľudí s nevyliečiteľnou chorobou. Prvú fázu nazýva *šok.* „Prečo sa to stalo? Prečo práve mne? Prečo práve teraz?" To sú bežné výroky ľudí, ktorí sa ocitli v stave choroby. Všetko smeruje k jedinému: *poprieť* fakt choroby a *utiahnúť sa do izolácie.* Je to zavieranie si očí pred skutočnosťou. Typické reakcie sú známe z výrokov: „*To nemôže byť pravda... Určite ide o omyl... Nechajte ma, to sa vysvetlí... To nič nie je...*"

Nasleduje obdobie *hnevu a vzdoru*. Táto fáza je najťažšia pre príbuzných a zdravotnícky personál. Pacienti ustavične na nich vyzváňajú a s ničím nie sú spokojní. Sú nepríjemní a nervózni pre každú maličkosť. Ich invektívy voči zdravým sú iba zastieracím manévrom vnútorne prežívanej krízy.

Ďalšie štádium je *vyjednávanie*. Podstatou pestrej palety najrôznejších prianí chorého je časová obmedzenosť vzhľadom na budúcnosť. V tejto fáze sa chorý snaží oddialiť príchod nevyhnutného. Neháda sa, ale rozpráva, žeby sa napr. „*rád dožil a zúčastnil na svadbe svojho syna*", alebo „*rád by dokončil svoj dom*". Veľa záleží na individuálnej hodnotovej orientácii chorého. Verbalizované priania sú prejavom favorizovanej hodnoty. Niektorí sa s chorobou ťažko vyrovnávajú, lebo pociťujú, že na nich spočívajú rodinné povinnosti. Preto stále veria, že sa im zdravie navráti. Keď je niekto zvyknutý starať sa o iných, ťažšie znáša, keď je závislý na pomoci ošetrujúceho personálu a keď sa iní musia starať o neho.

Depresie a rôzne prejavy smútku sú ďalšou pravidelnou fázou. Na záver procesu prichádza *akceptácia, súhlas,* prijatie pravdy o chorobe. Elisabeth Kübler - Rossová je

---

166 Porov. BUDA B., *Empatia,* Psychoprof, Nové Zámky 1994; JASPERS K., *Filosoficka víra,* Oikúmené, Praha 1996; KŘIVOHLAVÝ J., *Vážně nemocný mezi námi,* Avicenum, Praha 1989; WATZLAWICK P., *Všechno dobré je k něčemu zlé,* Konfrontace, Hradec Králove 1995; NEMČEKOVÁ M. - ŽIAKOVÁ K., *Kvalita života ľudí trpiacich bolesťou. K metodologickým problémom ošetrovateľstva,* Jesseniova lekárska fakulta UK, Martin 1997, s. 44 - 46.

167 KIERKEGAARD S., *Tagebücher,* Düsseldorf-Köln 1968, s. 48.

presvedčená, že po prijatí pravdy je nástup *dôstojného pokoja* nie tak častou variáciou v dozretej situácii ako *rezignácia* alebo *zúfalstvo*. Preto je kategória *nádeje* vážnou témou[168].

Vo vyššie spomenutých jednotlivých fázach náboženská viera pomáha prekonať nepríjemné obdobie života. Nádej prichádza ako odpoveď na hlboko osobne prežívanú vieru v Boha a vykupiteľské dielo Ježiša Krista. Oproti *šoku* prežíva veriaci človek vedomie božej prozreteľnosti; oproti *popieraniu* môže chápať chorobu ako odrazový môstik pre nové poznanie; oproti *izolácii* ho viera povzbudzuje k všímaniu si situácie druhých a samaritánskej službe; oproti *hnevu* má k dispozícii zmierenie a odpustenie, pripomínané v modlitbe Otče náš; oproti *vyjednávaniu* vie vložiť svoj život do Božích rúk a prežívať odovzdanosť do jeho vôle; oproti *depresii* má svetlo, ktoré pochádza z Ježišovho kríža a zmŕtvychvstania; oproti *rezignácii* jestvuje vedomie účasti na Ježišovej obeti; oproti *zúfalstvu* môže veriaci človek žiť z veľkonočnej viery vo vzkriesenie a oslávenie. Toto všetko jasne dokazuje prednosti veriaceho postoja v spomínaných fázach utrpenia.

Okrem spomínaných fáz, prejavujú sa mnohokrát zo strany chorých ľudí falošné prístupy k utrpeniu, ktoré sú na prekážku účinnej komunikácii medziľudskej i náboženskej. Jaroslav Křivohlavý uvádza päť takýchto postojov.

Prvý nazýva: *hyperflexia*. Týmto pojmom sa rozumie nadmerné trápenie sa nad vlastným zdravotným stavom. Ide o dlhotrvajúce a k ničomu nevedúce neustále myslenie na to, čo človeka trápi. Častokrát ide pri tom o preceňovanie nepodstatných detailov, napr. choroba alebo psychický stres - depresia. Človek sa týmito detailami príliš intenzívne a príliš dlho zaoberá v myšlienkach a to negatívne ovplyvňuje jeho celkový postoj i jeho zdravotný stav. Takýto človek je celý sústredený len a len na seba. Príliš sa pozoruje a domýšľa si to najhoršie. Z týchto pocitov má potom bázeň a strach. Vystihuje to aj ľudové porekadlo o „maľovaní čerta na stenu".

Druhý falošný prístup k utrpeniu je: *sebaľutovanie*. Od hyperflexie je iba krôčik k mučivému prežívaniu vlastného utrpenia a sebaľutovania. Pravdou je, že trpiaceho človeka ľudia ľutujú. Nečudo, že ten potom súcit premení na sebaľútosť. Plače nad svojím osudom, nad tým, čo sa nu prihodilo a čo ho postihlo. Aj táto sebaľútosť negatívne ovplyvňuje pacienta. Dokonca sa môže stať, že si začne hovoriť: „aký som ja len chudák". A hnevá sa na ľudí, ktorí ho chcú povzbudiť.

Tretí falošný postoj k utrpeniu je: *masochizmus*. Týmto pojmom sa označujú ľudia, ktorí si vyrábajú utrpenie sami, z vlastnej vôle. Nerobia to preto, že konajú čosi dobrého a pritom sa niečo zlé prihodí (ako záchranka, ktorá sa ponáhľa k pacientovi a pritom má autonehodu). Ide o ľudí, ktorí si z vlastnej vôle spôsobia bolesť a chcú, aby sa dlho nehojila. Masochista falošne považuje nešťastie za šťastie. Nejde len o jatrenie rán, ale o vyžívanie sa v nich.

Štvrtý falošný postoj je: *potláčanie utrpenia*. U mnohých ľudí pozorujeme snahu zahnať myšlienku na utrpenie pomocou práškov na spanie a liekov proti bolesti. V podstate ide o snahu utiecť zo skutočnosti. Ide o šťastie v negatívnom slova zmysle, o útek do takzvanej Schopenhauerovej nirvány. Isteže sú chvíle, keď bolesť presahuje všetky medze a jej farmakologické a chirurgické utíšenie je namieste. Ale niekedy je správne aj „preplakať celú noc" keďže aj to je liek nad lieky. Umožňuje to nielen ventiláciu vnútorného napätia a negatívnych citov, ale dáva to možnosť aj dospieť k novému pohľadu na celú situáciu. A to sa nepodarí narkotizovaním a potláčaním. Tým sa problém iba dočasne odstráni z vedomia. Takýto pacient sa síce môže chovať tak, ako keby nič nevidel a nepočul, ale pred problémami neutečie a k riešeniu sa tiež bližšie nedostane.

---

168 Porov. KÜBLER - ROSS E., Odpovědi na otázky o smrti a umírání, Tvorba, Praha 1995, s. 15; ID., Hovory s umírajícími, Signum Unitatis, Hradec Králové 1992; Porov. tiež HAŠKOVCOVÁ H., Spoutaný život, Panorama, Praha 1985.

Piaty falošný postoj k utrpeniu sa volá: *panika*. Sú situácie, kedy utrpenie prekročí určitú hranicu, trvá príliš dlho a človek sa dostáva do zúfalej situácie. Podľahne panike. Zdá sa mu, že nič sa nedá robiť, že všetko je stratené a že neostáva nič iné, iba zložiť zbrane. Prebúdza sa fatalizmus, čiže predstava, že všetko riadi slepý osud a preto nemá cenu o čokoľvek sa pokúšať[169].

Viera v záchrancu človeka - Ježiša z Nazaretu - aj na tomto mieste pôsobí liečivo. Je katalyzátorom mnohých situácií a stavov, do ktorých človek zavinene, alebo bez vlastného pričinenia upadá. Proti *hyperflexii* pozná veriaci človek čnosť pokory a lásky k pravde; proti *sebaľutovaniu* je známa čnosť zmužilosti*;* proti *masochizmu* stavia veriaci čnosť sporiadanosti a sebaovládania; proti *potláčaniu utrpenia* existuje čnosť úprimnosti a zhovorčivosti; proti *panike* čnosť prezieravosti a kajúcnosti.

Poznanie fáz, ktorými sa uberá vývoj chorého človeka a informácie o rozličných postojoch k utrpeniu pomáhajú odstrániť prekážky pri aktuálnej komunikácii.

6. 5. Návšteva chorého

V našej uponáhľanej dobe sú ľudia, ktorí iba z povinnosti navštívia chorého, keďže je ich príbuzný. Snažia sa rýchlo vybaviť zdvorilostnú povinnosť. Pritom použijú povzdych „Och, chudák!“ a nejakú všeobecnú otázku „Ako to ide?“ alebo frázu: „No... veď už nejako len bude“. Pár bezvýznamných slov, sem-tam novinka zo sveta zdravých, ktorá urobí chorému jeho skľučujúcu situáciu ešte citlivejšou, stisnutie ruky a oslobodzujúce vydýchnutie, keď majú za sebou bránu nemocnice. To je charakteristika *návštevy z povinnosti*.

Niečo iné je však ísť na návštevu v duchu kresťanskej lásky a služby. To znamená otvoriť sa pre bolesť chorého. Chorý človek je veľmi citlivý. Veľmi skoro zbadá s akým zámerom a s akou náladou za ním kto prichádza. Veľmi rýchlo rozlíši, či slová vyjadrujú len pokrytecký záujem, alebo či pochádzajú z úprimnej túžby niesť spolu jeho utrpenie. Tak vzniká zmysluplná komunikácia, príležitosť na rozhovor o najvážnejších otázkach života.

Niekedy chorý chce rozprávať. Jeho samota ho ťaží. Rozpráva o svojej chorobe, lebo veď celé jeho myslenie krúži okolo veľkej otázky: „Budem zdravý?“ Obšírne opisuje terapeutické údaje a vypočítava jednotlivé lieky. Častokrát pri takejto príležitosti je možné posunúť rozhovor aj do inej roviny, do roviny náboženskej, vychádzajúc zo zásady, že telo a duša vytvárajú jednotu.

Najprv však musia „prehovoriť" skutky telesného milosrdenstva, ktoré vytvoria pôdu na to, aby sme mohli s chorým hovoriť aj o veciach duchovných. Tak sa začne prirodzene spomínať na minulosť, na dobro i zlo v živote, a z toho vyplynie potreba zmieriť sa s Bohom. Pritom si je veriaci kresťan vedomý toho, že hovorené slovo má podiel na ohlasovaní spásy toho „Slova“, ktoré zostúpilo z neba, aby vykúpilo svet. Čiže náboženské rozhovory sú skromným a ohraničeným pokračovaním tých slov, ktoré kedysi povedal Ježiš.

V tomto duchu môžeme práve pri lôžku chorého poukázať na to, ako nás zároveň s telesnou biedou môže postihnúť bieda duše, čiže bieda egoizmu a hriechu. Také slová musia však byť vyslovené v duchu viery, lásky a zmierenia. Rozhovory pri lôžku chorého majú liečivé pôsobenie vtedy, keď rozvíjajú slová potechy a nádeje, alebo čestné priznanie si nevyhnutnosti tam, kde končia ľudské medicínske schopnosti. Dôležité je, aby každý druh rozhovoru pochádzal z úprimnosti, lásky a ochoty niesť utrpenie blížneho natoľko, nakoľko je to len ľudsky možné[170].

---

169 Porov. Křivohlavý J., Mít pro co žít, Vydavateľstvo Návrat domu, Praha 1994, str. 83-85.

170 Porov. JÁN PAVOL II., *Obnovená dušpastierska činnosť* (Christifideles laici 1988, čl. 54); *Utrpenia v misijných intenciách* (Redemtoris missio 1990, čl. 78); *Úplná dispozícia vo svetle ľudského utrpenia*

Mnoho nešťastia a trápenia v živote býva spôsobené tým, že si ľudia často zo seba a zo svojich blížnych, ale i z rôznych životných okolností vytvárajú modly. Idoly zdravia a idoly mladosti prinášajú mnohým súženie, pretože sa nechcú postaviť tvárou v tvár pravde o svojom živote. Niekedy im môže pomôcť práve choroba, aby sa z takej modloslužby spamätali a znovu sa stotožnili s pravdou o svojej duši, o svojom tele i o svojich vzťahoch k druhým ľuďom, aby opustili životné klamstvo vedúce k chorobám a konfliktom a našli cestu späť k svojej pravej identite.

Pravda môže priniesť úľavu, ale i krutosť. Podľa biblickej i kresťanskej tradície je pomoc pravdy viazaná na lásku, ako je to vyjadrené v liste Efezanom: *„Ale žime podľa pravdy a v láske všestranne vrastajme do toho, ktorý je hlavou, do Krista“* (Ef 4, 15); alebo na inom mieste: *„Keby som hovoril jazykmi ľudskými i anjelskými, a lásky bysom nemal, bol by som cvendžiacim kovom a zuniacim cimbalom.“* (1 Kor 13, 1) Preto Augustín hovorí dokonca o pravde zabíjajúcej človeka, *veritas homicida*. Pravdu by si preto ľudia mali hovoriť zdvorilo. Sú spôsoby, ako s pravdou zachádzať nekresťansky a neúčinne: keď zo samej lásky pravdu nepovieme, alebo keď zo samej snahy byť pravdivý, druhého zraníme. Podľa Tomáša Akvinského je dokonca niekedy možné z lásky múdro pravdu zamlčať - to však neznamená právo na lož[171].

Nielen teologicky, ale i psychologicky je láska rozhodujúcou podmienkou pre službu pravde. Aj keď lekári i kňazi zo svojej praxe vedia, že každý pacient v hĺbke svojej duše tuší pravdu o svojej chorobe, ide o to, premyslieť si cesty, ako trpiaceho citlivo priviesť k vlastnej pravde o jeho živote. Vtedy sa jeho život môže utvárať realisticky, bez snívania a sebaklamov. Smernicou sú tu Ježišove slová: „*Pravda vás oslobodí“* (Jn 8, 32) a *„Kto koná pravdu, ide na svetlo...“* (Jn 3, 21).

Pri návšteve chorých má okrem spojenia lásky s pravdou veľký význam i vzťah pravdy a nádeje. Čím je choroba ťažšia a čím menej možno stav trpiaceho zmeniť, tým ťažšie je vzbudzovať nádej, aby slúžila pravde. Rozprávať o nájdení novej životnej cesty a sily k novému začiatku môže lekár alebo kňaz iba vtedy, keď je sám o tom presvedčený[172].

(Taliansko, Turín, Piccola Casa della Providenza, 13. apríla 1980); *Buďte svedkami lásky cirkvi voči trpiacim* (Vatikán, k účastníkom konferencie na tému AIDS, 15. novembra 1989); *Neslobodno opustiť blízkeho človeka v chorobe* (Vatikán, k účastníkom konferencie na tému AIDS, 15. novembra 1989); *Chorý: hlavný dôvod vzniku Pápežskej rady* (Vatikánska bazilika, 11. februára 1990); *Kňaz má navštevovať chorých* (Vatikán, Anjel Pána, 12. augusta 1990); *Povinnosti kňaza voči chorému* (Vatikán, Anjel Pána, 12. augusta 1990); *Kontakt s Kristom cez sviatosť pomazania chorých* (Gen. audiencia 29. apríla 1992); *Milosť duchovnej moci súvisí so sviatosťou pomazania chorých* (Gen. audiencia, 29. apríla 1992); *Sviatosť pomazania chorých prináša tiež úľavu v utrpení* (Gen. audiencia, 29. apríla 1992); *Aj naďalej pracujte v pastorácii v zdravotníctve* (San Domingo, 10. októbra 1992); *Hlásajte posolstvo o hodnote poslania trpiacich ľudí* (Rím, Príhovor k Pápežskej rade pre otázky pastorácie v zdravotníctve, 11. februára 1992); *Blahoslavení úbohí* (Vatikánska bazilika, 11. februára 1992); *Kresťan lepšie rozumie povinnosti poskytnutia pomoci* (Rím, K účastníkom 7. medzinárodnej konferencie zorganizovanej Pápežskou radou pre otázky pastorácie v zdravotníctve, 21. novembra 1992); *Kríž v centre novej evanjelizácie* (Vatikán, Audiencia pre členov Ligy mariánskych kňazov, 25. júna 1993); *Odpoveď cirkvi na otázky človeka* (Veritatis splendor 1993, čl. 117); „*Mohutné volanie“ chorých do sveta* (Vatikán, k chorým a ich ošetrovateľom z Unitalsi, 11. februára 1994).

171 Porov. POMPEY H., *Pravda ako prvok liečebného procesu*, in *Teologické texty* VIII. (1997) n. 4, s. 115.

172 Porov. JÁN PAVOL II., *Skrze Krista máme spoľahlivú nádej života* (Gen. audiencia, 25. júla 1979); *Nádej nemôže sklamať* (Gen. audiencia, 14. novembra 1979); *Dôverujte!* (Gen. audiencia, 23. júla 1980); *Keď vás prepadnú pochybnosti* (Gen. audiencia, 15. októbra 1980); *Povzbudzujem vás, by ste vždy dôverovali Kristovi* (Gen. audiencia, 5. novembra 1980); *Úplne dôverujte Kristovi* (Gen. audiencia, 28. januára 1981); *Nemocnica miestom nádeje* (Rím, nemocnica „Regina Margherita“, 20. decembra 1981); *Ukrižovaný nech vás povzbudí k nádeji* (Gen. audiencia, 7. apríla 1982); *Nádej zmierňuje utrpenie* (Gen. audiencia, 1. decembra 1982); *V kresťanskej nádeji očakávame zmŕtvychvstanie* (Nemecko, Mníchov, 1. mája 1987); *...obrodí sa nádej v každom utrpení* (Rím, Koloseum, 29. marca 1991); *Dieťa Ježiš prebúdza nádej u chorých* (Gen. audiencia, 11. decembra 1991); *Nepoddávajte sa pokušeniu rezignácie* (Gen. audiencia, 1. apríla 1992); *Nepoddávajte sa pochybnostiam* (Gen. audiencia, 27. mája 1992); *Zdôvodnenie našej nádeje v kríži a*

Samozrejme, že i po extrémnom postihnutí možno nájsť nové sily a môže to ovplyvniť vnútorný svet postihnutého. Ale pretože žiadny odborník nevie, ako budú vyzerať v budúcnosti nové možnosti konkrétneho trpiaceho, môže mnohokrát spolu s chorým len zdieľať nádej bez slov. Môže povedať: „Som si istý, že sa nájdu nové možnosti, ako žiť, ale ako vyzerajú, to zatiaľ neviem!“ Avšak už podieľať sa na nádeji bez slov je dôležitá služba chorému človeku.

Táto služba je však možná len vtedy, keď lekár, zdravotný pracovník alebo kňaz nečerpá nádej len sám zo seba, keď jeho nádej nekorení len v dôvere v lekársku vedu a umenie, nespolieha len na systém sociálneho zabezpečenia, ale keď má ešte iný základ. Existuje nádej, ktorú veriaci čerpá z totálneho činu Ježiša Krista, ktorý skrze svoje umieranie a smrť otvoril brány nového života. Nikto nevie ako sa život chorého bude utvárať, ale možno predpokladať, že keď povie „*áno*“ k svojej trpkej životnej situácii, keď dokáže ako veriaci povedať „*Buď vôľa tvoja*“, potom môže dospieť k novým možnostiam života a odhaliť vo svojom vlastnom živote pravdy, ktoré predtým nepoznal[173].

Túto pravdu prezentuje vo svojej skúsenosti rodina Gijsbers z malého priemyselného centra Sint-Odilienberg v Holandsku. Keď sa roku 1969 Karin a Harrie zobrali, uvedomovali si, že nebudú mať ľahký život. Harrie bol nevidiaci. Dôležité však bolo, ako spomína Karin, postaviť Boha a jeho slovo za základ manželstva. V ňom bol pre nich prameň lásky. Pokiaľ ide o deti, obaja v sebe živili dôveru v slová špecialistov z Univerzitnej kliniky v Nimege, ktorí vylúčili Harrieho očné ochorenie ako dedičné. Karin rozpráva*:*

> *„Keď sa však o rok narodil Maurice, nebola som úplne pokojná. Napriek uisteniam lekára som sa usilovala zistiť, či je Maurice naozaj v poriadku. Materská intuícia videla ďalej než veda. Keď malý dovŕšil štyri roky, prišlo strašné potvrdenie: chlapec zdedil ochorenie svojho otca. Bola to taká bolesť, že sme si to ani nechceli pripustiť. Až do konca sme dúfali. A zdalo sa nám, že sme z lekárskeho hľadiska nič nezanedbali. Prečo sa nám to teda stalo? Ale vo svetle slova evanjelia o viniči, ktorý vinohradník orezáva, aby prinášal viac ovocia, pripadalo nám ľahšie znášať skúšku. Áno, to bol Boží rez. Bolel, nepochybovali sme však, že to bola jeho láska, ktorá nás chcela väčšmi zjednotiť s ním aj medzi sebou*.»

Maurice zostal v nemocnici, aby sa podrobil špeciálnym vyšetreniam. Po vyjadrení neurológa dostali rodičia ďalší tvrdý úder: chlapec je postihnutý atrofiou zrakového nervu, označovanou ako Leberova choroba, ktorá sa prejavuje postupnou stratou zraku. Jediným pozitívnym faktom bola skutočnosť, že ochorenie sa dedí len u chlapcov. Karin spomína:

> „*Medzitým sa nám narodila dcéra Regina, ktorá by podľa očakávania nemala mať so zrakom ťažkosti. S tým, čo sme zažili, bolo však pre mňa aj pre Harrieho každé nové tehotenstvo zdrojom úzkosti. Keď som zistila, že čakám tretie dieťa, dúfala som celou svojou bytosťou, že to bude opäť dievča. Bohužiaľ, nestalo sa tak. Narodil sa chlapec, ktorému sme dali meno Emanuel. Boh bol naozaj jedinou istotou, ktorá nás v neistote - pokiaľ išlo o synov zrak - držala na nohách.*“

Život v dome Gijsbersovcov išiel ďalej... Dnes už zo všetkých troch detí vyrástli skutoční kresťania. Dvadsaťštyriročný Maurice vidí slabo, ale pracuje ako ladič klavírov a je zasnúbený. Dvadsaťdvaročná Regina a deväťnásťročný Emanuel ešte študujú. Karin dodáva:

> „*V živote sú chvíle, ktoré človeku pripadajú ako tmavý tunel. Ale ďakujem Bohu za život, za Harrieho a za naše deti. Všetko mi pripadá vzácne, ako dar pre mňa. A ja sa*

---

zmŕtvychvstaní Krista (Uganda, nemocnica v Kampala, 7. februára 1993); *Znaky nádeje vo svetle Krista* (Taliansko, Caltanisetta, stretnutie s väzňami, 10. mája 1993).

173 Porov. POMPEY H., *Pravda ako prvok liečebného procesu, s.117.*

tiež budem usilovať byť darom pre iných. Sme rodina, ktorá víťazí posilnená a väčšmi zjednotená skúškami, ktoré v každom z nás prehĺbili korene Božej lásky". [174]

Po návšteve trpiacich obyčajne konštatujeme obojstranné obohatenie. Nielen zdravotníci a kňazi pomáhajú chorým prijať pravdu o sebe, ale aj chorí ľudia privádzajú k zamysleniu zdravotníkov i dušpastierov prijatím ich životných právd. Zdravotníci poskytujú chorým svoju pomoc a chorí im to odplácajú darom svojej životnej skúsenosti[175].

Holandský pastorálny teológ Brouwer vraví, že návšteva chorého by mala mať tieto tri stupne:

«*1. Rozhovor o životných problémoch, pri ktorom sa musí prejaviť živý záujem o osobu chorého, rešpekt pred jeho slobodou a čestné svedectvo kňaza o vlastnej viere. 2. Utešujúci postoj, ktorý spočíva v tom, že mlčky vypočujeme chorého, doprajeme mu sluch na to, aby sa posťažoval, pripadne i zaprotestoval, lebo chorý potrebuje niekoho, kto mu takúto službu preukáže. 3. Napokon z ľudskej bezradnosti a neriešiteľnosti môže sa pozvoľna pristúpiť k načrtnutiu hlavných línií spásy, ktoré sú jediným východiskom zo situácie chorého*»[176].

Heinrich Pera, teológ, ktorý absolvoval niekoľko semestrov medicíny, aby mohol v duchovnej službe chorým lepšie pomôcť, rezumuje svoje skúsenosti z pastorácie chorých do týchto štyroch pravidiel:

«*1. Je potrebné aby sa kňaz na návštevu chorého pripravil modlitbou, aby sa mohlo uskutočniť opravdivé stretnutie človeka s človekom. 2. Kňaz musí vedieť, že má dve uši a jedny ústa a že má dvakrát toľko počúvať chorého než hovoriť k nemu. 3. Musí nájsť takú reč, ktorá je súca na to, aby sa stala mostom a nie deliacim múrom. 4. Je dôležité nadviazať kontakty aj s domácimi, ktorí opatrujú chorého*»[177]

Samozrejme, že iné kritéria platia pre návšteve kňaza, iné pre návšteve príbuzných a iné pre lekársku vizitáciu. Avšak spoločným menovateľom zostáva služba pravde v láske podloženej nádejou.

---

174 Porov. PALIOTTI Oreste., *Rodina, ktorá zvíťazila. Odvaha žiť.* in Nové Mesto V (1996) n. 12, str. 8 - 9.

175 Porov. JÁN PAVOL II., *Ďakujeme vám za svedectvo viery* (Gen. audiencia, 16. apríla 1980); *Kríž je symbolom viery a utrpenia* (Brazília, Esplanada dos Ministérios, 30. júna 1980); *Ježiš hľadá vieru u chorých* (Gen. audiencia, 16. júla 1980); *Skrze vaše utrpenie posvätené vierou - účasť na spáse sveta* (Gen. audiencia, 21. januára 1981); *Pozerajte očami viery* (Taliansko, Castel Gandolfo, k švajčiarskym invalidom, 29. septembra 1981); *Predstavujete rezervár viery* (Vatikán, k pútnikom zhromaždeným v „La Vie Montante", 4. októbra 1982); *Utrpenie nemôže zhasiť svetlo viery* (Gen. audiencia, 20. októbra 1982); *Prijatie utrpení v duchu viery môže ich premeniť* (Lichtenstein, Vaduz, kostol sv. Florina, 8. septembra 1985); *Iba vierou môže byť utrpenie vyjasnené* (Lichtenstein, Schaan Dux, k mladým , 8. septembra 1985); *Utrpenie videné očami viery odkrýva tajomstvo Božej prozreteľnosti* (Gen. audiencia, 11. júna 1986); *Kto má dar viery v Krista, získava silu k znášaniu utrpení* (Rakúsko, Salzburg, k chorým, 26. júna 1988); *Odvahu viery nájdete pri tajomstve jasieľ* (Rím-Pietralata, nemocnica „Sandro Pertini", 22. decembra 1991).

176 BROUWER H.J., *Die Kirche im Dienst an den alten Menschen,* in *Diakonia* IV. (1973) n. 3, s. 186.

177 PERA H., *Medizinischer und pastoraler Krankendienst,* in *Diakonia* III. (1972) n. 5, s. 344.

6. 6. Sakramentálna komunikácia

> René Beaupére, redaktor dominikánskej revue „Lumiére et vie" napísal:
> «*Náš svet nebude plne ľudský, pokiaľ neumožníme chorým, aby boli v ňom autenticky prítomní. Čím viac sa zameriame na pastoráciu chorých, tým viac splníme svoj podiel na poľudštení sveta.* »[178]

Výraz „*pastorácia chorých"* zahŕňa v sebe nielen slovnú útechu pochádzajúcu z ohlasovania Ježišovho posolstva, ale aj sakramentálnu komunikáciu, t.j. liturgické slávenie. Tak ako má svoj liečivý význam správne slovo, rovnako nemožno spochybňovať ani význam obradu. Ba viac: zatiaľ čo slová vyžadujú intelektuálny súhlas, obrad sa prihovára silnejšie a pôsobivejšie v zrozumiteľných znakoch a gestách.

V katolíckej cirkvi táto skutočnosť je nazývaná *sviatosť*. Neviditeľná priazeň osláveného Krista (milosť Ducha Svätého) sa prijíma vo viere a stáva sa „čitateľnou" vo vonkajšom viditeľnom znaku. Michael Marsch hovorí:

> «*Sviatosti, ako osobné stretnutie sa so Spasiteľom uprostred jeho Cirkvi, môžu rozhodujúcim spôsobom prispieť k uzdraveniu jednotlivca vo svete ešte neuzdravenom. Jednotlivec potom môže nájsť bezpečnosť v ľudskom spoločenstve a bude ochotný nechať sa uzdraviť Božou láskou a novým zážitkom spojenia sa so svojimi bratmi a sestrami*» [179]

V kresťanstve má teda starosť o chorých sviatostnú hodnotu nazývanú pomazanie chorých, ktorej zmyslom je uistenie o láskavej prítomnosti Božej a jeho nekonečnom milosrdenstve v ťažkej životnej situácii človeka. Evanjeliá predstavujú Ježiša z Nazaretu ako nepriateľa a premožiteľa chorôb: *„Prinášali k nemu všetkých chorých, postihnutých rozličnými neduhmi a trápením, posadnutých zlými duchmi, námesačníkov a ochrnutých, a on ich uzdravoval*". (Mt 4, 24) Z apoštolských čias je známe nasledujúce Petrovo svedectvo: *„Boh pomazal Ježiša z Nazareta Duchom Svätým a mocou a on chodil, dobre robil a uzdravoval všetkých posadnutých diablom, lebo bol s ním Boh"*. (Sk 10, 38) Dokument Biskupskej konferencie Nemecka pripomína:

> «*V Ježišových uzdraveniach vidno znak príchodu Božieho kráľovstva, a tým aj spásy celého človeka. Boh nemiluje iba zdravých, ale aj, a najmä, chorých, ktorí už nemajú nijakú hodnotu v očiach sveta*»[180].

Podstatnými skutočnosťami liturgického aktu sú: *vkladanie rúk* spojené s modlitbou *a pomazanie olejom* na čele a na rukách (pričom sa má kňaz vyvarovať tendencii magických úkonov). Vkladanie rúk v tejto súvislosti znamená ľudskú a kresťanskú starostlivosť, súcit, útechu, povzbudenie a znak požehnania na dosiahnutie uzdravenia a spásy skrze sviatosť. V modlitbe je uzdravovacia sila, čo potvrdzujú dnes už aj mnohí psychológovia[181]. McManus napísal:

---

178 BEAUPÉRE R., *Présence des malades,* in *Lumiére et vie* XVII. (1968) n. 86 s. 2.

179 MARSCH M., *Uzdravování skrze svátosti,* Portál, Praha 1992, s. 20.

180 DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ, *Katholischer Erwachsenenkatechismus,* v slov. preklade: *Viem, komu som uveril,* SÚSCM, Roma 1987, s. 372.

181 Porov. JÁN PAVOL II., *Modlím sa s chorými* (Poľsko, Krakov, Františkánsky kostol, 9. júna 1979); *V modlitbe som nezabúdal na trpiacich* (Gen. audiencia, 16. mája 1979); *Modlitbou som blízko vás* (Gen. audiencia, 31. októbra 1979); *Ako blízky som vám v modlitbách* (Filipíny, Baguina City, Anjel Pána, 22.

«*Keď sa s chorými a trpiacimi modlíme, komunikujeme im radostnú zvesť o uzdravujúcej Božej láske...Existujú síce nevyliečiteľné choroby, ale neexistujú nevyliečiteľní ľudia... Pri uzdravení človeka ide predovšetkým o uzdravenie srdca, osobného vzťahu k Bohu a k ľuďom, oslobodenie z pomstychtivosti, zo strachu a z odmietania Božieho plánu...*»[182]

Adalbert Ludwing Balling v tejto súvislosti poznamenáva:

«*Modlitbou sa uvoľňujú ozdravujúce sily, ktoré sú schopné vrátiť zdravie duši i telu, resp. ho udržiavať v zdraví. V modlitbe človek presahuje sám seba, túži po Bohu, modlitbou spája pozemské s nebeským, čas s večnosťou*».[183]

Zaujímavý je aj výrok, ktorý napísala Zenta Maurina: «*Sila modlitby je tak reálna ako zemská príťažlivosť*» [184].

Olej bol v minulosti používaný ako liek a aj v dnešnej farmácii slúži ako základ mnohých prípravkov. Sakramentálna komunikácia prostredníctvom dotyku olejom, ktorý sa vníma hmatom, je užitočná zvlášť v prípade chorého, ktorému už neslúži zrak, alebo sluch, alebo nie je schopný už premýšľať (pokiaľ ide o slová z Písma), alebo nemôže prehltávať (nedá sa mu poslúžiť eucharistiou). Hmat je postihnutý väčšinou ako posledný zmysel, v závislosti na veku. Aj pri zomieraní človek naposledy vníma hmatom (preto má zmysel držať umierajúceho za ruku). Skutočnosť, že *starejší* t.j. kňazi prichádzajú, aby sa modlili, vkladali ruky a mazali chorých olejom, znamená, že chorý nie je izolovaný, zabudnutý, ale veľmi úzko spojený so spoločenstvom, ktoré na neho pamätá a stará sa o jeho telesné a duševné dobro.[185]

V súčasnosti platné obrady a predpisy k vysluhovaniu tejto sviatosti schválil a promulgoval pápež Pavol VI. apoštolskou konštitúciou *Sacram unctionem infirmorum* 30. novembra

---

februára 1981); *Pápež sa modlí a žehná* (Gen. audiencia, 24. novembra 1982); *Zrno modlitby a služba chorým* (Poľsko, Varšava, 2. júna 1979); *V mojej modlitbe cítim zvláštnu blízkosť a spojenie s chorými v Poľsku* (Poľsko, Čenstochova, Jasná Góra, 4. júna 1979); *Pamätajúc na chorých pridávame modlitbu* (Taliansko, Castel Gandolfo, 29. júla 1979); *Prosíme vás o dar modlitby* (Gen. audiencia, 2. januára 1980); *Modlím sa, aby ste mohli niesť svoj kríž radostne* (Gen. audiencia, 28. mája 1980); *Vašim modlitbách zverujem potreby celej cirkvi* (Gen. audiencia, 28. mája 1980); *Nech sa obeta premení na modlitbu* (Brazília, Marituba, leprozórium, 8. júla 1980); *Som blízko vás v modlitbe* (Gen. audiencia, 22. apríla 1981); *Uisťujem vás o modlitbe k Ukrižovanému a Zmŕtvychvstalému Pánovi* (Gen. audiencia, 29. apríla 1981); *Sviatosť chorých zjednocuje vás s Kristom* (Posolstvo k pútnikom v Lurdoch, 22. júla 1981); *Chcem vás uistiť o solidárnej modlitbe celej cirkvi* (Gen. audiencia, 3. februára 1982); *Uisťujem vás o mojej modlitbe* (Gen. audiencia, 10. februára 1982); *V modlitbe pamätám na všetkých* (Gen. audiencia, 17. marca 1982); *Nárek a plač - zvlášť detí - je dojímavou modlitbou* (Rím, nemocnica „Bambino Gesú", 8. júna 1982); *Nech ťarcha kríža zaváži* (Vatikán, 1. apríla 1983); *Vaša modlitba má zvláštnu váhu* (Rakúsko, Viedeň, Nemocnica Haus der Barmherzigkeit, 11. septembra 1983); *Chcem vás pomazať olejom v mene Pánovom* (Kórea, Sorokdo, leprozórium, 4. mája 1984); *Sviatosťou pomazania chorých cirkev udeľuje milosť a silu* (Papua - Nova Guinea, Port Moresby, 8. mája 1984); *Buď pozdravený, kríž Kristov* (Poľsko, Krakov, katedra na Waweli, 10. júna 1987); *Vytrvajte v modlitbách* (Rakúsko, Salzburg, katedra, 26. júna 1988); *Buďte vytrvalí v modlitbe k Pánovi* (Vatikán, posolstvo k Svetovému dňu chorých, 28. januára 1990); *Naše modlitby sa dotýkajú iných* (Malta, Rabat, 27. mája 1990); *Modlím sa, aby všetci boli blízko Pána Ježiša* (Poľsko, Olsztyn, detská nemocnica, 6. júna 1991).

182 MANUS Mc.P., *Die heilende Kraft der Sakramente und des Gebetes,* Otto Müller, Salzburg 1985, s. 33.

183 BALLING A.L., *Léčivá síla modlitby,* Karmelitánske nakladatelství, Kostelní Vydří 1966, s. 14.

184 Prevzaté z BALLING A.L., *Léčivá síla modlitby,* s. 74.

185 Porov. VRABLEC J. - JARAB J. - STANČEK Ľ., *Choďte aj vy do mojej vinice II. Príručka pastorálnej teológie pre kresťanských laikov,* SSV, Trnava 1997, s. 137-150.

1972.[186] V tejto konštitúcii sa pripomína ustanovenie sviatosti pomazania chorých, ktoré pochádza od Ježiša Krista. Evanjelista Marek túto sviatosť krátko naznačuje (6, 13) a apoštol Jakub, príbuzný Ježiša, ju veriacim ohlásil a odporúčal:

> «*Ak je niekto z vás chorý, nech si povolá kňazov Cirkvi; tí nech sa nad ním modlia a pomažú ho olejom v mene Pánovom. Modlitba s vierou zachráni chorého. Pán mu uľahčí. A ak sa dopustil hriechov, odpustia sa mu*» (Jak 5, 14-15).

Z historického hľadiska sú dôležité: List pápeža Inocenta I. gubbijskému biskupovi Deceniovi (417), rozhodnutia Florentského (1438), Tridentského (1563) a Vatikánskeho koncilu (1964). Posledný z nich v konštitúcii Sacrosanctum Concilium n. 73 píše:

> «*Pomazanie chorých nie je sviatosťou iba tých, ktorí sa nachádzajú v krajnom nebezpečenstve smrti (tzv. posledné pomazanie). Príhodný čas prijať túto sviatosť nastáva už vtedy, keď veriaci začína byť v smrteľnom nebezpečenstve pre chorobu alebo starobu*».

Udeľovanie tejto sviatosti patrí do starostlivosti celej Cirkvi, čo dosvedčujú slová z konštitúcie Lumen Gentium n. 11: *«Svätým pomazaním chorých a modlitbou kňazov celá Cirkev odporúča chorých trpiacemu a oslávenému Pánovi, aby im uľavil a aby ich spasil (porov. Jak 5, 14-16), ba ich aj povzbudzuje, aby boli na osoh Božieho ľudu tým, že sa dobrovoľne pridružia k utrpeniu Kristovmu a k jeho smrti»* (porov. Rim 8, 17; Kol 1, 24; 2Tim 2, 11-12; 1Pt 4, 13).

Účinnym aktom, ktorý sprostredkováva pokoj do duše trpiaceho je *sviatosť zmierenia,* ktorá spravidla predchádza *pomazanie chorých.* U každého chorého človeka možno predpokladať základné potreby, ktoré formuloval Heinrich Pera: «1. *potreba uvedomiť si svoju vinu, 2. hľadanie posily v strachu a v rezignácii a 3. túžba po spoločenstve*»[187] .Sviatosť zmierenia uvoľňuje v človeku sily, ktoré ho zvláštnym spôsobom spútavali a v pravom slova zmysle ho oslobodzuje. Zahojí sa narušený vzťah k Bohu, k druhým ľuďom i k sebe samému.

Špecifickým druhom sakramentálnej komunikácie je *viatikum,* čiže eucharistia, chápaná ako *pokrm na cestu.* Chlieb a víno sú pre trpiaceho človeka konkrétnou *potravinou*, ktorú môže ochutnať, ovoňať, a ktorá vo viere tíši hlad a smäd života. Pomáha absolvovať cestu, ktorú sprevádza osamelosť a strach. Ako skutočný *chlieb života* je pokrmom pre ťažké chvíle človeka na prahu smrti.

Celý obrad *pomazania chorých* ako sakramentálna komunikácia pomáha človeku zvládnuť hraničnú situáciu, v ktorej si uvedomuje svoju závislosť na Bohu a eschatologické zameranie. Nádeje, túžby, sny a želania človeka siahajú ponad jeho biologický koniec, do diaľky. Protirečenie, ktoré vzniká medzi psychicko-intelektuálnym dynamizmom (v ktorom človek sám seba transcenduje) a neodvratným biologickým koncom sa dá zvládnuť vo svetle spojenia s Kristom, ktoré liturgické obrady sprítomňujú[188].

---

186 V slovenskom jazyku vydal SSV Trnava 1976 pod názvom: *Obrad pomazania chorých a pastoračná starosť o nich*.

187 PERA H. - WEINERT B., *Nemocným nablízku,* Vyšehrad, Praha 1996, s. 41.

188 Porov. SCHMAUS M., *Sviatosti,* SÚSCM, Roma 1986, s. 351.

ZÁVER

Ján Pavol II. v rozhovore s francúzskym žurnalistom André Frossadom sa priznal, že ľudské utrpenie ho v mladosti odstrašovalo. «V *určitom čase mi bolo ťažko priblížiť sa k trpiacim, pretože som pociťoval výčitky, že oni trpia a ja som ešte od toho oslobodený. Cítil som sa stiesnený, uvažujúc, že všetko, čo im viem povedať, nie je primerané veľkosti ich utrpenia. Je kus pravdy v príslovíˇ„zdravý nepochopí trpiaceho", hoci dalo by sa toto tvrdenie obrátiť, pretože aj chorý nemôže pochopiť zdravého. Chorý nemôže pochopiť to, že zdravý človek trpí iným spôsobom: z titulu bezmocnosti voči utrpeniu chorého*»[189]. Toto obdobie strachu z utrpenia však prešlo, vďaka pedagogickej i pastoračnej praxi a hlavne kontaktu s trpiacimi. *«Stretajúc sa s trpiacimi, postupne som sa presvedčil, že medzi utrpením ako objektívnym faktom a ich vlastnou vedomou skúsenosťou utrpenia, existuje zvláštny vzťah. Vrcholom mojich skúseností bolo, keď som raz počul z úst človeka, ktorého zdravotný stav bol objektívne veľmi ťažký, toto vyznanie: „Duchovný otče, vy neviete, že som veľmi šťastný!" Predo mnou bol človek, ktorý stratil vo Varšavskom povstaní všetko, sám bol pripútaný na lôžko ako ťažký invalid. A namiesto toho, aby sa sťažoval na svoj osud, hovoril: „Som šťastný". Vtedy som pochopil, že v duši môjho spoločníka sa musí odohrávať zvláštny proces. Zdalo sa mi, že som porozumel aj odpoveď na otázku: KTO mohol v ňom tento proces uskutočniť...? Neskôr som sa stretával s trpiacimi pravidelne, navštevoval som ich v domoch, v nemocniciach - a často som vytušil stopy toho istého procesu, rozpoznávajúc pri tom jeho rôzne štádiá a modifikácie*»[190].

Každý človek musí prejsť v živote podobným procesom poznávania, dozrievania a objavovania. Utrpenie je totiž téma všeľudská, dotýka sa každého človeka, ba priam patrí k človeku. Dôležité však je prísť k presvedčeniu, ktoré vyjadril už Pavol z Tarzu pred 2000 rokmi slovami: «*Teraz sa však radujem vo svojich utrpeniach za vás*» (Kol 1, 24). Obyčajne sa človek z utrpenia neraduje. Ak však Pavol píše o radosti, tak to preto, lebo ona «*pochádza z objavu zmyslu utrpenia... a tento objav môže pomôcť iným tak, ako pomohol Pavlovi: - preniknúť do vykupiteľského zmyslu utrpenia*» (Sd 1)[191].

Predchádzajúce stránky boli pokusom načrtnúť *objav* zmyslu utrpenia, ktorý zvnútra môže človeku pomôcť tak účinne, ako lekársky zásah zvonku. Preto bolo potrebné urobiť krátky prierez históriou a nazrieť do minulosti indickej, grécko-rímskej i židovskej kultúry a náboženstva, aby sa dala sledovať vzostupná línia poznávania človeka. Podstatná časť knihy bola však venovaná osobe a dielu Ježiša z Nazaretu, ktorý, ak je prijatý a uznaný ako Boží Syn, Mesiáš, Kristus, oslobodzuje myseľ i dušu človeka a otvára eschatologické perspektívy. O tom, že je zmysluplné *žiť z prísľubu, žiť v nádeji,* svedčí vyrovnanosť a pokoj trpiaceho človeka i ozdravujúce účinky na jeho stav.

Tvorivý charakter utrpenia - výraz Jána Pavla II. (Sd 24) - dáva tušiť prirodzenú i nadprirodzenú funkciu utrpenia v živote človeka. Ide o skutočnosť, ktorá človeku pomáha

---

189 FROSSARD André, *Portrét Jana Pavla II.,* Zvon, Praha 1995, s. 37.

190 FROSSARD André, *Portrét Jana Pavla II.,* Zvon, Praha 1995, s. 38.

191 Porov. tiež JÁN PAVOL II., *Pozývam vás ku kresťanskej radosti* (Gen. audiencia, 4. júna 1980); *Utrpenie vedie k radosti bez konca* (Gen. audiencia, 30. júla 1980); *Budete môcť zakúsiť radosť* (Gen. audiencia, 4. marca 1981); *Buďte pripomienkou* (Gen. audiencia, 10. marca 1982); *Ježiš obdaril ľudstvo pokladom pravej radosti* (Vatikánska bazilika, 11. februára 1983); *Radosť vytvorená na úžasnej plodnosti utrpenia* (Gen. audiencia, 27. apríla 1983); *Prežívať prechod od utrpenia k radosti* (Gen. audiencia, 27. apríla 1983); *Ako často je ťažké radovať sa* (Uganda, Nsambya, nemocnica, 7. februára 1993).

prerásť seba samého a dovidieť ďalej než môžu iba telesné oči. V tomto zmysle možno hovoriť aj o *pozitívnej hodnote utrpenia.* Ono umožňuje začať objavovať to, čo sa v teológii nazýva *vykupiteľský zmysel utrpenia.* Skúsenosti v tomto smere sú užitočné a povzbudivé, aj keď ich hodnotu nemožno odovzdať druhým ľuďom ako vzorec alebo hotovú vec. Vždy zostanú iba inšpiráciou.

V našom storočí je dôležitou témou aj *komunikácia* na spôsob *samaritána,* čiže schopnosť človeka nezostať zakuklený len v svojom utrpení, ale vidieť objektívne stav druhých ľudí, ako blížnych, a priblížiť sa k nim s ochotou pomôcť. Aktivity smerujúce k zmierneniu biedy vo svete sú jasným znakom práce Ducha Božieho v srdciach a mysliach zdravých ľudí a sú zároveň výzvou a povolaním k najplnšiemu uskutočneniu sa človeka v sebadarovaní. Nezastupiteľnú úlohu tu hrá kňazská dušpastierska služba spojená s liturgickými sláveniami.

Tak zložitú problematiku akou je zlo, utrpenie, choroba a smrť, nemožno vidieť správne ináč, než interdisciplinárne, čo znamená spoluprácu a prepojenie výsledkov z medicíny, filozofie, psychológie, sociológie a teológie. To však neznamená zmiešanie poznatkov, ale rešpektovanie samostatnosti v obsahu i metodológii a zároveň hľadanie spoločného menovateľa. Cieľom je dobro človeka, celého človeka, chápaného v jeho psychosomatickej jednote.

Končím túto knihu slovami jednej poľskej liturgickej piesne: «*W krzyźu cierpienie, w krzyźu zbawienie, kto krzyź odgadnie, ten nie upadnie*»[192]. V málo slovách, na malom priestore je povedané veľmi veľa: «*Kto kríž odhadne, ten nepadne*», čiže kto si osvojí Ježišov prístup k utrpeniu, neupadne do nezmyselnosti, prázdnoty a ničoty, keďže sa stane nositeľom nádeje.

192 JÁN PAVOL II., *Kto kríž odhadne,* Generálna audiencia 27. apríla 1994, in *L´Osservatore Romano*.

Apoštolský list Jána Pavla II "*Dolentium hominum*"
ustanovujúci Pápežskú komisiu
pre pastoráciu pracovníkov v zdravotníctve
Vatikán 11. februára 1985

Ľudské utrpenia boli vždy pre cirkev predmetom najväčšej starostlivosti. Nasledovala v tom výstižný príklad svojho Zakladateľa a Majstra. V apoštolskom liste Salvifici doloris z 11. februára 1984 som písal: "Vo svojej mesiášskej činnosti medzi Izraelom sa Kristus neustále približoval k svetu ľudského utrpenia. "Chodil... dobre činiac" (Sk 10, 38) a jeho činy mali vzťah predovšetkým k trpiacim a očakávajúcim pomoc" (SD 16). Celkom určite cirkev v svojich dejinách pokladala službu chorým a trpiacim za integrálnu časť svojho poslania; nie iba povzbudzovala kresťanov k zakladaniu rozličných diel milosrdenstva, ale sama zakladala početné cirkevné inštitúcie, ktorých cieľom bolo pomáhať, organizovať, vylepšovať, rozširovať starostlivosť o slabých a chorých. Taktiež misionári vždy spájali svoju misijnú činnosť, hlásanie Dobrej noviny s liečbou chorých a starostlivosťou o nich.

2. Blížiac sa k chorým a k tajomstvu utrpenia, cirkev sa riadi presne určenou koncepciou ľudskej osoby a jej predurčením v pláne Božom. Podľa tejto koncepcie cieľom medicíny a liečebných zásahov nie je iba dobro a zdravie tela, ale osoby ako takej, ktorej telo bolo zasiahnuté chorobou. Pretože choroba a utrpenie sú skutočnosťou, ktorá sa dotýka nielen tela, ale celého človeka v jednote duše a tela. Nakoniec vieme, že niekedy žriedlo a skutočná príčina choroby prejavujúcej sa v tele, nachádza sa v ľudskej psychike. Dôkladná reflexia o príznakoch choroby a utrpenia kladie nám otázky, ktoré sa už netýkajú iba oblasti medicíny, ale súvisia s podstatou ľudského bytia na tomto svete (porov. Gaudium et Spes 10). Teda je ľahké pochopiť, akú dôležitú úlohu v oblasti spoločenskej a zdravotnej starostlivosti zohráva nielen prítomnosť kňazov, ale aj zdravotníckych pracovníkov (personálu), ktorí majú celkovú ľudskú víziu choroby, v dôsledku toho dokážu sa priblížiť chorému, trpiacemu človekovi, správajúc sa voči nemu úplne ľudsky. Pre kresťana vykúpenie Kristovo a jeho spasiteľná milosť objímajú všetko, čo súvisí s ľudským bytím, teda tiež chorobu, utrpenie a smrť.

3. Spoločensko-zdravotná starostlivosť v ľudskej spoločnosti v posledných rokoch urobila vážne a značné postupy. Na jednej strane starostlivosť a pomoc medicíny bola uznaná za všeobecné právo pre každého obyvateľa, čo spôsobilo rozvoj štruktúr a rôznorodých sektorov služieb zdravotníctva. Na druhej zas štát, aby zadosťučinil týmto vymoženostiam, vytvoril špeciálne ministerstvá, tie vydali "ad hoc" príslušné zákony a zaviedli špeciálnu politiku v systéme zdravotnej starostlivosti. OSN utvorila Svetovú Organizáciu Zdravia. Tento široký a zložitý sektor sa priamo zaoberá otázkou dobra ľudskej osoby a spoločenského dobra, pretože núti nás zamýšľať sa nad delikátnymi problémami, ktoré sa týkajú nielen aspektu spoločenského a organizačného, ale tiež etického a náboženského, pretože tu ide o základné "ľudské" skúsenosti, také, akými sú utrpenie, choroba a smrť a taktiež s nimi súvisiace otázky týkajúce sa úlohy medicíny a poslania lekára voči chorému. Okrem toho nové perspektívy, ktoré nám otvárajú vedecké postupy a tiež jej možnosti v technickej a terapeutickej oblasti, dotýkajú sa najcitlivejších sfér života, jeho žriediel a najhlbšieho významu.

4. Zdá sa, že veľmi vážnou otázkou pre Cirkev je vypracovanie organickej analýzy pre tieto čoraz zložitejšie problémy, s akými musia sa stretávať pracovníci v zdravotníctve, v kontexte zaangažovanej spolupráce a rôznymi typmi činnosti. Dnes existuje veľa organizácií, ktoré umožňujú kresťanom zapojiť sa priamo do práce v oblasti zdravotníctva: okrem a popri spoločenstvách a rehoľných inštitútoch, ktoré sa riadia vlastnými spoločnými zdravotníckymi štruktúrami, existujú tiež organizácie katolíckych lekárov, združenia zdravotných sestier, farmaceutov, združenia zdravotníckych dobrovoľníkov, organizácie diecézne a medzidiecézne, národné a medzinárodné, ktoré sa zaoberajú problémami medicíny a zdravia.

Ukazuje sa teda potreba zlepšenia koordinácie všetkých týchto organizácií. Zdôraznil som nevyhnutnosť v príhovore ku katolíckym lekárom 3. októbra 1982: "Aby sme to dosiahli, nestačí individuálna činnosť. Potrebná je spoločná práca, inteligentná, naprogramovaná, stála, veľkomyseľná a to nielen v okruhu jednotlivých krajov, ale tiež v oblasti medzinárodnej. Koordinácia v svetovej oblasti umožnila by ľahšie hlásanie a viac účinnú obranu vašej viery, vašej kultúry, vašej kresťanskej úlohy, vo vedeckých výskumoch a vo vašom povolaní." (L´Osservatore Romano, 1982/11-12).

5. Táto koordinácia má slúžiť predovšetkým k uľahčeniu a rozširovaniu čoraz lepšej eticko-náboženskej formácie kresťanských pracovníkov v zdravotníctve na celom svete, berúc do úvahy pritom rôznorodé situácie a špecifické problémy, s akými sa musia pri svojej práci stretávať. Okrem toho má slúžiť rozvoju a zintenzívňovaniu potrebných výskumov, prehlbovaniu a riešeniu vyššie spomínaných špecifických problémov zdravotníctva, v perspektíve kresťanskej koncepcie skutočného dobra človeka. V tejto oblasti ukazujú sa dnes chúlostivé a závažné ťažkosti etického charakteru, ktoré vyžadujú od cirkvi a kresťanov odvážnu a premyslenú intervenciu, ktorej cieľom má byť ochrana základných hodnôt a právd súvisiacich s dôstojnosťou a posledným predurčením ľudskej osoby.

6. Vo svetle týchto reflexií posilnení mienkou expertov, kňazov, rehoľníkov a laikov, rozhodol som sa založiť Pápežskú komisiu pre pastoráciu pracovníkov v zdravotníctve, ktorá bude spĺňať funkciu inštancie koordinujúcej prácu všetkých inštitúcií katolíckych, rehoľných a svetských, ktoré sa zaoberajú pastoráciou chorých. Komisia bude začlenená do Pápežskej rady laikov, bude jej organickou časťou, ktorá má svoju autonómiu v oblasti organizácie a činnosti.

Do úloh Komisie patrí:

- dávanie podnetov a napomáhanie výskumnej a formačnej práce a tiež iných činností, ktoré vykonáva medzinárodné katolícke združenie v oblasti zdravotnej starostlivosti, ako aj iné skupiny a inštitúcie, ktoré pracujú v tej oblasti v rôznych rovinách a rôznym spôsobom;
- koordinácia činností rôznych dikastérií Rímskej kúrie, ktoré súvisia so zdravotníctvom a jeho problémami;
- rozširovanie, objasnenie a ochrana cirkevnej náuky týkajúcej sa problémov zdravia a zákrokov o to, aby prenikla do medicínskej praxe;
- udržiavanie kontaktov s miestnymi cirkvami, a zvlášť s Komisiou pre otázky zdravotníctva biskupských konferencií;
- dôsledné sledovanie, študovanie a programovanie smerov a konkrétnych iniciatív politiky ochrany zdravia tak na rovine medzinárodnej, ako aj národnej preto, aby sa dalo vyznačiť, aká je ich váha a aké z nich môžu vyplynúť návrhy pre pastoráciu v cirkvi.

Komisiu vedie kardinál Pápežskej rady laikov a jej prácu usmerňuje koordinačná skupina na čele s vedúcim (arcibiskupom) a tiež sekretárom (ktorý nie je biskupom). Úlohou vedúceho (predsedu) je viesť plenárne zhromaždenie zložené z členov a konzultorov. Okrem toho má byť upozornený na vážnejšie rozhodnutia a tiež informovaný o priebehu bežných prác Komisie. Úlohou podpredsedu (zástupcu) je započatie, vedenie a koordinovanie organizačných prác a tiež činností, ktoré začala Pápežská komisia v súlade s platným základným dokumentom. Členovia a poradcovia menovaní pápežom budú reprezentovať:

a) niektoré dikastérie a inštitúcie Rímskej kúrie: (Štátny tajomník; Kongregácie náuky viery, východných cirkví, reholí a svetských inštitútov, evanjelizácie národov a katolíckej výchovy, Pápežskej rady "Cor Unum" a Rady pre správu rodín a Pápežská vedecká akadémia);

b) Episkopát všeobecnej cirkvi (Komisia episkopátov pre otázky zdravotníctva)

c) laikov (predstaviteľov medzinárodných katolíckych organizácií a iných skupín, tiež združení pracujúcich v sektore zdravotnej starostlivosti a tých, ktorí sa zaoberajú trpiacimi ľuďmi).

Spĺňajúc svoje povinnosti Komisia môže pozývať k spolupráci expertov a tvoriť "ad hoc" robotnícke skupiny, ktorých úlohou je zaoberať sa určenými problémami.

Nakoniec túžim udeliť právnu moc všetkému, čo - v celku i v jednotlivostiach - ustanovil som terajším apoštolským listom vydaným motu proprio, bez ohľadu na akékoľvek odporujúce predpisy.

Ján Pavol II., pápež

List pápeža Jána Pavla II.
o ustanovení Svetového dňa chorých

Vatikán 13. mája 1992

Ctihodnému bratovi kardinálovi Fiorenzovi Angeliniemu, predstaviteľovi Pápežskej rady pre otázky pastorácie v zdravotníctve.

1. Skláňajúc sa k prosbe predloženej Eminenciou - ako predstaviteľa Pápežskej rady pre otázky pastorácie v zdravotníctve, - chcem oznámiť, že som sa rozhodol ustanoviť *Svetový deň chorých*, ktorý bude slávený 11. februára každého roku, kedy je liturgická spomienka Panny Márie z Lurd. Totižto práve tento deň je v celej cirkvi veľmi rozšíreným sviatkom, a jeho zavedenie v niektorých krajinách a regiónoch prinieslo už krásne dušpastierské ovocie.

2. Cirkev, ktorá podľa Kristovho príkladu vždy v svojich dejinách cítila potrebu služby chorým a trpiacim, vidiac v tom integrálnu časť svojho poslania, vie, že "v plnej láske..." (ChL 38). Okrem toho cirkev neprestáva zdôrazňovať spasiteľný charakter obety utrpenia, ktoré prežívané s Kristom patrí k podstate vykúpenia (porov. RM 78). Úlohou každoročného slávenia Svetového dňa chorých je urobiť ľud Boží citlivým na nutnosť zabezpečenia najlepšej starostlivosti o chorých; pomáhať chorým pri nájdení hodnoty utrpenia, tak v rovine ľudskej, ako predovšetkým, v rovine nadprirodzenej; zapojiť do služby chorým diecézy, kresťanské spoločenstvá, rehoľné rodiny; utvrdzovať tak plodnú službu dobrovoľníkov; pripomenúť ako veľmi je potrebná duchovná a morálna formácia zdravotníckych pracovníkov; ukázať význam duchovnej starostlivosti o chorých zo strany kňazov diecéznych a rehoľných, ako aj všetkých tých, ktorí žijú a pracujú pre trpiacich.

3. Podobne ako 11. februára 1984 som vydal apoštolský list *Salvifici doloris* o kresťanskom význame ľudského utrpenia, a o rok neskôr som ustanovil Pápežskú radu pre otázky pastorácie v zdravotníctve, považujem tiež za správny výber tohoto dátumu pre slávenie Svetového dňa chorých. V skutočnosti totižto "spolu s Máriou, Matkou Krista, stojacou pod krížom (por. Jn 19, 25), zastavujeme sa pri všetkých krížoch súčasného človeka" (Sd 31). Práve Lurdy, mariánska svätyňa tak veľmi drahá kresťanskému ľudu, je miestom a súčasne symbolom nádeje a milosti, znakom prijatia a obetovania spásneho utrpenia. Prosím teda Eminenciu, aby upovedomila o ustanovení Svetového dňa chorých zodpovedných za otázky pastorácie v zdravotníctve pri biskupských konferenciách, a taktiež národné a medzinárodné inštitúcie, ktoré pracujú v rozsiahlej oblasti zdravotnej starostlivosti, aby súhlasne s potrebami a miestnou situáciou dôkladne pripravili jeho slávenie s účasťou celého Božieho ľudu; kňazov, rehoľníkov, a verných veriacich. Preto Rada má sa postarať o začatie a usmernenie zodpovedných iniciatív, aby Svetový deň chorých bol plodným časom modlitby, spoluúčasti a obety utrpenia, pre dobro cirkvi; treba tiež vyzvať všetkých, aby rozpoznali v chorom bratovi Svätú tvár Krista, ktorý skrze utrpenie, smrť a zmŕtvychvstanie uskutočnil vykúpenie ľudstva.

4. Očakávajúc od všetkých potrebnú spoluprácu v začatí a v slávení Dňa chorých všade, oddávam to všetko nadprirodzenému materstvu Panny Márie a tiež orodovaniu svätých Jána Božieho a Kamila de Lellis, patrónov chorých a pracovníkov v zdravotníctve. Kiež pomáhajú rozmnožovať ovocie apoštolátu lásky, ktoré dnešný svet tak veľmi potrebuje. K týmto prianiam prikladám apoštolské požehnanie, ktoré zo srdca udeľujem kardinálovi a tým všetkým, ktorí mu pomáhajú v diele služby chorým.

Ján Pavol II., pápež

Posolstvo pápeža Jána Pavla II.
na 1. svetový deň chorých v r. 1993
slávený 11. februára na liturgickú spomienku Matky Božej z Lurd
Vatikán, 21. októbra 1992

1. Kresťanské spoločenstvo venovalo vždy zvláštnu starostlivosť chorým a trpiacim v jeho mnohostranných prejavoch. Naväzujúc na tieto dávne tradície, svätá cirkev pripravuje sa - v obnovenom duchu služby - na slávenie 1. svetového dňa chorých, vidiac v ňom mimoriadnu príležitosť na prehĺbenie postoja citlivosti, reflexií a činnej služby v tieni veľkého tajomstva utrpenia a choroby. Deň, ktorý sa začne od februára budúceho roku, bude slávený každoročne na spomienku najsv. Panny Márie z Lurd a má byť pre všetkých veriacich "plodným časom modlitby, spoluúčasti a obety utrpenia pre dobro cirkvi". A tiež je pre všetkých výzvou, aby "rozpoznali v chorom bratovi svätú tvár Krista, ktorý cez utrpenie, smrť, a zmŕtvychvstanie uskutočnil dielo spásy" (Ustanovujúci list sviatku Svetového dňa chorých, 13. mája 1992,3). Deň chorých má povzbudiť do činnosti všetkých ľudí dobrej vôle. Základné otázky, ktoré kladie skutočnosť utrpenia, ako aj výzva chorým niesť úľavu, tak fyzickú ako aj duchovnú netýkajú sa iba veriacich, ale celého ľudstva.

2. Pripravujeme sa na slávenie 1. svetového dňa chorých v okolnostiach, ktoré sú z viacerých pohľadov dramatické: udalosti posledných mesiacov zdôrazňujú potrebu prosebnej modlitby o pomoc zhora a sú súčasne pripomenutím povinnosti začať nové a súrne diela pomoci tým, ktorí trpia a nemôžu čakať. Všetci máme pred očami smutné obrazy ľudí a celých národov, trpiacich v dôsledku vojen a konfliktov, zohýbajúcich sa pod ťarchou pohrôm, ktorým bolo by možné ľahko uniknúť. Či môžeme nevidieť toľko prosebných pohľadov ľudských, predovšetkým detí, ktoré hynuli vplyvom mnohého utrpenia, nevinných obetí egoizmus a moci?
Akože sa dá zabudnúť na tých všetkých, ktorí v nemocniciach, klinikách, ústavoch pre postihnutých, domovoch dôchodcov alebo aj vo vlastných domovoch zažívajú kalváriu bolesti, utrpenia, ktoré mnohokrát iní nepostrehnú a ktoré nie vždy je dôkladne liečené, ba niekedy prehĺbené kvôli nedostatku potrebnej starostlivosti.

3. Choroba, ktorá sa protiví prirodzenej vôli človeka sa stane pre veriacich výzvou k "odčítaniu" novej ťažkej situácie vo svetle viery. Akože ináč dala by sa odkryť vo chvíli skúšky konštruktívna úloha utrpenia? Ako nájsť zmysel a hodnotu strachu, nepokoja, fyzickej i psychickej bolesti, súvisiacej s našou smrteľnou prirodzenosťou? Kde hľadať ospravedlnenie pre smrť, ktorá aj napriek rozvoju vedy a techniky zostáva neprekonateľná a je poslednou bodkou zemského života? Iba v Kristovi, vtelenom Slove, Vykupiteľovi človeka a Víťazovi nad smrťou dá sa nájsť úplná odpoveď na základné otázky. Vo svetle smrti a zmŕtvychvstania Kristovho, choroba sa neukazuje ako udalosť výlučne negatívna: je postrehnuteľná skôr ako skúsenosť "Božieho navštívenia", ktoré je dané preto, "aby vyvolávalo lásku, aby rodilo účinky lásky k blížnemu, že by celú ľudskú civilizáciu premenilo na 'civilizáciu lásky'" (Sd 30).

Cirkevné dejiny a dejiny kresťanskej duchovnosti dávajú nám k tomu veľa dôvodov. V priebehu storočí máme úžasné príklady heroizmu počas prijatého a, v jednote s Kristom, obetovaného utrpenia. Rovnako krásne sú príklady tých, ktorí slúžili pokorne úbohým a chorým, vidiac v ich utrápených telách prítomnosť úbohého a ukrižovaného Krista.

4. Slávenie Svetového dňa chorých - jeho príprava, priebeh, ciele, nemajú byť iba čisto vonkajšou manifestáciou skoncentrovanou na iniciatívach, aj keď hodných pochvaly, ale má sa dotknúť svedomia ľudí, aby si tak uvedomili, akým dôležitým je prínos do kresťanskej a ľudskej služby trpiacim kvôli lepšiemu porozumeniu medzi ľuďmi a v dôsledkoch budovanie pravdivého pokoja. Základnou podmienkou pokoja je zabezpečenie zvláštnej starostlivosti pre trpiacich a chorých zo strany kompetentných vlád, národných a medzinárodných organizácií a tiež ľudí dobrej vôle. Na prvom mieste sa to týka rozvíjajúcich sa krajín - od Latinskej Ameriky po Afriku a Áziu, v ktorých sa nachádzajú veľmi závažné nedostatky v oblasti ochrany zdravia. Práve slávenie svetového dňa chorých umožňuje cirkvi stať sa promotorom nových iniciatív uskutočňovaných v prospech týchto národov, chce odstrániť dnes existujúcu nespravodlivosť tým, že predurčuje väčšie množstvo duchovných a materiálnych prostriedkov na uspokojovanie ich potrieb. Zvláštny apel chcem adresovať vládam, vedeckým pracovníkom a tým všetkým, ktorí sú v bezprostrednom kontakte s chorými. Nech vaša služba nikdy sa nestane byrokraciou! Nech všetkým je obzvlášť jasné, že pri užívaní štátnych peňazí treba rozhodne vyhnúť sa ľahkovážnemu míňaniu a nepotrebnému rozhadzovaniu tak, aby pridelené prostriedky boli múdro a nestranne podelené, pomáhali zabezpečiť potrebujúcim ochranu pred chorobou a starostlivosť v chorobe.
Dnešné živé očakávania v humanizácii medicíny a medicínskej starostlivosti vyžadujú si rozhodné konania. K tomu, aby medicínska starostlivosť bola viac ľudská a prispôsobená potrebám, je nevyhnutná možnosť odvolania sa na transcendentný obraz človeka, ktorý umožňuje vidieť v chorom obraz i dieťa Božie, hodnotu a svätosť života. Každý človek zakusuje chorobu a bolesť: láska k trpiacim je znakom a mierou úrovne, na ktorej sa nachádza civilizácia v rozvoji národov.

5. Vy, drahí chorí na celom svete, ktorým je venovaný tento svetový deň chorých, prežívajte jeho každoročné slávenie ako zvestovanie živej prítomnosti Pána. Vaše utrpenia prijímané a znášané s neochvejnou vierou, zjednotené s utrpením Kristovým, nadobúdajú neobyčajnú hodnotu a slúžia životu cirkvi a dobru ľudstva. Pre vás, pracovníci v zdravotníctve, ktorí ste povolaní do vznešeného, chvályhodného a príkladného svedectva spravodlivosti a lásky, nech Svetový deň chorých bude novým povzbudením do vytrvania vo vašej ťažkej službe, k zachovaniu si citlivosti na hlboké hodnoty osoby a úcty pre ľudskú dôstojnosť a tiež k obetavej ochrane života, od počatia až do prirodzeného konca. Vám, pastierom kresťanského ľudu, všetkým cirkevným organizáciám, dobrovoľníkom a všetkým, ktorí ste zaangažovaní do pastorácie v zdravotníctve, 1. svetový deň chorých nech dodá odvahy a povzbudenia, nech obnoví vo vás vôľu slúžiť človekovi poddanému skúške utrpenia.

6. Pri spomienke najsv. Panny Márie z Lurd, ktorej svätyňa je umiestnená pri stopách Pyrenejí a stala sa zvláštnou svätyňou ľudského utrpenia, stojíme - tak, ako ona na Kalvárii, kde stála pri Ukrižovanom Synovi - pod krížom bolesti a opustenosti mnohých našich bratov a sestier, aby sme im priniesli útechu, delili sa s ich utrpením a predstavili ich Pánovi života, v duchovnom spoločenstve s celou cirkvou. Mária "Uzdravenie chorých" a "Matka žijúcich" nech je našou oporou a našou nádejou a slávnosť Dňa chorých nech umocní našu citlivosť a zasvätenie sa tým, ktorí sú vystavení skúške. K tomu nech nám pomáha tiež nádejné očakávanie dňa našej spásy, kedy Boh navždy zotrie všetky slzy (porov. Iz 25, 8). Nech je nám už dnes dopriate tešiť sa prvotinami tohto dňa - aj uprostred rôznych trápení (porov. 2 Kor 7, 4) - s tou nevýslovnou radosťou, ako nám prisľúbil Kristus a ktorú nám nikto nemôže zobrať (porov. Jn 16, 22).Udeľujem vám moje požehnanie.

Ján Pavol II., pápež

Posolstvo pápeža Jána Pavla II.
na 2. svetový deň chorých v roku 1994
slávený 11. februára na liturgickú spomienku Matky Božej z Lurd
Vatikán, 8. decembra 1993

1. K vám, bratia a sestry, ktorí nosíte na svojom tele a duši znaky ľudského utrpenia, obraciam sa s láskou, z príležitosti Svetového dňa chorých. Pozdravujem zvlášť vás - chorých, - ktorý ste dostali milosť viery v Krista, živého Syna Božieho, ktorý sa stal človekom v lone Panny Márie. V Ňom, solidárnom so všetkými trpiacimi, ktorý bol ukrižovaný a zmŕtvychvstalý pre spásu ľudí, sa nachádzate, aby ste svoju bolesť prežívali ako "spasiteľné utrpenie".
Chcel by som stretnúť každého z vás, na každom mieste na zemi, aby som vás požehnal v mene Ježiša, ktorý prešiel "dobre robiac i uzdravujúc" chorých (Sk 10, 38). Chcel by som stáť pri vašom boku, zmierňovať vaše náreky, umocňovať odvahu, oživovať nádeje, aby každý z vás vedel dať seba samého ako dar Kristovi pre dobro cirkvi a sveta. Ako Mária pod krížom (porov. Jn 19, 25), tak túži stáť na Kalvárii veľa bratov a sestier, ubitých bratovraždenými vojnami, zložených chorobou v nemocniciach a smútiacich žalobou po smrti svojich blízkych, ktorí padli ako obete vojny. Tohoročný svetový deň chorých budeme prežívať veľmi slávnostne v Mariánskej svätyni v Czestochowej, aby sme na jej materinský príhovor mohli prosiť o dar pokoja a tiež o duchovné a fyzické posilnenie pre chorých a trpiacich, ktorí v tichosti obetujú svoje obety Kráľovnej pokoja.

2. Z príležitosti Svetového dňa chorých chcem upriamiť pozornosť vás, chorých a tiež pracovníkov v zdravotníctve, kresťanov a všetkých ľudí dobrej vôle, k úvahám o "spasiteľnom utrpení", to znamená nad kresťanským zmyslom utrpenia, ktoré som začal v apoštolskom liste Salvifici doloris, zverejneným 11. februára pred desiatimi rokmi. Či sa dá vôbec hovoriť o spasiteľnom utrpení? Či utrpenie nie je prekážkou pre šťastie a dôvodom pre vzdialenie sa od Boha? Bez pochyby existujú utrpenia, ktoré z ľudského pohľadu akoby nemali žiaden zmysel. V skutočnosti, ak Pán Ježiš, Vtelené Slovo, nazval blahoslavenými tých, "ktorí sú smutní" (Mt 5, 4), tak preto, že existuje hlbší pohľad - z perspektívy Boha, ktorý všetkých povolal k životu a tiež povoláva do večného kráľovstva lásky a pokoja, hoci niekedy je to cez utrpenie a smrť. Šťastný človek, ktorý dokáže ukázať žiaru Božieho svetla v živote biednych, ktorá vychádza z utrpenia a poníženia.

3. Aby sme sa mohli dotknúť tohto svetla pravdy o utrpení, musíme sa predovšetkým započúvať do Božieho slova, obsiahnutého v Svätom Písme, ktoré sa dá nazvať aj "veľkou knihou o utrpení" (Sd 6). Totižto nachádzame v ňom "široký register situácií, ktoré sú rôznym spôsobom bolestné pre človeka" (Sd 7), rôznorodé skúsenosti zla, ktoré vyvolávajú nevyhnutnú otázku: "Prečo?" (Sd 9).
V knihe Jóba táto otázka našla najdramatickejší výraz, a súčasne prvú neúplnú odpoveď. Teda dejiny toho spravodlivého človeka, veľmi skúšaného, aj napriek jeho nevinnosti, presviedčajú, že "nie je pravdou, že každé utrpenie je následkom viny a má charakter trestu" (Sd 11). Úplnou a poslednou odpoveďou pre Jóba je Kristus: "Iba v tajomstve vteleného slova nachádza sa pravdivé svetlo tajomstva človeka" (Gaudium et Spes 22). Taktiež v Kristovi je utrpenie začlenené do tajomstva nekonečnej lásky, ktorá žiari z Boha, jediného v Trojici a stáva sa výrazom lásky a nástrojom vykúpenia, stane sa teda spasiteľným utrpením. Pretože je to Otec, ktorý vyberá úplný dar Syna, ako cestu obnovenia zmluvy s ľuďmi, ktorá bola hriechom zrušená: "...." (Jn 3, 16). "Kristus sa vydáva na cestu vlastného utrpenia, plne si je vedomý svojej vykupiteľskej moci, poslúcha Otca, ale predovšetkým ho spája s Otcom láska,

ktorou miloval svet a v ňom človeka" (Sd 16). Je to Duch Svätý, ktorý ústami prorokov predpovedá utrpenie, ktoré Mesiáš dobrovoľne prijme kvôli ľuďom a do určitej miery akoby namiesto ľudí: "...." (Iz 53, 4.6).

4. Bratia a sestry, obdivujme úmysel Božej múdrosti! Kristus "priblížil sa k svetu ľudského utrpenia tým, že sám na seba vzal toto utrpenie" (Sd 16): stal sa nám podobný vo všetkom, okrem hriechu (porov. Hebr 4, 15; 1 Pt 2, 22), prijal ľudskú prirodzenosť so všetkými jej obmedzeniami, vrátane smrti (porov. Flp 2, 7-8), obetoval za nás svoj život (porov. Jn 10 ,17; 1 Jn 3, 16), aby sme mohli žiť novým životom v duchu (porov. Rim 6, 4; 8, 9-11).

Občas sa stáva, že pod ťarchou citeľného a neznesiteľného utrpenia, niekto robí výčitku Bohu, žalujúc ho kvôli nespravodlivosti; avšak sťažnosť stíchne na ústach toho, kto sa zahľadí na Ukrižovaného, ktorý trpí "dobrovoľne" a "nevinne" (Sd 18). Nedá sa robiť výčitky Bohu, ktorý je solidárny s ľudskými utrpeniami!

5. Dokonalým objavením spasiteľnej hodnoty utrpenia je Pánovo umučenie: "V Kristovom kríži sa nielen uskutočnilo vykúpenie, ale bolo vykúpené i samotné ľudské utrpenie" (Sd 19). "Kristus otvoril svoje utrpenie človeku", a človek nachádza v ňom vlastné utrpenia "obohatené o nový obsah a nový význam" (Sd 20).Rozum, ktorý je schopný zachytiť rozdiel medzi utrpením a zlom, osvietený vierou chápe, že vďaka milosti každá bolesť sa môže stať predĺžením tajomstva vykúpenia, ktoré - hoci sa splnilo na Kristovi - "je stále otvorené na každú lásku, ktorá sa odráža v ľudskom utrpení" (Sd 24).Všetky útrapy života sa môžu stať znakmi a prisľúbeniami budúcej chvály: "..." (1 Pt 4, 13).

6. Drahí chorí! Viete zo skúseností, že vaša situácia si vyžaduje viac príkladov než slov. Áno, všetci potrebujeme vzory, ktoré nás povzbudia, aby sme išli cestou posvätenia sa utrpením. V dnešný deň liturgickej spomienky Matky Božej z Lurd, hľadíme na Máriu, ako na Živú Ikonu evanjelia utrpenia. Preskúmajte v mysli situácie jej života. Nájdete Máriu v chudobe nazaretského domu, v uponížení betlehemskej maštale, uprostred nedostatkov v čase úteku do Egypta, v námahe pokornej a požehnanej práce s Ježišom i Jozefom.

Zvlášť po Simeonovom proroctve, ktoré predpovedalo účasť Matky na utrpeniach Syna (Lk 2, 34), zrodil sa v Márii akýsi hlboký a tajomný pocit bolesti. Ona spolu so Synom začala sa približovať ku krížu. "Práve na Kalvárii utrpenie Matky po boku trpiaceho Ježiša dosiahlo stupeň prevyšujúci všetku ľudskú predstavivosť; bolo tajomným a nadprirodzeným spôsobom ovocím pre vykúpenie sveta" (Sd 25).Matka Ježiša bola uchránená od hriechu, ale nie od utrpenia. Preto kresťanský ľud sa stotožňuje s postavou bolestnej Panny, vidiac v Jej utrpení svoje utrpenia. Hľadiac na ňu, bude každý verný Kristovi hlbšie zapojený do tajomstva Krista a jeho spasiteľského utrpenia. Usilujme sa o spoločenstvo s Nepoškvrneným srdcom Matky Ježiša, v ktorom sa mimoriadnym a neopakujúcim spôsobom odzrkadlilo utrpenie Syna pre spásu sveta. Prijmime Máriu, ktorú zomierajúci Syn ustanovil za duchovnú Matku svojim učeníkom a zverme sa jej, aby sme zostali verní Bohu na púti od krstu ku chvále.

7. Obraciam sa teraz na vás, pracovníci v zdravotníctve, lekári, zdravotné sestry, kňazi a rehoľné sestry, technickí a administratívni pracovníci, ošetrovatelia a dobrovoľníci. Podľa príkladu dobrého Samaritána, pomáhajte a slúžte chorým a trpiacim, prejavujúc predovšetkým úctu voči dôstojnosti ľudskej osoby, a očami viery vnímajte v nich prítomnosť trpiaceho Ježiša. Chráňte sa ľahostajnosti, ktorá môže vyplývať zo zvyku. Obnovujte si každodenne predsavzatie byť bratmi a sestrami všetkých, bez rozdielu, v svojom nezastupiteľnom povolaní vykonávanom v dobre zorganizovaných štruktúrach, vložiac do nich "srdce", ktoré jediné je schopné dať im ľudskú tvár (porov. Sd 29).

8. Nakoniec sa obraciam na vás, vládni predstavitelia, aby ste za prvoradý problém na celom svete považovali ochranu zdravia. Jedným z cieľov Svetového dňa chorých je rozsiahla akcia prebudenia vnímavosti na vážne a súrne problémy zdravotnej starostlivosti a zdravia. Skoro dvom tretinám ľudstva sa ešte nedostáva základná zdravotná starostlivosť a prostriedky

určené na tento cieľ sú veľmi často nepostačujúce. Program Svetovej organizácie zdravia - "Zdravie pre všetkých do roku 2000" - ktorý sa zdá nereálny, nech vás nabáda k súťaži v konkrétnej solidárnosti. Mimoriadny pokrok vedy a techniky a tiež rozvoj masovokomunikačných prostriedkov neustále prispievajú k umocneniu nádeje.

9. Drahí chorí! Umocnení vierou, nepoddávajte sa utrpeniu vo všetkých jeho formách, nestrácajte odvahu a nepodliehajte pesimizmu. Prijímajúc šancu danú vám Kristom, urobte svoj osud znamením milosti a lásky. Vtedy vaše utrpenie naberie spasiteľnú hodnotu a bude dopĺňať utrpenia Kristove pre dobro jeho Tela, ktorým je cirkev (porov. Kol 1, 24). Vám všetkým, pracovníkom v zdravotníctve, a tým, ktorí slúžite trpiacim, prajem pokoj a milosť, spásu a zdravie, silu v každodennom živote, svedomitú prácu a neoblomnú nádej. Nech vás svojou ochranou zahrnie najsv. Panna, Salus Infirmorum, nech vás sprevádza a vždy posilňuje moje apoštolské požehnanie.

Ján Pavol II., pápež

Posolstvo Jána Pavla II.
na 3. svetový deň chorých 1995

slávený 11. februára na liturgickú spomienku Matky Božej z Lurd
Vatikán, 25. novembra 1994

Ježišove veľkorysé skutky spásy pre "všetkých, ktorí boli v zajatí zla" (Missale romanum, pref. com. VII) vždy našli výrazné pokračovanie v starostlivosti Cirkvi o chorých. Svoju pozornosť trpiacim preukazuje mnohorakými spôsobmi. V súčasnosti medzi nimi nadobúda veľký význam Svetový deň chorých. Iniciatívu s radosťou prijali všetci, ktorým leží na srdci situácia trpiacich. Je to nový podnet na pastoračnú a charitatívnu činnosť kresťanskej komunity s cieľom zabezpečiť jej účinnejšiu a výraznejšiu podporu spoločnosti.

Túto zvláštnu požiadavku zvlášť pociťujeme v súčasnosti, keď sú celé národy vystavené nesmiernym strastiam, následkom krutých konfliktov, v ktorých často najvyššiu cenu platia práve slabí. Ako nepriznať, že naša civilizácia "by si mala uvedomiť, že je z rozličných hľadísk civilizáciou chorou a spôsobuje hlboké deformácie v človeku" (List rodinám, č. 20). Je chorá pre hrubý egoizmus, individualistické prospechárstvo, ktoré často predkladá ako model života, pre negovanie a indiferentnosť, ktoré sa nezriedka prejavujú vo vzťahoch transcendentálneho zamerania človeka, pre krízu duchovných a morálnych hodnôt, ktoré tak znepokojujú ľudstvo. "Patológia" ducha nie je o nič nebezpečnejšia ako "patológia" tela, obe sa navzájom ovplyvňujú.

V posolstve k Dňu chorých vo februári minulého roka som chcel pripomenúť 10. výročie uverejnenia apoštolského listu Salvifici doloris, ktorý hovorí o kresťanskom význame ľudského utrpenia. Teraz by som chcel upriamiť pozornosť na blížiace sa výročie inej cirkevnej udalosti, veľmi významnej pre pastoráciu chorých. V Motu proprio Dolentium hominum z 11. februára 1985 som ustanovil Pápežskú komisiu (neskôr sa pretvorila na Pápežskú radu pre pastoráciu zdravotníckych pracovníkov), ktorá početnými iniciatívami "preukazuje starostlivosť Cirkvi o chorých, pomáha tým, čo poskytujú službu chorým a trpiacim, aby apoštolát milosrdenstva, ku ktorému patria, čoraz viac zodpovedal novým požiadavkám" (Apošt. konšt. Pastor bonus, čl. 152).

Najdôležitejšie podujatie Medzinárodného dňa chorých, ktorý budeme sláviť 11. februára 1995, sa uskutoční na africkej pôde pri Svätyni Márie Kráľovnej pokoja v Yamusukro v štáte Sierra Leone. Stretnutie, duchovne napojené na Mimoriadne zhromaždenie Biskupskej synody pre Afriku, sa uskutoční v tom istom čase, a bude príležitosťou zúčastniť sa na radosti s Cirkvou v Sierra Leone, ktorá si pripomenie sté výročie

príchodu prvých misionárov. Stretnutie pri takom významnom výročí na africkom kontinente, a najmä v Mariánskej svätyni v Yamusukro, nabáda k úvahe o vzťahu bolesti a mieru. Ide o veľmi hlboký vzťah: kde nie je mier, rozmnožuje sa utrpenie a smrť zväčšuje moc medzi ľuďmi. V sociálnej a rodinnej spoločnosti sa oslabenie pokojného porozumenia premieňa na množenie útokov proti životu, naproti tomu služba životu, jeho podporovanie a obrana - aj za cenu osobnej obety - utvárajú neodmysliteľný predpoklad autentického budovania osobného a sociálneho mieru.

Bohužiaľ, na prahu tretieho tisícročia je mier ešte ďaleko, a podľa príznakov možno usudzovať, že sa môže ešte väčšmi oddialiť. Pomenovanie príčin a hľadanie liekov nezriedka pripadá ako namáhavé. Dokonca aj medzi kresťanmi sa stáva, že niekedy vedú krvavé bratovražedné boje. Keď sa však započúvajú do evanjelia, musia požadovať od seba aj od iných povinnosť odpúšťania a zmierenia. Na oltári každodennej vrúcnej modlitby sú povolaní spoločne s chorými vo všetkých kútoch sveta predkladať obetu utrpenia, ktorú Kristus prijal ako prostriedok vykúpenia a spásy ľudstva. Prameňom pokoja je Kristov kríž, v ktorom sme boli všetci vykúpení. Kresťan povolaný na jednotu s Kristom (porov. Kol 1, 24) a k utrpeniu ako Kristus (porov. Lk 9, 23; 21, 12-19; Jn 15, 18-21), tým, že prijme a obetuje utrpenie, ohlasuje budovateľskú silu kríža. Ak je vojna a rozdelenie skutočne ovocím násilia a hriechu, pokoj je ovocím spravodlivosti a lásky, ktoré má svoj vrchol vo veľkodušnej obete vlastného utrpenia: utrpenia, ktoré, v prípade potreby siaha až k obetovaniu vlastného života v spojení s Kristom. "Čím väčšmi človeka ohrozuje hriech, čím ťaživejšie sú štruktúry hriechu, ktoré nesie v sebe dnešný svet, tým je ľudské utrpenie výrečnejšie. A cirkev o to viac cíti potrebu vracať sa k hodnote ľudských utrpení pre spásu sveta" (Apošt. list Salvifici doloris, č. 27).

Ocenenie utrpenia a jeho obetovanie za spásu sveta je už samo o sebe činnosťou za mier a mierovou misiou, pretože z odvážneho svedectva slabých, chorých a trpiacich môže vzísť najvyšší príspevok k mieru. Utrpenie skutočne nabáda k hlbšiemu duchovnému spoločenstvu: na jednej strane pomáha nadobudnúť lepšiu kvalitu života, na druhej strane podnecuje presvedčivé úsilie o pokoj medzi ľuďmi.

Veriaci vie, že spojením s Kristovým utrpením sa stáva autentickým tvorcom pokoja. Toto je nepreniknuteľné tajomstvo, ktorého plody sú však pozoruhodné a viditeľné v dejinách Cirkvi, predovšetkým v živote svätých. Ak existuje utrpenie, ktoré zapríčiňuje smrť, je aj utrpenie podľa Božieho plánu, ktoré privádza ku konverzii a premene ľudského srdca (porov. 2 Kor 7, 10). Je to utrpenie, ktoré, ako doplnok na vlastnom tele "toho, čo chýba" Kristovmu utrpeniu (porov. Kol 1, 24), sa stáva príčinou a prameňom radosti, pretože je tvorcom a prameňom pokoja.

Milovaní bratia a sestry, ktorí trpíte na tele a na duši, želám vám všetkým, aby ste vedeli uznať a prijať utrpenie ako Božie volanie stať sa tvorcami pokoja cez obetu vašej bolesti. Nie je ľahké odpovedať na takéto náročné volanie. Vždy sa pozerajte s dôverou na Ježiša - "trpiaceho služobníka" - žiadajúc ho o silu premeniť skúšku, ktorá vás zarmucuje, na dar. Počúvajte s vierou jeho hlas, ktorý opakuje každému: "Poďte ku mne všetci, ktorí sa namáhate a ste preťažení a ja vás posilním" (Mt 11, 28).

Panna Mária, Matka bolestná a kráľovná pokoja nech vyprosí každému veriacemu dar pevnej viery, ktorý svet tak veľmi potrebuje. Vďaka nej budú sily zla, nenávisti a nesvornosti naozaj odzbrojené obetou slabých a chorých, spojenou s veľkonočným tajomstvom Krista Vykupiteľa.

Teraz sa obraciam na vás, lekári, ošetrovatelia, členovia združení, skupiny dobrovoľníkov, čo ste v službe chorým. Vaša práca bude autentickým svedectvom a konkrétnou činnosťou za pokoj, keď budete pripravení poskytnúť pravú lásku tým, s ktorými prichádzate do styku, a keď ako veriaci budete v nich vedieť uctievať prítomnosť samého Krista. Táto výzva je adresovaná predovšetkým kňazom, rehoľníkom a rehoľníčkam, ktorí sú

charizmou svojho inštitútu alebo osobitnou formou apoštolátu priamo zapojení do pastorácie v zdravotníctve.

Keď vyjadrujem svoje úprimné ocenenie toho, čo robíte s odriekaním a veľkodušnou obetavosťou, očakávam, že všetci, čo sa venujú lekárskemu a podobnému povolaniu, budú ho vykonávať nadšene a veľkodušne, a prosím Pána žatvy, aby poslal mnoho svätých pracovníkov do práce na širokom poli zdravia, ktoré je také dôležité pre ohlasovanie a svedectvo evanjelia.

Mária, matka trpiacich, nech stojí po boku tých, čo sú skúšaní a podporuje úsilie tých, čo venujú svoj život službe chorým. S týmito pocitmi vám, milovaní chorí, ako aj všetci, čo sú akýmkoľvek spôsobom pri vás vo vašich hmotných a duchovných potrebách, zo srdca udeľujem osobitné apoštolské požehnanie.

Ján Pavol II., pápež

Posolstvo Jána Pavla II.
na 4. svetový deň chorých 1996
slávený 11. februára na liturgickú spomienku Matky Božej z Lurd
Vatikán, 15. novembra 1995

Cieľom Svetového dňa chorých uprostred obdobia príprav (1994-1996) Tretieho kresťanského tisícročia, je oživiť v kresťanskom ľude vedomie významu Jubilejného roku 2000 v ľudských dejinách (Tertio millennio adveniente, 31). Cirkev s dôverou obracia svoj pohľad na udalosti našich dní a medzi znameniami nádeje konca storočia rozoznáva vývoj, ktorým prešli veda, technika a predovšetkým medicína v službe ľudskému životu. V znamení nádeje, ožiarenej prítomnosťou Panny Márie, Uzdravenia nemocných, v rámci prípravy na 4. Svetový deň chorých, sa obraciam ku všetkým tým, čo sú poznačení na duši alebo na tele znakmi ľudského utrpenia, ako aj k tým, čo im slúžia v bratskom duchu, v úsilí dokonale nasledovať Spasiteľa. Naozaj: ako Krista... poslal Otec hlásať evanjelium chudobným, liečiť tých, čo majú zlomené srdce, hľadať a zachrániť, čo sa stratilo, rovnako Cirkev obklopuje svojou pozornosťou všetkých, ktorí trpia ľudskou nemohúcnosťou, spoznávajúc v chudobných a v trpiacich obraz svojho Zakladateľa, chudobného a trpiaceho, a usiluje sa uľahčiť ich nešťastie.

2. Drahí bratia a sestry, vy, ktorých zvlášť skúša utrpenie, ste povolaní k jedinečnému poslaniu v rámci novej evanjelizácie, inšpirovaní Máriou, Matkou lásky a ľudského utrpenia. Nech vás zdravotnícki pracovníci podporujú v tomto svedectve spolu s členmi vašej rodiny, s dobrovoľníkmi,, ktorí vás sprevádzajú pri každodennom putovaní na ceste skúšky. Prijatím pozvania Máriinho srdca, Uzdravenia nemocných, budete schopní vtlačiť novej evanjelizácii jedinečný charakter hlásania evanjelia životom, tajomným spôsobom skrze svedectvo evanjelia utrpenia (Evangelium vitae, 1, Salvifici dolori, 3). Dokonale vedená pastorálka zdravia závisí od evanjelizácie (Prejav na IV. Plenárnom zhromaždení Pontifikálnej komisie pre Latinskú Ameriku, jún 1995).

3. Matka Ježiša je naším sprievodcom a vzorom pri úspešnom ohlasovaní, pretože stojí medzi svojím Synom a ľuďmi nedostatku, chudoby a utrpení. Je v strede ako prostredníčka vo svojom materstve, vedomá si toho, že môže a dokonca má právo predkladať svojmu Synovi potreby ľudí. Jej sprostredkovanie je teda orodovaním: Mária oroduje za ľudí. Ako Matka si zároveň želá, aby sa prejavila spasiteľná moc jej Syna, to znamená spasiteľná sila predurčená prichádzať na pomoc ľudskému nešťastiu, oslobodzovať človeka od zla, ktoré vo všetkých formách zaťažuje život (Redemptoris Mater, 21)

4. Cirkev v napĺňaní misionárskeho poslania, podporovaná a posilňovaná orodovaním Najsvätejšej Panny Márie, prejavila starostlivosť o chorých a o trpiacich v Latinskej Amerike.

Dnes má pastorálka zdravia dôležité miesto v apoštolskom diele Cirkvi: má rozličné centrá prvej pomoci a starostlivosti a angažuje sa za tých najúbohejších v zdravotníctve, vďaka veľkorysému nasadeniu mnohých našich bratov v biskupskej službe, kňazov, rehoľníkov a rehoľníc a mnohých verných laikov, čo venujú pozornosť osobám poznačeným bolesťou. Ani dnes nemožno pochybovať o tom, že sa z ľudstva vznášajú vzlyky más, skúšané utrpením. Celé národy ničí krutosť vojny. Obeťami konfliktu sú tí najslabší: matky, deti, starci. Koľko ľudských bytostí vyčerpaných hladom a chorobou nedostáva najzákladnejšie formy pomoci. A tam, kde sú zabezpečené, koľkí z nich, sužovaní strachom a beznádejou, sú neschopní dať pozitívny zmysel svojmu utrpeniu vo svetle viery. Chvályhodné a niekedy až hrdinské úsilie profesionálov z oblasti zdravotníctva a narastajúci počet dobrovoľníkov nestačia pokrývať reálne potreby. Prosím Pána, aby láskavo vzbudil ešte viac veľkorysých ľudí, ochotných poskytnúť útechu tým, čo sú obeťami utrpenia, nielen poskytnutím telesnej, ale aj duchovnej pomoci, schopnej otvoriť perspektívy viery.

5. Najdrahší chorí, i vy všetci, príbuzní, aj zdravotnícky personál, ktorí s nimi zdieľate bolestivé chvíle, buďte si vedomí toho, že ste protagonistami evanjeliovej obnovy na duchovnej ceste k Veľkému jubileu roku 2000. Uprostred starých a nových útokov na život, charakteristických pre naše časy, ste ako zástup, čo sa chcel dotknúť Pána, pretože vychádzala z neho sila a uzdravovala všetkých (Lk 6, 19). Pred týmto zástupom Ježiš predniesol reč na Hore a vyhlásil za blahoslavených tých, ktorí plačú (Lk 6, 21). Trpieť a stáť po boku tých, čo trpia: ktokoľvek žije vo viere tieto dve skutočnosti, vstupuje do intímneho kontaktu s utrpením Krista a je povolaný podeliť sa o malú a zvláštnu časť nekonečného pokladu spásy sveta (Sd 27).

6.Drahí bratia a sestry, čo ste skúšaní, ponúknite svoje bolesti spolu s trpiacim Kristom a s Pannou Máriou, jeho nežnou Matkou! Vy, čo sa rozdávate každý deň trpiacim ľuďom, urobte z vašej služby hodnotný prínos k evanjelizácii! Cíťte sa byť súčasťou Cirkvi, lebo cez vás je kresťanské spoločenstvo povolané konfrontovať sa s Kristovým krížom, aby svetu zdôvodnilo svoju evanjeliovú nádej.

Prosíme o pomoc vás všetkých, čo trpíte. Konkrétne vás, ktorí ste slabí, prosíme, aby ste sa stali prameňom sily pre Cirkev a pre ľudstvo. V hroznom boji medzi silami dobra a zla, ktorý v dnešnom svete sledujeme, nech sa vaše utrpenie spojené s krížom Krista stane víťazstvom (Sd 31).

7. Moja výzva sa obracia na vás, pastierov cirkevných komunít, ako aj na vás, zodpovedných za pastorálku zdravia, aby ste pripravovali chorých na oslavu budúceho Svetového dňa činnosťami, ktoré upozornia Boží ľud a občiansku spoločnosť na obrovské problémy zdravotníctva a jeho štruktúr. Vy, profesionálni pracovníci v zdravotníctve - lekári, farmaceuti, ošetrovatelia a zdravotné sestry, duchovní vodcovia, rehoľníci a rehoľnice, administratívni pracovníci a dobrovoľníci - a najmä vy, ženy, priekopníčky v zdravotníckej a duchovnej službe chorým, podporujte spoločenstvo medzi ich rodinami a cirkevným spoločenstvom. Stojte po boku chorých a ich rodín, aby sa tí, čo prechádzajú skúškou, nikdy necítili na okraji spoločnosti. Skúsenosť utrpenia sa takto stane pre všetkých školou veľkorysého sebadarovania. Adresujem svoju výzvu aj verejným činiteľom na všetkých úrovniach, aby v pozornosti Cirkvi a v jej angažovanosti vo svete utrpenia dali príležitosť na dialóg, na stretnutie a spoluprácu, s cieľom vystavať civilizáciu, ktorá na základe pozornosti k trpiacej osobe stále viac kráča po ceste spravodlivosti, slobody, lásky a pokoja. Bez spravodlivosti svet nikdy nespozná pokoj, bez pokoja sa utrpenie môže šíriť do nekonečna.

Na všetkých, čo trpia, i na tých, čo sa pre nich obetujú, vzývam materskú pomoc Panny Márie. Nech Ježišova Matka, oslavovaná po stáročia v slávnej svätyni Našej Panej z Guadalupy, vyslyší volania v utrpení, nech zotrie slzy z toho, kto sa na ňu obracia v bolestiach a nech stojí pri všetkých chorých sveta! Nech Najsvätejšia Panna predkladá svojmu synovi obetu vašich utrpení, v ktorých sa odráža Tvár Krista na kríži! K tomuto

želaniu pripájam ubezpečenie o svojej vrúcnej modlitbe a z celého srdca všetkým udeľujem apoštolské požehnanie.

Ján Pavol II.

Posolstvo Jána Pavla II.
na 5. svetový deň chorých 1997
slávený 11. februára na liturgickú spomienku Matky Božej z Lurd
Vatikán, 18. októbra 1996

Blížiaci sa Svetový deň chorých budeme oslavovať 11. februára 1997 vo Svätyni Našej Panej Fatimskej, uprostred šľachetného portugalského národa. Ide o vzácne a pre mňa zvlášť významné miesto. Tam som sa totiž s túžbou odobral v deň výročia atentátu, spáchaného na mňa na Námestí sv.Petra, aby som sa poďakoval Božej Prozreteľnosti, lebo podľa jej nevyspytateľného zámeru sa táto dramatická udalosť tajomne zhodovala s výročím prvého zjavenia Ježišovej Matky 13. mája 1917 v Cova da Iria.Preto som rád, že oficiálna slávnosť Svetového dňa chorých, ktorý mi zvlášť leží na srdci, bude práve vo Fatime. Pre každého to bude príležitosť znova sa započúvať do posolstva Panny Márie, ktorého jadrom je výzva obrátiť sa a konať pokánie, ako je to napísané v evanjeliu. Táto výzva odznela na začiatku dvadsiateho storočia a ľuďom žijúcim v tomto storočí bola aj osobitne určená. Žena, odovzdávajúca posolstvo, akoby so zvláštnou prezieravosťou čítala znamenia čias, znamenia našich čias (Príhovor vo Fatime 13. mája 1982; Insegnamenti V/2, 1982, s. 1580).

Pri počúvaní Najsvätejšej Panny sa dá živým a oslovujúcim spôsobom odhaliť jej poslanie v tajomstve Krista a Cirkvi: poslanie naznačené už v evanjeliu, keď sa počas svadby v galilejskej Káne Mária postarala, aby Ježiš vykonal svoj prvý zázrak a povedala sluhom: Urobte všetko, čo vám povie (Jn 2, 5). Vo Fatime sa stala ozvenou jasných slov, ktoré jej Syn povedal na začiatku svojho verejného účinkovania: Naplnil sa čas... Kajajte sa a verte evanjeliu (Mk 1, 15). Nástojčivá výzva Najsvätejšej Panny Márie k pokániu nie je ničím iným, ako prejavom jej materinskej starostlivosti o osud celej ľudskej rodiny, ktorá potrebuje obrátenie a odpustenie. Mária sa stáva vo Fatime hovorkyňou aj ďalších Ježišových slov. V Cova da Iria zaznieva osobitne Kristova výzva: Poďte ku mne všetci, ktorí sa namáhate a ste preťažení, a ja vás posilním (Mt 11,28). Vari davy pútnikov, ktoré sa zbiehajú do tejto požehnanej zeme zo všetkých kútov sveta, nie sú výrečným svedectvom o potrebe úľavy a posily, ktoré takto množstvo ľudí zakúša vo svojom živote?

Predovšetkým sú to tí, čo trpia. Priťahuje ich vyhliadka na "úľavu", ktorú je schopný, božský lekár poskytnúť tým, čo sa k nemu s dôverou utiekajú. A vo Fatime možno takúto posilu nájsť: niekedy je to fyzická posila, keď Boh vo svojej prozreteľnosti udelí uzdravenie z choroby. Častejšie však ide práve o duchovnú posilu, keď duša zaplavená vnútorným svetlom milosti nájde silu prijať bolestné bremeno choroby, a v spojení s Kristom, trpiacim Služobníkom, ju premieňa na nástroj vykúpenia a spásy pre seba a pre bratov.Cestu, ktorou máme kráčať na tejto neľahkej púti, naznačuje Máriin materinský hlas. Ona v dejinách a živote Cirkvi, a osobitným spôsobom v dnešných časoch, neprestáva opakovať slová: Urobte všetko, čo vám povie.

Svetový deň chorých je teda vzácnou príležitosťou znova si vypočuť a prijať povzbudenie Ježišovej Matky, ktorej Syn pod krížom zveril celé ľudstvo (por. Jn 19, 25-27). Tento deň spadá do prvého roka prípravného "trojročia" na Veľké jubileum roka 2000. Ide o rok, celý venovaný uvažovaniu o Kristovi. Práve toto uvažovanie o ústrednom postavení Krista nemožno oddeliť od uznania úlohy, ktorú zohrala jeho najsvätejšia Matka... Mária skutočne stále ukazuje na svojho Božieho Syna a stáva sa pre všetkých veriacich vzorom žitej viery (Apoštolský list Tertio millennio adveniente, č. 43).

Máriin príklad sa najviac prejavuje vo výzve hľadieť na Ukrižovaného, učiť sa od toho, ktorý vzal na seba celú ľudskú prirodzenosť a slobodne chcel znášať naše utrpenia a obetovať sa

Otcovi ako nevinná obeta za nás ľudí a za našu spásu so silným výkrikom a so slzami (por. Hebr 5, 7). Tak vykúpil utrpenie a premenil ho na dar spásonosnej lásky.

Drahí bratia a sestry, ktorí trpíte na duchu a na tele, nepoddajte sa pokušeniu hľadieť na bolesť iba ako na negatívny zážitok, ako na čosi, čo vyvoláva pochybnosť o Božej dobrote. V trpiacom Kristovi nájde každý chorý zmysel svojich utrpení. Utrpenie a choroba patria k človekovi, krehkému a obmedzenému stvoreniu, poznačenému už od narodenia prvotným hriechom. V Kristovi, ktorý zomrel a vstal z mŕtvych,však ľudstvo odhaľuje nový rozmer svojho utrpenia: namiesto toho, aby sa javilo ako úpadok, je príležitosťou vydávať svedectvo viery a lásky.

Drahí chorí! Dokážte nájsť v láske spásonosný zmysel svojich bolestí i odpovede na otázky, ktoré si kladiete (apoštolský list Salvifici doloris, n. 31). Máte poslanie tej najvyššej hodnoty pre Cirkev i pre spoločnosť. Vy, ktorí nesiete bremeno utrpenia, ste na prvých miestach medzi tými, ktorých Boh miluje. Podobne, ako na všetkých, ktorých Ježiš stretol na cestách Palestíny, aj na vás hľadí pohľadom plným nežnosti; jeho láska nikdy nepominie (Príhovor k chorým a trpiacim, Tours, 21. 9. 1996, 2, v Osservatore Romano 23.-24. 9. 1996, str. 4). Dokážte byť veľkodušnými svedkami tejto výsadnej lásky darovaním svojho utrpenia, ktoré naozaj veľa zmôže pre spásu ľudského pokolenia.

Keďže dnešná spoločnosť, ktorá by chcela vytvoriť vlastnú budúcnosť na blahobyte a konzumizme, pričom všetko hodnotí podľa veľkosti materiálneho zisku, nie je schopná poprieť skutočnosť choroby a utrpenia, usiluje sa ich odstrániť alebo zbaviť zmyslu tým, že ich prekoná jedine pomocou prostriedkov, ktoré ponúka vedecký a technický pokrok. Choroba a utrpenie nepochybne ostanú ohraničujúcim prvkom a skúškou pre ľudskú myseľ. Vo svetle Kristovho kríža sa však stávajú prednostnou chvíľou rastu vo viere a cenným nástrojom. V spojení s Ježišom Vykupiteľom majú prispieť k uskutočňovaniu Božieho plánu spásy.

Na stránkach evanjelia, kde sa hovorí o poslednom súde, keď príde syn človeka vo svojej sláve a s nim všetci anjeli (Mt 25, 31), sú uvedené hlavné kritériá, na základe ktorých bude vynesený rozsudok. Ako je známe, sú zhrnuté do slávnostného záverečného vyhlásenia: Veru, hovorím Vám: Čokoľvek ste urobili jednému z týchto mojich najmenších bratov, mne ste urobili (Mt 25, 40). Medzi týchto "najmenších bratov" patria aj chorí (por. Mt 25, 36), často opustení a vylúčení zo spoločnosti. Obrátiť zreteľ verejnej mienky na nich je jedným z hlavných cieľov slávenia Svetového dňa chorých; byt' pri človeku, ktorý trpí, aby vedel zúžitkovať svoje utrpenie aj s pomocou iných, čo sú pri ňom, aby mu pomáhali a starali sa o neho, to je úloha, ktorú nám pripomína tento deň.

K trpiacemu človeku treba pristupovať podľa Ježišovho príkladu ako "dobrý Samaritán". Treba sa naučiť slúžiť v ľuďoch Synovi človeka, hovorieval blahoslavený Luigi Orione (por. Scritti 57, 104). Treba sa vedieť dívať na utrpenie vlastných bratov solidárnymi očami, nie "prejsť pomimo", treba sa stať "blížnym", zostať pri nich s prejavmi služby a lásky, zameranými na záchranu celého človeka. Spoločnosť sa posudzuje podľa toho, ako sa stará o trpiacich a aký postoj k nim zaujíma.

Mnohým ľudským bytostiam sa v súčasnosti nedostáva lásky od rodinného a sociálneho spoločenstva. Keď sa vo Fatime Najsvätejšia Panna zjavila trom chudobným pastierikom, aby z nich spravila zvestovateľov evanjeliového posolstva, obnovila svoje oslobodzujúce Magnificat a stala sa hlasom tých, čo neprijímajú iba pasívne ubíjajúce podmienky osobného a spoločenského života, ani sa nestávajú obeťami "odcudzenia", ako sa to dnes zvyčajne hovorí, lež vyhlasujú spolu s ňou, že Boh je pomstiteľom chudobných, a keď treba, zosadí mocnárov z trónov (Homília vo svätyni v Zapopane, 30. 1. 1979, 4, v lnsegnamenti 11/1,1979, str. 295).

Znova nástojčivo vyzývam všetkých, čo sú zodpovední za verejné veci, vyzývam medzinárodné a národné zdravotné organizácie, pracovníkov v zdravotníctve, dobrovoľné

združenia a všetkých ľudí dobrej vôle, aby sa pripojili k úsiliu Cirkvi, ktorá si osvojila Kristovo učenie a chce zvestovať evanjelium cez svedectvo služby tým, čo trpia.

Kiež Najsvätejšia Panna, ktorá vo Fatime zotrela toľké slzy, pomôže všetkým premeniť tento Svetový deň chorých na príhodný okamih novej evanjelizácie. Úpenlivo prosím Máriu, Pánovu a našu Matku, aby chránila všetky podujatia, konajúce sa pri príležitosti tohoto výročia, a súčasne vám, drahí chorí, vašim príbuzným, zdravotníckym pracovníkom, dobrovoľníkom a všetkým, čo stoja pri vás v duchu solidarity s vašim utrpením, udeľujem zo srdca svoje požehnanie.

Ján Pavol II., pápež

Posolstvo Jána Pavla II.
na 6. svetový deň chorých 1998
slávený 11. februára na liturgickú spomienku Matky Božej z Lurd
Vatikán, 29. júna 1997

1. Slávenie nadchádzajúceho Svetového dňa chorých, 11. februára 1998, sa bude konať v Loretskej svätyni. Toto miesto pripomína chvíľu, keď sa Slovo stalo telom v lone Panny Márie skrze účinkovanie Ducha Svätého, a zároveň nás pozýva upriať náš pohľad na tajomstvo inkarnácie.

Počas mojich opakovaných pútí do tohto "prvého svätostánku medzinárodného významu, ktorý je zasvätený Panne Márii, a ktorý bol po stáročia ozajstným srdcom mariánskej úcty pre celé kresťanstvo (Z listu Msgr. Pascalovi Macchimu, pápežskému vyslancovi pri Loretskej svätyni, 15. augusta 1993), som vždy pociťoval osobitnú blízkosť chorých, prichádzajúcich na toto miesto s dôverou a vo veľkých počtoch. "Veď kde by už mohli byť lepšie prijatí ako v dome Tej, ktorú v Loretánskych litániách vzývame ako "nádej nemocných" a "potešenie zarnútených"? (Tamtiež)

Voľba Loretta je teda v súlade s dlhou tradíciou láskyplnej pozornosti Cirkvi voči všetkým, ktorí trpia na tele i na duši. Zaiste to oživí aj modlitbu, ktorú veriaci, dúfajúci v príhovor Panny Márie, pozdvihujú k Pánovi za chorých. Toto dôležité stretnutie ponúka zároveň spoločenstvu veriacich príležitosť k zastaveniu sa a zamysleniu pred "Svätým Domom", ktorý je obrazom udalosti a tajomstva inkarnácie Slova. Je príležitosťou otvoriť sa svetle a sile Ducha, ktorá premieňa srdce človeka na príbytok nádeje.

2. "A Slovo sa stalo telom" (Jn 1,14). V Loretskej svätyni sa viac ako kdekoľvek inde sprítomňuje hlboký zmysel týchto slov evanjelistu Jána. Medzi múrmi Svätého Domu nám Ježiš Kristus, "Boh s nami", veľmi jasne hovorí o láske Otca (por. Jn 3,16), ktorá našla svoje najväčšie uskutočnenie v spásnej inkarnácii. Boh, ktorý hľadá človeka, sa stal sám človekom, preklenúc tak božskú transcendenciu a ľudský údel. "On, hoci má božskú prirodzenosť, nezakladal si žiarlivo na svojej rovnosti s Bohom, ale ponížil sa... a bol poslušný až na smrť, až na smrť na kríži." (Flp 2,6-8). Kristus neprišiel, aby nám odňal naše trápenia, ale aby sa s nami o ne podelil a prisúdil im spásnu hodnotu. Tým, že sa s nami podelil o náš ľudský údel, s jeho ohraničeniami a bolesťami, vykúpil ho. Spása ním završená, predznačená v uzdravení chorých, otvára horizonty nádeje tým, ktorí prechádzajú tvrdou etapou utrpenia.

3. "A mocou Ducha Svätého." Tajomstvo vtelenia bolo dielom Ducha, ktorý je v Trojici "osoba-Láska, Dar samotný, večný Prameň všetkých darov pochádzajúcich od Boha v poriadku stvorenia. Je priamym princípom, je jednoducho subjektom komunikácie, v ktorej sa Boh zdieľa v poriadku milosti" (z encykliky Dominum et vivificantem, 44). Jemu je zasvätený rok 1998, druhý v bezprostrednej príprave na Jubilejný rok 2000.

Duch Svätý prítomný v našich srdciach, nám nevýslovným spôsobom sprostredkúva "blízkeho Boha", zjaveného Ježišom Kristom: "Pretože ste synmi, Boh poslal do našich sŕdc Ducha svojho Syna, ktorý volá: Abba, Otče!" (Gal 4,6). On je ozajstným ochrancom nádeje

všetkých ľudských bytostí a osobitne tých, ktorí sú "vlastníkmi plodov Ducha" "v očakávaní vykúpenia tela" (por. Rim 8,23). V srdci človeka sa Duch Svätý stáva – ako to hlása liturgická sekvencia slávnostnej veľkonočnej liturgie – ozajstným "Otcom biednych, Darcom darov, Svetlom srdc". Je "nežným hosťom duše", "odpočinkom" v únave, "útočiskom" v horúčave, "útechou" v nepokoji, v bojoch a nebezpečenstvách každej doby.

Je to Duch, ktorý dáva ľudskému srdcu silu čeliť ťažkým situáciám a prekonávať ich.

4. "V lone Panny Márie." Hľadiac na múry Svätého Domu, zdá sa nám, že ešte počujeme ozvenu slov Pánovej Matky, ktorá dala svoj súhlas a prísľub spolupráce na spásnom božom pláne: ecce - veľkodušné zrieknutie sa, fiat – podriadenie sa plné dôvery. Stanúc sa čistým nástrojom Boha, Mária urobila zo svojho života neustálu spoluprácu na spásnom diele svojho syna Ježiša.

V tomto druhom roku prípravy na Jubileum, premýšľajme o Márii a napodobňujme ju, "najmä ako ženu poslušnú hlasu Ducha, ženu ticha a počúvania a ženu nádeje, ktorá ako Abrahám, vedela prijať božiu vôľu dúfajúc proti všetkej nádeji (Rim 4,18)" (apošt. exhortácia Tertio millennio adveniente, 48). Vyhlásiac sa za služobnicu Pánovu, Mária vie, že sa dáva do služby lásky pre ľudí. Svojim príkladom nám dáva porozumieť, že bezpodmienečné prijatie suverenity Boha kladie človeka do postoja absolútnej disponibility. Takto sa Panna Mária stáva obrazom bdelej pozornosti a spolucítenia s tým, ktorý trpí. Príznačne tomuto, len čo si vypočula posolstvo anjela, rýchlo sa vydala na cestu, aby poslúžila Alžbete. Neskôr, počas ošemetnej situácie na svadbe v Káne Galilejskej, odpovedá na výzvu k pomoci, stanúc sa takto výrečným odrazom prozreteľnej Božej lásky. Služba Svätej Panny sa najplnším spôsobom prejaví v účasti na utrpení a smrti Krista, keď pod krížom prijíma službu Matky Cirkvi.

Utiekajúc sa k Nej, k Uzdraveniu nemocných, mnoho kresťanov sa po stáročia učilo zahaliť materskou nežnosťou svoju službu pre chorých.

5. Kontemplácia tajomstva vtelenia, ktorá sa nám s toľkou blízkosťou pripomína v Svätom Dome v Lorette, oživuje vieru v spásne božie dielo, ktoré v Kristovi oslobodilo človeka od hriechu a smrti a otvorilo mu srdce pre nádej v "nové nebesia a novú zem" (por. 2 Pt 3,13).

Vo svete rozvrátenom utrpením, protirečeniami, egoizmom a násilím, veriaci človek žije absolútne vedomý si toho, že "celé stvorenie spoločne vzdychá a zvíja sa v pôrodných bolestiach až doteraz" (Rim 8,22), a svojím slovom a životom berie na seba zodpovednosť svedka Kristovho zmŕtvychvstania.

Toto je dôvod, pre ktorý som v apoštolskej exhortácii Tertio millennio adveniente pozval veriacich k tomu, aby si uvedomili a zdôrazňovali "znamenie nádeje prítomné na konci tohto storočia, a to aj napriek tieňom, ktoré nám ich zahaľujú", a tiež, aby venovali osobitnú pozornosť "pokroku realizovanému technikou a najmä medicínou v službách ľudského života" (č. 46). Úspechy dosiahnuté pri ničení chorôb a uľahčovaní utrpenia však nemôžu dovoliť zabúdať na množstvo situácií, keď je znevažovaná a pošliapavaná ľudská dôstojnosť, ako sa to stáva v prípadoch, keď je zdravotníctvo považované za prostriedok zbohatnutia, a nie za službu solidarity, keď rodina ostane osamotená pred zdravotnými problémami, alebo keď najslabšie vrstvy spoločnosti sú nútené znášať dôsledky nespravodlivosti a diskriminácie.

Pri príležitosti tohto Svetového dňa chorých, chcem povzbudiť cirkevné spoločenstvo, aby obnovilo svoje zasadenie sa za premenu ľudskej spoločnosti na "dom nádeje" v spolupráci so všetkými veriacimi a ľuďmi dobrej vôle.

6. Toto zasadenie sa vyžaduje, aby cirkev žila v spoločenstve: aby muži a ženy, tam, kde sú pri počúvaní Slova, pri modlitbe a pri slávení sviatostí, aby boli "jedno srdce a jedna duša", aby sa medzi nimi nastolila bratská solidarita a delenie sa o hmotné dobrá, aby sa

uskutočnilo to, čo pripomína sv. Pavol kresťanom v Korinte: Trpí jeden člen? Nech všetci ostatní členovia trpia s ním!" (1 Kor 12,26).

Zatiaľ čo sa pripravuje veľké jubileum na rok 2000, cirkev je povolaná k zintenzívneniu úsilia pri konkrétnom uskutočňovaní spoločenstva, ako o tom hovoria slová Apoštola. Diecézy, farnosti a všetky cirkevné spoločenstvá sa majú zapojiť do predstavenia tém zdravia a choroby vo svetle evanjelia, podporovať a napomáhať ochranu života a dôstojnosť ľudskej osoby od momentu počatia až po prirodzený koniec, konkretizovať a zviditeľňovať možnosti riešenia pre ľudí chudobných a tých, ktorí žijú na okraji spoločnosti. Hovoriac o týchto posledných, myslí sa osobitne na citové zaobchádzanie s obeťami nových civilizačných chorôb, s telesne postihnutými, s trpiacimi na chronické choroby, s umierajúcimi a s tými, ktorí sú z politických a sociálnych dôvodov nútení opustiť svoju krajinu a žiť v zložitých, ba niekedy až neľudských podmienkach.

Spoločenstvá, ktoré dokážu žiť evanjeliovú autentickú diakoniu a vidieť v chudobnom a chorom svojho "Pána a učiteľa", sú odvážnymi ohlasovateľmi zmŕtvychvstania a prispievajú k účinnej obnove nádeje "v definitívny príchod božieho kráľovstva".

7. Drahí chorí a trpiaci, v kresťanskom spoločenstve máte vyhradené osobitné miesto. Váš údel trpiacich a vaše prianie znovu nadobudnúť stratené zdravie vás robí zvlášť citlivými na hodnotu nádeje. Zverujem do rúk Panny Márie vašu snahu o blaho tela a duše a povzbudzujem vás, aby ste túto snahu prežiarili a pozdvihli až na božskú cnosť nádeje, ktorá je darom od Krista.

Práve nádej vám pomôže dať nový zmysel vášmu utrpeniu, premeniac ho na cestu spásy, na príležitosť k evanjelizovaniu a k spaseniu. Veď utrpenie môže nadobudnúť pozitívny zmysel pre človeka aj pre samotnú spoločnosť a také, aké je, môže sa stať formou účasti na spásnom utrpení Krista a obývaná Duchom Svätým, vaša skúsenosť utrpenia bude ohlasovať víťaznú silu zmŕtvychvstania.

8. Pri kontemplácii Svätého Domu sa nevyhnutne dostaneme k rodine z Nazareta, v ktorej nechýbali skúšky: v jednom liturgickom hymne je táto rodina opísaná ako "odborník v umení trpieť" (Rímsky breviár, Posvätné čítanie na sviatok Svätej Rodiny). Napriek tomu však, v tomto "svätom a útulnom príbytku" (tamtiež) oplývali najčistejšou radosťou.

Prial by som si, aby z tohto príbytku prišiel do každej ľudskej rodiny zranenej utrpením dar pokoja a dôvery. Zatiaľ čo pozývam cirkevné a civilné spoločenstvá, aby sa ujali ťažkých situácií, v ktorých sa nachádzajú početné rodiny trpiace chorobou jedného z ich členov, pripomínam, že Pánovo prikázanie pozývajúce k návšteve chorých, je adresované predovšetkým rodinám. Modlitba, sviatosti a prítomnosť rodiny chorého vykonané v láskyplnom duchu dávania sa a podporované vierou, sa môžu premeniť na nenahraditeľný terapeutický prostriedok pre chorého a pre všetkých sa stať príležitosťou objavovať cenné ľudské a duchovné hodnoty.

9. V tomto kontexte posielam osobitnú spomienku osobám pracujúcim v zdravotníctve a pastorálnym pracovníkom, dobrovoľníkom, ktorí žijú neustále v blízkosti chorých. Povzbudzujem ich, aby si udržali vysokú mienku o úlohe, ktorá im je zverená, aby sa nedali znepokojiť ťažkosťami a neporozumením. Pracovať vo svete zdravia neznamená len bojovať proti zlu, ale predovšetkým podporovať kvalitu ľudského života. Kresťan vedomý si toho, že "slávou Boha je živý človek", chváli Boha v ľudskom tele, v podobe jasajúcej sily, vitality, krásy, tak ako aj v podobe krehkosti a rozpadu. Kresťan stále ohlasuje transcendentnú hodnotu ľudskej osoby, ktorej dôstojnosť ostáva neporušená aj v skúsenosti utrpenia, v chorobe a starobe. Vďaka viere vo víťazstvo Krista nad smrťou, s dôverou očakáva chvíľu, keď Pán "premení naše smrteľné telo, aby ho pripodobnil svojmu oslávenému telu, pretože má moc podriadiť si všetky veci" (Flp 3,21).

Na rozdiel od tých, "ktorí nemajú nádej" (por. 1 Sol 4,13), veriaci vie, že čas utrpenia je príležitosťou k novému životu, k milosti a zmŕtvychvstaniu. Túto istotu vyjadruje svojim

angažovaním sa pri chorých, svojou schopnosťou prijať chorého a starať sa o neho, svojou účasťou na živote Krista, sprostredkovanom modlitbou a sviatosťami. Postarať sa o chorého a umierajúceho, pomôcť vonkajšiemu človeku, ktorý sa rozkladá, zatiaľ čo vnútorný človek sa obnovuje každým dňom (por. 2 Kor 4,16), nie je vari spolupráca na procese zmŕtvychvstania, ktorý Pán vložil do dejín človeka cez veľkonočné tajomstvo, a ktorý dosiahne svoje naplnenie na konci vekov? Nie je to potvrdením nádeje (por. 1 Pt 3,15), ktorá nám bola daná? V každej vysušenej slze už vidieť predzvesť posledného času, predzvesť konečného naplnenia (por. Apk 21,4 a Iz 25,8).

Vedomé si toho, kresťanské spoločenstvo sa zapája do práce s chorými a do podporovania kvality života, v spolupráci so všetkými ľuďmi dobrej vôle. Svoju ohľaduplnú misiu vykonáva v službe človeku, v úctivej a vytrvalej konfrontácii so silami, ktoré majú rozdielnu morálnu víziu vecí. Taktiež účinne prispieva k vytváraniu legislatívy týkajúcej sa ochrany životného prostredia, k podpore spravodlivého rozdeľovania zdravotníckych rezerv, hlása väčšiu solidaritu medzi chudobnými a bohatými ľuďmi (por. Tertio millennio adveniente).

10. Márii, Tešiteľke zarmútených, zverujem všetkých, ktorí tria na tele i na duchu, ako aj zdravotníckych pracovníkov a všetky osoby, ktoré sa veľkodušne oddávajú službe chorým.

Vo všetkej dôvere obraciame k Tebe, Panna z Loretta, svoj pohľad.

"Náš život, naša nežnosť, naša nádej", od Teba si vyprosujeme milosť očakávať úsvit tretieho tisícročia s pocitmi, ktoré rozochveli Tvoje vnútro, keď si očakávala narodenie svojho syna Ježiša.

Nech nás Tvoja ochrana oslobodí od pesimizmu, nech nám pomôže zbadať žiarivé stopy Pánovej prítomnosti uprostred tieňov našich čias.

Tvojmu nežnému srdcu matky zverujeme slzy, strachy a nádeje chorých. Nech zostúpi na ich rany hojivý balzam útechy a nádeje! Nech sa ich utrpenie, zjednotené s utrpením Ježiša, premení na nástroj vykúpenia!

Nech nás vedie Tvoj príklad a nech urobí z našej existencie nepretržitú oslavu Božej lásky! Urob nás – pozornými k potrebám druhých, urob nás ochotnými prísť na pomoc trpiacemu bratovi, schopnými sprevádzať toho, kto je sám, urob nás strojcami nádeje tam, kde sa odohráva dráma človeka.

Na každej etape našej cesty, či je už smutná, či radostná, ukáž nám, s nežnosťou matky, Tvojho syna Ježiša. "Ó, milostivá, ó dobrotivá, ó sladká Panna Mária". Amen.

Ján Pavol II.

Posolstvo Jána Pavla II.
na 7. svetový deň chorých 1999

slávený 11. februára na liturgickú spomienku Matky Božej z Lurd
Vatikán 8. decembra 1998

1. Na základe už ustálenej tradície najbližší Svetový deň chorých sa bude obzvlášť slávnostne pripomínať vo významnej mariánskej svätyni dňa 11. februára 1999.

Voľba pútnickej svätyne Našej Panej z Harissy, týčiacej sa na kopci nad Bejrútom, nadobúda vzhľadom na čas i miesto mnohoraký a hlboký význam. Zem, kde sa svätyňa nachádza, je Libanon, ktorý – ako som sa už vyjadril aj inokedy – "predstavuje viac ako krajinu; on je posolstvom a

vzorom pre Východ i Západ" (Rím, 7. september 1989, v Insegnamenti di Giovanni Paolo II, XII/2, str. 176).

Vo svätyni v Harisse má socha blahoslavenej Panny Márie svoj bdelý pohľad uprený na pobrežie Stredozemného mora a nachádza sa blízko krajiny, po ktorej kedysi chodil Ježiš, "hlásal evanjelium o kráľovstve a uzdravoval každý neduh a každú chorobu medzi ľudom" (Mt 4,23). Neďaleko odtiaľ je aj miesto, kde sú ostatky svätých mučeníkov Kozmu a Damiána, ktorí prijali Kristovo poverenie "hlásať kráľovstvo a uzdravovať chorých" (Lk 9,2) a plnili ho tak obetavo, že sa im dostal titul svätí lekári – anargyrot (=bez groša). Oni svoju lekársku službu totiž poskytovali zadarmo. Rok 1999 v rámci prípravy na Veľké jubileum roku 2000 venuje všeobecná cirkev pozornému zamysleniu sa nad Bohom Otcom. Apoštol Ján vo svojom prvom liste nám pripomína, že "Boh je láska" (4,8,16). Ako by sa však uvažovanie nad týmto tajomstvom mohlo zaobísť bez oživenia teologickej čnosti lásky v jej dvojakej podobe lásky k Bohu a k bratom?

2. Z tohto hľadiska skutočnosť, že cirkev uprednostňuje chorých a tých, čo trpia na tele alebo na duchu, nadobúda na konci druhého tisícročia kresťanskej éry charakter "cesty opravdivého obrátenia sa k evanjeliu". To potom vzbudí rastúci záujem o jednotu medzi ľuďmi, aby sa tak budovala civilizácia lásky (porov. apošt. list Tertio millennio adveniente, 50-52) v znamení Ježišovej Matky, "dokonalého príkladu lásky k Bohu i k blížnemu" (tamtiež, 54).

Vari by sa našlo od Libanonu na zemi lepšie miesto, ktoré by dnes predstavovalo vhodnejší symbol jednoty medzi kresťanmi a stretania sa všetkých ľudí v spoločenstve lásky? Vskutku, územie Libanonu je nielen miestom spolunažívania katolíckych spoločenstiev s rozdielnymi tradíciami a rozličných kresťanských spoločenstiev, ale je aj križovatkou rozličných náboženstiev. Takto môže slúžiť ako pokusné miesto "spoločného budovania budúceho spolunažívania a spolupráce so zreteľom na pokrok ľudskosti a morálky" národov (Posynodálna apoštolská exhortácia Nová nádej pre Libanon).

Svetový deň chorých, ktorý vyvrcholí práve v Libanone, je výzvou pre všeobecnú cirkev, aby si položila otázku, ako slúži týmto ľuďom, ktorých stav svedčí jasnejšie ako čokoľvek iné o ohraničenosti a krehkosti ľudských bytostí, takže si vyžaduje vzájomnú solidaritu. Takto sa tento deň stáva privilegovanou chvíľou vo vzťahu k nebeskému Otcovi, aj chvíľou, povinného pripomenutia si prikázania lásky, ktoré je prvoradé a z jeho plnenia, z ktorého sa raz všetci budeme zodpovedať (porov. Mt 25,31-46). Vzor, z ktorého si máme brať príklad, nám ukázal sám Ježiš v podobenstve o milosrdnom Samaritánovi, ktoré je kľúčom na plné pochopenie prikázania lásky k blížnemu (porov. Lk. 10,25-37).

3. Blížiaci sa Svetový deň chorých sa teda musí spájať s osobitnou vnímavosťou pre povinnosť lásky k blížnemu, čo iste napomôžu aj stretnutia venované meditácii, štúdiu a modlitbe vo svätyni Našej Panej z Harissy, ktorá je cieľom pútnikov všetkých kresťanských libanonských spoločenstiev z rozličných cirkví, ale aj nábožných mohamedánov. Tým sa posilní aj potreba jednoty cez takzvaný "ekumenizmus skutkov", ktorý, ako to ukazuje skúsenosť, starostlivosť o chorých, trpiacich, o ľudí vytlačených na okraj spoločnosti, chudobných a tých, čo nemajú nič, je jedna z najnaliehavejších a zároveň najľahších ciest k ekumenizmu. Na tejto ceste bude možné nielen hľadať "plnú jednotu" všetkých kresťanov, ale aj viesť medzináboženský dialóg i v takej krajine, ako je Libanon, kde rozličné náboženské presvedčenia "majú spoločný určitý počet nepopierateľných ľudských a

duchovných hodnôt", ktoré môžu priviesť aj "poza významné rozdiely medzi náboženstvami" k tomu, čo zjednocuje (Posynodálna apoštolská exhortácia Nová nádej pre Libanon, 13-14).

4. Nijaká prosby nevychádza z ľudských sŕdc tak nástojčivo, ako prosba o zdravie a spásu. Nesmieme sa preto diviť, že sa môže a má ľudská solidarita rozvíjať na všetkých úrovniach v prvom rade starostlivosťou o zdravie. Preto treba veľmi naliehavo "uskutočňovať vážne a dôsledné úsilie pri organizovaní zdravotníckych služieb v príslušných inštitúciách a starať sa, aby sa z nich stali miesta čoraz väčšieho svedectva lásky k ľuďom" (Posynodálna apoštolskák exhortácia Nová nádej pre Libanon, 102). Pomoc, ktorú očakávajú tí, čo trpia, musí byť primeraná ich podmienkam. Takí ľudia túžia predovšetkým, aby sa im prejavila čo najplnšia účasť, solidárna láska a aby sa im venovali s priam hrdinskou obetavosťou.

Uvažovanie o tajomstve božieho otcovstva by sa malo pre chorých stať dôvodom nádeje a pre tých, čo sa oňho starajú, školou horlivej starostlivosti.

5. Obraciam sa s výzvou na chorých každého veku a každého stavu, na obete neduhov akéhokoľvek druhu, či v dôsledku nehôd alebo tragických udalostí, aby s dôverou odovzdali do otcovského náručia Boha. Vieme, že Boh nám daroval život ako najvyšší prejav svojej božskej lásky a že tento život zostáva naďalej jeho darom v každom našom životnom položení. Toto presvedčenie nás musí viesť pri všetkých vážnych rozhodnutiach, hoci sa nám naše postavenie môže zdať niekedy temné a neisté, lebo sme ohraničení. Z toho vychádza aj výzva žalmistu: "Zlož svoju starosť na Pána a on ťa zachová! Nikdy nedopustí, aby bol spravodlivý zmietaný" (Ž 55,23).

Svätý Augustín pri vysvetľovaní týchto slov napísal: "Prečo si ustarostený? Kvôli čomu sa znepokojuješ? Postará sa o teba ten, kto ťa stvoril. Vari ten, čo sa o teba staral prv, ako si bol, nebude sa o teba starať tobôž teraz, keď už si, keďže chcel, aby si bol? Veď si mu verný, kráčaš po ceste spravodlivosti! Či ten, čo necháva slnko svietiť na dobrých i na zlých a necháva pršať na spravodlivých i nespravodlivých, sa o teba nepostará? Vari by ťa dokázal nevidieť, opustiť, nechať ťa na samého seba teraz, keď si sa stal spravodlivý a žiješ podľa viery? Práve naopak! Preukazuje ti svoje dobrodenia, pomáha ti, dáva ti, čo potrebuješ, chráni ťa pred protivenstvami. Dáva ti dary, lebo ťa chce potešiť, aby si vytrval; a keď ich odníma, chce ťa napraviť, aby si nezahynul. Pán sa o teba stará, nuž buď spokojný. Podporuje ťa ten, čo ťa stvoril, nevymkni sa teda z rúk svojho Tvorcu; ak sa vymkneš z jeho rúk, zničíš sa. Zostať v rukách toho, čo ťa stvoril, ti pomôže dobrá vôľa... Odovzdaj sa mu, never, že okolo teba je prázdnota, do ktorej by si padol. Nič podobného si nepripúšťaj. Veď ti povedal: "Ja napĺňam nebo i zem". On ťa neopustí nikdy. Ani ty ho nikdy neopusť. Opustil by si seba" (Enarr. in Psalmos 39,26,27; CCL 38,445).

6. Pracovníkom v zdravotníctve – lekárom, lekárnikom, ošetrovateľom, kaplánom, rehoľníkom a rehoľníčkam, úradníkom i dobrovoľným pracovníkom, - ktorých už ich povolania a zamestnanie predurčuje, aby boli ochrancami a služobníkmi ľudského života, ešte raz staviam pred oči Kristov príklad. Jeho poslal nebeský Otec na dôkaz svojej nekonečnej lásky (porov. Jn 3,16) a on učil ľudí, "aby pomocou bolesti robili dobro a robili dobro tomu, čo trpí", a tak nám do základu odhalil "v tomto dvojitom pohľade zmysel utrpenia" (apošt. list Salvifici doloris, 30).

Svojou láskavou starostlivosťou sa máte učiť spoznávať na trpiacich hlboké dôvody tajomstva utrpenia. Bolesť, ktorej ste svedkami, má byť mierou obetavosti, aká sa od vás očakáva. V tejto službe životu buďte ochotní k spolupráci so všetkými, lebo "otázka života a jeho obrany a podpory nie je výsadou kresťanov... Život má nepochybne v sebe čosi posvätné a náboženské, ale nemožno povedať, že sa to týka iba veriacich" (enc. Evangelium vitae, 101). A keďže ten, kto trpí, si nežiada inšie, iba aby sa mu pomohlo, máte prijímať pomoc od všetkých, ak táto pomoc chce vyznieť ako odpoveď lásky.

7. Na cirkevné spoločenstvo sa obraciam s naliehavou výzvou, aby z roka, venovaného Bohu Otcovi, urobili rok skutočnej a činorodej lásky k blížnym. Nech sa do toho

zapájajú všetky cirkevné ustanovizne. Svätý Ignác Antiochijský napísal Efezanom, že láska je cestou k Bohu. Viera a láska sú počiatkom a cieľom života; viera je počiatkom a láska cestou (porov. PG V, 651). Ostatné čnosti tvoria ich sprievod, aby doviedli človeka k dokonalosti. Svätý Augustín o tom učí: "Keď nemáš možnosť prečítať stranu za stranou celé Písmo a nemáš možnosť prelistovať všetky zväzky, v ktorých je božie slovo, ani preniknúť do všetkých tajomstiev Svätého písma, maj aspoň lásku, od ktorej závisí všetko. Takto nielenže budeš vedieť všetko, čo si v ňom pochopil, ale j to, čo si v ňom nemohol pochopiť" (Sermo 350; 2-3; PL 39,1534).

8. Panna Mária, naša milá Pani z Harissy, nech je svojím žiarivým vzorom v tento Svetový deň chorých po boku všetkých trpiacich; nech stojí i po boku tých, čo svojou službou chorým vydávajú svedectvo o kresťanskej viere; nech vedie všetkých svojou materskou rukou do domu Otca všetkého milosrdenstva. Kiež tá, ktorá bdela i nad strašlivým utrpením libanonského ľudu, prebudí cez nádej, ktorá tejto krajine znova zakvitla, v celom svete obnovenú dôveru v uzdravujúcu moc lásky a nech všetky stratené deti zhromaždí pod svoj plášť.

Kiež nové blížiace sa tisícročie započne čas obnovenej dôvery v človeka, ktorý je najvznešenejší výtvor božej lásky, lebo jedine v láske môže nájsť zmysel vlastného života a vlastného určenia.

Ján Pavol II.

POUŽITÁ LITERATÚRA

BALLING A.L., *Léčivá síla modlitby,* Karmelitánske nakladatelství, Kostelní Vydří 1966.
BIANCHI E., *Perché si soffre?* in *Servire* 46 (1993) n. 4.
BONHOEFFER D., *Brevier*, (zostavil Otto Dudzus), Christian Kaiser, München, 1968.
BRANTSCHEN J. B., *Proč nás dobrý Buh nechává trpět?,* Scriptum, Praha 1994.
BREZINA Ján (vyd.), *Perly ducha. Aforizmy, sentencie, zrnká pravdy,* Tranoscius, Trnava 1947.
BROUWER H.J., *Die Kirche im Dienst an den alten Menschen*, in Diakonia IV. (1973) n. 3.
BUDA B., *Empatia,* Psychoprof, Nové Zámky 1994.
CALO C., *Technologia v dialógu,* in *Nové mesto* (1992) č. 4.
CANFIELD J. - HANSEN M. V., *Slepačia polievka pre dušu*, Sofa, Bratislava 1996
CARETTO C., *Prečo Pane? Bolesť, tajomstvo skryté od vekov,* Dobrá kniha, Cambridge, Ont. Canada 1987.
CHALUPA J., *Posila v slove A*, Effekt, Bratislava 1993.
CHALUPA J., *Posila v slove B*, Effekt, Bratislava 1993.
CHARDIN P. T., *Smysl a pozitívni hodnota utrpení,* in: *Bolest a naděje.* Deset eseju o osobním zrání, Vyšehrad 1971.
CISZEK W. J., *On mne vede,* Zvon, Praha 1992.
DEMBICKI L., *Psychologie im Alltag,* Herderbücherei 105, Herder, Freiburg-Basel-Wien 1961.
DENZINGER H., *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum,* Dehoniane, Bologna 1995.
DEUTSCHE BISCHOFSKONFERENZ, *Katholischer Erwachsenenkatechismus,* v slov. preklade: *Viem, komu som uveril,* SÚSCM, Roma 1987.
ENCHIRIDION VATICANUM , Edizioni Dehoniane, Bologna 1987.
ENTRALGO P. L., *Nemoc a hřích*, Vyšehrad, Praha 1995.
EVELY L., *Blažení, ktorí znášajú utrpenie*, Samizdat, Bratislava 1969.
FROSSARD A., *Portrét Jána Pavla II.,* Zvon, Praha 1990.
GASPARIOVÁ A., *A předse jsem ráda na světě,* in *Svetlo*, V, (1997) č. 9.
GUELLA G., *Takto ma môžu pochopiť všetci*, in Nové Mesto, V (1996) č. 3.
HAŠKOVCOVÁ H., *Spoutaný život,* Panorama, Praha 1985.
HOLOTA V. B., *Hovory na nemocničním lužku,* Zvon, Praha 1994.
HUHN B., *Ježiš hovorí s ľuďmi*, Seminár J. Vojtašáka, Spišské Podhradie 1991.
IVANČIČ T., *Vnútorné oslobodenie a uzdravenie,* Jas, Zvolen 1993.
IVANČIČ T., *Bdejte a modlite sa,* Jas, Zvolen 1993.
JAKOBI Paul, *Briefe an die Gemeinde*, Matthias - Grünwald Verlag, Mainz 1991.
JÁN PAVOL II., *Insegnamenti I. - XVII.,* Libreria Editrice Vaticana, Roma 1979-1994.
JÁN PAVOL II., *Prekročiť prah nádeje,* Nové mesto, Bratislava 1995.
JÁN PAVOL II., *Ewangelia cierpienia,* Znak, Kraków 1997.
JÁN PAVOL II., *O cierpieniu,* Wydawnictwo Siostr Loretanek, Warszawa 1985.
JÁN PAVOL II., *Kryz znakiem naszej Wiary i Nadziei,* Wydawnictwo Calvarianum, Kalvaria Zebrzydowska 1984.
JASPERS K., *Úvod do filosofie,* Oikúmené, Praha 1996.
JASPERS K., *Filosofická víra,* Oikúmené, Praha 1996.
JUNG C.G., *Duše moderního člověka,* Atlantis, Brno 1994.
KIERKEGAARD S., *Tagebücher,* Düsseldorf-Köln 1968.
KONGREGÁCIA PRE BOHOSLUŽBU, *Obrad pomazania chorých a pastoračná starosť o nich,* SSV, Trnava 1976.

KRECH D. - CRUTCHFIELD R. - BALLACHEY E.L., *Človek v spoločnosti I.,*SAV, Bratislava 1968.
KŘIVOHLAVÝ J., *Bolest, její diagnostika a psychoterapie*, IDVPZ, Brno 1992.
KŘIVOHLAVÝ J., *Mít pro co žít*, Návrat domu, Praha 1994.
KŘIVOHLAVÝ J., *Vážně nemocný mezi námi,* Avicenum, Praha 1989.
KÜBLER - ROSS E., *Odpovedi na otázky o smrti a umíraní,* Tvorba, Praha 1995.
KÜBLER - ROSS E., *Hovory s umírajícími,* Signum Unitatis, Hradec Králové 1992.
KÜNG H., *Boh a utrpenie,* in KUSCHEL K. J., *Teologie 20. století,* Vyšehrad, Praha 1995.
LIGUŠ J., *Medziľudská komunikácia,* Pedagogická fakulta UMB, Banská Bystrica 1996.
LORENZ K., *Osm smrtelných hříchu*, Panorama, Praha 1990.
LUBICHOVÁ Ch., *Meditace,* Nové mesto, Bratislava 1991.
MANUS Mc.P., *Die heilende Kraft der Sakramente und des Gebetes*, Otto Müller, Salzburg 1985.
MARSCH M., *Uzdravování skrze svátosti,* Portál, Praha 1992.
MARTINKA J., *Predsokratici a Platón*, Epocha, Bratislava 1970.
MARTINKA J., *Od Aristotela po Plotina,* Pravda, Bratislava 1972.
MILLEN M., *Chorobám možno vyhýbať. Lekár dokazuje podľa Písma,* samizdat, Bratislava 1970.
MOLTMANN J., *Il Dio crocifisso*, Queriniana, Brescia 1973.
MOLTMANN J., *La Chiesa nella forza dello Spirito*, Queriniana, Brescia 1976.
MOLTMANN J., *Teologia come eschatologia*, in ID., *Religione, rivoluzione e futuro,* Queriniana, Brescia 1969.
NEMČEKOVÁ M. - ŽIAKOVÁ K., *Kvalita života ľudí trpiacich bolesťou. K metodologickým problémom ošetrovateľstva*, Jesseniova lekárska fakulta UK, Martin 1997.
NEMEC J., (zostavovateľ), *Bolest a náděj. Deset eseju o osobním zrání.,* Vyšehrad, Praha 1971.
NOVÁK Stanislav, *Disharmonický človek a jeho výchova*, Řád, Praha 1992.
PALIOTTI Oreste., *Rodina, ktorá zvíťazila. Odvaha žiť.* in Nové Mesto V (1996) n. 12.
PASCAL B., *Myšlienky,* Chronos, Bratislava 1995.
PERA H., *Medizinischer und pastoraler Krankendienst*, in *Diakonia* III. (1972) n. 5.
PERA H., WEINERT B., *Nemocným na blízku*, Vyšehrad, Praha 1996.
PÍPAL B., *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*, Komenského evangelická bohoslovecká fakulta, Praha 1974.
POHUNKOVÁ D., *Zdravie, nemoc a smrť. Niekoľko poznámok na okraj súčasnej debaty*, in Teologické texty 8 (1997) č. 4.
POMPEY H., *Pravda ako prvok liečebného procesu*, in *Teologické texty* VIII. (1997) n. 4.
RAHNER K., *Selbstverwirklichung und Annahme des Kreuzes,* in *Schriften zur Theologie VIII,* Benzinger, Einsiedeln-Zürich-Köln 1967.
RATZINGER J., *Eschatologie - smrt a věčný život*, Barrister -Principal, Brno 1996.
RUGGI C., *Kronika jednej nemocnice*, in *Nové Mesto* II. (1993) č. 12.
RYBÁR J., *Útecha v starobe a v chorobe,* Letra-Line, Bratislava - Zohor 1994.
SCHELER M., *Řád lásky*, Vyšehrad, Praha 1971.
SCHMAUS M., *Sviatosti,* SÚSCM, Roma 1986.
SCHUMACHER E.F., *Po stupňoch bytia*. Rada bezradným, Zagreb 1985.
SOMMA L., *Dávať lásku ďalej*, in Nové Mesto, V (1996) č. 7-8.
STARÝ R., *Potíže s hlubinnou psychologií,* Prostor, Praha 1990.
STERTENBRINK R., *In Bildern und Beispielen ,* Herder, Freiburg-Basel-Wien 1976.
SZOSTKIEWICZ Z.K., *Ewangelia cierpienia w nauczaniu papieza Jana Pawla II.*, MAG, Warszawa 1995.

SZOSTKIEWICZ Z.K., *Swiadkowie ewangelii cierpienia,* Wydawnictwo Ksiezy Marianów, Warszawa 1997.
ŠTÚR I., *Potrebné smútky*. Seriál o duševnom zdraví, in *Zdravie* (1993) n. 1.
VIŠŇOVSKÝ M. a kol., *Malý teologický lexikon,* SSV, Bratislava 1977.
VIŠŇOVSKÝ E. (zostavovateľ), *Rozumiete ľudskej komunikácii?,* Veda, Bratislava 1995;
VRABLEC J. - JARAB J. - STANČEK Ľ., *Choďte aj vy do mojej vinice II*. Príručka pastorálnej teológie pre kresťanských laikov, SSV, Trnava 1997.
WATZLAWICK P., *Všechno dobré je k něčemu zlé,* Konfrontace, Hradec Králove 1995.
WEIZSÄCKER V., *Čtyři přednášky o zásadách psychagogie se zřetelem k jejím biologickým a ontologickým základum*, in NĚMEC J. (zostavovateľ), *Bolest a naděje*, Vyšehrad, Praha 1971.
YARNOLD E. J., *Male - come problema teologico,* in BARBAGLIO G. DIANICH S., *Nuovo dizionario di teologia,* Edizioni Paoline, Cinisello Balsamo (Milano) 1977.

ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

ABELN R., KNER A., *Umírání znamená loučení,* Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1993.
ALAN J., *Etapy života očima sociologie,* Panorama, Praha, 1989.
ANREETTO U., BALDO M., *Psicologia e malato*, Edizioni Camilliane, Torino 1994.
AUTTON N., *Vincere il dolore. Farmaci e presenza umana*, Cittŕ Nuova, Roma 1989.
BAGGIO GILOT L., *Sofferenza e guarigione. Psicologia transpersonale e tradizione spirituale*, Cittadella Editrice, Assisi 1993.
BALINT M., BALINT E., *Psychoterapeutische Technik in der Medizin, Bern 1975.*
BALTHASAR H., *Mysterium paschale,* in *Mysterium salutis* VI, Queriniana, Brescia 1971.
BARRAL-BARON A., *Nascere, vivere e morire oggi,* Edizioni Paoline, Milano 1989.
BASADONNA G., *Fino a guando, Signore? Il problema del male,* Edizioni Ŕncora, Milano 1991.
BAŠTECKÝ J., ŠAVLÍK J., ŠIMEK J., *Psychosomatická medicína*, Grada Avicenum, Praha 1993.
BAŠTECKÝ J., *Psychosomatika,* Prakt. lék., Praha 1983.
BAUMGARTNER I., *Psicologia pastorale*, Borla, Roma 1993.
BAVASTRO P., WERNICKE J., *Eine besondere Krankengeschichte*, *Zeitschrift f. medizinische Ethik*, XLIII, (1997) n. 1.
BĚLÍK J., *Čítanka pocitu,* Victoria publishing, Praha 1995.
BENCIOLINI P., VIAFORA C., *Problemi etici nel rapporto medico-paziente. La relazione che guarisce,* Gregoriana Libreria Editrice, Padova 1993.
BERNARD G.A., *Sofferenza, malattia, morte e vita cristiana,* Edizioni Paoline, Cinisello Balsamo 1990.
BERRZ C.R., *Quando aiutare fa male a me,* PAN, Milano 1993.
BLAŽEK B., OLMROVÁ J., *Krása a bolest,* Panorama, Praha 1985.
BLUMENTHAL - BARBY K. ET AL., *Opatrovanie ťažko chorých a umierajúcich,* Osveta, Martin 1988.
BONORA A., *Giobbe:Il tormento di credere. Il problema e lo scandalo del dolore,* Gregoriana Editrice, Padova 1990.
BOUCHAL M., KONEČNÝ R., *Psychologie v lékařství*, Praha 1966.
BOUGAUD E., *O bolesti*, Nakladateľstvo Novum, Bratislava 1946.
BOWERS M.K., JACKSON E.N., LESHAN L., *Wie können wir Sterben beistehen*, Kaiser-Verlag, München 1971.

BRUSCO A., *La relazione pastorale d'aiuto. Camminare insieme,* Edizioni Camilliane, Torino 1993.
BRUSCO A., SANDRIN L., *Il cappellano d'ospedale. Disagi e nuove opportunitŕ,* Edizioni Camilliane, Torino 1993.
BRUSCO A., *Curare i malati. La Pastorale della salute nella Chiesa italiana,* Edizioni Camilliane, Torino 1990.
BUCKMAN R., *Cosa dire? Dialogo con il malato grave*, Edizioni Camilliane, Torino 1990.
BÜHRER M., *Das Gespräch am Krankenbett*, in *Diakonia*, V (1994) n. 1.
CAGNONI V., *Servire chi ha bisogno,* Edizioni Salcom, Brezzo di Bedero 1991.
CAIRO M.T., *Persona e salute,* La Scuola, Brescia 1994.
CANONICI E., *Dolore che salva,* Edizioni Porziuncola, Assisi 1993.
CANOPI A.M., *Fammi sapere perché... Il tema del dolore. Lectio divina,* Piemme, Casale Monferrato 1989.
CANTALAMESSA R., *My kážeme Krista ukrižovaného,* Karmelitánske nakladatelství, Kostelní Vydří 1996.
CARETTA F., PETRINI M., *Accanto al malato,* Citta Nuova, Roma 1995.
CARPINETA S., *La comunicazione infermiere-paziente,* NIS, Roma 1992.
CASERA D., *Chiesa e salute. L'azione della Chiesa in favore della salute,* Editrice Ancora, Milano 1991.
CASOLI G., *Il dolore è amore. La verità paradossale di Gesů Crocifisso,* Città Nuova, Roma 1994.
CINŔ G., *La ricerca di senso nella sofferenya negli scritti di Victor E. Frankl e le sue sollecitayioni per la recente riflessione teologica*, Pontificia Universitŕ Gregoriana, Roma 1992.
COETUS STUDIORUM DE SACRAMENTIS: *De sacramento unctionis infirmorum*, in *Communicationes*, Pontificia Commissio Codici iuris canonici recognoscendo, Vol. IX. (1977) n. 2.
COLLINS P., *Crescere in salute e grazia,* Editrice Il dono, Mantova 1993.
CUCCARESE F., *Riflessioni sulla sofferenza,* Laterza, Bari 1992.
DI GIORGIO A.M., *L'uomo paziente. Riflessioni di una pedagogista su malattia e crescita della persona,* Dehoniane, Bologna 1990.
DI MOLA G., *Cure palliative. Approccio multidisciplinare alle malattie inguaribili,* Masson, Milano 1993.
DI TARANTO L., *Assistere i malati oggi*, Edizioni Camilliane, torino 1994.
DORMAYER D., *Der Sinn des Leidens Jesu. Historisch-kritische und textpragmatische Analysen zur Markuspassion,* Stuttgarter Bibelstudien 96, Katholisches Bibelwerk GmbH, Stuttgart 1979.
DOUCET H., *Al fiume del silenzio. Vita e morte: un dialogo fra saggezza e scienza,* SEI, Torino.
DRVOTA S., *Úzkost a strach,* Avicenum, Praha 1971.
DUQUOC Chr., *Croce del Cristo e sofferenza umana*, In: *Concilium* (1976) n. 9.
EISENBERG J., WIESEL E., *Giobbe o Dio nella tempesta*, SEI, Torino 1989.
EPIKUROS, *O šťastnom živote,* Pravda, Bratislava 1989.
FIŠER C. Z., *Dobrodružství třetího věku,* Karmelitánske nakladatelství, Kostelní Vydří 1996.
FLORES J.H.P., *Ježiš žije. Emiliano Tardif,* Lúč, Bratislava 1992.
FORESI P., *L´abbandono di Gesů in croce,* in *Mariapoli* (1962) n. 4.
FORTINO F. E., *L'Unzione degli infermi nella Chiesa Bizantina*, Besa-Circolo italo-albanese di cultura, Roma 1990.
FRANKL V.E., *Vule ke smyslu,* Cesta, Brno 1994.

FRANKL V.E., *Geist und Psyche - Ärztliche Seelsorge*. Kindler Taschenbücher, Kindler Verlag, München 1975.
FRANKL V.E., *Der leidende Mensch. Antropologische Grundlagen der Psychotherapie*, Piper , München 1975.
FRANKL V.E., *Der unbewußte Gott. Psyhotherapie und Religion.* Deutscher Taschenbuch , München 1988.
FRANKL V.E., *Die Psychotherapie in der Praxis.* Deutscher Taschenbuch, München 1991.
FRANKL V.E., *Lékařska péče o duši*, Cesta, Brno 1995.
FREUD S., *Vybrané spisy*, Avicenum, Praha 1991.
FREUD S., *O člověku a kultúře,* Odeon, Praha 1990.
FROMM E., *Umenie milovať,* Obzor, Bratislava 1966.
GALOT J., *Il mistero della sofferenya di Dio,* Citadella, Assisi 1975.
GNILKA J., *Mein Gott, mein Gott, warum hast du mich verlassen?* in *Biblische Zeitschrift* (1959) n. 3.
GOTS A., *Prijímam kríž,* Lúč, Bratislava 1996.
GRANDI V., *Accanto ai malati della parrocchia. Linee di pastorale,* Edizioni Camilliane, Torino 1992.
GRANDI V., *Piů cuore nelle mani,* Edizioni Camilliane, Torino 1994.
GRUN A., *Kríž,* Karmelitánske nakladatelství, Kostelní Vydří 1997.
HÁRDI I., *Psychologie péče o nemocného,* Avicenum, Praha 1972.
HäRING B., *Ich habe deine Tränen gesehen,* Herder, Freiburg 1993.
HAŠKOVCOVÁ H., *Spoutaný život,* Panorama, Praha 1985.
HAŠKOVCOVÁ H., *Sdělit či nesdělit? (K problematice pravdy na nemocničním lužku)*, Zdrav. prac. (1983) n. 9.
HAŠKOVCOVÁ H., *Pravda na nemocničním lužku*, Čas. lék. čes. (1984) n. 123.
HAŠKOVCOVÁ H., *Fenomén stáří,* Panorama, Praha 1985.
HAŠKOVCOVÁ H., *Lékařska etika,* Galén, Praha 1994.
HAŠKOVCOVÁ H., LUKÁŠOVÁ M., *Ošetřování nevyléčitelně nemocných*, Zdrav. pracov. (1982) n. 7.
HAVERWAS S., *Salvezza e salute: perché la medicina ha bisogno della Chiesa*, in SHELP E. A., *Teologia e bioetica, fondamenti e problemi di frontiera,* Dehoniane, Bologna 1989.
HEŘMÁNEK S., *Bolesť a možnosti jej psychologického ovplyvňovania*, Ústav zdravotnej výchovy, Bratislava 1984.
HEŘMÁNEK S., *Osobnostné charakteristiky a percepcia bolesti,* Bratislavské lekárske listy, LXXV (1981) n. 5.
HOFBAUEROVÁ K., *Filozofie smrti,* Prakt. lék. Praha (1976) n. 5.
HOFBAUEROVÁ K., *Lékařska povinnost mlčení jako součást role lékaře,* Čas. lék. čes. (1983) n. 122.
HOFMEIER J., *Menschlich sterben*, in *Diakonia*, III (1972) n. 5.
CHARDIN P.T., *Sulla sofferenza*, Queriniana, Brescia 1991.
CHARVÁT J., *Život, adaptace a stres*, Avicenum, Praha 1970.
IANDOLO C., *L'etica al letto del malato,* Armando, Roma 1990.
JANKOWSKI H., *Umění žít*, Praha 1966.
JERPHAGNON L., *V neznesitelné dny,* Apoštolská administratúra, Praha 1969.
JUNG C. G., *Analytická psychologie - její teorie a praxe,* Academia, Praha 1992.
JUNG C., G., *Duše moderního člověka,* Atlantis, Brno 1994.
KENNA B., LIBERSAT H., *Zázraky sa dejú,* Serafín, Bratislava 1995.
KEPIŃSKI A., *Rytmus života,* Avicenum, Praha 1986.
KIERKEGAARD S., *Bázeň a chvění. Nemoc k smrti*, Svoboda - Libertas, Praha 1993.

KLEMPNAUER G., *Wenn ich noch einen Tag zu leben hätte*, Friedrich Hänssler Verlag, Neuhausen 1986.
KNAUBER A., *Die Kranken und Sterbenden in der Kirche*, in Handbuch der Pastoraltheologie IV, Herder, Freiburg 1969.
KOL. AUTOROV, *«Beati gli afflitti»*, monografické číslo časopisu «*Communio*», CIX (1991).
KOL. AUTOROV, *Il servizio pastorale agli infermi*, monografické číslo časopisu «*Concilium*», II. (1991).
KONEČNÝ R., BOUCHAL M., *Lékařska psychologie,* Státní zdravotnické nakladatelství, Praha 1966.
KONEČNÝ R., BOUCHAL M., *Psychologie v lékařství*, Avicenum, Praha 1971.
KORCSOG P., *Psychiatrické aspekty bolesti.* Prednáška publikovaná na Vedecko-pracovnej schôdzi psychofarmokologickej sekcie SPS. Prievidza 30. - 31. 3. 1995.
KRATOCHVÍL S., *Ako žiť s neurózou,* Osveta, Martin 1991.
KUSHNER H., *Když se zlé věci stávají dobrým lidem,* Portál, Praha 1996.
LANDSBERG P., L., *Zkušenost smrti,* Vyšehrad, Praha 1990.
LÄNGLE A., *Entscheidung zum Sein.* Piper , München 1988.
LÄNGLE A., *Sinnvoll leben. Wegweiser zum Leben.* Verlag niederösterreichisches Pressehaus, St. Pölten 1991.
LARRANAGA I., *Dalla sofferenza alla pace,* Edizioni Paoline, Cinisello Balsamo 1987.
LEDURE Y., *Trascendenze. Saggio su Dio e i corpo*, Dehoniane, Bologna 1991.
LEITER K.E, *Ach wie gut, dass jemand weiss...,* Tyrolia, Innsbruck 1996.
LEONE S., *Oltre il dolore,* EDI Oftes, Palermo 1992.
LEONE S., *I miracoli di guarigione nei Vangeli,* Orizzonte Medico, Roma 1991.
LEONI M., *L'assistenza psico-sociale nella malattia inguaribile*, Cittadella Editrice, Assisi 1992.
LEWIS C.S., *Diario di un dolore,* Adelphi, Milano 1990.
LIPPERT P., *Rozhovory,* SSV, Trnava 1947.
LORENZ K., *Osm smrtelných hříchu*, Panorama, Praha 1990.
LUSTIGER J.M., *L'unzione degli infermi,* Edizioni Piemme, Casale Monferrato 1991.
LUTHER E., *Beiträge zur Ethik in der Medizin*, Gustav Fischer Verlag, Jena 1983.
MAGENES L., *A te che soffri, riflessioni sul dolore,* Salcom, Brezzo di Bedero 1990.
MALHERBE J.F., *Per un'etica della medicina*, Edizioni Paoline, Milano 1989.
MAMBRIANI S., *La comunicazione nelle relazioni di aiuto,* Cittadella Editrice, Assisi 1992.
MARCEL G., *K filosofii naděje*, Vyšehrad, Praha 1971.
MARTIN K., *Leichenreden*, Neuwied/Berlin 1969.
MATTIOLI A., *L'inquietante mistero del male. Idee e prospettive nella Bibbia,* Cittŕ Nuova, Roma 1994.
MAYER JE., *Todesangst und Todesbewusstsein der Gegenwart*, Springer, Berlin 1982.
MCCORMICK A.R., *Salute e medicina nella tradizione cattolica,* Edizioni Camilliane, Torino 1986.
MCDERMOTT J.M., *La sofferenya umana nella Bibbia, Saggio di teologia biblica,* Ediyioni Dehoniane, Roma 1990.
MELZACK R., *Záhada bolesti*, Avicenum, Praha 1978.
MELZACK R., WALL P.D., *La sfida del dolore,* Piccin, Padova 1988.
MERTON T., *Žádný člověk není ostrov,* Krystal, Praha 1995.
MOLTMANN J., *Der gekreuzigte Gott*, Kaiser Verlag, München 1977.
MONTICELLI I., *La sofferenza umana come affrontarla oggi,* Edizioni Salcom, Brezzo di Bedero 1993.

MOODY RA., *Život po životě, Úvahy nad životem po životě, Světlo po životě,* Odeon, Praha 1991.
MOODY RA., PERRY P., *Život před životem*, Praha 1992.
MÜLLER Č., KAPR J., *Několik poznámek k problematice umírání a smrti člověka*, Prakt. lék. (1986) n. 66.
MURA G., *Da Kierkegaard a Moltmann. Giobbe e la sofferenza di Dio,* Cittŕ Nuova, Roma 1982.
NAKONEČNÝ M., *Psychologie osobnosti*, Academia, Praha 1995.
NEMČEKOVÁ M., *Človek medzi životom a smrťou. Výber textov*, JLF UK, Martin 1996.
NEMČEKOVÁ M., *Duchovná dimenzia ľudskej činnosti ako predmet filozoficko-etickej analýzy* in *Etika* (1993) n. 3.
NEMČEKOVÁ M., *Možno vytvárať poriadok sveta bez poriadku v človeku?* Filozofia (1996) n. 1.
NEMČEKOVÁ M., ŽIAKOVÁ K., *Duchovná dimenzia problému bolesti a utrpenia*, Filozofia (1996) n. 9.
NEUSCH M., *Il male*, Queriniana, Brescia 1992.
NIGG W., *La morte dei giusti. Dalla paura alla speranza*, Città Nuova, Roma 1990.
NIKOLASCH F., Das Sakrament der Krankensalbung, in *TPQ*, (1977) n 4.
NOVOTNÝ M., OTEROVÁ M., *O etických problémech umírání*, Zdrav. nov. (1981) 10. septembra.
PACOVSKÝ V., *Umírání a smrt,* Prakt. lék. (1976) n. 56.
PACOVSKÝ V., *Jak umírá člověk*, Prakt. lék. (1976) n 56.
PACOVSKÝ V., *Ošetřovatelská etika*, Zdrav. pracov. (1979) n. 5.
PACOVSKÝ V., *O moderním ošetřovatelství*, Avicenum, Praha 1981.
PACOVSKÝ V., *Etika a moderní medicína*, Vesmír (1983) n. 11.
PACOVSKÝ V., *O stárnutí a stáří*, Avicenum, Praha 1990.
PAGE BB., *Co říci umírajícimu nemocnému?* Prakt. lék. (1976) n. 56.
PAGNI C.A., PROCACCI P., VENTAFRIDDA V., *Il dolore: problemi di fisiopatolo gia e terapia,* Ed. Libreria Cortina, Milano 1978.
PANGRAZZI A., *Creatività pastorale a servizio del malato,* Edizioni Camilliane, Torino 1986.
PANGRAZZI A., *Presenza nella sofferenza,* Edizioni Camilliane, Torino 1987.
PANGRAZZI A., *Proč právě ja?* Karmelitánske nakladatelství, Praha 1997.
PARKES CM., *Vereinsamung*, Rowohlt, Hamburg 1978.
PELLEGRINO D.E., THOMASMA C.D., *Medicina e vocazione. Impegno religioso in medicina,* Edizioni Dehoniane, Roma 1994.
PERLAKY L., *S úsmevom do života,* SSV, Trnava 1945.
PETRÁŠEK J., DRÁBKOVÁ J., *Biologická kritéria smrti*, Prakt. lék. (1976) n. 56.
PINKUS L., *Psicologia del malato*, San Paolo, Cinisello Balsamo 1993.
PLÜGGE H., *O naději,* in *Bolest a naděje*, Vyšehrad, Praha 1971.
POMPEY H., *Fortschrit der Medizin und christliche Humanität. Der Dienst der Praktischen Theologie an einer Medizin im Umbruch,* Echter Verlag, Würzburg 1974.
PONTIFICIA COMMISSIONE PER LA PASTORALE DEGLI OPERATORI SANITARI, *I laici nel mondo della sofferenza e della salute*, Roma 1987.
PONTIFICIO CONSIGLIO DELLA PASTORALE PER GLI OPERATORI SANITARI, *Giornata modiale del malato, perche celebrarla, come celebrarla,* Roma 1993.
PORUBČAN J., *Starnúť a mať z toho radosť,* Dobrá kniha, Trnava 1997.
QUOIST M., *Úspešný život*, Vydavateľstvo Alfa, Bratislava 1992.
RANCI ORTIGOSA E., *L'umanizzazione dell'intervento sanitario,* F. Angeli, Milano 1991.
RAPPARDOVÁ D., *Radostná staroba*, Creativpress, Bratislava 1991.

RAVASI G., *L'itinerario dell'oscuritŕ. Bibbia e sofferenza,* Consulta Regionale Lombarda per la pastorale della Sanitŕ, Salcom, Brezzo di Bedero 1990.
RENNINGS H., *Krankensalbung*, in *Lexikon der Pastoraltheologie*, Herder, Freiburg 1972.
ROCCHETTA C., *Per una teologia della corporeità,* Edizioni Camilliane, Torino 1990.
ROGERS C., R., *Ako byť sám sebou*, Iris, Bratislava 1995.
ROLLO V., *Emocionalita a racionalita,* Sociologické nakladatelství, Praha 1993.
ROSSÉ G., *Ježišov výkrik na kríži,* Nové Mesto, Bratislava 1993.
ROTH G., *Über den inneren Zusammenhang von ärztlichen Ethik und Pastoralmedizin*, in: KULL E., *Ethik und Technik*, Edition Glauben aktuell, Zürich, 1989.
RYBÁR J., *Duša a telo,* Trenčín 1943.
RYBÁR J., *Múdrosti pre každodenný život*, Letra & Line 1993.
ŘÍČAN P., *Vztah mezi lékařem a pacientem*, Čs. zdravot. (1980) n. 28.
SALVANESCHI N., *Tajomstvo bolesti*, SSV Trnava 1950.
SALVATORE R., *Nel dolore insegnami a pregare, Signore,* Edizioni Camilliane, Torino 1989.
SANDRIN L., BRUSCO A., POLICANTE G., *Capire e aiutare il malato. Elementi di psicologia, sociologia e relazione di aiuto*, Edizioni Camilliane, Torino 1989.
SAPIENZA I., *Il Vangelo della sofferenza,* Editrice Rogate, Roma 1993.
SCHLINKOVÁ M. B., *Užitečné trápení?* Luxpress, Praha 1996.
SCHUCHARDT E., *Quando la crisi insegna a vivere - Esperienza positiva del dolore,* CittàNuova, Roma 1989.
SELF D., *Pochopiť utrpenie,* Lúč, Bratislava 1997.
SERENTHŘ M., *Sofferenza umana,* Edizioni Paoline, Milano 1993.
SGRECCIA E., *Salute e Persona: presupposti bioetici dell'educazione sanitaria,* Centro di Iniziativa Culturale, Bologna 1991.
SLABÝ A., *Pastorální medicína a zdravotní etika*, Univerzita Karlova, Praha 1991.
SLAVÍK J., *Má se pacientovi říci pravda?* Prakt. lék. (1967) n. 47.
SÖLLE D., *Das Leiden*, Kruez-Verlag, Stuttgart 1973.
SOKOLOWSKA M., *Socjologia medycyny*, Państwowy zaklad wadawnictw lekarskich, Warszawa 1986.
STARÝ R., *Potíže s hlubinnou psychologií*, Prostor, Praha 1990.
STOFF G., *Dobré slovo u lužka nemocného*, Karmelitánske nakladatelství, Kostelní Vydří 1994.
STOFF G., *Síla na cestu,* Karmelitánske nakladatelství, Kostelní Vydří 1995.
SVATOŠOVÁ M., *Hospice a umění doprovázet,* Praha 1995.
ŠČERBAK J., *Život pro druhé*, Vyšehrad, Praha 1977.
ŠEBEK M., *Psychologické aspekty vztahu mezi lékařem a pacientem*, Prakt. lék. (1977) n. 57.
TAVERNA A., *Che cosa ha detto il Papa sulla sofferenza,* Edizioni Paoline, Milano 1993.
TOURNIER P., *La forza dell'ascolto. Medicina e persona,* Edizione Mesaggero, Padova 1989.
TREVI M., *Giobbe: dolore e interrogazione,* in TREVI M., LAZZARO A., *Il libro di Giobbe,* Feltrinelli, Milano 1991.
TROJAN J., S., *Moc víry a víra v moc*, Oikúmené, Praha 1993.
TVAROH F., *Všichni stárneme*, Avicenum, Zdravotnícke nakladatelství 1984.
TWYCROSS R., G., FRAMPTON D., R., *Opieka palyatywna nad terminalnie chorym*, Margrafsen, Bydgoszcz 1996.
VALEŠ J., *Pokus o rozbor celkové psychologické a sociálni problematiky nevyléčitelně nemocných jedincu v moderní společnosti*, Téza 1967.

VALLEJO-NAGERA, OLAIZOLA J.L., *La porta della speranza,* Vita e Pensiero, Roma 1991.
VIEWEGH J., *Psychologická hlediska péče o dlouhodobě nemocné a umírající,* ÚDVSZP, Brno 1981.
VIMORT J., *Vincere la morte. Insieme nel momento di estrema solitudine*, Città Nuova, Roma 1989.
VINAŘ O., *Léky pro duši, Grada* Avicenum, Praha 1995.
VOJTĚCHOVSKÝ M., *Příprava na smrt. Psychoterapeutické aspekty v procesu umírání*, Prakt. lék. (1976) n. 56.
VOJTĚCHOVSKÝ M., *Intrapsychické fenomeny hraničních stavu mezi životem a smrtí*, Čs. psychiat. (1980) n. 76.
VONDÁČEK V., *Pověry a duševní zdraví*, Zdraví (1967) n. 9.
VONDRÁČEK V., *Stručný historický přehled názoru na hodnoty a honocení*, Čs. psychiat. (1969) n. 65.
WATZLAWICK P., *Úvod do neštestí*, Konfrontace, Hradec Králové 1994.
WILSON E., O., *O lidské přirozenosti,* NLN, Praha 1993.
WUERMELING H.B., *Das Ding in der Höhle*, in: GERL-FALKOVITZ, H.-B., WUERMELING H.-B., *Augenblicke*, Wewel Verlag, München, 1996.
WOLF J., *Umění žít a stárnout*, Nakladateľstvo Svoboda, Praha 1982.

OBSAH

ÚVOD

1. POHĽAD DO HISTÓRIE
   - 1.1. Terminológia
   - 1.2. Rozdelenie
   - 1.3. Budhizmus
   - 1.4. Grécky antický svet
   - 1.5. Židovská tradícia
   - 1.6. Kniha o Jóbovi

2. PROBLÉM UTRPENIA V SÚČASNOSTI
   - 2.1. Emancipovaný človek
   - 2.2. Oslobodenie a vykúpenie
   - 2.3. Človek ako psychosomatická jednota

3. KRESŤANSKÉ RIEŠENIE
   - 3.1. Transcendentné korene zla
   - 3.2. Ježiš z Nazaretu
   - 3.3. Na kríži kričí láska
   - 3.4. Absolútny rozmer Ježišovej lásky
   - 3.5. Nové svetlo – vykúpenie
   - 3.6. Obeta

4. UTRPENIE A OSLÁVENIE
   - 4.1. Odpoveď na ponuku
   - 4.2. Veriť znamená zúčastniť sa
   - 4.3. Ježiš Opustený
   - 4.4. Zmŕtvychvstanie-odhalenie oslávenia
   - 4.5. Eschatológia a história

5. POZITÍVNA HODNOTA UTRPENIA
   - 5.1. Tvorivý charakter utrpenia
   - 5.2. Je smútok potrebný?
   - 5.3. Slová útechy od Pavla z Tarzu
   - 5.4. Vzostupná energia sveta
   - 5.5. Evanjelium utrpenia
   - 5.6. Vnútorná zrelosť a duchovná veľkosť

6. KOMUNIKÁCIA S TRPIACIMI
   - 6.1. Pri trpiacom je potrebný druhý človek
   - 6.2. Ľudská a kresťanská solidarita
   - 6.3. Medziľudská komunikácia v utrpení
   - 6.4. Prekážky komunikácie – falošné postoje
   - 6.5. Návšteva chorého
   - 6.6. Sakramentálna komunikácia

ZÁVER

Príloha

Použitá literatúra

Odporúčaná literatúra